

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

1960-1980 YILLARI ARASINDA YAZILMIŞ TÜRK
ROMANLARINDA ÖĞRENCİ OLAYLARI VE BUNUN
EĞİTİME YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsa YEĞEN

Düzce
Eylül, 2020

**T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**1960-1980 YILLARI ARASINDA YAZILMIŞ TÜRK
ROMANLARINDA ÖĞRENCİ OLAYLARI VE BUNUN
EĞİTİME YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsa YEĞEN

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Yahya AYDIN

**Düzce
Eylül, 2020**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından TÜRKÇE EĞİTİMİ Anabilim Dalında oy birliği / oy çokluğu ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Akademik Unvanı, Adı-Soyadı: Dr. Öğrt. Ü. Mehmet ÖZDEMİR

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı : Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı: Dr. Öğrt. Ü. Yahya AYDIN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

07/09/2020

Prof. Dr. Zafer AKBAŞ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı Devletinde 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan öğrenci olayları, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başlarında, daha çok milliyetçilik düşüncesinin etkisiyle doruk noktasına çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra neredeyse durulan ancak 1940'lı yıllardan itibaren tekrar hız kazanan söz konusu toplumsal hareketler, çeşitli biçim ve içeriklerde günümüze kadar gelmiştir. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren dünyadaki örneklerinin de etkisiyle iyice artan öğrenci olayları ya da gençlik hareketleri, onu oluşturan sebepler ve ortaya çıkardığı çeşitli kültürel, toplumsal, siyasi ve ekonomik sonuçlar bakımından büyük önem taşımaktadır.

Tarihi, daha eski dönemlere dayansa da Demokrat Parti döneminden itibaren hızlanan ve 1960-1980 yılları arasında oldukça yoğun biçimde yaşanan gençlik eylemleri ve bu eylemlerin devamındaki askerî müdahaleler, hiç şüphesiz toplumu derinden etkilemiştir. Toplum bu derece etkileyen öğrenci olayları, Türk romanında da gerek sebepleri, gerek ortaya çıkış biçimleri, gerekse sebep olduğu çeşitli sonuçlar bakımından birçok yönüyle ele alınmıştır. Romanlar, kurmaca bir gerçekliğe yaslansalar da yaşamdan beslendikleri için toplumun belli dönemlerindeki hadiseleri ya da durumları incelerken başvurulacak kaynaklardan birisini oluştururlar. Özellikle olayların yoğunlaştığı 1960-1980 yılları arasında yazılan Türk romanlarında öğrenci hareketleri önemli bir yer tutar. Bu çalışmada 1960-1980 yılları arasında yazılmış olan romanlarda öğrenci olayları ve bu hareketlerin eğitime yansımaları incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma sürecinde desteklerini esirgemeyen, eleştirileriyle bana yol gösteren danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Yahya AYDIN'a, Sayın Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR'e ve Sayın Dr. Öğretim Üyesi Mehmet ÖZDEMİR'e teşekkür ederim.

ÖZET

1960-1980 YILLARI ARASINDA YAZILMIŞ TÜRK ROMANLARINDA ÖĞRENCİ OLAYLARI VE BUNUN EĞİTİME YANSIMALARI

YEĞEN, İsa

Yüksek Lisans, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Yahya AYDIN

Eylül 2020, 271+XV Sayfa

Öğrenci olayları ya da gençlik hareketleri, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, geçmişten günümüze ülkemizde de dönem dönem hız kazanarak çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlk olarak medrese öğrencilerinin eğitim ve öğretime dair hak ve özgürlük talepleri sonucunda ortaya çıkan gençlik hareketleri, daha sonraki süreçte Türkiye'nin siyasal, kültürel ve ekonomik sorunlarını da içine alan daha kapsamlı konularla ilgili olarak büyük eylemler ve protestolara dönüşmüştür. Zaman zaman adam kaçıрма, banka soygunu, silahlı eylemler gibi radikal fiillerin de görüldüğü olaylar, toplumun eğitim başta olmak üzere basın, siyaset ve üniversite gibi birçok kesimini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiş, toplumsal kargaşaya neden olmuş ve askerî müdahalelerin gerekçelerinden birini oluşturmuştur. Türkiye'nin yakın tarihinde görülen gençlik hareketleri, Türk edebiyatına çeşitli boyutlarıyla yansımıştır. Özellikle, olayların yoğunlaştığı 1960-1980 yılları arasında yaşanan öğrenci olayları, gerek bu yıllar arasında gerekse sonraki yıllarda yayımlanan birçok romanda çeşitli yönleriyle irdelenmiştir.

Öğrenci olayları/gençlik hareketlerinin geçmişten günümüze ortaya çıkış sebepleri benzerliklerin yanı sıra farklılıklar da göstermektedir. Bu bakımdan geçmişteki ya da günümüzdeki hadiseleri anlamak ve sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için önce bu hareketlerin ortaya çıkış zeminini ve şartlarını bilmek gerekmektedir. Tarihî, siyasi ve toplumsal açıdan yadsınamayacak ölçüde önem arz

eden bu hareketlerin eğitime olan etkilerinin Türk romanı bağlamında kısmi bir biçimde ele alınışı, bu çalışmanın gerekçesini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmada, öğrenci eylemlerinin yoğun olduğu 1960-1980 yılları arasının Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan oldukça çalkantılı bir dönemi olması nedeniyle sadece bu dönemde yazılan romanlar ele alınmıştır. Bu da söz konusu olguyla ilgili olarak daha kapsamlı çalışmaların yapılmasını da gerekli kılmaktadır.

Sosyal konularda olaylar ya da durumlar birbiriyle etkileşim içinde, öznel ve değişkendir. Türk romanında da öğrenci olaylarının değerlendiriliş biçimi ve yazarların konuya bakış açısı kişiden kişiye değişmekte, konu farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bu çalışmada, 1960-1980 yılları arasında yayımlanan ve öğrenci olaylarını işleyen romanlar incelenerek yazarların olaylara bakış açıları ve bunları değerlendiriliş biçimi ortaya konulmaya, öğrenci olaylarıyla Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik durum arasındaki ilişki belirlenmeye gayret edilmiştir. Bununla birlikte gençleri eylemlere iten içsel ve dışsal sebepler, olayların ortaya çıkışında dünyadaki gelişmelerin etkisi, üniversitelerin ve öğretim üyelerinin durumu, aydınlar, basın, ordu gibi unsurlara ait ayrıntılar ve bu unsurların birbirleri arasındaki ilişkilerin romanlarda işlenişi ayrıntılı bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, bu amaçlar doğrultusunda "içerik analizi" yöntemi kullanılmış, elde edilen veriler tümevarımsal bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda, öğrenci olayları/gençlik hareketleri konusunun 1960-1980 arasında yayımlanan Türk romanlarında yoğun bir biçimde işlendiği, yazarların eserlerinde olayları kendi bakış açılarından (ideoloji/dünya görüşü) ele aldığı görülmüştür. Olayların ortaya çıkışında başta siyasi, sosyal ve ekonomik nedenler olmak üzere birçok unsurun etkili olduğu, Türkiye'deki olayların dünyadaki gelişmelerden bağımsız olmadığı ve ülkemizde farklı boyutlarıyla önemli etkilere yol açtığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Öğrenci Olayları, Gençlik Hareketleri, Eğitim, Türk Romanı, Üniversite.

ABSTRACT

STUDENTS UPHEAVALS AND THEIR REFLECTIONS ON EDUCATION IN TURKISH NOVELS WRITTEN BETWEEN 1960 AND 1980

YEĞEN, İsa

Graduate Program, Turkish and Social Sciences Education

Thesis Advisor: Dr. Lecturer Yahya AYDIN

September 2020, 271+XV Page

Student upheavals or youth movements, as it happened in many countries of the world, caused to occur various social, cultural and economic consequences also in Turkey from past to present by accelerating from time to time. Student movements that firstly occurred as a result of students' justice and freedom demands about university students' education and training, turned into mass protests and action about broader topics that include Turkey's political, social and economic problems in later process. The movements, in which radical actions such as sometimes abduction, bank robbery, using gun were seen, affected many sections of community directly or indirectly such as notably education, press, politics and university, caused social disorder and created of the reasons of military, interventions. Youth movements that seen in recent history of Turkey, reflected on Turkish literature with several dimensions. Especially, the student upheavals that took place between 1950 and 1980 when the upheavals intensified, were examined in various aspects both in these years and in many novels published in the following years.

Student or youth movements have appeared from time to time in various events and situations until today. In this respect, initially, it is necessary to reveal them

correctly in order to understand past and present events and make healthy evaluations. It can be said that handling student upheavals that were undeniably important in historical, political and social aspects and the effects of these events on education in Turkish novels and not having been examined in a comprehensive study before explains the need for this study and the contribution that it will provide to Turkish literature and education. However, the fact that this study only deals with novels written between 1960-1980 and is one of the first studies on this subject puts forward that there is a necessity and opportunity for further research on the subject.

Upheavals about social matters or situations are in interactivity with each other, subjective and changeable. In Turkish novels, evaluating way of students' upheavals and authors' perspective varies from person to person and the subject is interpreted in different ways. In this study, it is tried to be presented authors' perspectives on events and their evaluating way of events and determined the relationship among social, political and economic situation which Turkey in by examining the novels published between 1960 and 1980 that deal with student upheavals. However, the internal and external reasons that push young people to the actions, the effect of the developments in the world in the occurrence of action, the situation of the universities and lecturers, the details belong to elements such as press, army and presenting the relationship of these elements between each other in novels have detailedly been tried to be described. In the study, "content analysis" method in accordance with this purpose has been used and the data obtained have been evaluated with an inductive approach.

As a result of the study, it is seen that student upheavals were mentioned in Turkish novels published between 1960 and 1980, authors handled upheavals with their own perspective, many factors such as especially political, social and economic reasons were effective in the emergence of upheavals, upheavals in Turkey was not independent from the developments in the world and significant impacts on Turkey with different aspects.

Keywords: Student Upheavals, Youth Movements, Education, Turkish Novels, University.

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
Vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve bunun gibi
Vd.	: Ve devamı, ve diğerleri
Vs.	: Vesaire
Yy.	: Yüzyıl
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
AÜTB	: Ankara Üniversitesi Talebe Birliği
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikalar Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
Dev-Genç	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İİSB	: İstanbul İşçi Sendikaları Birliği
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MDD	: Milli Demokratik Devrim

MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MTTB	: Millî Türk Talebe Birliği
NATO	: Nort Atlantic Teaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDGF	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TL	: Türk Lirası
TMTF	: Türkiye Millî Talebe Federasyonu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Araştırmanın Sayıltıları	9
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
1.6. Tanımlar	9
2. LİTERATÜR	10
2.1. Türkiye’de Öğrenci Olayları ve Eğitim.....	10
2.1.1. Osmanlıdan Cumhuriyet’e Öğrenci Olayları ve Eğitim.....	11
2.1.1.1. Suhte İsyancıları.....	11
2.1.1.2. Kuleli Vak’ası	12
2.1.1.3. Talebe-i Ulum Ayaklanmaları.....	13
2.1.1.4. Sultan Abdülaziz’in Tahttan İndirilmesi	15

2.1.1.5. Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları.....	16
2.1.1.6. İkinci Meşrutiyet Sonrası Öğrenci Hareketleri	18
2.1.1.7. 1910-1912 Öğrenci Eylemleri.....	20
2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Öğrenci Olayları ve Eğitim	21
2.1.2.1. 1950-1960 Arası Öğrenci Olayları	24
2.1.2.2. 1960 Yılı Öğrenci Olayları.....	26
2.1.2.3. 27 Mayıs 1960 – 1967 Yılları Öğrenci Olayları	28
2.1.2.4. 1968-1970 Yılı Öğrenci Olayları	30
2.1.2.5. 1971-1980 Öğrenci Olayları.....	34
2.2. Türk Romanında Öğrenci Eylemleri ve Eğitim	36
2.2.1 Araştırma Dışındaki Türk Romanında Öğrenci Eylemleri ve Eğitim	37
2.2.2. 1960-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Romanlarda Öğrenci Eylemleri ve Eğitim	40
3. YÖNTEM	48
3.1. Araştırma Modeli	48
3.2. Evren ve Örneklem.....	49
3.3. Veri Toplama Araçları.....	49
3.4. Verilerin Toplanması.....	50
3.5. Verilerin Analizi.....	50
4. BULGULAR VE YORUM	51
4.1. Öğrenci Olaylarının Aktörleri	51

4.1.1. Sol Görüşlü Öğrenciler.....	53
4.1.1.1. Devrimci Öğrenci Liderleri.....	56
4.1.1.2. Devrimcilerle İlgili Özeleştiriler	59
4.1.1.3. Dönekler, Hainler ya da Mücadeleden Vazgeçenler	62
4.1.1.4. Sol Görüşlü Öğrencilerin Sağ Eleştirisi	64
4.1.1.5. Sağ Görüşlü Öğrencilerin Sol Eleştirisi	66
4.1.2. Sağ Görüşlü Öğrenciler	67
4.2. Öğrenci Örgütleri	69
4.2.1. Yurt Dışı Bağlantıları	72
4.2.2. Biz İçerdeyiz, Siz Neden Dışardasınız?	74
4.3. Öğrenci Eylemleri	75
4.3.1. Yurt Dışındaki Eylemler	76
4.3.2. Türkiye’deki Eylemler	80
4.3.2.1. Osmanlı Dönemi Öğrenci Hareketleri.....	80
4.3.2.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Olayları	83
4.3.2.3. 1950’li Yıllar Öğrenci Olayları	86
4.3.2.4. 1960’lı Yıllar Öğrenci Olayları	87
4.3.2.4.1. Nisan 1960 Öğrenci Olayları.....	90
4.3.2.4.2. Mayıs 1960 Öğrenci Olayları ve 27 Mayıs Müdahalesi. 96	
4.3.2.4.3. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi ve Sonrasındaki Öğrenci Olayları.....	99

4.3.2.5. “Devrimciliğin Terörizm, Eylemciliğin Aktivizm Olduğu Nokta” 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Öncesi ve Sonrasındaki Öğrenci Olayları.....	104
4.3.2.5.1. Silahlı ve Radikal Eylemler.....	108
4.3.2.5.2. Çatışmalar.....	115
4.3.2.5.3. 1 Mayıs 1977 Olayları.....	118
4.4. Öğrenci Eylemlerinin Nedenleri	119
4.4.1. Eğitimle İlgili Nedenler.....	120
4.4.1.1. Eğitim Sistemi ve Eğitimde Siyasallaşma.....	124
4.4.1.2. Öğretmenler.....	131
4.4.1.3. Üniversite ve Akademisyenler	136
4.4.1.4. Boykotlar	142
4.4.2. Psikolojik ve Sosyal Nedenler.....	144
4.4.2.1. Kuralları Yıkma Düşüncesi	147
4.4.2.2. Amaçsızlık.....	149
4.4.2.3. Zengin Ailelerin Mutsuz Çocukları.....	150
4.4.2.4. Gruba ya da Kişiye Bağlılık	153
4.4.3. Öğrenci Olaylarının Altında Yatan Ekonomik Nedenler	154
4.4.3.1. Devrime Giden Yolda Sol’un Rüyası: İşçi ve Öğrenci Hareketi	157
4.4.3.2. Köylü Sorunları	166
4.4.3.3. Sınıf Ayrımı.....	170

4.4.3.4. Farklı Yaşama Arzusu.....	171
4.4.4. Siyasi Nedenler	173
4.4.4.1. Değişmeyen Düzen	173
4.4.4.2. Güç Sahipleri.....	176
4.4.4.3. Demokrat Parti	180
4.4.4.3.1. Tahkikat Komisyonu	185
4.4.4.3.2. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi.....	188
4.4.4.3.3. DP Sayesinde Zenginleşen Zümre	193
4.4.4.4. CHP	196
4.4.4.5. TİP	198
4.4.4.6. Adalet Partisi	204
4.4.5. Öğrenci Olaylarında Basının Rolü	205
4.4.6. Öğrenci Olayları Karşısında Aydınlar, Halk ve Öğrenci Aileleri	210
4.4.6.1. Aydınlar.....	211
4.4.6.2. Kadın Sorunu.....	220
4.4.6.3. Halk	223
4.4.6.4. Öğrenci Aileleri.....	225
4.4.7. Meşru Şiddetin Uygulayıcısı: Polis ve Askerler	228
4.4.7.1. Polisler.....	229
4.4.7.2. Askerler	232

4.4.8. Tutuklamalar, İşkence, Mahkemeler ve Hapis.....	234
4.4.8.1. Tutuklamalar	235
4.4.8.2. Azap Çektirmenin Görkemi: Sorgu ve İşkence.....	238
4.4.8.3. Tutukluluk ve Hapis	242
4.4.8.4. Adalet Sistemi ve Mahkemeler	243
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	245
5.1. Sonuçlar.....	245
5.2. Öneriler.....	252
5.2.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	253
5.2.2. İdareci, Öğretmen ve Öğrencilere Yönelik Öneriler	253
6. KAYNAKÇA.....	255
6.1. Örnekleme Oluşturan Romanların Kaynakçası	255
6.2. Araştırmada Yararlanılan Kaynaklar.....	256

1. GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmanın problemi, alt problemler, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve sayıltılarına ilişkin bilgiler alt başlıklar halinde verilmiştir.

1.1. Problem

Bir araya gelerek toplumu meydana getiren bireyler, birbirleriyle ve içinde oldukları toplulukla sürekli ve yoğun bir etkileşim içinde bulunurlar. Toplum, bireyi nasıl etkileyerek şekillendiriyorsa bireyler de toplumu etkileyerek biçimlendirme yetisine sahiptir. Bireylerin davranış biçimi, aynı zamanda toplumun davranış biçimi olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda eğitim ve öğrenci olayları, süreç ve eylem açısından hem bireysel hem de toplumsal bir anlam alanına gönderme yaparlar.

Sadece okul süreci ile kısıtlanamayacak kadar geniş bir kavram olan ve insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden, çeşitli yönleriyle ve farklı boyutlarıyla eski çağlardan beri üzerinde durulan eğitim kavramı, araştırmacılar için cazip bir konu olmayı sürdürmektedir. Bireyin ve toplumun değişimi, beraberinde eğitimde de birtakım değişim ve gelişimleri zorunlu kılmıştır. Aynı şekilde eğitim ve öğretimdeki gelişmeler, bireyi ve toplumu değiştirmeye yöneltmiştir. Dinamik bir yapısı olan eğitim ve öğretim süreçleri, okul ortamlarında, uzmanlar, uygun eğitim materyalleri ve programlarıyla planlı bir bütün halinde yürütülmeye çalışılır. Bu bağlamda eğitimin farklı yönlerini oluşturan okul, öğrenci, öğretici, veli, yönetici, toplumun eğitim imkânları gibi birçok unsur eğitimin kalitesine veya sürdürülebilirliğine etki etmektedir. Öğrenci olayları da ortaya çıktığı dönemden itibaren hatta daha öncesinden eğitim süreçlerinin işleyişini, öğrenciler, öğretmenler başta olmak üzere eğitimin bütün paydaşlarını etkileri uzun yıllar sürececek biçimde etkilemeye başlamıştır.

Osmanlı-Türk toplumunda geçmişi 16. yüzyıla kadar uzanan öğrenci olayları, Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, toplumun politize olduğu dönemlerde artma eğilimi göstermiştir. Gençlik eylemleri, özellikle 1960'lı yıllara gelindiğinde dünyadaki birçok ülkeyle birlikte Türkiye'de de yoğun bir biçimde ortaya çıkmış ve uzun yıllar boyunca artarak devam etmiştir. Ortaya çıkan bu eylemlerin, üniversitelerin belli dönemlerde süresiz kapatılması, öğretim üyelerinin ihraç edilmesi, birçok şehirde sıkıyönetim ilan edilmesi, hükûmetlerin devrilmesi, ülke çapında sıkıyönetim rejimlerinin kurulması, sağ-sol şeklinde fikir ayrılıkları gibi toplum hayatını derinden etkileyen birçok sonuçları olmuştur. Aynı zamanda olaylara katılan politize olmuş öğrenciler, daha sonraki dönemlerde devlet katında çeşitli görevler almışlar, ülke siyasetinde etkili olmuşlardır.

Öğrenci olaylarıyla ilgili tarihsel anlamda bazı araştırmalar yapılmıştır. *Atatürk Dönemi Öğrenci Olayları* (Şensoy, 1998), *Türkiye'de Yaşanan Gençlik Hareketleri ve Öğrenci Olayları* (Kazan, 2012), *12 Mart'tan 12 Eylül'e 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri* (Şahin, 2014), *Türkiye'de 1948-1971 Dönemi Gençlik Hareketlerinin Toplumsal Yapıya Etkisi Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) Örneği* (Gülbeyaz, 2018), *Ankara Üniversitesi, ODTÜ, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi Örnekleri ile Son On Yılda Türkiye'de Yaşanan Öğrenci Hareketleri* (Doğgun, 2018) bu çalışmalardan bazılarıdır. Ancak bu araştırmaların genellikle tarih bilimi ve siyasal bilimler kapsamında oldukları görülmektedir. Bu araştırmalarda genel olarak öğrenci örgütlerinin kuruluşu, çeşitli protestoların ortaya çıkış nedenleri ve gerçekleştirilme biçimleri, öğrenci grupları arasındaki çatışmalar, mitingler, yürüyüşler, okul veya ülke yöneticilerinin olaylara karşı aldıkları önlemler vb. tarih bilimi ışığında incelenmiştir.

Öğrenci olayları/gençlik hareketleri, edebiyat düzleminde sınırlı sayıda araştırmaya konu olmuştur. Asar (2013) tarafından yapılan çalışmada Füzûzan'ın *Kırk Yedililer* ve Emine İşımsu'nun *Sanıcı* romanlarındaki öğrenci hareketleri konusu karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmacı çalışmasını iki romanla sınırlamıştır. Oysa böylesine önemli, geniş ve derin sonuçları olan bir olgunun, daha geniş bir düzlemde ele alınması, ulaşılabilecek sonuçların geçerliliğini arttıracaktır.

Romanlar, her ne kadar kurgu ürünü olsalar da gerçeklerden beslenmektedirler. Bu açıdan yaşamı hüznün, keder, sevinç, mutluluk gibi insanî yönlerini de içine alacak şekilde ve farklı yönleriyle yansıtırlar. Tarihçiler, olayları ya da gerçekliği olduğu gibi aktarmaya çalışırken roman yazarı, onu kendi bakış açısına göre yorumlar ve kurmaca bir gerçeklik içinde yeniden inşa eder. Aktaş (1991: 17) bu durumu, “Tarihçinin yaptığı iş ne kadar fotoğrafçınıninkine benziyorsa romancınıninki de o kadar ressamın faaliyetine benzer” diyerek örneklendirir. Kaplan (1983: 11) ise çağdaş romancıların genellikle hayatta var olan her şeyi romana yansıtmayı amaçladıklarını dile getirdikten sonra “Bununla beraber, hayat o kadar zengin ve çeşitlidir ki, hiçbir roman onu tamamiyle içine alamaz; buna imkân yoktur. Her roman, yazarının bakış tarzı ile sınırlıdır” ifadelerini kullanır. Konuya daha farklı yaklaşan Özel (2018: 15) romanın “kurgu”, tarihin ise “gerçek” olarak adlandırılmasına karşı çıkarak aslında tarihin de çoğu zaman “uydurma” olduğunu ifade eder. En tarafsız tarihçinin dahi kendi değer ve önyargılarını eserine yansıttığını düşünen yazar, romanların “tarihsel toplum/bilimin vazgeçilmez kaynakları arasında” olduğunu ifade eder. Timur (1991: 8) ise “romancı, toplumsal evrimi tarihçiden çok daha gerçekçi bir biçimde çözümlerse bile, romanının bir hayal ürünü olduğunu ileri sürerek -olası eleştirilere karşı- kendine savunma mekanizmaları yaratabilir” diyerek değişik bir bakış açısı ortaya koyar.

Sonuç olarak romanların, tarihsel olaylardan beslenmeleri yanında bunlar için birer kaynak teşkil etmeleri, onları incelemeye ve araştırmaya değer kılmaktadır. Roman türünün tüm bu özellikleri ve öğrenci olaylarının yoğun biçimde yaşandığı 1960-1980 yılları aralığında yazılan romanlar üzerine, öğrenci olayları/gençlik hareketleri çerçevesinde kapsamlı çalışmaların yapılmamış olması, bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, 1960-1980 yılları arasında yazılmış Türk romanlarında öğrenci olaylarının ve bunun eğitime yansımalarının nasıl işlendiğini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda yukarıda ifade edilen genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) 1960-1980 yılları arasında yayımlanan Türk romanlarında öğrenci olayları ve eğitim konusu nasıl işlenmektedir?
 - a. Romanlarda hangi dönemlerdeki öğrenci olayları işlenmektedir?
 - b. Romanlarda eylemler hangi dönemlerde yoğunlaşmaktadır?
 - c. Romanlarda olaylara katılan öğrenciler nasıl ele alınmıştır?
 - d. Romanlarda aydınların, halkın ve öğrenci ailelerinin eylemlere bakışı nasıldır?
- 2) 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda öğrenciler tarafından bireysel ya da toplu olarak hangi eylemler düzenlenmiştir?
 - a. Toplu eylemlerin biçimi ve içeriği nedir?
 - b. Bireysel ya da küçük gruplarla yapılan eylemler var mıdır?
 - c. Silahlı eylemler yapılmış mıdır?
 - d. Karşıt görüşlü öğrenciler arasında ne tür çatışmalar yaşanmıştır?
- 3) 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda öğrenci olaylarının sebepleri olarak neler gösterilmektedir?
 - a. Siyasal sebepler var mıdır?
 - b. Psikolojik ya da içsel sebepler var mıdır?
 - c. Sosyal sebepler nelerdir?
 - d. Ekonomik nedenler söz konusu mudur?
 - e. Yabancı ülkelerdeki öğrenci eylemlerinin Türkiye'deki eylemlere bir etkisi olmuş mudur?
- 4) 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda öğrenci olayları ve eğitim konusu nasıl işlenmiştir?

- a. Romanlarda, ilgili dönemin eğitim anlayışı ve sistemi nasıl işlenmiştir?
 - b. Eğitime yönelik getirilen eleştiriler var mıdır?
 - c. Fakültelerin durumu nasıldır?
 - d. Öğretmenlerin olaylara karşı takındıkları tavırlar nasıldır?
 - e. Okul yöneticileri ve öğretim üyeleri öğrenci eylemlerine nasıl bakmaktadır?
 - f. Öğrenci olaylarının eğitime etkisi olmuş mudur?
- 5) Öğrenciler ne tür örgütler kurmuşlardır?
- a. Öğrencilerin faaliyet gösterdikleri örgütler var mıdır?
 - b. Kurulan örgütler ne gibi faaliyetler düzenlemişlerdir?
- 6) İncelenen romanlarda adalet süreci-öğrenci olayları ilişkisi nasıldır?
- a. Tutuklamalar, tutuklevleri nasıldır?
 - b. Sorgu süreci nasıl işlemektedir?
 - c. İşkenceler uygulanmış mıdır?
 - d. Adalet sistemi ve mahkemelerin ilgili dönemlerdeki durumu nasıldır?
 - e. Adalet sürecinin öğrenci olaylarına etkisi var mıdır?
- 7) 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda, öğrenci olaylarının eğitime yansımaları konusuna yazarların bakışları değişmekte midir?
- 8) 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda öğrenci olaylarına karşı güvenlik kuvvetlerinin (polis ve askerler) tavrı nasıldır?
- 9) Öğrenci olaylarında basının rolü nedir ve yaklaşımı nasıldır?
- 10) 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda öğrenci olaylarının sonunda eğitim ve öğrenci ekseninde elde edilmiş kazanımlar var mıdır?
- 11) 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda öğrenci olayları toplumsal, kültürel, ekonomik ya da siyasi olarak ne gibi sonuçlar doğurmuştur?

1.3. Araştırmanın Önemi

Genel olarak, kişilerde istenilen yönde davranış değiştirme süreci olarak tanımlanan eğitim, bir toplumun kalkınması, gelişmesi, modern dünyanın gerektirdiği bilgi ve birikime sahip olması için şüphesiz hayati öneme sahiptir. Bilginin en önemli güç olarak görüldüğü günümüz dünyasında öğrenme, bilgiye ulaşma ve bilgiye işlerlik kazandırma gibi beceriler ise her geçen gün daha da ön plana çıkmaktadır. Günümüzde devletler, yurttaşlarına daha fazla yatırım yapmaktadır. İyi eğitilmiş bireylerin oluşturduğu toplumlar siyasi, ekonomik, kültürel ya da askerî yönlerden dünyanın önde gelen ülkeleri konumuna yükselmektedir. Toplumunu başarıya ulaştıracak düzenli bir eğitim sistemi kuramamış, siyasi çalkantıların ve müdahalelerin eğitim sistemine yoğun olarak yansıdığı toplumlar ise mesafe kat etmekte zorlanmaktadır.

Yönetici, öğretmen, öğrenci, eğitim programı vs. gibi birçok unsuru olan eğitimin, çağdaş bir düzeye gelebilmesi için bütün paydaşların ortaklaşa ve bir bütün olarak hareket etmesi gerekmektedir. Oysa dünyada ve Türkiye’de, çeşitli dönemlerde siyasallaşmış eğitim kurumları, eğitim yöneticileri, öğretmen veya öğrenci gruplarına rastlamak mümkündür. Tüm bunlar, eğitimi çeşitli boyutlarda ve genel olarak olumsuz bir biçimde etkilemektedir.

Türkiye’de öğrenci eylemleri, Osmanlı’dan başlamak üzere Cumhuriyetin ilk yıllarından 1960’a kadar olan dönemde var olagelmiştir. Özellikle 1960-1980 yılları arasında oldukça yoğun biçimde yaşanmış, bu dönemde toplumsal çalkantılar ve siyasi istikrarsızlıkların ortaya çıktığı görülmüştür. Öyleki bu dönemdeki yirmi yılda yirmi hükümet değişmiş, siyasi belirsizlikler ortaya çıkmış, ordu zaman zaman ülke yönetime doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmiştir. 1980 yılından sonraki süreçte ise bu eylemler ve yaşanan sorunlar uzunca bir süre devam etmiştir. Olaylar neticesinde Türkiye siyasi ve ekonomik olarak oldukça sorunlu dönemler geçirmiştir. Günümüzde ise daha önceki dönemlerdeki kadar organize ve büyük çaplı eylemler görülmesi de zaman zaman öğrenci eylemlerine rastlamak mümkündür. Türkiye’nin yakın tarihindeki öğrencilerin karıştığı olayları anlamak ve çözümlenmek, hem geçmiş

bilimsel olarak değerlendirebilmek hem de geleceğe dair planlamalar yapabilmek adına şüphesiz ki büyük öneme sahiptir.

Siyasi, toplumsal, kültürel, ekonomik vs. birçok farklı nedeni ve çeşitli alanlara etki eden sonuçları bulunan öğrenci eylemlerini anlamak için sadece birtakım tarihsel olayları ortaya koymak yeterli değildir. Sosyal bilimlerde toplumsal olgu ve olayların temelinde yatan sebepleri, süreci ve sonuçlarının güvenilir bir şekilde ortaya koyulabilmesi için bu olgu ve olayların birbiriyle olan karmaşık etkileşimi ve insan faktörünün tüm yönleriyle ve doğru biçimde ele alınması gerekmektedir. Bunun içinse sadece birtakım nesnel verileri incelemek yetersiz kalmaktadır. Çünkü sosyal olgu ve olaylar, değişken olmalarının yanında iç içe girmiş, karmaşık, açıklanması zor, kesin çizgilerle ayrıştırılamayacak ve nesnel olarak ortaya konulamayacak kadar karmaşık süreçleri barındırmaktadır.

Kaynağı yaşıntılar ve hayal gücü, malzemesi ise dil olan bir sanat dalı (Aytaç, 1999: 11) olarak tanımlanan edebiyat, toplumsal gerçekliği anlamlandırmada kullanılabilecek kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Kaplan (2010: 179), “Yaşanılan hayat, sanatı besleyen en büyük kaynaktır” diyerek hayat ve edebiyat ilişkisinin önemli derecede iç içe olduğunu ifade etmektedir. Bezirci (1997: 55) ise edebiyatın sunduğu gerçekliğin sanatsal, yeniden üretilmiş ve “insan varlığını daha derin, daha geniş ve yoğun olarak tanıtan bir gerçeklik” olduğunu düşünmektedir. Edebiyatın sosyal konularda yapılan araştırmalar için önemine değinen Karpat’a (1962: 10) göre “Türkiye’nin sosyal tarihini yazacak olanların ilk sağlam kaynağı şüphesiz ki edebiyat olacaktır.”

Avrupa’dan dünyaya yayılmış olan roman türü, özellikle modern edebiyat içinde önemli bir yer tutmaktadır. Romanın, günümüzde diğer edebiyat ürünlerine nazaran daha fazla popüler olduğu, geniş kitlelere hitap ettiği ve bundan dolayı etkili bir tür olduğu söylenebilir. “Roman gelişmeyi sürdüren, yani henüz tamamlanmamış olan tek türdür” (Bakhtin, 2001: 164). Antakyalıoğlu’na (2013: 20) göre çok fazla ve farklı tarzda roman bulunduğundan hepsini kapsayan bir tanım yapılamadığı için romanın, herkesçe kabul görmüş genel bir tanımı bulunmamaktadır. Araştırmacı, bu

durumu “romanın bugünkü başarısının ve diğer türler arasındaki ezici üstünlüğünün, temel sebeplerinden” biri olarak görmektedir. Hisar’a (2005: 172) göre ise “Her milletin, her devrin, her muhitin, her edebî mektebin ve hatta her romancının biraz kendine göre ve hususi bir ‘roman’ı vardır” ve bundan dolayı romanın tam bir tanımını yapmak mümkün değildir.

Romanı “modern zamanların çoğu felsefi, kültürel ve ideolojik cereyanların, hatta bu alanlarda meydana gelen dalgalanmalarının akis bulduğu bir ayna” olarak ifade eden Tekin (2003: 7), bu aynada modern zamanlara dair toplumsal, siyasal, kültürel ve ideolojik portrelerin canlı halleriye görülebileceğini düşünmektedir. Tekin’e benzer bir yaklaşım sergileyen Gümüş’e (2011: 29) göre ise “Roman sanatı toplumsal değişimleri, politik süreçleri ya da insanın gerçek dünya ve insanlarla ilişkisini başlıca sorunu olarak gördüğü gibi, asıl önemlisi, bunlara gerçek yaşamın ötesinde bir derinlik ve gerçeklik kazandırmıştır.” Andı (2010: 8) romancının ve romanın, hayatı anlama noktasındaki önemini şu sözlerle ortaya koyar: “Her roman, farklı gözlerle görülen hayatın, farklı kalemlerde yeniden yorumlanması demektir.” Romanın hayatla olan ilişkisini şiirden farklı olduğunu belirten Tanpınar (1977: 22) ise bu türün bütün gücünü hayattan aldığını düşünmektedir. Romanın geniş kitlelere hitap eden bir tür olması, insan ve hayatla ilişkili oluşu, sosyal olaylara dair farklı bakış açıları sunması vb. gibi tüm bu özellikleri ise onu sosyal olay ve olguları incelerken kendisine başvurulmasını bir gereklilik haline getirmektedir.

Yaşamın her alanını ele alan roman türünde öğrenci olaylarını ve bunun eğitime yansımalarını da bulmak mümkündür. Özellikle 1960-1980 arasında yayımlanan Türk romanlarında öğrenci olayları ve eğitim konusu, yoğun olarak ele alınmıştır. Yazarlar; toplu eylemlerin, işkencelerin, askerî müdahalelerin, ekonomik sorunların yaşandığı bu dönemde ülke gündemini fazlaca meşgul eden bu konuyu, eserlerinde kendi bakış açıları, tecrübeleri ve şüphesiz ki siyasi görüşleri ve ideolojileri doğrultusunda yorumlayarak eserlerine yansıtmışlardır. Bu çalışmada yukarıda ifade edilen yıllar arasında yayımlanan romanlarda, öğrenci olayları ve eğitim konusunun nasıl ele alındığı belirlenmeye çalışılmıştır. Öğrenci olaylarının yoğun şekilde görüldüğü yirmi yıllık bir zaman aralığında yayımlanan romanların incelendiği bu

çalışma, hem incelediği konunun önemi hem de ilgili alanda daha önce oldukça az çalışma yapılmış olması nedeniyle önem arz etmekte ve çalışmanın, bu yönüyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4.Araştırmanın Sayıtları

Bu bölümde araştırmanın sayıtları maddeler halinde verilmiştir:

1. 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda öğrenci olayları ve eğitim konusu siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden yer almıştır.

2. 1960-1980 yılları arasında yayımlanan ve “öğrenci olayları ve bunun eğitime yansımaları” konusunu ele alan romanların tamamına ulaşılmıştır.

3. Yazarlar olayları ele alırken objektif davranmaya çalışmışlar, tarihî gerçeklere bağlı kalmışlardır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Türk edebiyatında 1960-1980 yılları arasında yayımlanmış ve “öğrenci olayları ve bunun eğitime yansımaları” konusunu işleyen romanlar ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Çalışmada kullanılan kavram ve terimlere ilişkin tanımlar, aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Öğrenci Olayları: *Üniversite başta olmak üzere lise veya başka kademelerdeki her tür öğrencinin belli bir amaç için giriştiği bireysel ya da toplu*

olarak gerçekleştirdikleri her türlü yürüyüş, protesto, gösteri, miting, çatışma, boykot, vb. faaliyetlerdir.

Örgüt: “Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat” (Türkçe Sözlük, 1998: 1736).

Eğitim: “Bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı (amaçlı ve planlı) olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1997: 12).

2. LİTERATÜR

2.1. Türkiye’de Öğrenci Olayları ve Eğitim

Türkiye’deki tarihi 16. yüzyıla kadar uzanan öğrenci olaylarının görülme sebepleri ve sıklığı ülkelerin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel koşullarıyla yakından ilişkilidir. Osmanlı Devleti döneminde suhte isyanlarıyla başlayan, sonraki süreçte özellikle 1908-1918 yılları arasında yoğunlaşan öğrenci olayları, Cumhuriyet döneminde ise II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki yıllarda az da olsa görüldükten sonra 1950’li yıllarda artmaya başlamış, özellikle 1960-1980 yılları arasında yoğunlaşmıştır. Öğrenci olaylarının yoğunlaştığı dönemlere bakıldığında gerek ülkedeki iç ve dış meselelerin, gerek merkezî idarenin görece zayıf oluşu gibi sebeplerin var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, öğrenci olaylarının ortaya çıkmasına sebep olan sorunların uzunca bir dönemi kapsayan belli bir süreç sonunda ortaya çıktığı söylenebilir. Olayların ortaya çıkmasında eğitimle ilgili konular başta olmak üzere siyasi, sosyal, ekonomik vb. birçok etken bulunmaktadır.

2.1.1. Osmanlıdan Cumhuriyet'e Öğrenci Olayları ve Eğitim

Öğrenci hareketleri, Osmanlı döneminde, 16. yüzyılda ortaya çıkar ve devlet yönetimi için ciddi bir sorun haline alır. 19 ve 20. yüzyıllarda ise öğrenciler siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan önemli sonuçları olan olaylarda rol alırlar. Bu bölümde Osmanlı döneminde (16-20. yüzyıllar) yaşanan öğrenci olaylarının kaynakları, sebepleri, gelişim süreci ve ortaya çıkardıkları sonuçlar üzerinde ana hatlarıyla durulacaktır.

2.1.1.1. Suhte İsyanları

Osmanlı döneminde, öğrenci olayları kapsamında değerlendirilebilecek olan hareketlere ilk olarak 16. yüzyılda rastlanır. Bu dönemde medreselerin gelecek için müderrislik, kadılık, imamlık gibi parlak mevki imkânları sunması ve öğrencilerine sağladığı beslenme, barınma, statü vs. gibi diğer cazip imkânlardan dolayı medreselere yoğun bir öğrenci ilgisi oluşmuştur. Bunun sonucunda medreselerdeki suhte¹ sayısı giderek artmıştır. Medreselerdeki mevcudun hızla artmasının, bu kurumları tamamen işlemez hale getirdiğini vurgulayan Yerasimos (1974: 427), “Bunun sonucu, gelişme imkânları tıkalı, olduğu yerde sayan ve giderek şehir kuruluşu için bir yük haline gelen bir suhte kitlesinin doğması oldu.” diyerek suhtelerin ortaya çıkışını ifade eder.

Yerasimos gibi medreselerin 16. yy. ortalarında bozulmaya başladıklarını ifade eden Akyüz, (1999: 67-68) bu bozulmayı; siyasetin bilime baskısı, bilimin temelinde “iman esaslarının” aranması, medrese sisteminin bilimsel gelişmeyi zorlaştıracı yapıda olması, devletin diğer kurumlarındaki bozulmaların etkisi, rüşvet, hatır gönül işlerinin varlığı vb. nedenlere bağlamaktadır.

¹ Orta ve alt kademedeki medrese öğrencilerine “suhte” ya da “softa” adı verilmektedir (Dursun, 1989: 405).

Enflasyon nedeniyle kendilerine ayrılan iradın azalması ve sayılarının çok artması gibi nedenlerden dolayı medrese öğrencileri, köylülerden zorla yiyecek almaya başlamışlardır (Keyder, 1983: 132). Önceleri kendi aralarında kanlı kavga ve çatışmalara giren suhteler, “1559 yıllarına doğru (...) iki-üç yüz kişilik çeteler halinde kendi aralarında toparlanmaya ve hatta devletin asayiş güçlerine karşı çıkmaya başlarlar” (Yerasimos, 1974: 427). İlerleyen süreçte “suhteler çeteler halinde köyleri basacak ve kanlı yağmalara girişeceklerdir” (Avcıoğlu, 1976: 59). Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde anarşist eylemler düzenlemeye başlayan öğrenci grupları, kendilerine karşı alınan önlemlere ve ağır cezalara rağmen zamanla büyük bir sorun haline dönüşürler. Akdağ (1995: 205), bu dönemde yaşanan öğrenci hareketlerini “kanlı ve o ölçüde de, bir arada yaşayan gençliğin akla durgunluk veren çılgınlıklarını anlatan olaylar” olarak nitelendirir ve gerçekleşen olayları “Ege Bölgesi, Karesi Bölgesi, Kütahya-Antalya Bölgesi, İçel-Tarsus Bölgesi” gibi bölgeler halinde ortaya koyar.

Aktar, (1990: 49) “İmparatorlukta ilk öğrenci olayı olarak kabul edilmesi gereken olaylar, ‘Suhte İsyanları’ adı altında medrese öğrencilerinden kaynaklanmış ve Celali İsyanları’yla iç içe girerek devleti yarım yüzyıl ciddi biçimde uğraştırmıştır” ifadeleriyle suhtelerin devleti oldukça zor bir duruma düşürdüğünü belirtir. “İran’la yapılan 1581-1582 savaşı orduyu Anadolu’dan uzaklaştırarak suhte hareketinin doruğuna ulaşmasına yol açmıştı[r]” (Yerasimos, 1974: 431). Devlet ve toplum için birçok soruna neden olan suhte isyanları, devletin uzlaşma çabasıyla çıkardığı aflar, çözüme yönelik alınan önlemler, medreselilere sağlanan ekonomik imkânlarla rağmen 16. yy. sonlarına doğru zayıflasa da kalıcı olarak çözülememiştir. Suhte İsyanları’ndan Kuleli Vak’asına kadar ciddi anlamda bir öğrenci olayına rastlanmamaktadır.

2.1.1.2. Kuleli Vak’ası

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılda yaşanan ve “Kuleli Vak’ası” olarak bilinen olayda bir toplumsal aktör olarak medrese talebelerinin ön saflarda yer aldıkları görülür. Turan’a göre (1969: 175) bu olay, “Beyazıt ve Sinekli Medreselerinden bir

grup öğrencinin, bazı hocaları, subaylar ve memurlarla işbirliği yaparak Abdülmecit'i tahttan indirip Abdülaziz'i tahta çıkarmağı tasarlayan gizli bir komite kurmalarından ibarettir.” Onaran (2016: 51) ise olayı “1859’da padişahı devirmeye ve hatta öldürmeye yönelik hazırlıklar içerisinde iken bir muahedenin açığa çıkarılmasına verilmiş olan isim” şeklinde tanımlamaktadır. Bu olayı meşrutiyete doğru giden yolda ilk hareket olarak tanımlayan bazı yerli ve yabancı yazara karşı çıkan İğdemir’in (2009: 9) ise “Kuvveden fiile çıkamamış, küçük bir isyana ve suikasta teşebbüs vak'ası” biçiminde tanımladığı bu olayda failer amaçlarına ulaşmadan yakalanırlar. Medrese öğrencilerinin burada olayları organize eden ya da planlayan kesim olmadığını, sadece figüran olarak kullanıldıklarını Aktar (1990: 53), “Medrese öğrencileri XVI. Yüzyıldaki Suhte İsyancıları’ndan sonra, bir ihtilal örgütü içerisinde ilk kez “Kuleli Vak’ası”nda dolaylı bir biçimde yerlerini alırlar” diyerek ortaya koyar. Araştırmacı, 1859 yılındaki bu olayı, örgütlü bir öğrenci hareketi olarak değerlendirmez. Araştırmacıların amacına ulaşamamış bir teşebbüs olarak nitelediği Kuleli Vak’ası, öğrencilerin böylesine ciddi bir olayda rol alması ve daha sonraki yıllarda yaşanacak olaylara bir kapı açması açısından oldukça önemlidir.

2.1.1.3. Talebe-i Ulum Ayaklanmaları

Medrese öğrencileri, 1876 yılında “Talebe-i Ulum Ayaklanması” adı verilen çeşitli gösteriler ve eylemler düzenlemişlerdir. Aktar (1990: 54), bu dönemde gerçekleşen olayların “ideolojik bir kökenden kaynaklanmayıp sadece günlük olayların² protestosu biçiminde geliştiğini” ifade etmektedir.

Karal (2003: 102), bir darbe yapmak için henüz yeterince güçlü olmayan Genç Osmanlılar ve ordunun yüksek komutanlarının, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa’yı

² “Günlük olaylar” olarak ifadesiyle Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ve kabinesinin 1876’da iç ve dış siyasette gerçekleştirdiği bazı uygulamalar kast edilmektedir. Osmanlı’daki bazı reform faaliyetlerinin öncelikle Avrupalı devletlerin onayından geçecek olması ve Muhacirler sorunu öğrencilerin tepkisini çeken olaylardan bazılarıdır.

makamından indirebilmek için büyük bir gösteri düzenlenmeyi planladıklarını, ancak halkı harekete geçiremeyecekleri düşüncesinden ötürü, medrese öğrencilerini kullandıklarını ifade eder. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın muhaliflerine göre medrese öğrencileri ayaklandığında, halk da öğrencilerin peşlerinden gidecektir. Bunun için medrese öğrencileri isyana teşvik edilerek olaylar başlatılır. Araştırmacı, olayların başlangıcını şu ifadelerle anlatır:

11 Mayıs 1876 günü Fatih, Bayezit ve Süleymaniye medreselerindeki talebeler derslerini paydos ederek ayaklandılar ve maksatlarını şöyle ifade ettiler: “Devlet ve memleketin hukuk ve istiklâli çığnendiği bir zamanda derslerle uğraşmak hamiyet ve diyanet şiarı değildir. Her tarafta İslâmlar, Hıristiyanların tahkirlerine ve eziyetlerine zebun oluyor. Buna sebep olan büyükleri ortadan kaldırmak şer'an cümlemize vazife borcudur.” Talebelerin cemiyeti, az zamanda halktan başlarına sarık saran kimselerle büyüdü. Kalabalık bundan sonra Babîâlî önüne gelerek “Sadrazam ile şeyhülislâmı istemiyoruz” diye bağırmağa başladılar.

Bu olayda “Bazı öğrenciler, medresede okuyan softaların tahrikleriyle Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ve Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi aleyhine ayaklanıp dersleri boykot ederek gösteriler düzenlemişlerdir” (Can: 1996: 531). Olaylarda öğrencilerin tam olarak ne istediklerinin belli olmadığını ifade eden Turan (1969: 177), talebelerin memleketin genel gidişatından memnun olmadıklarını, çözüme dair ise herhangi bir fikre sahip bulunmadıklarını düşünmektedir. Araştırmacı, Talebe-i Ulûm İsyanı'nı daha önce gerçekleştirilen öğrenci olaylarından ayıran özelliğin, “Osmanlı tarihinde ilk olarak öğrencilerin geçmişten önemli şekilde ayrılma anlamını taşıyan bir değişikliği zorlam[ası]” olduğunu ifade eder. Eylemin “Hükümet değişikliği sağlamak amacıyla önceden düzenlenmiş ve para verilmiş bir öğrenci gösterisi” olduğunu düşünen Lewis (1993: 160) ise Avrupa'nın bazı kısımlarında kökleşmiş olan bu durumun Osmanlı için yeni bir şey olduğunu düşünmektedir.

Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın ve şeyhülislamın azli ve kabinenin düşmesi ile son bulan Talebe-i Ulum Ayaklanması, ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından değerlendirildiğinde, öğrencilerin her ne kadar karar verici ve planlayıcı konumunda olmasalar da ciddi bir güç olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü ilk defa ülke yönetiminin önemli noktalarında görev alan hükümet yetkilileri, öğrenci

olayları sonunda görevden uzaklaştırılmıştır. Bu da aslında öğrencilerin ciddi bir güç olarak ortaya çıkabildiklerini gösterir niteliktedir.

2.1.1.4. Sultan Abdülaziz'in Tahttan İndirilmesi

30 Mayıs 1876'da meşrutiyet henüz ilan edilmemişken, öğrenci hareketleri kapsamında değerlendirilebilecek olaylardan biri, Sultan Abdülaziz'in muhalifler tarafından tahttan indirilmesidir. Bu hadisede Mekteb-i Harbiye öğrencileri, daha önceden planlanmış ve gerekli şartları oluşturulmuş bir olayda kullanılmışlardır. Sultan'ın muhaliflerinden Süleyman Paşa, Mekteb-i Harbiye'ye geç vakitte gelerek öğrencilerin uyandırılmasını ister. Subaylara: “Arkadaşlar!.. Devlet ve millet bu gece sizden büyük ve mukaddes bir hizmet istiyor. Padişahımız, memleket idaresini en büyük düşmanımız olan Rusların eline teslim etmiştir” (Kuran, 2012: 100) diyerek padişahın haline karar verildiğini ve bu görevin kendilerine düştüğünü söyler. Askerî öğrenciler yataklarından kaldırılıp silahlandırılarak Dolmabahçe Sarayı kuşatılır, diğer asker ve birliklerin desteğiyle Sultan tahttan indirilir. Çavdar (2004: 37), Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan darbenin, ordu ve sivil bürokrasi işbirliğiyle ve medreselilerin desteğiyle, Harbiye öğrencileri tarafından gerçekleştirildiğini ifade eder. Araştırmacının şu sözleri öğrencilerin bu olaydaki rolünü açıkça ortaya koyar: “Darbeyi, cuntanın en dürüst ve en ilerici kişisi olduğu ileri sürülen Süleyman Paşa kumandasındaki Harbiye öğrencileri yaptılar. Şeyhülislâmlığın medreseli öğrencileri de onların yanında yer aldı.” Aktar (1990: 59) ise bu olayı “Hal'e devlet ricali karar vermiş ve olaylar bütünüyle öğrencinin dışında gelişmiştir. Ancak toplum psikolojisinin etkisiyle Harbiye öğrencisi, olayın uygulanmasında heyecan ve şevkle görev yapmıştır” diyerek özetler.

Görüldüğü gibi hem Talebe-i Ulum Ayaklanması'nda hem de Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde öğrenciler karar verici konumunda olmayıp sadece uygulama aşamasında rol almışlar ve bu iki olayda da ciddi sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

2.1.1.5. Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları

Osmanlı'da yüksekokul statüsündeki ilk eğitim kurumu, Fatih Sultan Mehmet döneminde (Sahn-ı Seman) açılmıştır. Bu eğitim kurumlarına Kanuni döneminde devlete bürokrat yetiştirmek amacıyla açılan Süleymaniye medreseleri eklenmiştir. 19. yy.da medreselerin zamanla bozulmaları, bilimsel anlayıştan uzaklaşılması ve yenilik ihtiyacından dolayı devletin öteden beri var olan ve geleneksel eğitim kurumlarının yanında Batılı anlamda eğitim kurumları da açılmaya başlanmıştır.³ Batılı anlamda eğitim veren kurumlar açılırken eskilerin kapatılmaması ya da kapatılamaması, toplumsal düşüncede ve insanımızda anlayış farklılıkları ve ikilikler doğurmuştur. Çünkü “Medrese ne kendini yenilemeye ne de devlet tarafından yeniden düzenlenmeye razı olacak bir zihniyette[dir]” (Tekeli & İlkin, 1999: 93). Buna bağlı olarak Osmanlı geleneksel eğitim kurumlarının zamanla pozitif bilimlerden uzaklaşması ve yozlaşması, medrese-mektep karşıtlığı gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Çağdaş anlamda ilk Osmanlı Darülfünunu'nun açılmasının 1864 yılında olduğunu vurgulayan Aktar (1990: 13), eğitim sistemindeki ikiliği “bu yıllarda Osmanlı İmparatorluğundaki eğitim kurumları arasında birlik sağlanamadığı gibi orta ve yükseköğretim ilişkisinde de gerekli denge ve devamlılık kurulamamıştır” ifadeleriyle ortaya koyar. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldaki modern anlamda bir üniversite açma denemeleri, sağlıklı bir ortaöğretim sisteminin olmayışı, tutucu çevrelerin baskısı, sistem ve program sorunları, fiziki eksiklikler gibi sebeplerle pek de başarılı olamamıştır. Modern anlamda eğitim vermek üzere açılan fen, hukuk,

³ Somel'e (2015: 35) göre geleneksel Osmanlı eğitiminde başlıca eğitsel amaç dinî bilgilerin öğretilmesidir. Osmanlı'da devlet tarafından kurulan ilk modern okullarının 18. yüzyılın sonlarına doğru açılan askerî okullar olduğunu belirten araştırmacıya göre bu durumun nedeni Osmanlı'nın askerî ve siyasi açıdan Avrupa devletlerinin gerisinde kalması ve eksikliğin ilk olarak burada fark edilmesidir.

ilahiyat, edebiyat fakültelerinde yetişen öğrencilerle medrese öğrencileri arasında dünya görüşü bakımından farklılıklar oluşmuş, bu farklılıklar zamanla ayrılmaya hatta çatışmaya kadar varmıştır.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonraki süreçte medrese ve diğer okulların durumunu Berkes (2003: 439) şöyle belirtir:

İstanbul'da 178 medrese vardı. Bunlarda 7.000 öğrenci yaşıyordu. Buna karşılık Üniversitenin İlahiyat ve Edebiyat fakültelerinde 348, Fen fakültesinde 200, Hukuk fakültesinde 2.119 öğrenci vardı... Medrese öğrencilerinin çoğunluğunun ortalama yaşı 35'ti. Birçok da 40-45 yaşları arasında olanlar vardı. Medreseler büyük bir işsiz ve asker kaçağı yuvası olmuşlardı. Medreseleri bu durumdan çıkarmak, öğretim programlarına modern bilimleri sokmak gerekiyordu.

Açılan Batı tipi eğitim kurumlarında medreselerden farklı bir dünya görüşünün var olması nedeniyle geleneksel ilmiye sınıfı ve medrese hocaları, yapılması düşünülen yenilik hareketlerine karşı katı bir duruş sergilemişler, bu durum da Batılı anlamda eğitim kurumlarının hayatta kalmalarını zorlaştıran bir faktör olmuştur.

Osmanlıda İkinci Meşrutiyet'in ilanından önceki dönemde üniversite ve yüksekokul öğrencilerinden kaynaklı olaylarda Genç Osmanlılar'ın ve fikirlerinin etkili olduğu söylenebilir. Kuran (2009: 25), anılarında daha Kuleli İdadisi öğrencisiyken "Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre*, Abdülhak Hamit Bey'in *Tarik Bin Ziyad*, Ziya Paşa'nın *Terkib-i Bend* isimli eserlerini" okula gizlice soktuğunu ifade eder. Yazar, askerî lise öğrencisi olduğu yıllardaki amacının, gelecekteki subay adayları arasında "mefkûre aşıklarını" çoğaltmak ve netice olarak, ileride hükûmet idaresinde değişiklik yapılmasını kolaylaştırmak olduğunu belirtir.

Findley'e (2012a: 161) göre Abdülhamit yönetimine karşı okullarda "Yeni muhalefetin ilk nüvesi 1889'da Askerî Tıbbiyede oluş[muş] (...) ve bu muhalefet hızla Osmanlı askerî okullarında yayıl[mıştır]." Aktar (1990: 57-61) ise "Yeni Osmanlılar hareketi yükseköğrenim yapan öğrenci kesimini de etkilemiş ve hep birlikte anayasal düzene geçişin savaşımı verilmiştir" ifadeleriyle İkinci Meşrutiyet'in ilanında öğrenci hareketlerinin etkili olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmacı, bununla birlikte II. Meşrutiyet öncesi dönemde öğrenci eylemlerinin salt II. Abdülhamit'in kişisel

iktidarına yönelik olduğunu vurgulayarak gerçek sorunların değerlendirilemediğini ifade eder.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından önceki dönemde aydınların ve öğrencilerin, çeşitli siyasi olaylara ilişkin eylemlerine rastlanır. Özellikle askerî öğrenciler arasında Sultan Abdülhamit'e karşı yoğun bir örgütlenme ve faaliyet söz konusudur. Mutluay (1973: 22), bu durumu "Abdülaziz'i deviren başlıca gücün Harbiye öğrencileri olduğunu bilen II. Abdülhamit'in, askerî okullar üzerinde kurduğu çok sıkı denetim disiplininin de karşıt tepkiler getirmesi olağan görülmelidir" ifadeleriyle açıklamaktadır. Sultan Abdülhamit yönetiminin söz konusu uygulamaları yüzünden öğrenci örgütleriyle Osmanlı idaresi arasında Meşrutiyetin ikinci kez ilanına kadar yoğun bir mücadele yaşanır. Berkes (2003: 368), öğrenciler ve idarenin ajanları arasında geçen bu mücadeleyi "1889'dan 1908'e kadar hafiye ordusuyla asi gençlik arasında yirmi yıla yakın süren bir savaş başladı" diyerek niteler.

Askerî öğrenciler İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönemde padişahla olan mücadelelerine devam ederler. Bu durumun sebebini "Harbiye Mektebi talebeleri Sultan Abdülhamit'in tahtında bırakılmasını mantıksız buluyor ve bir an evvel hal'ini istiyordu. Bu yapılmadıkça da Meşrutiyetin yeniden tehlikeye düşmesinden korkuyordu" biçiminde açıklayan Kuran'a (2012: 506) göre askerî öğrenciler, tepkilerini dile getirerek Sultan Abdülhamit'e karşıt bir duruş sergilemişlerdir.

2.1.1.6. İkinci Meşrutiyet Sonrası Öğrenci Hareketleri

Daha önceki yıllarda eylemleriyle sadrazam ya da padişah değişikliği gibi önemli sonuçlara neden olan olaylarda rol alan öğrencilerin, Meşrutiyet yıllarında da ortaya çıkmaları ve ülkedeki genel havaya uymaları beklenen bir durumdur. Bunun yanında daha önceki olaylarda fikir boyutunda yer almayan öğrenciler, Meşrutiyet'le birlikte bazı siyasi ve ideolojik fikirlere sahip olmaya başladıkları görülmektedir.

İkinci Meşrutiyetin ilanı halk, aydınlar ve öğrenciler arasında büyük bir sevinçle karşılanır. Büyük topluluklar hâlinde düzenlenen sevinç gösterileri zaman zaman taşkınlık boyutuna kadar varır. Bununla birlikte askerî öğrencilerin kendilerine oldukça büyük bir güç atfettikleri görülür. O yılları yakından izlemiş olan devlet görevlilerinden Türkgeldi (1949: 3) Meşrutiyet'in ilk günlerinde askerî öğrencilerle ilgili olarak şu ifadelere yer verir:

İlân-ı Meşrutiyet'in ilk günleri nutuklar ve nümayişlerle geçti. Pazar günü Mekâtib-i Askeriye ve Tıbbiye talebesi önlerinde mızıkâ ile Bab-ı Âli'ye gelerek Arz Odası önünde nutuklar irad ettiler. İçlerinde at üzerinde bulunan bir gencin 'Kanun-ı Esasî Mithat Paşa'nın hûn-ı nâhakkıyla yazılmıştır' diye başlayan heyecanlı nutku, o sırada hâl-i in'ikadda bulunan Meclis-i Vükelaca hayli telaşı mucip olmuştur.

Askerî öğrenciler, Meşrutiyet'in ilanından önce ve sonra çeşitli gösterilerde ve eylemlerde bulunurlar. Abdülhamit yönetimini Meşrutiyet için bir tehlike olarak gören Harp Okulu öğrencileri, Abdülhamit yönetiminin varlığına karşıdır. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Yıldız Sarayı'nda düzenlenen Kurban Bayramı Selamlığı'na katılan Harbiye öğrencilerine ve askerlere, hava çok soğuk olduğu için Sultan tarafından çay ikram edilmiş, fakat Harbiye öğrencileri bu ikramı geri çevirmişlerdir. Bu olayın ardından öğrenciler, Harbiye'de akşam yoklamasında âdet olan üç defa "Padişahım çok yaşa!" şeklinde bağırmaı reddetmişlerdir (Kuran, 2012: 510-511). Bu iki olay da açıkça göstermektedir ki Harbiye öğrencileri, padişahın otoritesi ve yönetimine karşı açık bir tavır içindedir.

Asker ve sivil öğrenciler arasında ortaya çıkan kamplaşmalar ve fikir ayrılıkları Aktar'a (1990: 72) göre 1909 başlarında siyasi kliklerin etkisiyle gerçekleşir. Araştırmacı, bu dönemde yaşanan, siyasi, ekonomik bunalımlar yanında öğrencilerin eğitim-öğretime dair ihtiyaçlarının karşılanmasında oluşan sıkıntıların da öğrenci eylemlerinde etki ettiğini düşünmektedir.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra ordu, ulema ve toplum içindeki ayrışma ve hoşnutsuzluğun doğurduğu 31 Mart Vakası'ndaki (13 Nisan 1909) eylemlere medrese öğrencilerinin katılımı söz konusudur. İttihatçılar, o döneme kadar askerlikten muaf tutulan medreselilerden "basit bir okuma yazma sınavını geçemeyenleri silah altına

almaya karar verince softalar buna büyük tepki ver[mıştır]” (Hür, 2013a: 115). “Çok sayıdaki softa, medrese öğrencileriyle birlikte meclis binasına yürü[müş], sabahleyin onlara gittikçe daha çok asker ve ulema katıl[mıştır]” (Zürcher, 2000: 144). Hareket Ordusu’nun bastırmasıyla son bulan olayda II. Abdülhamit tahttan indirilmiş, İttihat ve Terakki güçlenerek muhalifleri susturma imkanı bulmuştur.

2.1.1.7. 1910-1912 Öğrenci Eylemleri

31 Mart Olayı sonrasında ilan edilen sıkıyönetim dolayısıyla kimi özgürlükler kısıtlanır. Bu kısıtlamalar nedeniyle 1910 ve 1912 yılları arasında sadece ufak çaplı bazı gösteriler yapılır. Sıkıyönetimin 1912 yılında kaldırılmasıyla gösterilerin de önü açılmıştır. Bu dönemde öğrenci olayları kapsamında değerlendirilebilecek asıl olayın 3 Ekim 1912’de yaşanan “Harp Mitingi” olduğu söylenebilir. Bu tarihte Darülfünun öğrencileri, Balkanlara yönelik savaş çağrısı yapmak üzere bir gösteri düzenlemişlerdir. Kabacalı (2007: 47), gerçekleştirilen bu gösteriyi şu şekilde anlatır:

Darülfünun Hukuk, Edebiyat, Riyaziyat (Matematik), Tıp vb. şubeleriyle Mekteb-i Mülkiye öğrencileri, önde Darülfünunun büyük flamasını ve şubelerin kendi flamalarını taşıyarak Harbiye Nezareti’ne, ardından Maarif Nezareti’ne, oradan da Babiâli’ye (sadrızamlık) gittiler. “Yaşasın harp!” diye bağıyorlar, kahramanlık türküleri söylüyorlardı. Kendilerini karşılayan yetkililere de gençliğin savaş istediğini söylüyor ve olumlu yanıt alıyorlardı.

Öğrenciler, 7 Ekim 1912 tarihinde “Bab-ı Ali Nümayişi” denilen olayda tekrar rol alırlar. Hükûmetin “Vilayetler Kanunu”nda Balkan devletlerinin istekleri doğrultusunda değişiklik yapmasını protesto etmek üzere gösteriler gerçekleştirirler. “Üniversite öğrencileriyle birlikte daha çok İttihat ve Terakki yandaşı basın mensuplarının yönlendirdiği bu olay” (Aktar, 1990: 88-93) sonucunda sıkıyönetim ilan edilir ve bazı göstericiler sıkıyönetim mahkemesinde yargılanırlar. Aktar’a göre gerçekleştirilen bu gösteri, hükûmetin izlediği dış siyaseti etkilemiş, kararsız bir döneme girildiği için devlet Balkan Savaşı’na sürüklenmiştir.

Balkan Savaşları, şüphesiz ki devletin derinden yara aldığı ve yıkılışın hızlandığı bir süreci başlatmıştır. Balkan Savaşları’ndan sonraki dönemde ise I. Dünya

Savaşı, Çanakkale, Kanal ve Doğu Cephelerinde süren savaşlarla devlet iyice zayıflamış, büyük bir ekonomik, askerî, siyasi ve sosyal çöküntü yaşanmıştır. Bunun sonucunda ülkenin birçok bölgesi işgal edilmiş, devlet belki de hiç olmadığı kadar zorlu bir döneme girmiştir.

1919 yılına gelindiğinde İzmir'in Yunanlılarca işgal edilmesi üzerine düzenlenen protesto mitinglerine öğrencilerin geniş katılım gösterdikleri görülmektedir (Kabacalı, 2007: 60). “İstanbul'da üniversite öğrencilerinin dersleri boykot etmesiyle başlayan protestolar, 23 ve 30 Mayıs'ta Sultanahmet Camii'nde toplanan iki büyük mitingle zirveye ulaş[mıştır]” (Findley, 2012b: 108).

Osmanlı'nın özellikle son döneminde öğrenciler, kendi düzenledikleri eylemler yanında halk gruplarını da etkileyerek çeşitli gösteriler düzenlenmesine neden olmuşlardır. Ülkenin gerek iç gerekse dış, birçok sorunla mücadele ettiği bu dönemde, öğrencilerin çoğu zaman belli amaçlar doğrultusunda kullanıldıkları ve aralarında çeşitli adlarda dernek ve örgütler kursalar da tam bir bütünlük içinde hareket edemedikleri görülmektedir. Bununla birlikte öğrenciler, gerçekleştirdikleri ya da dahil oldukları eylemlerle ülkenin gidişatını etkilemiş, devlet ve toplum açısından önemli sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

2.1.2. Cumhuriyet Dönemi Öğrenci Olayları ve Eğitim

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında “Ankara’da 1925 yılında Hukuk Mektebi, 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü, 1930 yılında Ziraat Enstitüsü kurulmuştur” (Sargın, 2007: 137). Osmanlı’dan miras kalan ve bünyesinde tıp, hukuk, edebiyat, fen ve ilahiyat fakültelerini barındıran İstanbul Darülfünunu, 1933’te kapatılarak “İstanbul Üniversitesi’ne dönüştürülmüştür. Darülfünun’un kapatılma gerekçeleri arasında “kurumun Türk Devrimi’nin yerleşmesinde yeterince rol oynamaması, reformlara karşı çıkması ya da direnmesi, kurumda bilimsel çalışmanın olmaması” (Başkan, 1985: 20) gibi sebepler gösterilmektedir. Eski darülfünunda görevli birçok öğretim üyesine ise yeni üniversitede görev verilmemiştir. Bu dönüşümün, “Türk Devriminin

ilkelerini savunacak ve siyasal iktidarın desteği olacak bir üniversite oluşturulması amacıyla” yapıldığını düşünen Yetkin’e (1983: 72) göre gerçekleştirilen geniş çaplı tasfiyeler bunun açık bir göstergesidir. Bu yıllarda Nazi Almanya’sından kaçan Yahudi asıllı bilim insanlarının Türkiye’ye sığınmaları ve üniversitede görev almaları oldukça önemli bir gelişmedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim, “Ulus-devletin inşa süreçlerinde makbul vatandaş yetiştirmenin bir aracı olarak kurgulan[mış]” (Güllüpnar, 2015: 187), mevcut rejimin devamı ve milliyetçi bir anlayış üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Türk eğitim sistemine 1920’lerdeki kuruluşundan itibaren milliyetçi-devletçi bir ideolojinin yön verdiğini düşünen Kaplan’a (2005: 390) göre bu ideolojinin temel amacı, “öğrencilere milliyetçi değerleri aşlamak ve onları devlete ve ulusun en iyi özelliklerini cisimleştirdikleri düşünülen devlet başkanlarına mutlak sadakatle bağlı yurttaşlar olarak yetiştirmek[tir].” Bu dönemde okur-yazar sayısının artırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla eğitimde birliğin sağlanmasına yönelik uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Halifeliğin ve Şeriye ve Evkaf Vekaleti’nin kaldırılarak medreselerin kapatılması ve harf devrimi, sosyal hayatı ve eğitimi ilgilendiren önemli köklü değişikliklerdendir. Yıldız’a (2001: 280) göre yeni rejimin bu uygulamalardaki ana amaçlarından biri “Eğitim yoluyla toplumun sekülerleştirilerek Türkleştirilmesi ve türdeş hale getirilmesi[dir].” İncik (2007: 246) ise “Dili, tarih bilinci, her çeşit kutsal simgeleriyle bir Türk kimliği, bir Türk vatandaşı yetiştirmek” amacı güdüldüğünü vurgular. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun millî Türk devletinin istediği Türk’ü yaratmak için çıkarıldığını düşünen araştırmacı, din tedrisatının bu kanunla bir tarafa bırakıldığını belirtmektedir. Ancak devrimlerin hızlı ve dikta yoluyla gerçekleştirilmesi toplumun ciddi bir bölümünde hoşnutsuzluk yaratmış, karşıt fikirlerin derinleşmesine yol açmıştır.

Cumhuriyet’in ilk döneminde öğrencilerin genel tavrı, daha çok mevcut rejimi korumak ve devam ettirmek yönünde olmuştur ve millî duygular ön plandadır. Bu dönemde devletin bir taraftan milliyetçiliği geliştirmeye, bir taraftan da bunu kendi tekelinde tutmaya çalıştığını belirten Georgeon’a (2006: 20) göre “üniversite öğrencileri arasında 1924 ve 1933’te görülen milliyetçi gösteriler, öğrenci

eylemciliğinin kendi önüne geçmesini istemeyen iktidar tarafından bastırıl[mıştır].” Gerçekten de bu yıllarda öğrenci olayı olarak nitelenebilecek ciddi bir olay yaşanmaz.

1933'teki “Vagon-li” olayında, MTTB'nin organize ettiği öğrenciler, Ankara-İstanbul arasında taşımacılık yapan yabancı işletme şirketini, trenlerde Türkçe konuşulmasına izin vermediği için protesto etmişlerdir. MTTB üyeleri ve Darülfünun öğrencileri, “Şirketin bürosu önünde toplanarak Türkiye’de Türkçeden başka bir dilin egemen olamayacağını belirten konuşmalar yapmışlardı[r]. Bu arada büro da bazı gençlerce tahrip edilmişti[r]” (Turan, 1999: 205). Göstericiler, olaya pek ilgi göstermeyen basını da protesto etmişler; Akşam, Cumhuriyet, Milliyet ve Vakit gibi gazetelerin önüne giderek sloganlar atmışlardır. “Göstericilerin bir türlü yatışmadığını gören polis sonunda müdahale etmiş ve otuz kadar elebaşını Galatasaray Karakolu’na götürmüştü[r]” (Hür, 2013b: 123).

Cumhuriyet’in kuruluşunun ilk yıllarında öğrencilerin milliyetçi tavırları, Vagon-li olayında da görüldüğü gibi, önplandadır. Çeşitli vesilelerle düzenlenen küçük çaplı protestolar dışında öğrenciler, Hatay konusunda da çeşitli eylemler gerçekleştirmişlerdir. “1937 yılında Hatay için yürüttükleri kampanya, protesto ve gösterilerle Ankara ve İstanbul’da mitingler yapmışlardır” (Can, 1996: 532).

Bu dönemde öğrenci olayları kapsamında değerlendirilebilecek önemli olaylardan bir diğeri de 1944 yılında Sabahattin Ali ve Nihal Adsız arasındaki dava ile ilgili öğrencilerin Ankara Ulus Meydanı’nda toplanarak marşlar söyleyip yürüyüş, gösteri gibi eylemler yapmaları ve Sabahattin Ali’nin kitaplarını yakmaları gösterilebilir. Olaylarda birbirlerini “ırkçılık” ve “komünistlik”le suçlayan karşıt görüşlü öğrenci grupları arasında çatışmalar yaşanmıştır. Güvenlik güçlerinin kalabalığa müdahale etmesi üzerine olaylar daha da büyümüş, bazı öğrenciler gözaltına alınmış, yaşanan olaylar basında da geniş yer bulmuştur (Koçak, 2007: 220-221).

1940’lı yıllardan itibaren komünizm aleyhtarlığı, bazı öğrenci eylemlerinin nedenini oluşturur. 1945 yılında yaşanan “Tan Gazetesi Olayları” daha sonraki yıllarda

da sık sık karşılaşılan ve içinde şiddet barındıran önemli hadiselerden biridir. Topuz'a (1996: 98) göre olaylar “o zamanki Halk Partisi Hükûmetinin solcu basını yok etmek için üniversite öğrencilerini kışkırtarak düzenlediği bir gösteridir.” Olaylarda “komünistlik” yaptıkları gerekçesiyle Tan ve Yeni Dünya Gazeteleri ile ABC ve Berrak Kitabevleri gibi kurumlar, kalabalık bir grup tarafından basılarak yakıp yıkılmıştır. Yılmaz (1997: 40), olayların başlangıcını “4 Aralık 1945 sabahı CHP'li gençler, MTTB yöneticileri, olayın aslını bilmeyen aldatılmış üniversiteliler ve çok sayıda sivil polis, ellerinde Türk bayrakları, bazılarında da çekiç, testere gibi kırıcı ve kesici aletler olduğu halde Beyazıt'tan Sirkeci'ye doğru yürüyüşe geçtiler” ifadeleriyle ortaya koyar. Araştırmacı, bu olayları “Gençler İlk Devlet Terörüne Alet Ediliyor” başlığı altında inceler.

2.1.2.1. 1950-1960 Arası Öğrenci Olayları

1946 yılında kurulan Demokrat Parti'nin, 1950'de yapılan seçimler sonucunda güçlü bir şekilde iktidara gelmesi, Türk siyasi tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle, ülke yönetimini uzunca bir süredir elinde bulunduran CHP muhalefet partisi olmuş, ülkede yönetim anlayışı değişmiş, bununla birlikte DP iktidarının uygulamaları ve aldığı kararlar, muhalif kesimin eleştirilerine neden olmuştur. Bu dönemdeki öğrenci hareketlerinin çoğunun temelini ise DP karşıtlığı oluşturmaktadır. Büyük buhranlar geçirmiş ve çok partili hayata henüz geçmiş bir ülkenin kısa süre içinde tekrar krize girmesinin yadınanmaması gerektiğini belirten Timur (2000: 267), bu durumu halkın demokratik geleneklere sahip olmaması ve çok partili hayata halk tabanından gelen bir zorlamayla geçilmemiş olmasına bağlamaktadır.

1950'de Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması, Halkevlerinin kapatılması, iktidarın dinî açılımları bu dönem muhalefetinin tepkisini çeken başlıca sebepler arasında sayılabilir. 1954 yılında yapılan seçimlerde DP yine büyük bir çoğunluk elde ederek iktidar olmuştur. Bu dönemde ise Türk-Amerikan yakınlaşması, ekonomi,

üniversite özerkliği iktidara yönelik eleştirilerin kaynaklarını oluşturmuştur. 1957 seçimlerinde DP, her ne kadar geçmiş seçimlere nazaran oy kaybı yaşasa da yine iktidarda kalmıştır. Bu dönemde artan ekonomik sıkıntılar, hükûmetin uyguladığı ekonomi politikalarına yönelik olan eleştirilerin artmasına sebep olmuştur. Giderek gerginleşen ve artarak devam eden öğrenci olayları, 1960 yılı başından itibaren ciddi boyutlara ulaşarak kaos hâlini almış; 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi ile DP dönemi son bulmuştur.

1950’li yıllarda ülkenin iç ve dış sorunlarıyla ilgilenen öğrencilerin çeşitli eylemlerde rol aldıkları görülmektedir. 1955 yılında, Selanik’te Atatürk’ün doğduğu eve saldırı düzenlendiği haberi üzerine düzenlenen protesto mitinglerine, çeşitli grupların yanında öğrenciler de katılmışlardır. Bu gösteriler sırasında 6-7 Eylül Olayları⁴ olarak ifade edilen olaylar çıkmış, bazı aşırı grupların gayrimüslim vatandaşlara yönelik saldırılar düzenlemeleriyle üzücü hadiseler yaşanmıştır.

1956’da üniversite hocalarının iktidarın politikalarını eleştirmeleriyle ortaya çıkmaya başlayan, üniversite hocaları ve öğrencileriyle Demokrat Parti arasındaki çatışma, sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. Çeşitli sebeplerle üniversite hocaları ve hükûmet karşı karşıya gelmiş, karşılıklı eleştiri ve ithamlar içeren açıklamalar yapılmıştır. Hükûmete karşı yapılan faaliyetler ve açıklamalar karşısında Başbakan Adnan Menderes’in: “Bazı profesör ve doçentler günlük politikaya karışarak İstanbul ve Ankara’da talebeyi tahrik ve hatta ayaklanmaya teşvik etmektedirler” (Kabacalı, 2007: 117) diyerek bu hocaların görevlerinden alınması gerektiğini ifade etmesi, üniversite çevrelerinde tepkiyle karşılaşır. Aydın ve öğrencilerdeki iktidar hoşnutsuzluğu, bu tartışmalarla fitili ateşlenerek çatışma halini almıştır. Bu çatışma

⁴ 1955 yılında Kıbrıs sorunu ile ilgili çıkan ve kontrolden çıkarak Rumlara karşı saldırılara dönüşen olaylardır. Zürcher’e (2000: 335-336) göre “Büyük olasılıkla, Menderes ile Dışişleri Bakanı Zorlu Türkiye’de halkın Kıbrıs meselesine olan duyarlılığını gözler önüne sermek için, İstanbul’da öğrencilere ‘kendiliğinden oluşan’ sınırlı bir gösteri yaptırma kararı almışlardı[r].” Ancak olaylar kontrolden tamamen çıkmıştır. Güven (2005: 14) ise olayların bu denli büyümesinde “kışkırtıcılar”ın etkili olduğunu düşünmektedir: “Saldırıları 20 ila 30 kişiden oluşan organize olmuş birlikler tarafından gerçekleştirildi; bu birlikler kendi aralarında kışkırtıcılar, önderler, tahripçiler olarak sınıflandırılabilir. Kışkırtıcılar, çoğunlukla Türk bayrakları ile Atatürk ve Celal Bayar’ın büst ve fotoğraflarından oluşan donatılara sahipti. KTC’nin rozetlerini dağıtıyor ve halkı kendi dükkânlarına, evlerine ve arabalarına Türk bayrağı ile işaret koymaya çağırıyorlardı.”

karşılıklı suçlamalar ve çekişmelerle 1960 yılına kadar devam etmiştir. 1960 yılına gelindiğinde var olan sorunlara yenileri eklenerek üniversite ve öğrenciler ile hükümet arasında oldukça gergin bir atmosfer oluşmuş, çok ciddi öğrenci eylemleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde iktidar; aydın çevreleri, basın ve ordu ile de sorunlar yaşamaktadır.

2.1.2.2. 1960 Yılı Öğrenci Olayları

1960 ve devamındaki yıllar, dünyanın birçok ülkesiyle birlikte Türkiye’de de öğrenci olaylarının yoğun olarak yaşandığı yıllardır.⁵ Yalçın (2005: 21), 1960’lı yılların başlangıcında yaşanan Paris Üniversitesi olayları, 1968 kuşağı adı verilen üniversite öğrencilerinin eylemleri ile Amerika’da bazı üniversitelerde ancak askerî birlikler tarafından bastırılan öğrenci-polis çatışmalarının, bir arayışın sokaklara yansımış biçimi olduğunu ifade etmektedir. Bu yıllarda “dünyada üniversiteleri saran devrimci dalga, doruğuna Fransa’da ulaş[mış]” (Timur, 2000: 260), Fransa başta olmak üzere Amerika ve Kore gibi ülkelerde de yoğun şekilde yaşanan olaylar, zaman zaman Türkiye’deki öğrencileri de etkilemiştir.

Türkiye’de yaşanan öğrenci olaylarının, dünyadaki gelişmelerden bağımsız olmasa da kendine has nedenleri bulunmaktadır. Hükümet ile üniversite, basın ve ordu arasındaki gerginlik, ekonomik sorunlar, öteden beri süregelen ayrışmalar ve hoşnutsuzluklar bu sebeplerden bazılarıdır. Ancak olayların şiddetle tırmanmasına neden olan olay, 18 Nisan 1960’ta, TBMM’deki yoğun tartışmalar sonrasında kabul edilen Tahkikat Komisyonu ve Salahiyetler Kanunu’dur. Bu komisyon ve kanun, aydın kesim ve öğrencilerin de büyük tepkisini çekmiştir. “Başkente öğrenciler, bazı profesörlerin önderliğinde, bu önleme karşı kısa süre içinde öteki kentlere de yayılan gösteriler yap[mıştır]” (Ahmad, 1995: 162). Hükümet sıkıyönetim ilan ederek ve güç

⁵ 1960’lı yıllarda özellikle Avrupa ve Amerika’da yaşanan 1968 kuşağı olayları için bkz. Ali, T. (1995). *Sokak Savaşı Yılları*. İletişim Yayınları: İstanbul.

kullanarak olayların önüne geçmeye çalışmış fakat bunda başarılı olamamıştır. Polisin olaylara müdahale ederken takındığı tavır, eleştirilerin ve tepkilerin artmasına, o güne kadar görülmemiş düzeyde olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu konu, İstanbul ve Ankara’da çok ciddi öğrenci olaylarına, devamında da 27 Mayıs Askerî Müdahalesine neden olan başlıca sebeplerden biri olarak sayılmaktadır.

Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasındaki amacı hükûmet, “memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adlî ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek” (Arslan, 2009: 25-26) olarak açıklamıştır. Muhalefet ise bu komisyonu, anayasa ve insan haklarına karşı girişilen gayrimeşru bir müdahale olarak değerlendirmiştir.

Öğrenciler, Tahkikat Komisyonu ve çıkarılan kanunu protesto etmek amacıyla 28-29 Nisan 1960 tarihinde İstanbul’da, 29-30 Nisan tarihlerinde ise Ankara’da büyük gösteriler düzenlemişlerdir. 28 Nisan’da İstanbul Üniversitesi’nde toplanarak hükûmet aleyhine sloganlar atmaya başlayan öğrencilere polisin üniversite bahçesine girerek müdahale etmesi, onlara karşı sert tutumu ve silah kullanmasıyla olaylar alevlenmiştir. Olaylar sırasında yaralanan ve vurulan öğrenciler olmuştur. 28-29 Nisan 1960 tarihinde yaşanan olaylar Beyazıt Meydanı’na kadar taşmış, burada öğrenci ve polisler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalarda polis yetersiz kalınca olaylara müdahale etmek üzere asker devreye girmiş, öğrenciler askerlere sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır. Aydemir (1993: 391) o günlerde yaşanan olaylardan “sokaklar, tanklarla, araçlarla doludur ama... iktidar, artık bu tanklara hakim değildir. Şimdi söz (...) bütün bu olayları değerlendiremeyen ve bir tahkikat komisyonuyla her şeyi yaparım zanneden iktidara karşı çıkan bu genç insanlarıdır” ifadeleriyle bahseder. Olaylar üzerine İstanbul Üniversitesi Senatosu, on dokuz profesörün imzasıyla polisin tutumunu eleştiren bir bildiri yayımlamış ve “28 Nisan günü kendisini gösteren koşullar altında görevini yapamaz duruma düşürüldüğü belirtilen üniversitenin 15 gün süreyle çalışmalarına ara verdiği” (Öymen, 2014: 856) bildirilmiştir.

Ankara'daki olayların merkezi ise Kızılay Meydanı'dır. "İstanbul ve Ankara olayları üzerine iki ilde de sıkıyönetim ilân edilmiştir. Toplantı ve gösterilerle ilgili her türlü haberin basında yer alması yasaklan[mış]" (Yılmaz, 1997: 85), sıkıyönetim ilan edilmesi, olayları sona erdirememiştir.

1960 yılının Mayıs ayına gelindiğinde olaylar artarak devam etmektedir. İstanbul'daki NATO toplantısı esnasında seslerini yabancı devlet adamları ve basınına duyurmak isteyen öğrenciler, toplantının yapılacağı belediye binası önünde toplanarak gösteriler yaparlar. Ankara'da ise 555K (5. Ayın 5. Günü Saat 5'te Kızılay) koduyla gösteriler organize edilmiş, hükûmet ve Başbakan Menderes protesto edilmiştir. Bu olaylarda öğrencilerle konuşarak kendisini anlatmak isteyen Menderes'in, kalabalık tarafından tartaklanmasını Weiker (1967: 28), "Menderes daha otomobilden dışarı adımını atar atmaz, saçları darmadağın edildi. Kravatı çekilerek çarpıtıldı... Menderes kalabalığın arasında kazara sıkışıp kalmış bir gazetecinin otomobiline güçlükle bindirilebildi" ifadeleriyle ortaya koymaktadır. Oldukça olaylı geçen Mayıs ayı sonunda 27 Mayıs Müdahalesi gerçekleşmiş, hükûmete yönetimden el çektirilmiş ve yönetimi MBK⁶ ele almıştır.

2.1.2.3. 27 Mayıs 1960 – 1967 Yılları Öğrenci Olayları

27 Mayıs Askerî Müdahalesi'ni olumlu karşılayan üniversite, aydınlar ve öğrenciler bir süre sonra iktidarı ele alan askerî yönetimin faaliyetlerinden hoşnutsuzluk duymaya başlamışlardır. Özellikle 1960 Ekim ayında yüz kırk yedi akademisyenin üniversiteden uzaklaştırılması büyük tepki yaratmıştır (Özdemir, 1989: 200-201). Bu tarihte öğrenciler, ülkenin ekonomik, siyasi, sosyal vb. gibi genel sorunlarıyla ilgilenir hale gelmişlerdir. Kabacalı (2007: 163) "1964 yılına gelindiğinde, öğrencilerin ve örgütlerinin duyarlılık alanları genişlemiş, ekonomik ve

⁶ Milli Birlik Komitesi: 27 Mayıs Askerî Müdahalesiyle yönetimi ele alan ve general, yarbay, binbaşı, yüzbaşı gibi rütbeli askerlerden oluşan otuz sekiz kişilik komitedir (Bozbağlı, 1966: 425).

toplumsal sorunların hemen hepsine yönelmişti” ifadeleriyle bu değişimden bahsetmektedir.

1960 Askerî Müdahalesi’nden sonraki yıllarda sağ ve sol görüşlü öğrenci grupları arasındaki ayrışma hızlanmıştır. Öğrenciler, 1961 Anayasası’nın sağladığı özgürlüklerden yararlanmakta, sağ ve sol grupta yer alan öğrenciler kendi dernek ve örgütlerini kurmakta, zaman zaman karşı karşıya gelen gruplar ileride yaşanması muhtemel çatışmalara hazırlık yapmaktadır. Yetersiz olan eğitim sisteminin ve ekonominin her yıl binlerce mezuna iş bulmayı başaramadığını ve sayısı giderek artan öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayamadığını belirten Ahmad’a (1995: 202) göre üniversiteler, “1960’larda öğrenci sayısı bakımından ikiye katlan[mış]; sol ve sağın kıyılarında yer alan siyasal grupların toplanma zemini haline gel[miştir].” Bu yıllarda NATO, toprak ve üniversite reformu, ekonomi, emperyalizm gibi kavramlar, gençlik tarafından en çok sorgulanan meseleler olarak göze çarpmaktadır.

Özellikle 1966 yılından itibaren İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde öğrenci ve işçi hareketleri artmaya başlamış, Amerikan 6. Filo’suna karşı protesto eylemleri, Komünizmi Tel’in Mitingleri ve toplu namazlar gibi faaliyetler düzenlenmiştir. Bu dönemde öğrencilerin ideolojilerini yaymak üzere yoğun bir çaba sergiledikleri görülmektedir. Kabacalı (2007: 168), “1967’de çok sayıda öğrenci olayı yer aldı. Bunlar, daha çok açık oturum, toplantı, bildiri dağıtma gibi eylemlerdir” diyerek öğrencilerin fikirlerini yaymada gerçekleştirdikleri faaliyetlerden bahsetmektedir. Yine TMTF ile MTTB’li öğrenciler arasında yaşanan çatışma, devamında iki grubun karşılıklı saldırıları ve birbirlerini protestoları 1967’de yaşanan olaylar arasında yer almaktadır. “1965’te ABD’nin Vietnam’ı işgal etme[si], 1966’da Çin Kültür Devrimi ve 1967’de Che Guevara’nın Bolivya örneği gibi olaylar dünyanın her yanındaki öğrencilerin devrimci duygularının kabarmasına yardım etmişti[r]” (Shick & Tonak, 2006: 170).

2.1.2.4. 1968-1970 Yılı Öğrenci Olayları

1968 yılı, dünyada ve Türkiye’de öğrenci olaylarının arttığı, eylemlerin zamanla şiddete dönüştüğü bir dönemdir. “Mayıs 1968 başında üniversitelerde gittikçe yükselen öğrenci eylemleri ay ortasından itibaren polisle yaşanan şiddetli sokak çatışmaları ve yapılan kitlesel gösterilere dönüşür” (Ünüvar, 2008: 813). Bu olaylar, ilerleyen yıllarda boyut ve biçim değiştirerek adam kaçırmaya, infaz, banka soygunu gibi radikal eylemler şeklinde karşımıza çıkacaklardır. Bu dönemde tüm dünyada Vietnam Savaşı, ekonomi, özgürlük, eğitim, sosyal ve kültürel meseleler gençler tarafından sorgulanan konular arasında yer almaktadır. İşçilerin de öğrencilerle birlikte harekete geçmesi, 1968 yılı eylemlerini önemli bir noktaya taşımıştır.

Bu dönemde dünyanın birçok ülkesinde yaşanan gençlik hareketlerinin Türk gençliğini de etkilediği görülmektedir. Özellikle Fransa’da yaşanan öğrenci olaylarının diğer Avrupa ülkelerine ve Türkiye’ye sirayet ettiği düşünülmektedir. 68 kuşağını, “dünyayı ve Türkiye’yi değiştirme özlemi ile ütopyik hayalci kuşak” olarak değerlendiren Bayhan’a (2006: 571) göre Türkiye’de yaşanan olaylar Avrupa’daki olayların taklidiyle ortaya çıkmıştır. Araştırmacıya göre öğrencilerin eğitim ve öğretim yapısına ilişkin istekleri zamanla ideolojik kamplaşmaya neden olmuş, bu da 1970’lerde şiddet ve teröre dönüşmüştür.

1968 olaylarının çıkış nedenini kapitalist ekonominin ortaya çıkardığı sorunlara dayandıran Tuncel, (2010: 86) olayların ilk olarak 1967 yılında ABD’nin Kaliforniya eyaletinde çıktığını düşünmektedir. Araştırmacıya göre “üniversite öğrencilerinin eğitime daha fazla kaynak aktarılması, üniversite yönetimine öğrencilerinin daha fazla katılım talepleri ile ABD’de var olan yaşam tarzına itiraz etme amacı” olayların çıkmasında etkilidir. Benzer şekilde olayların ilk olarak ABD’de ortaya çıktığını düşünen Akalın (1995: 54) ise Türkiye’nin ABD’ye uzak oluşundan dolayı, Fransa’daki olaylardan birincil dereceden etkilendiğini ifade etmektedir. Yine Shick ve Tonak’a göre (2006: 171) İstanbul’daki öğrenciler, Fransa’daki olaylardan etkilenmişler, Sorbonne’un öğrenciler tarafından ele geçirildiğini haber alır almaz işgale başlamışlardır.

Türkiye’de 1968 yılında yaşanan öğrenci olayları dünyadaki olaylardan etkilenmekle birlikte özelde öteden beri süregelen kamplaşmalar, siyasi ortam, öğrencilerin eğitim, ekonomi vs. talepleri gibi kendine has nedenleri bulunmaktadır. Türkiye’deki 68 kuşağını, 1960’larda dönemin koşullarının yarattığı ortam sayesinde fazla ezilmeden, görelî olarak özgür ortamda çocukluktan gençliğe geçen gençlere bağlayan Erten’e (2008: 839) göre “Türkiye’de 68 genel olarak öğrenci/gençlik muhalefetinin sosyalistleşmesi sürecidir ve kitlesel bir güç olma yolunda en önemli dönemeçtir.” Yılmaz’a (1997: 119) göre ise 1968 yılında “1964’ten farklı olarak gençler, ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimin her basamağında “Devrim” istemektedirler.”

1968 yılı başında öğrenciler, ilk olarak taleplerini yetkililere duyurmak amacıyla Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde boykot yapmaya başlamışlardır. Boykot ve işgallerin Ankara’da diğer fakültelere, İstanbul’da ise İstanbul Üniversitesine sıçraması olayların büyümesine neden olmuştur. Boykot ve işgal yapan öğrencilerle bu eylemlere engel olmak isteyen karşıt görüşlü öğrenciler arasında şiddet eylemleri başlamış “ilk kez, Türkiye’deki gençlik eylemlerinde silah, molotof kokteyli ve dinamit kullanılmıştır” (Yılmaz, 1997: 120). Bu yıllarda sağ ve sol öğrenci gruplarının çatışmaları da oldukça artmış, ilerleyen dönemde olayların iyice tırmanmasıyla birlikte ateşli silahların da kullanılması ölümlere neden olmuştur.

24 Şubat 1968’de Ankara’da “ODTÜ Öğrenci Birliği, Fikir Kulüpleri Federasyonu, İTÜ Talebe Birliği, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu...” (Çetinkaya, 1986: 38-40) gibi grupların düzenlediği “Anayasa Mitingi”nde karşıt gruplar arasında çatışmalar çıkmış, birçok öğrenci yalanmıştır. Olaylar üzerine karşıt görüşlü gruplar ve öğrenci birlikleri karşılıklı bildirimler yayımlamışlardır. Temmuz 1968’de Amerikan 6. Filo askerlerinin İstanbul’da saldırıya uğramaları nedeniyle “Toplum polisi öğrenci yurtlarını basmış, öğrencileri yataklarından sürükleyerek sıra dayacağına çekmiştir” (Shick & Tonak, 2006: 153). Olaylar sırasında bir öğrenci (Vedat Demircioğlu) ölmüştür.

1969 yılı; miting, gösteri ve çatışmaların sık yaşandığı bir yıl olmuştur. 16 Şubat günü Taksim Meydanı'nda gerçekleşen ve tarihe “Kanlı Pazar” olarak geçen olaylarda can kayıpları yaşanmıştır. 3 Mart 1969'da ise MTTB'li öğrenciler İstanbul'da geniş çaplı bir miting düzenlemişlerdir. Bu dönemi Kabacalı (1993: 372), “1968'in ikinci yarısından sonra sol-sağ çatışması alevlendi. İki kişinin ölümü ve yüzlerce kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan 16 Şubat 1969 ‘Kanlı Pazar’ı bu hava içerisinde ve yine 6. Filo’yu protesto eylemi sırasında yaşandı” ifadeleriyle ortaya koymaktadır.

1969 yılındaki önemli olaylardan biri de 9-10 Haziran'da gerçekleşmiştir. Daha önceden yaşanan bazı olayların birikimi sonunda ortaya çıkan bu olaylarda polis ve öğrenciler arasında şiddetli çatışmalar meydana gelir. Olaylarda yaşananları bir öğrenci şu ifadelerle ortaya koyar: “Polisle sokak savaşları yapıldı. Hemen hemen bütün üniversite öğrencileri, o mntıkada bulunan esnaf, işçi yekvücut halinde polise karşı çatıştı. İstanbul polisi bütün gücünü Beyazıt-Hürriyet Meydanı'na yığdı. Buna rağmen alanda barınamadı” (Feyizoğlu, 2010: 17). Bu dönemde sağ ve sol görüşlü öğrencilerin birbiriyle ve polisle çatışmaları oldukça sık görülen bir durumdur. Bunun yanında işçiler ve öğretmenler de mitingler ve yürüyüşler gerçekleştirmişlerdir.

1970’li yıllarda özellikle sol anlayışlı gruplarda görüş ayrılıklarının arttığı, oldukça farklı ve çok sayıda örgütün kurulduğu görülmektedir. TİP, Sosyalist Aydınlik Çevresi, Proleter Devrimci Aydınlik Grubu, Dev-Genç, Ant Grubu vb. (Toker, 1971: 92) fikir ayrılıklarına bağlı olarak ortaya çıkan örgüt ve gruplardan bazıları iken Ant, Yön, Emek, Devrim (Yetkin, 1998: 19-26) vb. dergi ve gazeteler de bu fikirlerin savunulduğu yayım organları olarak ön plana çıkmaktadır. Bu hiziplerden bazıları “mücadeleyi” kanunlara uygun biçimde yürütmeyi savunurken, bir kısmı ise silahlı şiddet eylemlerine yönelmişlerdir. Bazı grupların dağlarda gerilla tarzı (Sayılğan, 2009: 359) eylemler yaptıkları; adam kaçıрма, banka soyma gibi olaylara karıştıkları görülür. Bu dönemde farklı görüşle ortaya çıkan sol örgütler, fikir ayrılığına düşmüşler; zaman zaman ise kendi aralarında mücadeleye girişmişlerdir. 1970’li yıllarda yasal araçlarla mücadele fikrindeki TİP’in mağlup olarak aşırı grupların solda hakim duruma geçtiğini belirten Findley’e (2012a: 314-315) göre düzen karşıtı bu

gruplar güç kazanmışlar ancak birliklerini kaybederek Maoocu ve Guevaracı birçok hiziplere bölünmüşlerdir. Bu yıllarda silahlı eylemler için vaktin geldiğini düşünen birçok grup dağa çıkmıştır. Sağ görüşlü öğrenciler ise MTTB, Ülkü Ocakları ve CKMP etrafında toplanmışlardır. Sol görüşlü öğrenci ve aydınlar tarafından eleştirilen “komando kampları”nda gençlere “judo, taş ve sopa kullanımı, bunlara karşı korunma, açlığa ve eziyete dayanma” (Apaydın, 1978: 42) gibi eğitimler verilmiştir.

Bu dönemde öğrenciler, sadece kendi sorunlarıyla değil ülkedeki ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel vs. gibi hemen her meseleyle ilgilenir hâle gelmişlerdir. İşi, rejimi ve toplum düzenini değiştirmeye kadar vardırıan öğrenciler, halktan ve işçilerden bekledikleri desteği bulamamışlardır. Halkın büyük bir bölümü ülkedeki kaos ortamının bitmesini istediği için öğrenci eylemlerinden yana olmamıştır. Özdemir’e (1989: 226) göre başlangıçta yetersiz eğitim sistemine tepki gösteren öğrenci hareketi, 1968’den itibaren Türkiye'nin bağımsızlığı ve kalkıma modeli gibi konularla ilgilenmeye başlamış, 1970’li yıllarda ise tamamen değişime uğramıştır. Araştırmacı, bu yıllardaki öğrenci eylemleri için “Özelde sosyalist eylemin ideolojik ve fiilî önderliği, devrim için silahlı eylem birlikleri şeklinde örgütlenmek isteyen ve silahlı mücadeleyi savunan Marksist-Leninist grupların denetimine geçecektir” ifadesini kullanmaktadır.

1968-1970 arası öğrenci eylemlerinin yoğunlaşması, 1960 yılında olduğu gibi yeni bir askerî müdahalenin gelebileceğinin de habercisi durumundadır. Bu durumun ortaya çıkmasındaki nedeni ve o dönemdeki mevcut hükûmetin tavrını Ersan (2014: 27) şu şekilde ifade etmektedir: “DP lideri Başbakan Adnan Menderes’i idama götüren 1960 darbesi öncesindeki öğrenci hareketleriydi. Aynı hataya düşmek istemeyen AP lideri Süleyman Demirel, gençlik eylemlerine temkinli yaklaşıyordu.” Gerçekten de denildiği gibi bu dönemde öğrenci hareketleri yoğunlaşacak ve 12 Mart 1971’de asker tekrar yönetime müdahale edecektir.

2.1.2.5. 1971-1980 Öğrenci Olayları

1968 yılıyla başlayan, hızla ve artarak devam eden öğrenci olayları, 1971 yılı başında da devam etmektedir. “Ocak 1971’de Türkiye’nin bir kaos durumunda olduğu görülüyordu[r]. Üniversiteler işlevlerini kaybetmişlerdi[r]” (Ahmad, 1995: 205). 12 Mart 1971 Muhtırası ve devamında hükûmetin istifasıyla olaylar kısa bir süreliğine yatıştır. Bu tarihte Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Artan olaylar, üniversitelerde eğitime ara verilmesi ve boykotlar nedeniyle eğitimin engellenmesi gibi durumlardan dolayı bu yıllarda eğitim-öğretim önemli ölçüde aksamıştır.

1971 Muhtırası sonrasında bazı dernekler kapatılmış, grevler yasaklanmış, üniversitelerde tasfiyeler yapılmıştır. Bu dönemle ilgili genel kanı, 1961 Anayasasının sağladığı özgürlüklerin kısıtlandığı yönündedir. Gevgilili (1973: 266), 1971 yılı ilkbaharında, sıkıyönetim, ev ve kitap aramaları, seri halinde tutuklamalarla yeni yönetim düzeninin iktidar olarak varlığını tescil ettirmeye çalıştığını vurgulamaktadır. Araştırmacı, yeni yönetimin anlayış ve uygulamalarındaki değişikliği ise: “Önceleri reformlardan söz eden rejim, birdenbire sertleşerek, o ana kadar kendisine alkış tutan küçük burjuvaziye karşı döner.” şeklinde ifade eder.

1971 yılında muhtıradan kısa bir süre sonra olaylar yeniden başlamıştır. Ancak bu dönemde eylemlerin şekil değiştirdiği görülmektedir. Özellikle aşırı sol grupların fidye amaçlı adam kaçırma, banka soygunu, ABD hedeflerine saldırı gibi eylemleri yanında faili meçhul cinayetler⁷, bombalı eylemler gibi hadiselere rastlanır. 17 Mayıs’ta İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom’un kaçırılarak öldürülmesi oldukça önemli olaylardandır. Tüm bu olaylar üzerine sıkıyönetim ilan edilerek sert önlemler alınmış; birçok dernek ve ocağın faaliyetine son verilmiş; birçok eylemci öğrenci, TİP’li yöneticiler ve sol görüşlü aydınlar tutuklanmıştır. Yine karıştıkları olaylardan dolayı 6 Mayıs 1972’de Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkında idam

⁷ 1970’li yıllarda yaşanan bazı cinayetler, öldürülen gençlerin hikayeleri ve ailelerin anlattıkları için bkz.: Akçam, D. (1977). *Kan Çiçekleri*. İstanbul: May Yayınları.

kararı alınması, o dönemden günümüze kadar üzerinde oldukça fazla konuşulan ve tartışılan konular arasında yer almıştır.

Türkiye 1970’li yılları oldukça çalkantılı geçirmiştir. Ekonomik sıkıntılar yanında önu alınamayan eylemler, yaşanan cinayetler, mitingler, grev ve boykotlar artarak devam etmiştir. Kurulan hükümetlerin kısa süre sonra istifa etmesi ya da düşmesiyle yaşanan siyasi belirsizlikler de sorunların çözülememesine hatta daha da derinleşmesine neden olmuştur. Yılmaz (1997: 249), 1974 yılında yedi bankanın soyulduğunu, iki banka soygunu girişiminde bulunulduğunu, yaygın bir biçimde grev ve işçi direnişleri görüldüğünü, bazı cezaevlerinde ise açlık grevine gidildiğini ifade etmektedir. Bu yıllarda sağ ve sol görüşlü öğrencilerin çatışmaları ve öğrenci eylemleri Türkiye’nin üniversite bulunan birçok şehirde devam etmektedir.

1970’li yıllarda sağ ve sol görüşlü öğrencilerin aktörü olduğu çatışmalar ve şiddet eylemleri artarak devam etmektedir. 1976 yılında Ankara, Kayseri, Afyon, Erzurum, Manisa gibi Anadolu’nun birçok şehrinde karşıt görüşlü öğrenciler arasında çatışmalar yaşanmış, bu olaylarda can kayıpları olmuştur. Yine, 16 Mart 1978’de, İstanbul Üniversitesi’nde gerçekleştirilen ve yedi öğrencinin ölümü, birçok öğrencinin de yaralanmasıyla sonuçlanan olay, bu bağlamdaki önemli hadiseler arasındadır. Bütün bu olaylar öğrencilerin can güvenliği sorunuyla karşı karşıya olduğunu açıkça göstermektedir. O yıllarda silahlı çatışmanın başlıca eylem biçimi haline geldiğini düşünen Yılmaz (1997: 294), ülkenin gündemindeki en önemli konunun can güvenliği olduğunu belirtmektedir. Yine bu dönemde birçok üniversitede gerçekleştirilen uzun süreli boykotlarla ve yaşanan olaylardan dolayı öğrencilerin okula devam etmemeleri nedeniyle eğitim-öğretim aksamıştır.

1970’li yıllar boyunca eylemler, mitingler, gösteri ve boykotlar sıkça görülmektedir. Türkiye’nin oldukça çalkantılı olduğu bu tarihlerde yaşanan kanlı hadiseler ise günümüzde dahi tartışılmaya devam etmektedir. Taksim Meydanı’nda, 1977 yılı 1 Mayıs’ında gerçekleşen ve 34 kişinin hayatını yitirmesine, birçok kişinin yaralanmasına neden olan olaylar, 1970’li yılların üzerinde uzun yıllar tartışılacak olan acı hadiselerinden birini oluşturur. Bu yıllarda gerginlik giderek tırmanmış, özellikle

1976-1980 yılları arasında ideolojik kökenli faili meçhul cinayetler ve saldırılarda insanlar yaralanmış veya can vermiştir. “1978 yılının son günlerinde cereyan eden olaylarda yüzden fazla kişi ölmüş ve binden fazla kişinin yaralan[dığı]” (Bandeoğlu, 2016: 573) Maraş Olayları, yine bu yıllardaki elim hadiselerdendir. Tüm bu olaylarla iyice gerginleşen ortam, 12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesiyle son bulmuştur.

2.2. Türk Romanında Öğrenci Eylemleri ve Eğitim

Edebiyatın asıl malzemesini şüphesiz ki hayatın kendisi oluşturur. Dolayısıyla geçmişten günümüze toplum hayatında yaşanan hadiseler, tüm insanî yönleriyle edebiyatın içinde yer alır. Mutluay (1973: 5-7), edebiyatı, “duygu ve düşüncelerin, insan ve toplum yaşantısının, söz ve yazıyla, etkili biçimlerde anlatımını amaç edinen bir sanat türü” olarak tanımlamaktadır. Yazara göre “bir ulusun dil ve edebiyatı; onun duygu, düşünce, bilgi, görgü, beğeni ve kültür düzeyini gösteren canlı belgelerle, sanat değeri taşıyan edebî eserlerin toplamıyla ölçül[mektedir].”

Realiteyi kendi kurmaca dünyası içinde okuyucuya sunan roman ise edebiyat içinde insanı, onun düşünce ya da duygu dünyasını en iyi yansıtan türlerden biri olarak karşımıza çıkar. Roman türü, geniş kitlelere hitap etmesi ve popüler bir tür olması nedeniyle edebî eserler içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Tekin’e (2003: 9) göre romanın, biri hayata, diğeri de edebiyata açılan kapıları vardır ve roman, hayatla edebiyatın, mutlu bir sentezinden doğar. Karpaz (1962: 10) ise son yüz elli yıl içinde ün salmış büyük romancıların, Balzac ve Turgenyev’den Faulkner’e kadar, toplumlarının hem yapı, hem değer hükümleri bakımından değişikliklerini sanat yolu ile anlattıklarını belirtmektedir.

Türk romanının, Osmanlı’dan itibaren hemen hemen her dönemde toplum gerçekleriyle koşturarak hareket ettiği görülmektedir. Mardin (1991: 33), ilk Osmanlı romanlarının büyük çoğunluğunun toplumsal ve siyasal değişimin yarattığı sorunları inceleyen tezli romanlar olduğunu ifade etmektedir. Naci (2002: 9), ilk romancıların ithal olan bu edebiyat türünü eski Türk hikâyeciliğinin deneyimleriyle

kaynaştırdıklarını ve romanlarında alafrangalık, kölelik, esir ticareti, kadın hakları çağlarının önemli sorunlarıyla ilgilendiklerini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Finn (1984: 12), “Bugün Türk romanının derinlemesine bir incelemesi, geçen yüzyılda Türkiye’de yaşanan değişikliklerin de önemli bir dökümünü verebilir” ifadesiyle Türk toplumu ile roman ilişkisini ortaya koymaktadır. Tanpınar’a (1977: 46) göre ise Türk romanı günü gününe yaşayışımızla ilgilidir.

2.2.1 Araştırma Dışındaki Türk Romanında Öğrenci Eylemleri ve Eğitim

Roman türünün Osmanlı-Türk toplumunda başından beri sosyal hayatla ilişkili olduğu söylenebilir. *Felâton Bey ile Râkım Efendi*, *Araba Sevdası*, *Şıpsevdi* vb. romanların ait oldukları dönemin Batı hayranı alafranga aydın tipine dikkat çekmesi, Samipaşazâde Sezâi’nin *Sergüzeşt*’te kadının toplumdaki yerini, Halit Ziya Uşaklıgil’in *Aşk-ı Memnû*’da Batılılaşmayı işleme sosyal hayat ile Türk romanı arasındaki ilişki açısından akla gelen ilk örneklerdendir. İlerleyen dönemde yazılan Halide Edip Adıvar’ın *Ateşten Gömlek*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* ve Tarık Buğra’nın *Küçük Ağa* romanları, Kurtuluş Savaşı’nı konu edinerek yazıldıkları dönem hakkında okura eşsiz bir deneyim imkânı sunar. Toplum gündemini oldukça fazla meşgul etmiş olan öğrenci olayları konusu ise Türk romanında çeşitli yönleriyle birçok eserde ele alınmıştır. Türk edebiyatında, öğrenci olayları ve bunun eğitime yansımalarının işlendiği eserlere akla geldiği ölçüde birçok örnek verilebilir.⁸

⁸ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*’ta (2003: 160) Meşrutiyet döneminde öğrencilerin de yer aldığı gösterilerden bahseder. Olaylarda galeyana gelenlerin en küçük bir düşünce emaresi göstermeden nasıl şuursuzca coşkun hareketler sergileyebildiğini manzum bir hikâye ile gözler önüne serer. Basın, aydınlar, öğrenciler ve orada toplanan kitle ile ilgili bazı tespitlerde bulunur. Genel havaya uyan öğrencilerle ilgili şu mısralar oldukça dikkat çekicidir:

(...) “Zevk-i hüriyeti onlar daha çok anlamalı”/ Diye mekteplilerin mektebi tekmi kapalı!

İlmi tazyik ile ta’lim, o da bir istibdâd... / Haydi öyleyse çocuklar, ebediyyen âzâd!

Nutka gelmiş öte dursun hocalar bir yandan.../ Sahneden sahneye koşmakta bütün şâkirdan.

Kör çiban neşterin altında nasıl patlarsa,/ Hep ağızlar deşilip, kimde ne cevher varsa,

Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*'de medrese öğrencisiyken çeşitli ruhsal bunalımlardan sonra yeni Türkiye'nin gelecek nesillerini yetiştirecek olan aydın öğretmen tipine dönüşen Ali Şahin'in, medrese ve softa zihniyetiyle olan mücadelesini anlatır. Romanda Osmanlının son dönemlerindeki eğitim anlayış ve uygulamalarındaki ikilik ve ideal olan eğitim sorgulanır. Ali Şahin, dinî itikadını kaybetmiş eski bir medreselidir. Romanda medreselilerin iç bunalımları, bastırılmış eğilimleri, hırsları ve bağınazlıkları eleştirilir. Yine medrese ve Darümuallimin öğrencileri arasındaki ayrışma ortaya konulur. Ali Şahin, inancını kaybettikten sonra bir boşluğa düşer, ancak bu boşluk fazla sürmeyecektir. Medrese öğrenimini, mezun olmasına bir sene kala bırakarak Darümuallimin'e geçer. Dinin yerine eleştirel düşünceyi ve akılcı eğitim aşkını koyacak, softaların ve gericilerin türlü oyunlarına rağmen pes etmeyerek idealleri uğrunda mücadele edecektir.

Sâmiha Ayverdi'nin *İbrahim Efendi Konağı* (1964) adlı romanı, II. Abdülhamit döneminde Meclis-i Maliye Reisi İbrahim Efendi'nin zenginlik ve debdebe içinde yaşayan konağını ve bir zamanlar huzur ve refah ülkesi olan Osmanlı'nın son dönemlerini çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır. Romanda İbrahim Efendi Konağı ile Osmanlı özdeşleşmiş gibidir. Konağın yaşadığı görkemli hayat, İbrahim Efendi'nin ölümünden sonra serveti yönetemeyen iki kız kardeş elinde zamanla ve ağır ağır son bulurken Osmanlı devleti de liyakatsiz idareciler elinde dünyadaki gelişmeleri takip edememesi ve bu gelişmelere ayak uyduramaması, bozulan toplum ve kurumlar ile girilen savaşlar nedeniyle çöküşe sürüklenmektedir. Romanda Balkan Savaşı öncesinde meydanlarda toplanarak savaş çıkırtkanlığı yapan öğrencilerden bahsedilir. Öğrenciler Sultanahmet ve Beyazıt'ta toplanarak "Harp isteriz! Kahrolsun Bulgarlar, kahrolsun Sırplar!" şeklinde bağırılmaktadır.

Mehmet Eroğlu'nun 1979'da Milliyet Roman Ödülü'nü kazanmasına rağmen o yıllarda sakıncalı bulunduğu için ancak 1984'te yayımlanabilen *Issızlığın Ortası* (2014) adlı romanında 12 Mart dönemi Türkiye'sinin sosyal ve siyasi durumunu

bulmak mümkündür. Kıbrıs Barış Harekâtına katılmış olan ana karakter Ayhan'ın ruhsal ve bedensel olarak yaralı biçimde Ankara'ya döndükten sonraki iç hesaplaşması, savaşın etkileri, dönemin sorunları, okulu bir türlü bitiremeyen öğrenciler, işçiler, devrim hayali kuran gençler, işkenceler vb. konular romanda incelenen konular arasındadır.

Vedat Türkalî'nin ilk baskısı 1999'da yapılan ve İkinci Dünya Savaşı yıllarını konu alan *Güven* (2001) adlı romanında TKP'nin örgütlenme süreci işlenmektedir. Romanın kahramanları Turgut ve Halil İstanbul Üniversitesi öğrencileridir. Tutuklamalar, işçi sorunları, ekonomik problemler, örgütün faaliyetleri romanın konuları arasındadır.

Ahmet Altan'ın *Sudaki İz* (2002) romanında, 12 Eylül döneminde yaşanan gözaltı ve işkenceler, devrimci öğrencilerin penceresinden anlatılır. O dönemde uygulanan işkenceler kişiler üzerinde fiziksel, psikolojik vs. büyük tahribatlara neden olmaktadır. Bu romanda da *Devrimciler*'de olduğu gibi örgüt baskısı ve devrimci öğrencilerin örgüte para sağlamak için giriştikleri faaliyetler söz konusudur.

Kaan Arslanoğlu'nun *Devrimciler* (2006) adlı romanında devrimci üniversite öğrencilerinin örgütlenmeleri, polisle olan mücadeleler, tutuklamalar ve işkence gibi konular işlenir. Öğrenci eylemleri, 12 Eylül sonrasında yaşanan tutuklamalar, öğrencilerin bu tutuklamalar karşısında duydukları tedirginlik ve tutuklanan öğrencilere uygulanan şiddet, bu şiddetin ortaya çıkardığı fiziksel ve psikolojik etkiler ve örgüt eleştirisi, romanda ele alınan belli başlı konuları oluşturur.

Orhan Pamuk'un *Sessiz Ev* (2007) adlı romanında 12 Eylül'ün hemen öncesinde çete halini alan bazı öğrenci gruplarının faaliyetleri ve o dönem atmosferi işlenir. Romandaki öğrenci örgütünün elebaşları, lise öğrencisi Hasan'ı kullanırlar. Yazar, Hasan'ın bakış açısıyla bu tür örgütleri sorgularken 1970 yılı sonrasında yaşanan ve gençlere olumsuz yansıyan çatışma ortamının anlamsızlığını vurgular.

Verilen örneklere yenileri de eklenebilir. Türk edebiyatında, bu çalışmada adı zikredilemeyen daha birçok eserde öğrenci olayları, bu olayların topluma ve eğitime

olan yansımaları konu edilmektedir. Ancak bu çalışmada, daha çok öğrenci olaylarının yoğun olduğu 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlar üzerinde durulmuştur.

2.2.2. 1960-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Romanlarda Öğrenci Eylemleri ve Eğitim

Her yazar, gerçekliği kendi süzgecinden geçirip kurmaca bir dünya haline getirerek okuyucuya sunar. “Çünkü her roman, sanatkârın ferdî görüşüdür, realitenin, onun üzerinde bıraktığı direkt izlenimdir” (Lass, 2007: 11). Bununla birlikte “siyaset, insanların hayatında mühim bir rol oynar ve sanatkâr ona karşı ilgisiz kalmaz” (Kaplan, 2010: 179-180). Bundan dolayı sanatçıların siyasetten ya da ideolojiden bağımsız olmaları düşünülemez.

Özellikle 1960’tan itibaren toplumdaki ideolojik ayrılıklar ve çatışma ortamı romancıları da etkilemiştir. Türkiye’de politik romanın daha çok “sol/Marksist” ideoloji doğrultusunda şekillendiğini düşünen Aslan’a (2011a: 178) göre bu durum, “1960’larda hem toplumsal yapı hem de genel olarak dünyadaki siyasal-politik gelişmelerle paralellik gösteren bir olgudur.” Gündüz’e (2016: 789) göre ise “70’li yıllar, aydının/romancının politize olduğu, sınıf çatışmasını körükleyen üçüncü sınıf çeviri romanların, ya da kaba ulusçu söylemlerin ilgi gördüğü, kutupluluğun uç sınırlara vardığı bir dönemdir.” Yalçın (2005: 551) ise özellikle 1960’lı yılların ortasından itibaren üniversiteler ve tüm kamu kurumları ile sivil toplum örgütlerinde sol düşüncenin hâkim olduğunu ve bunun diğer sanat türleri gibi romanı da etkilediğini belirtmektedir. 1960-1980 arasında yayımlanan eserlerin ele alındığı bu çalışmada incelenen romanların çoğunda da ideolojik tutumun ön plana çıktığı görülmektedir. Aydınlar ve yazarların bu dönemde politize oldukları, öğrenci olaylarını konu edinen romanların birçoğunun ideolojik bir tutumla yazıldığı, Emine Işın ve Tarık Buğra’nın sağ görüşe yakın olmaları açısından diğer yazarlardan ayrıldıkları söylenebilir.

1960-1980 arası yazılan romanlarda genel olarak Ankara, İstanbul ve İzmir’de yaşanan öğrenci eylemleri üzerinde durulur. Eğitim, hükûmetlerin tutumu, baskılar, tutuklamalar, işkenceler, grevler, boykotlar, mitingler, eylemler, basın vb. konular ele alınmakla birlikte psikolojik, sosyal ve ekonomik durumlar da sorgulanmaktadır. Romanların büyük bir kısmının gerçek olaylara ve eylemlere dayandırıldığı ve toplumsal gerçekliğin ön planda tutulduğu görülmektedir.

Savaş Çağı Umut Çağı, Oya Baydar’ın ilk baskısı 1966 yılında yapılan ve henüz yirmili yaşlarının başında yazdığı romanıdır. Roman genel olarak, yirmi iki yaşındaki genç bir üniversite öğrencisinin⁹ ve onun şahsında o dönem gençlerinin bunalımlarını, korkularını, ülkü arayışlarını, ülkenin siyasi durumunu, gençler arasındaki ayrışmaları, gençlik eylemlerini ve dönemin üniversite ortamını irdelemektedir. Anı şeklinde bir anlatıma sahip olan ve ana kahramanın adının verilmediği roman, 1962 yılında başlar. Zaman zaman kahramanın çocukluk yıllarına giderek devam eder ve 1963 yılında son bulur. Genel olarak romanın 1945-1963 yılları arasındaki öğrenci olaylarını konu edindiği söylenebilir.

Emine Işın’su’nun, *Sanıcı* (1974) adlı romanında, olayların geçtiği dönem 1970 yılıdır. Yazarın romanı kurgularken gerçek olaylardan ve kişilerden esinlendiği ve sağ görüşlü öğrenci Ertuğrul Dursun Önkuzu’nun yaşadıklarını temel aldığı söylenebilir. Yazar, romanda dönemin toplumsal ve öğrenci ortamını, çalkantıları, fikrîsel ayrılıkları ve şiddet olaylarını ortaya koyarken bir yandan da olayların arkasındaki ideolojiyi inceler. Bununla birlikte öğrenci olaylarının ve şiddetin yayılmasını isteyen birtakım örgütlerin ve gizli güçlerin varlığını okuyucuya hissettirmeye çalışır. Romanda karşıt görüşlü öğrencilerin birbiriyle çatışmaları oldukça fazla yer tutar. Romanın konu ve genel hava itibarıyla sağ görüşten beslendiği söylenebilir.

⁹ Roman, anı anlatım tarzıyla yani birinci tekil kişinin ağzından anlatıldığı ve kahramanın adı romanda verilmediği için ana kahramandan bu incelemede “anlatıcı karakter” ifadesiyle bahsedilecektir. Anlatıcı karakter, romanın sonunda kendi adını neden vermediğini, kendisine benzer birçok genç olduğunu ve şahsında birçok genci temsil ettiğini “Ben bir kişi değilim, kalabalığım” diyerek açıklar. Birçok gencin kendisi gibi “tutunacak bir dal” bulamadığını, ailesiyle çatıştığını, “çökmüş bir düzene, yıkılmış değerlere” başkaldırdığını, “bir ülkü uğruna ölmenin zevkini tatmak için meydanlara” (Baydar, 2010: 134-135) atıldığını ifade eder.

Attila İlhan'ın ilk baskısı 1973 yılında yapılan *Bıçağın Ucu* adlı romanında olaylar, Ocak 1960 ile 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesinin yapıldığı güne kadar olan bir zaman diliminde yaşansa da zaman zaman geriye dönüşlerle romanda zaman genişletilir. Aktör olan Halim ve karısı Suat'ın gözünden İstanbul'da yaşanan bazı olayları konu alan romanda, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin söylemleri, askerî müdahaleye doğru gidilen süreçte artan öğrenci eylemlerine yer verilir.

Bıçağın Ucu'nda 27 Mayıs sabahında kadar gelen zaman, *Sırtlan Payı*'nda kaldığı yerden devam eder. Yazarın, ilk baskısı 1974 yılında yapılan bu romanında anlatı zamanı 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesinden sonraki birkaç aylık dönemdir. Anlatı zamanı ise hem bu dönem hem de geri dönüşlerle Kurtuluş Savaşı yıllarıdır. Romanda, bu iki dönem arasında bir bağ kurulduğu göze çarpmaktadır. Eskiden dış güçlerin gerçekleştirmeye çalıştıkları şey, 27 Mayıs'ta başka bir yöntemle tekrar edilmektedir.

Attila İlhan'ın, *Yaraya Tuz Basmak* (1978) adlı romanı, genel olarak Kore Savaşı'na da katılmış olan bir askerin (Yüzbaşı Demir) gözünden 1950-51'den başlayarak 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi öncesi ve sonrasında yaşanan olayları konu alır. Romanda 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesini gerçekleştiren askerler arasında yer alan Yüzbaşı Demir ve arkadaşlarının, Kore Savaşı'nda olduğu gibi 1960 Müdahalesinde de kendilerinin kullanıldıklarını fark etmeleri okuyucuya hissettirilir. Geçmiş zamana dönüşlerin yapıldığı roman, askerî öğrenci Demir karakteri üzerinden Sultan Abdülhamit döneminde Harp Okulu öğrencilerinin örgütlenmelerini ve Sultan'la olan mücadelelerini işlemektedir. Romanda askerî öğrenciler, kendi aralarında gizli örgütler kurmakta, muhalif dergi ve yayınları okula getirerek okumakta, okul duvarlarına yazılar yazmakta, çeşitli vesilelerle Sultan'ı protesto etmektedirler. Yaptıkları bu faaliyetlerden dolayı öğrencilerin bir kısmı sürülecek, bir kısmı ise cezalandırılacaktır. Nehir roman halinde yayımlanan ve birbirini konu olarak tamamlayan bu üç romanda, anlattıkları dönemin ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunları ile eğitim durumları ve öğrenci olayları çeşitli yönleriyle ortaya konulmaya çalışılır.

Samim Kocagöz'ün, *İzmir'in İçinde* (1973) adlı eseri, öğrenci olaylarını İzmir bağlamında ele alır. 1959 yılı sonbaharından 1960 yılının Mayıs ayına kadarki bir sürede İzmir'de yaşanan olayların ele alındığı romanda, 27 Mayıs Askerî Müdahalesinin öncesi ve sonrasındaki olaylar ortaya konulur. İzmir'in ve Türkiye'nin 27 Mayıs öncesi durumu, İzmir'de faaliyet gösteren bir şirket elemanının bakış açısıyla okuyucuya aktarılır. 27 Mayıs öncesinde, romanın ana kahramanı Emre'nin çalıştığı şirketin iki ortağından biri olan Hidayet Bey'in yürüttüğü on dört milyon liralık otomobil lastiği karaborsacılığı ve diğer yolsuzluklar, ordu içindeki hareketlenmeler, öğrenci eylemleri ve adım adım yaklaşan darbe süreci romanın işlediği konular arasındadır.

Samim Kocagöz, 1976 yılında yayımlan *Tartışma* adlı romanında genel olarak, 1968-1971 yılları arasında yaşanan öğrenci eylemlerini ve özellikle Türkiye İşçi Partisi merkezli olmak üzere sol içindeki tartışmaları, fikir ayrılıklarını ve ayrışmaları konu alır. Romanda anlatım, çoğunlukla sol aydınların davalarıyla ilgilenen ve başarılı bir avukat olan Ekrem Bey'in ağzından gerçekleştirilir. Zaman zaman sol görüşlü öğrencilerin eylemleri, devrimci grupların adam kaçırma ve silah bulmak için yaptıkları üs baskını gibi eylemlerinin anlatıldığı bölümlerde ise anlatım hâkim bakış açısına döner. Sağ görüşlü öğrenci gruplarının faaliyetleri, polis ve iktidarın tutumu ise romanda eleştirilen konular arasındadır.

Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*'ta (1973) 1938'den 1968'e kadar otuz yıllık süreçte Türkiye'de eğitim anlayışı, modernleşme çabaları, yoksulluk, ekonomik buhranlar, basın, bürokrasi gibi konuları ele almaktadır. Romanda içinde bulunulan zaman, 1968 yılında otel odasında geçirilen bir buçuk saat (sabah 7.22-8.49 arası) kadar olsa da öykülenen zaman Türkiye'nin oldukça önemli değişimler geçirdiği 1938-1968 yılları arasındadır. İlk baskısı 1973 yılında yapılan romanda yazar, 1938 yılında bir ilçe ortaokulundan mezun olan sekiz öğrencinin eğitim hayatı, dünya ve Türkiye'deki siyasi gelişmeler eşliğinde farklı yollara gidişlerini anlatır. Roman, 1968 yılına kadar "Atatürk'ün ölümünden sonra yetişen ilk kuşağın romanıdır" (İleri, 2015: 563).

Adalet Ağaoğlu'nun, ilk baskısı 1979 yılında yapılan *Bir Düğün Gecesi* adlı romanı, yazarın *Ölmeye Yatmak* adlı romanının devamı niteliğindedir. Romanda birkaç saat süren bir düğün gecesi anlatılıyor olsa da zaman zaman geriye gidişlerle ve kahramanların iç konuşmalarıyla roman zenginleştirilir. Romanda içinde bulunulan zaman 1972 yılı iken öykülenen zaman 12 Mart öncesi dönemdir. Yazar, romanda olayları sol görüşlü aydınların gözünden işleyerek kaba eylemlerden ziyade fikrîsel altyapıyı sorgular. Fethi Naci (2007: 423), bu romanı “Toplumsal çözülüşün ağır bastığı bir dönemde umarsız ve yalnız bireylerin umarsız ve yalnız bireylere bel bağlamaya çabalamalarının romanı” ifadeleriyle tanımlar. Romanda; protesto, boykot, işgal gibi öğrenci eylemlerinin yapılışına ya da işkence manzaralarına değil öğrenci eylemlerinin içinde yer almış devrimci öğrencilerin iç dünyalarında yaşadıkları çatışmalara yer verilir. Bunla birlikte yazar, devrimcileri de onları devrimciliğe iten sebepleri, psikolojik durumları, çelişkileri ve trajikomik durumları ortaya koyarak eleştirir. Romanda, kıskançlık gibi şahsî sebeplerden dolayı devrimcilik yapanlar, zengin bir kapı bulup ölesiye savundukları davalarından vazgeçenler, zengin aileleri ile devrimci arkadaşlarının arasında kalanlar ve tüm bu karakterlerin yaşadıkları içsel çatışmalar ortaya konulur.

Sevgi Soysal'ın *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* adlı romanı ilk kez 1973'te yayımlanmıştır. Roman, Ankara Kızılay'da bir apartmanın bahçesindeki iyice çürümüş, devrilmek üzere olan bir kavak metaforunu kullanarak o dönem Türkiye'si'nin içinde bulunduğu süreci yansıtmaya çalışır. Kavağın devrilecek gibi sallanması, itfaiye ve polisin gelmesiyle etrafta meraklı bir kalabalığın toplanması durumunu temele alan roman, o kalabalık içindeki insanların hayatlarından kesitler sunar. Romanın kahramanları olan Olcay ve Doğan, zengin bir profesör olan babanın ve onları sevgisiz ve insanî duygulardan uzak bir yaşama mahkûm eden annenin üniversite çağlarındaki çocuklarıdır. Kendi toplumsal sınıflarından rahatsız olan bu gençler, Ali isimindeki fakir bir Hukuk öğrencisiyle samimi bir arkadaşlık geliştirirler. Ali ise sosyalist fikirlere sahiptir ve mevcut düzenden memnun değildir. Romanda 1970'li yıllar Ankara'sı, üniversite öğrencileri, köy sorunu, toplumsal sınıflar, ekonomik adaletsizlikler, öğretmen ve akademisyen tipleri incelenir.

Tarık Dursun K.'nin (Kakıncı) altıncı romanı olan *Gün Döndü*'de (1974) bir adam, aralarında öğrencilerin de bulunduğu sol görüşlü bir örgüt tarafından kaçırılmış, daha sonrasında da öldürülmüştür. Romanda, bu olaya karışan gençlerin yakalanarak hapsedilmeleri, işkencelere maruz kalmaları ve yargılanmaları anlatılmaktadır. Olayların geçtiği mekânın İstanbul olduğu roman, ana karakteri Kerim'in bakış açısıyla anlatılır. Romanda, 1960-1970'li yıllarda yaşanan gençlik eylemleri ve sorunları değinilen konular arasındadır. Fethi Naci, (1990: 417) yazarla ilgili: “Gün Döndü’de çok şey anlatmak istemiş: 12 Mart sonrası dönemi, eyleme katılan gençler, gençlerin yurt sorunları üzerindeki düşünceleri, işkenceler, babalar ve oğullar, yargılamalar, memleketin genel havası...” ifadelerine yer vermektedir.

47'liler (1975), Füzûzan'ın ilk kez 1974 yılında yayımlanan romanıdır. Romanda kahramanlar, doğum yılları ortalama 1947 yılı olan devrimci gençlerdir. Romanda, 1960'lı yıllardan 1972 yılının sonlarına kadarki dönemi anlatılır. Selim İleri'nin (2015: 581) “1960 sonlarının gençlik eylemlerini saptayan roman bu yönüyle bugün artık bir belge niteliği de edinmiştir” yorumunu kullandığı bu romanıyla yazar, 1975 yılında Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü alır. Olayların, romanın ana kahramanı Emine karakteri üzerinden anlatıldığı romanda, zaman zaman Emine'nin, Erzurum'da geçen çocukluğuna gidilerek karakterin ailesi ve büyüdüğü çevresi üzerinde durulur. Zaman zaman da asıl yaşanan tarih olan 1968-1972'li yıllara dönülür. Toplum sınıfları, sömürü, öğrenci eylemleri, işkenceler, öğrencileri eylemlere iten sebepler, eğitim sistemi ve aydınlar roman boyunca sorgulanır. Roman, devrimci bir karakter olan Emine'nin işkence yapıp serbest bırakıldıktan sonra İstanbul'daki evinde iyileşme sürecindeyken başlar. Romanın başlangıcında tarih 1972 yılının son aylarıdır. Emine'nin çocukluk yıllarıyla (1950-1960) başlayan roman, yer yer gençlik eylemlerine (1967-1972) ve arkadaşlarıyla ülke sorunları üzerinde tartışmalarına değinerek devam eder. Romanın son kısmı ise yine romanın başladığı yere ve zamana yani Emine'nin oturduğu eve ve 1972 yılının son aylarına dönerek biter.

Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* (1975) adlı romanında öğrenci olayları oldukça geniş yer tutar. Roman, 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesinin yaklaşık sekiz ay öncesinden (Ekim 1959) başlayarak, müdahaleden bir önceki güne, yani 26 Mayıs

1960'a kadarki bir dönemin siyasi ve toplumsal olaylarını ele alır. Romanda Günsel ve Baba gibi karakterler, yaptıkları toplantılarla öğrenciler ve işçilerin örgütlü hareket edebilmeleri için bir bilinç oluşturmaya çalışırlar. Başlangıçta ülke sorunlarıyla yeni yeni alakadar olmaya başlayan öğrencilerde henüz sağ-sol şeklinde bir ayrışma yoktur ve öğrencilerin büyük çoğunluğunda ideolojik olarak henüz net bir fikir oluşmamıştır. Öğrencilerden birçoğunun bu aşamada eylem, işgal veya polisle çatışma gibi bir düşüncesi de bulunmamaktadır. Romanda anlatılan öğrenci olaylarında bir grup öncü öğrencinin teşviki, öğrencilerin bir araya gelmelerinde ve eyleme girişmelerinde etkili olur. Daha sonra polisin sert tutumu ve silah kullanması, bazı arkadaşlarının emniyet müdürlüğüne götürülmesi, yaralanması ya da öldürülmesi gibi olaylar öğrencileri daha da radikalleştirmiştir. Bundan dolayı olaylar başlamış, çatışmalar artarak devam etmiş ve içinden çıkılmaz bir hale bürünmüştür. Daha sonraki süreçte ise öğrencilerin daha örgütlü ve bilinçli eylemler yaptıkları görülür.

Demir Özlü'nün, *Bir Uzun Sonbahar* (1976) adlı romanında içinde bulunulan zaman 1970 yılı sonbaharıdır. Romanda 12 Mart öncesi İstanbul'u ve Türkiye'sinin siyasi ve toplumsal manzaraları yer alır. Bu dönemdeki öğrenci olayları, bazı aşırı grupların karıştığı silahlı eylemler ve işçiler romanda üzerinde durulan konular arasında yer alır. Romanda anlatıcı karakter, sol görüşlü olmasından dolayı asker olduğu dönemde bazı sıkıntılar yaşamış, bu sıkıntılar onun kişiliğine de etki etmiştir. İçinde yaşadığı dönem gibi kendisi de bunalımlı bir ruh haline bürünmüştür.

Pınar Kür'ün *Yarın Yarın* (1976) adlı romanı, genel olarak 1970 yılının yaz aylarından başlayarak 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasına kadar devam eder. Olayların geçtiği mekânın İstanbul olduğu roman, 12 Mart döneminde yaşanan tutuklamalar sürecinden sonra sona erer. Oldukça zengin bir iş adamı olan Oktay'ın eşi Seyda ve onun devrimci sevgilisi Selim'in aşkları romanın temasını oluşturmaktadır. 12 Mart 1971 Muhtırasına giden süreçte Selim'in devrimci arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirdikleri silahlı eylemler, öğrenci olayları, işçi mücadeleleri ve tutuklamalar vb. romanda işlenen konular arasındadır.

Demirtaş Ceyhun'un, 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesinin öncesi ve hemen sonrasında incelediği *Yağmur Sıcağı* (1976) romanı, üniversite öğrencisi Güher'in, bir devrimci olan iktisat fakültesi öğrencisi Ruhsar'la olan aşklarıyla başlar. Romanda, devrimci öğrencilerin fikirleri, hayata bakışları ve gerçekleştirdikleri eylemleri ortaya konulur. Bununla birlikte hem siyasi otoriteyle hem de karşıt görüşlü öğrencilerle olan mücadeleleri anlatılır.

Aysel Özakin'in, *Alnında Mavi Kuşlar* (1978) romanı, 1977 yılı 1 Mayıs'ında Taksim Meydanı'nda yaşanan olaylardan başlamak üzere bu tarihten sonraki süreci konu almaktadır. Romanda, toplumsal ve ailevi baskılardan kaçarak İstanbul'a gelen Armağan'ın burada bir "kadın" olarak verdiği hayat mücadelesi, üniversite gençliğinin özgürlük arayışları, sol görüşlü aydınların durumu ve öğretmen tipleri ele alınan konular arasındadır.

Türk yazınında önemli bir yere sahip olan Tarık Buğra'nın *Gençliğim Eyvah* (1979) adlı romanında, son yüzyılda Türkiye'de yaşanmış olan birçok siyasi ve toplumsal olay irdelenmektedir. Yazarın "Türkiye bunalımlarının şimdiye kadar ele alınmamış bir açıdan açıklanmasıdır, gerçek hikâyesidir" (Buğra, 2004: 11) diyerek sunduğu bu romanda İhtiyar, delikanlı ve Güliz olmak üzere üç karakter bulunmaktadır. Olayların İstanbul'da geçtiği romanda öykülenen zaman, Meşrutiyet döneminden başlayıp 1970'lere kadar gelse de olaylar 12 Mart öncesinde yoğunlaşır. İhtiyar, insanların zayıflıklarını kullanarak oluşturduğu örgütüyle Türkiye'de yaşanan İzmir suikastı, gençlik eylemleri, sağ-sol ve alevî-sünnî ayrışması gibi birçok önemli olayı kurgulayarak ya da manipüle ederek kendi menfaatine uygun şekilde kullanmıştır. İhtiyarın amacı düzensizlik oluşturmak, sürekli bir kaos yaratmaktır ve bunu da oluşturduğu anarşi ortamıyla büyük ölçüde başarır. İhtiyar yaptıklarıyla eğitim, bilim, adalet, siyaset gibi kurumların içini boşaltmış; genç nesillerin hayatlarını bir hiç uğruna harcamalarına neden olmuştur.

Ayla Kutlu'nun *Kaçış* (1979) adlı romanı, üniversitede asistan olan Üstün ve üniversite öğrencisi Ayhan'ın aşkları ekseninde devrimci gençler, öğrenci olayları, eğitim, siyasal ortam, tutuklamalar ve hapis gibi konuları işlemektedir. Romanda

anlatılan zaman 1960-1970’li yıllar iken anlatı zamanı 1970’li yılların ortalarından 1977’lere kadar uzanır. Eğitimi için Fransa’ya giden Üstün’ün, Paris’te şahit olduğu 1968 yılı öğrenci olayları ve Türkiye’deki durum, romanda işlenen konular arasında yer alır. Üstün, üniversitede asistan iken tezini yazmış fakat sol görüşlerinden dolayı onaylatamamıştır. Bu arada üniversitede öğrenci olan Ayhan’la da yakınlaşmışlar ve bu yakınlaşma bir aşka dönüşmüştür. Bu aşkın onu zayıf göstereceğini ve devrim yolunda onu engelleyeceğini düşünerek Ayhan’a haber vermeden bir araştırma yapmak üzere burslu olarak Fransa’ya gider. Orada devrimci öğrencilerle arkadaşlık kurar, devrimci hareketlere katılır. Bir yıl kaldıktan sonra Ayhan’ın Cahit’le evlendiği haberini alır. Üniversitede doçent olan Cahit, Üstün’ün ev arkadaşıdır. Suya sabuna dokunmaması ve menfaatine uygun kimselerle yakınlık kurması sayesinde kısa sürede yükselir. Üstün, Fransa’ya gitmesinden bir yıl kadar sonra, Ayhan’ın Cahit’le evlendiğini öğrenince yakalanma ihtimalinin yüksek olduğunu bilerek yurda döner. Vapurdan iner inmez gözaltına alınır ve uzun bir tutukluluk dönemi başlar. Ayhan, Üstün’ün mektubunu alınca Cahit’ten ayrılır ve devrimci arkadaşlarından Ahmet’in evine sığınır. Ahmet ise tutuklanarak cezaevine konmuştur.

3. YÖNTEM

Bu bölümde “Araştırma Modeli”, “ Evren ve Örneklem”, “Veri Toplama Araçları”, “Verilerin Toplanması” ve “Verilerin Analizi” başlıkları yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada 1960-1980 yılları arasında yayımlanan ve öğrenci olayları ve bunun eğitime yansımalarını işleyen romanların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, “Çok sayıda

elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir” (Karasar, 1999: 79).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 1960-1980 yılları arasında yayımlanan ve öğrenci olayları ve eğitim konusunu işleyen romanlar oluşturmaktadır. Örneklem olarak on altı romancının yazmış olduğu toplam yirmi roman seçilmiştir. 1960-1980 yıllarında yayımlanmış olan ancak öğrenci olayları ve eğitim konusunu işlemeyen romanlar ile 1960-1980 yılları dışında yayımlanan ancak öğrenci olayları ve eğitim konusunu işleyen romanlar çalışmanın dışında bırakılmıştır. Sâmiha Ayverdi'nin 1964 yılında yayımlanan ve Balkan Savaşı öncesinde savaş çığırkanlığı yapan öğrencilerin yer aldığı *İbrahim Efendi Konağı* (2005) adlı romanı ile Mustafa Miyasoğlu'nun Kayseri'deki sağ görüşlü gençleri ve 1973 yılı siyasi ortamını ele alan *Dönemeç* (1980) adlı romanı, öğrenci olayları konusuna kısmen değinmelerinden dolayı çalışmanın dışında bırakılmıştır. Emine Işınsu'nun 1960 Askerî Müdahalesinin öncesi ve müdahale sürecinde Türkiye'deki siyasi ve toplumsal durum ve Kerkük Türklerinin mücadelesinin ele alındığı ve *Tutsak* (1973) adlı romanı, öğrenci eylemleri konusunda yeterli veri olmadığı için araştırmanın dışında bırakılmıştır. Yine Mehmet Eroğlu'nun *İssizliğin Ortası* (2014) romanı, 1979'da yazılmasına rağmen 1984'te yayımlandığı için bu çalışmanın dışında bırakılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

İnsanların olay ve olgular karşısındaki düşünce, duygu, davranışları ve etkilenmelerini, yani olay ve olguların niteliğini ortaya koymak ve anlamak nitel araştırmalarda üzerinde durulan bir konudur. “Nitel araştırmalarda, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı kaynaklardan elde edilen büyük miktarlardaki veriler

önce incelenerek kodlanır ve sonra kodlamalar dikkate alınarak sentezlenerek bulgulara ulaşılır” (Büyüköztürk vd., 2013: 240). Bu araştırmada veri toplama aracı olarak sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan doküman incelemesi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2005: 188-189), doküman incelemesinin, araştırılacak konular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesi olduğunu ifade etmektedir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada öncelikle literatür taraması yapılarak 1960-1980 yılları arasında yayımlanmış olan romanlar incelenmiştir. Böylece çalışmanın evren ve örneklemini oluşturacak olan romanlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu aşamada *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* (Necatigil, 1992), *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (Kurdakul, 1973), *Yüz Yılın Yüz Türk Romanı* (Naci, 2007), *Türkiyede Roman ve Toplumsal Değişme* (Naci, 1990), *Hece Türk Romanı Özel Sayısı* (2017), *Çağdaş Türk Romanı 1946-2000* (Yalçın, 2005) vb. gibi eserlerden yararlanılmıştır. Bu bağlamda araştırmaya konu olabilecek on dokuz yazarın yazdığı toplam yirmi dört roman tespit edilmiştir. Tespit edilen bu romanlar okunup incelenerek “öğrenci olayları ve bunun eğitime yansımaları” başlığıyla ilgili belli temalarda araştırma yapılmıştır. Veri toplama aşamasında ilgili konuyu kapsamadığı görülen dört yazarın toplam dört romanı çalışma dışında bırakılmıştır. Son tahlilde on altı romancının yazmış olduğu toplam yirmi roman üzerinden veriler toplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada doküman inceleme yöntemiyle toplanan veriler, özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan “içerik analizi” yöntemiyle çözümlenmiştir. “İçerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını belirleme üzerinde doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkân tanıyan bir tekniktir” (Büyüköztürk vd., 2013: 240). Karasar’a (1999: 184) göre ise bu yöntemle belgelerdeki belli bakış açılarının, felsefe, dil,

anlatım vb. özelliklerin, derinlemesine ve belli ölçütlere göre yapılacak çözümlenmelerle anlaşılabilir. Bu bağlamda 1960-1980 yılları arasında yayımlanan romanlarda öğrenci eylemleri ve eğitim konusu araştırmada, farklı yönleriyle ve tüm boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler konuyu ele aldıkları yönlere göre belirli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu veriler, daha sonra yorumlanıp özetlenerek birleştirilmiş, içerik analizi ile çözümlenmeye çalışılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, “Araştırmanın Amacı” başlığındaki problemlere cevap vermek üzere, teze konu olan romanlar üzerinde yapılan incelemeler, elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

4.1. Öğrenci Olaylarının Aktörleri

İncelenen romanlarda, eylemlerin yoğunlaştığı dönemlerde öğrencilerin eylemlere çok büyük oranlarda katılım gösterdikleri, gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen eylemlerde öğrencilerin zaman zaman bir güç olarak ortaya çıkarak gündem olabilmeyi başardıkları görülmektedir.

Türkiye’de öğrenciler, kimi dönemlerde zıt görüşlere ayrılmışlar ve aralarında bunun neden olduğu sert çatışmalara girişmişlerdir. Dünyada sağ-sol kavramlarının siyasi olarak ortaya çıkışı, Fransız Devrimi’ne dayanmaktadır. Türkiye’de ise bu iki farklı görüşün ortaya çıkması Bora’ya (2016: 13) göre 1960’lı yıllarda olmuştur. İsmet İnönü’nün, 1965’te CHP’nin “ortanın solu”nda olduğunu söylemesi ve bunun üzerine Adalet Partisi’nin “Ortanın Solu Moskova Yolu” sloganını ortaya atmasıyla Türkiye’de sol-sağ ayrışması halk nazarında da ortaya konulmuştur. Araştırmacı, sağ-

sol kavramlarının siyasi anlamda normalleşmesinin ise 1960'ların ortaları ile 12 Eylül 1980 döneminde gerçekleştiğini vurgulamaktadır.

İncelenen romanlarda 1960'lı yılların başlarında yapılan eylemlerde öğrencilerin aralarında herhangi bir ayrışma olmadığı, hep birlikte eylemler düzenledikleri görülmektedir. Zamanla ideolojik fikir ayrılıklarının oluşmasıyla öğrenciler sağ ve sol şeklinde bölünmüşler, bu arada öğrenciler arasındaki çatışma ortamı da giderek artmıştır.

Savaş Çağı Umut Çağı'nin kişileri, genel olarak olayları anlatan ve üniversite öğrencisi olan genç bir kız ile onun üniversitedeki toplamda altı kişiden oluşan öğrenci arkadaşlarıdır. Bu öğrenciler, başlangıçta bütün bir arkadaş grubuyken ve birlikte hareket ederken öğrenci olaylarının başlamasıyla ayrışmaya ve ideolojik olarak gruplaşmaya başlarlar. Bu ayrışma zamanla artarak önceleri oldukça samimi oldukları arkadaşlarıyla çatışmaya kadar varır. Romanda Anlatıcı karakter, gençler arasında ortaya çıkan bu ayrışmayı: “bizim kuşak bölünmüş, parçalanmış, düşman olmuş birbirine” (Baydar, 2010: 96) sözleriyle ifade eder.

47'liler'de, olayların yaşandığı 1965-1970 yılları, Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan sorunlarının oldukça arttığı yıllardır. Kısa aralıklarla değişen iktidarlar, ülkedeki karışıklığa son verememektedir. Devrimci öğrenciler, yaşadıkları dönemin birçok açıdan sorunlu bir dönem olduğunun farkındadırlar. Romanda Haydar, yaşadıkları dönemin acımasız ve adaletsiz olduğunu düşünür. Bu durumu “Ömrümüzün baharı derler ya... Bu nasıl bir bahar ki bebelerin çocukluk bilmediği, (...) er kişilerin ezilmekten kaypaklığa dönüştüğü, bunu başaramayanlarınsa katil hırsız olduğu bir baharın içindeyiz” (Füruzan, 1975: 166) sözleriyle dile getirir.

İncelenen romanların büyük bir kısmının sol görüşlü öğrencileri merkeze aldıkları görülmektedir. Emine Işinsu'nun *Sanıcı* adlı romanı sağ görüşlü bir öğrenciyi merkeze alması yönünden diğerlerinden ayrılır.

4.1.1. Sol Görüşlü Öğrenciler

Öğrenci eylemlerinde oldukça aktif olan sol görüşlü öğrenci ve gruplar, incelenen romanlarda da öne çıkmaktadırlar. Sol görüşlü öğrenciler, 1960'lardan itibaren birçok eylem düzenlemişler, 1970'li yıllardan sonra görüş ayrılıkları nedeniyle birçok farklı örgüte bölünen devrimci sol ile birlikte Dev-Genç, Proleter Devrimci Aydınlik, Sosyalist Aydınlik, Sosyalist Çevresi, Ant Grubu vb. gibi çeşitli gruplara ayrılmışlardır. 1970'lerde, sol görüşlü bazı aşırı örgütlerin gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri ulusal çapta ses getirmiştir.

Sol görüşlü öğrenciler, yaptıkları eylemlere nazaran daha fazla cezalandırıldıklarını düşünürken, aynı zamanda gerçek bir devrimci olabilmek için bu faaliyetlerin yetersiz olduğunu ifade ederler. *Kaçış*'ta Üstün, hem kendisini hem de arkadaşlarını gerçek devrimci olup olmadıkları yönünden sorgulamaktadır. Ona göre tutukluluk ve yargı sürecinden sonra “bu toplum düzeni onları ezmenin, sindirmenin, ya da kendi içinde eritmenin yolunu bulacaktır.” Bunun sonunda da birçok “ateşli devrimci” hayatın rahatlığına ve dinginliğine kendilerini kaptırarak toplum düzenine ayak uyduracaktır. Üstün, kendisinin de bir çocuğu olması durumunda onu, devrimci faaliyetlerden uzak tutacağını “Eve devrimci bildiriler taşımaya başladığı, eli silahlı devrimci arkadaşlarına yataklık etmeye kalktığı zaman, sırtını okşayarak onu ölüme, işkenceye, göz kırpmadan yollayabilecekler miydi?” diyerek sorgular. Üstün, devrimcilik adı altında yaptıkları eylemleri, tutuklu kaldığı sürede kendi içinde irdeler. Ona göre devrimcilerin “eylem” olarak adlandırdıkları faaliyetler Nazım Hikmet'in şiirlerini çoğaltıp dağıtmak, bir araya gelip Pir Sultan Abdal'dan türküler söylemekten ibarettir. Üstün, önceleri “faşist diktatör” diyerek kin duydukları İsmet İnönü'nün sözlerini kendi öfkelerini dile getirdiği için kitlelere duyurmaya çalıştıklarını söyler. Yaptıkları bu basit eylemlerden dolayı “bari kendimizi aldatmasak, kendi kendimize yiğitlik taslamasak” (Kutlu, 2002: 234-236) diyerek devrimcilerin gerçekleştirdikleri bu faaliyetlerden övünç duymamaları gerektiğini ifade eder.

Devrimci karakterler, romanların birçoğunda olumlu karakterler olarak çizilirken *Sanıcı*'da farklı şekilde ortaya konulurlar. Romanda devrimci bir genç olan

Turgut, üniversitenin kimya bölümünde yardımcı profesör olarak görev yapmaktadır. Turgut, romanda anlayış ve karakter olarak çeşitli yönlerden eleştirilir. Ona göre devrim uğruna yalan söylenebilir, sevdiği kız bile “gammazlanabilir.” Turgut sık sık alkol tüketir, masasının altında Smith Wesson marka tabanca bulundurur. Aynı okulda üniversite öğrencisi olan Leyla’dan hoşlanan Turgut, üniversitenin en yetkili hocalarına, basına yapacakları açıklamanın mahiyetiyle ilgili talimat verebilecek derecede güç sahibidir. Leyla ise Turgut’tan direktif alır, Turgut da örgütte daha üstte yer alan Seyhan’a karşı sorumludur. Seyhan, devrimci örgütün kilit isimlerinden birisidir. “Bankadaki adamı” vurmuş, sonra bir süre dağda kalmıştır. Ruhsal olarak sağlıklı olmayan Seyhan zaman zaman depresif, sadist ve mazoşist ruh haline bürünmektedir. Kandan, kendisine ve başkasına acı çektirmekten haz alır. Yazar, okuyucuya onun sağlıksız olan psikolojik durumunu hissettirmek için şu şekilde bir sahne kurgular:

Leyla’nın “beyaz vücudu! İnce ince çizmeli, incecik kan sızmalıydı, hiç dağılmadan yol yol inmeliydi kanlar! Genç adamın bütün bedenini bir titreme aldı, kendini divana attı, kıvrandı. Cebinden çıkısını çıkardı, açtı fotoğrafları çizmeye başladı. Çakısını sıkı sıkı tuttu elinde, pantolonunu indirdi, kaba etine sapladı, çığlık attı, debelendi, inledi” (Işinsu, 2008: 159).

Romanın ilerleyen bölümlerinde Leyla, Seyhan’ın yurt dışında yetiştirilmiş bir ajan olabileceğini düşünür ve kendi kendine şu soruyu sorar: “Seyhan sen kimsin kuzum? Şeytanın ta kendisi mi... yoksa Bulgaristan’da yetiştirilip, bir ajan olarak mı gönderdiler seni buraya?” (Işinsu, 2008: 305).

47’liler’deki roman kişilerinin hemen hemen hepsi devrimci öğrencilerdir. Doğum tarihleri ortalama 1947 olan devrimci gençlerin mücadelesini anlatan romanda, ana karakter Emine başta olmak üzere birçok sol görüşlü öğrenci bulunur. Sağ görüşlü öğrenciler romanda bazı yönlerden eleştirilir. Devrimci öğrenciler toplanıp ülke sorunlarını konu alan tartışmalar yaparlar, eylemler ve boykotlar düzenlerler. Kendilerini yurtları için düşünen, vuruşan ve halkı bilinçlendirme çabasında olanlar olarak tanımlarlar. Emine’ye göre onlar “sırtındaki teri kurutacak kadar bir arayı vermeye sabrı olmayan bir koşucuya” (Füruzan, 1975: 510) benzemektedirler. Romanda bu öğrencilerden bazıları polisle ya da karşıt gruptaki

öğrencilerle olan çatışmalarda vurularak öldürülür, bazıları hapsedilir, bazıları da işkencelere maruz kalırlar.

Tartışma adlı roman, devrimci bir gencin kentin kenar mahallelerinden birindeki bir gecekonduya giderek şifreli bir şekilde kapıyı vurmasıyla başlar. Devrimci gençler, burada hem saklanmakta hem de gizlice bildiri basmaktadır. Yanlarına yeni gelen üniversiteli genç, polis ve ülkücüler tarafından henüz deşifre edilememiştir. Görevi, basılan bildirileri ulaştırılması gereken kişilere götürmek ve fakültede olaylara karışmadan derslere girerek bilgi toplamaktır. Genç, burada bulunduğu arkadaşlarından bildirileri alır, ulaştıracağı kişilere bildirileri dağıtır. Son kalan kişi buluşma noktasına gelmez. Ona göre elinde tuttuğu bildiri bomba gibidir, bu yüzden hemen elinden çıkarmalıdır. Elinde kalanları yakalatmadan imha etmeyi düşünür, ancak bundan vazgeçer. Henüz sabahın erken saatleri olduğu için sokaklar tenhadır. Koşarak bildirileri oraya buraya yapıştırır. Bir otobüse atlar, orada biri kolundan tutar ve onu “başardınız” (Kocagöz, 1976: 14) diyerek tebrik eder. Yalnız, gece gittiği yerde kendisinden bildiri alanlardan birinin ajan olduğunu söyleyerek onu uyarır.

Gün Döndü'de romanın ana karakteri olan Kerim, Anadolu'nun küçük bir kasabasında annesi, babası ve bir kız kardeşi ile yaşamakta iken liseyi bitirerek İstanbul'a, üniversite öğrenimi için gelmiştir. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi ikinci sınıf öğrencisidir. İstanbul'da, Hamza adlı işçi bir arkadaşıyla kalmaktadır. Adam kaçırma olayına karıştıktan sonra bir yük trenine gizlice binerek memleketine gider. Bağ evlerinde kimseye görünmemeye çalışarak bir süre saklandıktan sonra, kaçarken öldürülmesinden korkan babası tarafından ihbar edilerek jandarmaya teslim edilir. Tutuklu bulunduğu sürede arkadaşları gibi oldukça fazla işkenceye maruz kalır. Sonraki süreçte serbest kalır, ancak bu süreç kendisinden birçok şeyi alıp götürmüş, içinde bir boşluk bırakmıştır.

4.1.1.1. Devrimci Öğrenci Liderleri

Albert Camus (2013: 306), edebiyatın kapalı evrenler ve eksiksiz tipler yaratmak gibi bir çabası olduğundan bahseder. İnsanlar, bu eksiksiz ve idealize edilmiş tiplerden etkilenecek onları takip ederler. İncelenen romanlarda da bazı öğrencilerin bilgi, beceri, atılganlık ve olaylar karşısındaki tutumlar gibi yönlerden ön plana çıktıkları ve lider konumuna geçtikleri görülür. Lider öğrenciler, genellikle Camus'un belirttiği gibi idealize edilmiş tiplerdir ve öğrenci olaylarında fikirleri, öncü olmaları ve diğerlerini peşlerinden sürüklemeleriyle dikkat çekerler.

Yağmur Sıcağı'nda, Güher'in sevgilisi olan Ruhsar, hayatın her alanında kendisini eyleme adanmış devrimci bir öğrenci lideridir. Zaman zaman polis tarafından tutuklansa da bu durum onu yıldırılmaz. Her olaya gözü kapalı bir şekilde girer. Öğrenci eylemlerine katılmamayı "dönellik" olarak kabul eden Ruhsar, olayların arka planını incelemeye ya da düşünmeye dahi gerek duymadan her zaman ileri atılır. Bu bakımdan akıllıca hareket ettiği söylenemez. Devrimcilerin en ufak şüphe duyulan bir kimseyi polis ajanı ilan etmelerini doğru bulmayan Ruhsar'a göre evlilik bile örgütlenmenin en küçük birimi olarak görülmelidir. Devrimciler evliliği de devrimci eylemlerinin bir uzantısı olarak yorumlamak zorundadırlar" (Ceyhun, 1978: 28).

Yağmur Sıcağı'nda, ateşli bir devrimci olan bir başka öğrenci lideri Zekeriya, daha lise öğrencisiyken yanında sustalı bıçak taşımakta, okulda yapılan aramalarda bıçağı el çabukluğuyla sırasına saklamaktadır. Üniversiteye başladığı günden itibaren de cebinde tabanca taşımaya başlar. Tabanca taşıdığını etrafındakilere özellikle belli etmeye çalışır. "Öğrenci olaylarında, forumlarda, kongrelerde filan olur olmaz silah çekmesi, arkadaşlarının gözünde de ayrı bir önem kazandırmıştır kendisine. Git git elebaşı bile olmuştur, bir anlamda öğrenci lideri[dir]" (Ceyhun, 1978: 140). Zekeriya, birçok defa polise yakalanmasına rağmen silahı hiçbir zaman üzerinde yakalatmaz.

47'liler'de Haydar karakteri, devrimci öğrenciler arasında oldukça aktif olanlardan biridir. 1947 doğumlu olan Haydar, Kars'ın Kağızman ilçesine bağlı Denizli köyünde fakirlik ve yokluk içinde büyür. Küçük yaşlardayken de oldukça

başarılı bir öğrencidir. Oralardan kurtulmak, şehre giderek okumak istemektedir. Ancak imkânsızlıklardan dolayı ailesi bunu düşünmekten uzaktır. Bir öğretmenin, onun yeteneklerini keşfetmesi ve onu okutmaları için ailesini ikna etmesi sayesinde maddi olanaksızlıklara rağmen İstanbul'a okumaya gönderilir. Haydar, romanda devrimci eylemlere aktif olarak katılmasının yanı sıra çok okuyan bir karakter olduğu için entelektüel fikirleri ve eleştirileriyle ön plandadır. Onun romandaki diğer devrimci karakterler gibi gerçeklikten uzak ve fazla hümanist olduğunu düşünen Belge'ye (1976: 12-14) göre Haydar, bir çeşit "akıl merkezi"dir. Karıştığı eylemlerden dolayı devrimci arkadaşı Emine'yle birlikte tutuklanır. Emine, yargılanıp serbest bırakıldığında onun tutukluluğu devam etmektedir. Sorgu yargıcı, ona ağır ceza verilmesini istemiştir. Romanda Haydar'ın, serbest bırakılıp bırakılmadığı ya da nasıl bir ceza aldığı sorularının yanıtı verilmez. Ancak ağabeyi Kurban'ın "olan biten açık, Haydar nafile içerden çıkamaz görünüyor" yorumu, Haydar'ın "Beni şimdilik hesapta tutmayın" demesi ve Emine'nin Kurban'a "Haydar'ımızı asarlar demeyelim, Kurban ağabey" (Füruzan, 1975: 499-503) ifadelerinden onun müebbet hapis ya da idamla cezalandırılacağını akla getirmektedir.

Yarın Yarın'da Selim, devrimci öğrenci lideri olarak karşımıza çıkar. Oldukça varlıklı bir ailenin çocuğu olan Selim, "ekonomi politik" okumak üzere Fransa'ya gitmiş, orada 1968 olayları başta olmak üzere birçok öğrenci eylemine katılmıştır. Selim, 1970 yazında okulunu bitirmeden Türkiye'ye gelir, ancak Türkiye'deki eylemlerinde aktif olmaya başlayınca "Yapacak öyle çok şey var ki canı cehenneme okumanın da Paris'in de" (Kür, 1987: 286) diyerek Fransa'ya geri dönmekten vazgeçip Türkiye'de kalır. Selim, Fransa'da edindiği tecrübelerini Türkiye'deki devrimci arkadaşlarına aktararak onlara öncülük eder. Selim, Türkiye'de devrimci eylemleri yürütürken uzaktan akrabası olan Oktay'ın pek uğramadığı ikinci evini kullanır. Kaldığı bu evde devrimci arkadaşlarıyla gizlice toplantılar, bildiri basımı, yabancı dillerden kitap çevirileri gibi faaliyetler yürüten Selim ve arkadaşları, zengin bir işadaminin çocuğunu kaçırma gibi bazı silahlı eylemler de gerçekleştirirler. 12 Mart Muhtırası sonrasında emniyet güçlerinden kaçan Selim, kaçaklık sürecinde vurularak öldürülür.

Selim'in Fransa'da yaşadığı süreç ve katıldığı eylemler sonrasında Türkiye'ye dönüp bir lider konumuna yükselerek eylemci gençler arasında ön plana çıkması, Campbell'in dini ve mitolojik kahramanların yeniden doğuşunu andırmaktadır. Campbell'e (2010: 42) göre "Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğüstü tuhaflıklar bölgesine doğru ilerler(...) Kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner." Gerçekten de Selim, Fransa'da yaşadığı tecrübelerden hareketle Türkiye'de diğer devrimci arkadaşları arasında öne çıkmıştır. Benzer bir durum, romanın yazarı Pınar Kür için de söylenebilir. Çünkü romandaki Selim karakteriyle benzer şekilde 1960'lı yıllarda Sorbonne Üniversitesi'nde öğrenim gören yazar, Paris'ten oldukça etkilendiğini söylemektedir. Öğrenci hareketlerinin en yoğun olduğu dönemde Paris'te bulunan yazar için bu şehir, politik uyanışını yaşadığı bir okuldur (Söğüt, 2016: 89).

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti'nde devrimci öğrenci lideri olan karakter, yoksul ve zorlukla geçinen bir işçi ailesinin çocuğu olan ve gecekonduda yaşayan Ali'dir. Ali, Camus'un "eksiksiz tipler" ifadesiyle büyük ölçüde örtüşür. Romanda Ali tipinin aşırı ölçüde idealize edildiğini düşünen Yavuz'a (1977: 79) göre bu durumun nedeni, dünya görüşü anlamında birleşmeler de, Sevgi Soysal'ın Ali ile Doğan ve Olcay arasındaki sınıfsal ayrılığı özellikle vurgulamak istemesidir. Sosyalist düşünceye sahip olan Ali, Hukuk Fakültesi öğrencisidir. Prof. Salih Bey'in çocukları olan Olcay ve Doğan'ı Ali'den oldukça etkilenirler. Bu üç genç, sık sık bir araya gelerek aralarında uzun tartışmalar yapmaktadırlar. Genelde Ali'nin fakir evinde toplanırlar. Çünkü Doğan ve Olcay, kendi zengin muhitlerinden uzakta, bu yoksul evde kendilerini rahat hissetmektedir. Ali ise zengin ve üst tabakadan insanların yaşadığı yerleri "düşman çevre" olarak görmektedir. Ali, Doğan gibi üst sınıfa mensup kimselerin, her ne kadar devrimci fikirleri savunuyor olsalar da mevcut düzene bağlılıklarını devam ettireceklerini düşünmektedir. Bundan dolayı ona tam olarak güvenememektedir. Ali'nin, Doğan'a söylediği "senin gibi biri... ne kadar meseleye bulaşırsan bulaş, bu düzenle bağıni kolay kolay koparamaz" (Soysal, 1977: 235) ifadesiyle bu düşüncesini ona açıklar. Çünkü ona göre, üst tabakadan insanlar iyi avukatlar, kendilerine sahip çıkan insanlar ve çevreleri sayesinde başlarını derde soksalar da bu durumdan kolayca

kurtulacaklardır. Ali'ye göre halkı yeterince tanımayan üst sınıftaki insanlara halk da güven duymamaktadır. Ali, burjuva aydınların ise teoriye takılıp onu “korkaklık ve suçluluklarını gizleyecek bir duvar gibi kullandıklarını” (Soysal, 1977: 180) düşünmektedir.

Bir Gün Tek Başına'da Günsel, Camus'un ifade ettiği idealize edilmiş tiplerden biridir. Yirmi iki yaşında felsefe bölümünde okuyan bir üniversite öğrencisi olan Günsel'in Komünistlikten sürgün edilmiş Hasan isminde işçi bir ağabeyi vardır. İstanbul'da Teyzesi ve ağabeyinin oğlu Turgut'la birlikte yaşamaktadır. Günsel, oldukça güçlü bir karakter olarak yansıtılır. Kırklı yaşlarda, eski bir sol görüşlü olan Kenan, kendinde göremediği devrimci, dik ve kararlı duruşu Günsel'de görür, ondan çok etkilenir ve ikili aşk yaşamaya başlarlar. Fakültenin kütüphanesinde memur olarak çalışmaya başlayan Günsel, bir yönüyle öğrenci ve işçileri bilinçlendirmeye çalışan entelektüel bir karakter olarak karşımıza çıkarken bir yönüyle de eylemlerde korkusuzca en ön safta mücadeleye atılan bir eylemcidir. Arkadaşları arasında da bu yönüyle sevilir ve öne çıkar. Kendisiyle görüşmek ve ondan fikir almak için evine sık sık işçiler ve öğrenciler gelmekte ve burada ülke gündemi, yapılacak eylemlerin planlanması gibi konularla ilgili toplantılar yapılmaktadır. Günsel, bu toplantılarda insanlara yol gösterir, onların umutlarını artırır ve onlara öncülük eder.

Öğrenci lideri olarak ortaya çıkan karakterlerin genel olarak romanlarda örnek, fedakâr, birikimli ve ideal tipler olduğu görülmektedir. Bu öğrenciler gerek eylemci kişilikleri gerekse fikirleriyle diğer öğrencileri peşlerinden sürüklemekte ve onları organize etmektedir. Bununla birlikte bazı romanlarda sol ve sağ görüşle ilgili bazı eleştiri ve özeleştirimler de bulunmaktadır.

4.1.1.2. Devrimcilerle İlgili Özeleştirimler

Bazı romanlarda devrimci öğrenci ve aydınların sol görüşlü kesime yönelik özeleştirimleri söz konusuysen bazılarında ise ideolojik konumu tam olarak net olmayan kimselerin sola dair eleştirimleri de görülmektedir. Bununla birlikte bazı romanlarda

yazarlar, kurguladıkları durumlarla da sol görüşlü aydın ve öğrencileri bazı yönlerden sorgulamaktadırlar.

Bir Düşün Gecesi'nde eski devrimcilerin iç hesaplaşmalarının yanı sıra yeni ve genç devrimcilerin bazı davranışları irdelenmektedir. Romanda Ağaoğlu'nun, eylemcilerin tutumlarını irdelediğini düşünen Oktay'a göre (2017: 312) yazar, romanında yaşananları gerçekçi bir gözle yansıtmaya çalışmıştır. Romanı, "devrimci dalkavukluğundan kurtulmuş bir roman" olarak niteleyen Naci (1990: 434) ise yazarın insan ve toplum gerçeğimize duygusallıktan kurtularak bakabildiğini düşünmektedir. Romanda eski devrimcilerden Tezel ve Ömer ile devrimcilerden biri olmaya çalışan Ayşen, "devrime inanmış ve katılmış bu üç burjuva aydını da radikal devrimci öğrencilerden tokat yemiş, yaralı, küskün ve yalnız insanlardır" (Moran, 1994: 41).

Romanda, sol görüşlü bir aydın ve öğrencilik yıllarında ise devrimci olan Tezel'in ağzından devrimci gençliğin tutumları eleştirilir. Tezel, resimlerinde fabrika ve işçiye yer vermediği için bir sergisinde iki devrimci öğrencinin saldırısına uğrar. Gençler: "Emekçi sınıfı yapmayacaksanız hiçbir şey yapmayın daha iyi" ve "Sömürüyü anlatın, sömürüyü" (Ağaoğlu, 2005: 44-45) diyerek Tezel'e tokat atarlar ve tükürürler. Tezel, "devrimciliği sığ bir sokak hareketi olarak algılayan ve sanatı da bu sokak hareketlerinin propagandası için kullanmak isteyen" (Yalçın, 2005: 472) bu gençlerin sabit fikirlilikleri karşısında çaresiz kalır. Kendisini oldukça etkileyen bu olayın, devrimcilerin kendilerinden başkasına hayat hakkı tanımayan ve tahammülsüz anlayışlarını örneklediğini düşünür.

Yağmur Sıcağı'nda, Güher, devrimci öğrencilerden Ruhsar'la birlikte olduğu dönemde ve sonraki yıllarda devrimcileri "Siz keskin devrimciler, bütün kavramları hemencecik kendinize mal edip gidiyorsunuz zaten. Yapacağım diye yıkmak, her zaman devrimcilik değildir" ifadeleriyle eleştirir. Devrimcilerin sıkıştıkları anda hemen devrimci kolaycılığına sığınarak herkese ya da her duruma uygun yaftalama yaptıklarını, insanlara önyargıyla yaklaştıklarını düşünür. Bu durumu "Bulmuşsunuz bir sihirli anahtar, yok küçük burjuva duyarlılığı, yok emperyalizm uydurmacası, yok feodal kalıntı, yapıştır yaftayı gitsin. Her şeyi çözdüm san!" (Ceyhun, 1978: 31-32)

sözleriyle ortaya koyar. Güher, romanın ilerleyen bölümlerinde “Siz genç devrimciler, öylesine kolayca yadsımışsınız ki bir kere duyguyu, sezgiyi filan” diyerek onları duygusuz olmakla eleştirir (Ceyhun, 1978: 312).

Gençliğim Eyvah’ta (Buğra, 2004: 209-210) sol görüşlü gençlerin karıştığı uyuşturucu, silah kaçakçılığı gibi oldukça olumsuz eylemler söz konusudur. Eylemlerde öğrencilerin silah kullanmaya başlamaları İhtiyar’ın planladığı bir durumdur, ancak sol görüşlü grup bu tuzağa kolayca düşer. İhtiyar, önce sahip olduğu basını ve öğrenci toplantılarını kullanarak “Devrimciye silâh da lâzımdır” gibi düşünceleri akıllara yerleştirir. Kısa bir süre içinde istediği olmuş, bu görüşler bazı sol gruplar tarafından benimsenmiş, ilk “gedik açılmıştı[r].” İhtiyar, bir adamını sol görüşlü bir örgüte sızdırarak onlara silah kaçakçılığı yaptırır. Daha sonraki süreçte ise onlara “uyuşturucu maddelerden yararlanmak düşüncesini ver[ir].” Örgütteki gençler uyuşturucuya alışınca da İhtiyar daha fazla adamını örgüte sokar, istediği işleri onlar aracılığı ile daha kolay yaptırmaya başlar.

Romanda eylemlerde ya da polisle olan çatışmalarda gerçekleşen ölümlerin bazılarının, sol görüşlü öğrencileri kışkırtmak amacıyla İhtiyar tarafından bilinçli şekilde tertiplenmiş olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin İhtiyar, devrimci grupların içine yerleştirdiği adamlarına bu gruptakilerden birini öldürtür. Ölen kişinin, vuran tarafından çekilmiş kanlı resimleri gazetelerde yayımlanır. Bu resimlerin büyütülmüş halleri ise gösteri yürüyüşlerinde “kaatil polis” veya “devrimciler ölmez” pankartlarıyla beraber taşınır (Buğra, 2004: 336).

Sol görüşlü öğrencilere getirilen eleştirilere bakıldığında *Bir Düğün Gecesi*’nde eylemin basit bir sokak hareketi olarak görülmesi, *Yağmur Sıcağı*’nda kendinden olmayanı dışlayan ve düşman ilan eden anlayışın eleştirildiği görülmektedir. *Gençliğim Eyvah*’ta ise devrimci öğrencilerin kolayca kanıp oyuna geldikleri vurgulanmaktadır. Bu bakımdan her üç romanda da sol görüşlü öğrencilerin fikir boyutundan çok aceleci, keskin ve şiddet yanlısı davrandıkları söylenebilir.

4.1.1.3. Dönekler, Hainler ya da Mücadeleden Vazgeçenler

İncelenen romanlarda devrimci öğrencilerden bazıları zamanla iyi imkânlarla ve rahata kavuşmalarından dolayı devrimci mücadeleden vazgeçerler. Devrimci jargonda “dönekler” olarak adlandırılan bu kişiler, romanlardaki devrimciler tarafından eleştirildikleri gibi kendi içlerinde de bu durumun suçluluğunu yaşarlar.

Bir Düğün Gecesi'nde, devrimci öğrencilerin lideri durumunda olan Tuncer, daha sonraları milletvekili Remzi Bey'in kızı Yıldız'la evlenmiş, böylece maddi ve manevi birçok imkâna kavuşmuştur. “Sınıf değiştirmenin utancını taşıyan” (Naci, 1994: 275) Tuncer, kendisini devrimcilikle fırsatçılık arasında kalmış hissetmektedir. Düğünde hocası Ömer'le karşılaşınca içinde ona karşı bir eziklik duyar. Tuncer, hocasının karşısında suçluluk duymasının sebebini, Ömer'in devrimci öğrencilerle “sokaklarda, caddelerde, alanlarda koşturmamanızı kınayan grubumuzun en ateşli üyesiydim ben. Sizinle en çok ben uğraşırdım. Sizin beni anladığınızı, anlayarak sevdiğinizi bilir, bunu kötüye kullanırdım” (Ağaoğlu, 2005: 152) diyerek açıklar. Tuncer, kendi kendine “Ben Yıldız'ı mı seviyorum, Yıldız'la birlikte kendimi İsviçre'de doktorasını yapan biri olarak buluverişimi mi?” sorusunu sorar. Sol görüşlü bir öğretim üyesi olan Ömer Hoca'nın devrimden sonra da iyi eğitilmiş kişilere ihtiyaç olduğu ve bu yüzden derslerin aksatılmaması gerektiği düşüncesine o zamanlar karşı çıkarken Yıldız'la evlendikten sonra bu görüşe sığınmasının çelişmesini yaşar. Öğrenciyken gerçek bir devrimci olarak görmediği ve pasiflikle suçladığı hocası ile karşılaşmak istemez. Çünkü davayı, paraya ve mevkie satmıştır. “Arkadaşları tutuklandığı, hapis yattığı halde o bir öğrenci lideri olarak sırtını siyasete dayayarak yükselmektedir” (Yalçın, 2005: 471). Yıldız ise Tuncer'i yaşadığı bu çatışmadan kurtarmak için “İçerdeki arkadaşlarına para göndermeliyiz Tuncer, sevgilim. Senin dışarda kalmanın işlevi bu” gibi sözlerle onu rahatlatmaya çalışır (Ağaoğlu, 2005: 178-179).

Yağmur Sıcağı'nda, önemli bir yer tutmasa da devrimci mücadeleden vazgeçen bir karakter bulunur. Romanda Bayan Elsa'nın kocası Hristaki, üniversite öğrencisi olduğu yıllarda bir devrimci iken “bir fabrikaya iyi bir maaşla müdür olunca çabucak

unutuvermesi, acımasız bir işçi düşmanı kesilmesi” (Ceyhun, 1978: 169) toplum içinde maddi bir güç elde edince ya da önemli bir mevkie yükselince devrimciliği bırakan karakterlere örnek oluşturmaktadır.

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde hali vakti yerinde bir kişi olan ve kendi çocukları da devrimci olan Necip Bey, komünizmi “modası geçmiş bir amele dini” olarak niteler. Komünizmin geçmişte Avrupa’da da ortaya çıktığını ancak Avrupalıların gereken tedbirleri alarak bu sorunu çözdüklerini ifade eder. Ona göre “bazı şımarık gençler yeniden bu modayı keşfetmişlerdi[r]” (Soysal, 1977: 62). Ancak onlar da babalarının parası kendilerine kalınca bundan vazgeçeceklerdir.

Necip Bey’in, babalarının parası kendilerine kalınca devrimci fikirleri bir kenara bırakarak mensubu oldukları sınıfa döneceklerini söylediği durumun bir örneğine, Ayla Kutlu’nun *Kaçış* romanında da rastlanmaktadır. Bu romanda, Üstün’ün Fransa’da kaldığı dönemdeki arkadaşlarından Roland, Fransa’da doktora öğrencisidir. Babası çok zengin, bir işadamı olan Roland, önceleri kendi sınıfına, kendi sınıfının temsilcisi olan babasına düşman, ateşli bir komünist iken babasının vefat etmesi ve bütün mal varlığının kendisine kalması üzerine devrimciliği bırakır ve babasının işlerini devralmak üzere İngiltere’ye gider. Giderken “Sağken babam benim düşmanımdı. Ama şimdi kendi sınıfımın kavgasını yapmam gerekiyor. Hiçbir kentsoylu sonuna kadar Marks’ı savunamaz” (Kutlu, 2002: 11) ifadeleriyle aslında bütün zengin çocuklarının bir gün kendi sınıflarına döneceğini ifade eder. Roland, Üstün’e ise “Sen de kandırma kendini boş yere” diyerek bu işleri bırakarak ülkesine dönüp mutlu olmaya çalışmasını öğütlemeyi de ihmal etmez.

Görüldüğü gibi iyi imkânlara kavuşunca ya da kavuşmak maksadıyla eylemci karakterler mücadelelerinden vazgeçebilmekte, bu da hem kendi içlerinde rahatsızlık doğurmakta hem de çevrelerinin bunu sorgulamasına neden olmaktadır. İncelenen romanlarda sol ve sağ görüşlü öğrencilerin birbirlerine yönelik olarak da bazı eleştirilerinin olduğu görülmektedir.

4.1.1.4. Sol Görüşlü Öğrencilerin Sağ Eleştirisi

İncelenen romanlarda sağ görüşlü öğrenciler, şiddete başvurmaları, saldırgan bir tutum sergilemeleri ve silah kullanmaları gibi yönlerden eleştirilirler. Özellikle “komandolar”¹⁰ olarak adlandırılan grubun karıştıkları şiddet eylemleri, romanlarda işlenen konular arasındadır. *Tartışma*'da (Kocagöz, 1976: 46) komandoların Yüksek Öğretmen Okulu'nu basmaları, *Yağmur Sıcağı*'nda (Ceyhun, 1978: 162) Zekeriya'nın komandoların saldırısına uğraması, *Alında Mavi Kuşlar*'da (Özakın, 1978: 71), Tahir'in evine gelen öğretmen arkadaşları ile sağ görüşlü grupların saldırgan tavırlarından bahsetmeleri buna örnek olarak gösterilebilir.

47'liler'de, sağ görüşlü öğrenciler ve eylemleri yer almaz, ancak devrimci öğrencilerin ülkücülere yönelik eleştirileri söz konusudur. Bu eleştiriler de genellikle ülkücülerin kullandığı kurt simgesi üzerinde yoğunlaşır. Devrimci öğrencilerden Haydar, ülkücülerin simgesi olan kurt motifini “Bir zamanlar kâğıt paralarımızı bezeyen kurtlara yeniden özeniliş değil mi?” diyerek eleştirir. Ona göre kurt resimleri insanoğluna “onur kaynağı” olamaz, “hayvanın yırtıcısını örnek bellemek” doğru değildir. Haydar, eleştirisine “kıyıcının doymazına, üstelik hayvanına insan için özenmek mi olurmuş” (Füruzan, 1975: 164-165) diyerek devam eder. Sol görüşlü öğrenciler, kurdun simge olarak alınmasının “Müslümanlık töresine” de uygun olmadığını dile getirirler. Yine kurda Anadolu'da “canavar” denildiğini, ülkücülerinse bu hayvanı kutsayarak yanlışla düştükleri ifade edilir. Ülkücü öğrencilerin adı net olarak ortaya konmasa da “silahları ilkten onlar kullandılar. Biz en boğuntuya getirildiğimizde Molotof kokteyline başvurmuştuk” (Füruzan, 1975: 235) ifadeleriyle ülkücülerin eylemlerde sol görüşlü öğrencilere karşı silah kullandıkları anlaşılmaktadır. Devrimci öğrenciler, ülkücülerin üniversiteye Anadolu'dan gelen

¹⁰ İncelenen romanlarda yoğun şekilde eleştirilen komandolar, 1968 yılında “Milliyetçi Hareket Partisi gençlik kolları, Ülkü Ocakları Birliği, Genç Ülkücüler Teşkilatı, Milli Türk Talebe Birliğinin organize ettiği” (Aydınlık, 1997: 14) kamplarda yetiştirilen CKMP ve MTTB'li gençlerdir. Kamplarda bu gençlere “judo, taş ve sopa kullanma, bunlara karşı korunma, açlığa ve eziyete dayanma tekniği” (Çetinkaya, 1986: 63) gibi eğitimler verilmektedir.

çocukların ezilmişliklerini kullanarak onları kendi gruplarına dâhil ettiklerini ifade ederek eleştirirler.

Tartışma'da, sağ görüşlü öğrenciler birtakım olumsuz eylemleriyle anılırlar. Ülkücüler, romanda geçen öğrenci çatışmalarında ilk saldıran, kavgaları başlatan ve silah kullanan kişilerdir. Devrimci öğrenciler ise onların kavgalarda silah kullandıklarını, bundan dolayı kendilerinin de silahlanmaları gerektiğini düşünürler. Romanda sağ görüşlülere yönelik eleştirilerden biri de öğrenci gibi görünüp ya da gerçekten öğrenci olup aynı zamanda polisin ajanı olmalarıdır. Bu durumu Erkal; Fahri ve Ekrem Bey'le konuşurken ülkücülerin gizlice devrimci öğrenciler arasına sızdıklarını ve ajanlık yaptıklarını ifade eder. Öyle öğrenciler vardır ki bunlar “hem öğrenci, hem polis, hem de komünizmle mücadele dernekli[dirler].” Erkal, ülkücü öğrencilerden bir kısmının aynı zamanda polis olduğu iddiasında bulunur. Ona göre bu öğrenciler, yeni gelen öğrencileri kandırabilmektedir ancak üst sınıfta okuyan öğrenciler, onları kolayca tespit edebilmektedir. Erkal “adamların kaşla göz arasında silahlanıverdiklerini de biliyoruz” diyerek sağ görüşlü öğrencilerin silah kullandıklarını söyler. Bundan dolayı sol görüşlü öğrenciler de örgütlenmekte, “sadece kendi[lerini] korumak için” (Kocagöz, 1976: 125-126) silahlanmaktadır.

Romanın bir bölümünde sağ görüşlü iki gencin okula yeni kaydolan bir öğrenciyi kendi saflarına nasıl çekmeye çalıştıkları anlatılır. Okul kayıtlarının yapıldığı dönemde bu iki genç, güler yüz ve tatlı dil ile ikna edemediklerinin tehdit ve dayak ile ikna olduklarını söylemektedir. Bu esnada oradan geçmekte olan Anadolu'dan gelmiş ve hukuk fakültesine yeni kayıt yaptırmış olan bir öğrenciyi yanlarına çağırarak ona kalacak yer ayarlama konusunda yardımcı olacaklarını söylerler. Yeni gelen öğrenci ise onların iyi niyetine inanarak götürdükleri yere gider. Gittikleri yerde ise öğrencilere ideolojik eğitim verilmektedir. Burada öğrencilere “beden eğitimi, ülkümüzün ilkeleri, yurt düşmanlarına karşı nasıl savaşılabileceği” gibi eğitimler alacakları söylenir. Yeni gelen öğrenciler ise “burası bir askeri karargâh, bir silah deposuna benziyor” (Kocagöz, 1976: 64-65) şeklinde düşünmekte, oradan kaçmanın yollarını aramaktadır.

4.1.1.5. Sağ Görüşlü Öğrencilerin Sol Eleştirisi

İncelenen romanlarda sağ görüşlü öğrencilerin karşıt görüştekilere yönelik eleştirileri sadece *Sancti*'da karşımıza çıkmaktadır. Romanda ülkücü gençler, kendi aralarında konuşurken sol görüşlü öğrencileri sırtlarını Marks, Lenin, Mao gibi bir fikre dayamanın rahatlığı içinde olmakla, farklı ve daha doğru fikirleri araştırma zahmetine girmedikleri yani eleştirel düşünemedikleri noktasında eleştirirler. Kendilerinin farklı fikirleri de okumakta ve öğrenmekte olduklarını düşündüklerinden onlara göre kendileri özgürdür. Fakat karşı görüşteki öğrenciler kendilerine başka seçenek sağlamamakta, kendilerini sadece belli ideolojilerle kısıtlamaktadır. Sağ görüşlü öğrenciler, kendi öğretilerinin “insanı sevmek” olduğunu, sol görüşlülerin “fakir halk” argümanını kullanmalarının ise “bir nevi vicdan susturması” (İşinsu, 2008: 193-194) olduğunu söylerler. Sol görüşlülerin, bir yanda Vietnamlılar ya da Türk halkı için nutuk atarken bir yandan da kendi halkından insanları acımasızca vurduklarını belirtirler. Kendilerinin tüm milletin menfaatini savunduklarını, solcuların ise sadece işçi sınıfını ön plana çıkardıklarını “şu rezilliğe bak ki arkadaşım, biz millet diyoruz, herifler yalnız işçi sınıfı” (İşinsu, 2008: 263) sözleriyle ifade ederler. Ülkücü gençlere göre solcular; din, milliyet, devlet gibi kavramları burjuvaların uydurduğunu düşünmektedirler. Hâlbuki milliyetçilerin insanı insan yapan unsurlar olarak, bu kavramları gördüklerini ifade ederler.

Sancti'da, *Tartışma*'daki düşüncenin tam tersi bir görüş söz konusudur. Romanın ana karakteri Dursun'a göre sağ görüşlü öğrenciler olayları başlatan taraf değildirler. Onlar, daha önceden planlanmış bir eylemin içine girmek zorunda bırakılmışlardır. Dursun, olayların gelişim sürecini ve kendilerinin durumunu şu sözlerle dile getirir: “Önce sersemledik, haklı istekler dedik, boykotlara iştirak ettik. İkinci perdede gerçek çıkınca meydana, şaşırmadık pek ve kendimizi olmamız gereken yerde bulduk” sözleriyle ifade eder. Ona göre ülkücüler bu eylemlere girmek zorunda kalmıştır. Sol görüşlü öğrenciler ise sol ideolojinin “illetlerine deva olacağını sandıkları” (İşinsu, 2008: 267-268) için solu desteklemektedirler.

Romanda Dursun sol görüşlü öğrencilerin işçilere yönelik söylemlerini de eleştirir. Onların nutuklarında söylediği “kardeşler, fakirlik bize babamızdan miras kaldı, bizler de çocuklarımız aynı mirası bırakmak istemiyorsak işçiler, köylüler, gençler olarak birleşelim” gibi inandırıcı bulmaz. Ona göre bunlar ikna etmek için “inanmadan” söylenmiş, “gereksiz, özenti laflar, tavlama lafları[dır]” (Işınsoy, 2008: 223).

Dursun, sol fikirli öğrencilerin büyük şehirlerin burjuva tabakasından, kendilerinin ise genellikle fakir Anadolu’dan geldiklerini düşünür. Bundan dolayı ülkücü kesim geleneğe bağlı, karşı taraf ise bu temelden mahrum olduğu için köksüzdür. Ona göre sol yayınlar ve propagandalar, okulda verilen eğitimler olması gerekenden farklıdır. Buradan hareketle de sola mensup gençlerin seçme hürriyetlerinin olmadığı, asıl suçlunun öğrenciler değil onları yönetenler olduğu sonucuna varır. Düşüncelerini “hain olan gençler değil, idareciler” (Işınsoy, 2008: 170-171) ifadeleriyle sonlandırır. Dursun bu düşüncelerini teyit eder nitelikte, kendi kardeşi Kadriye’ye ise şu ifadelerle öğütte bulunacaktır: “Sadece bizim kitapları değil, solcuların yazdıklarını da oku, kafanda tart. Hangi fikirler Türk milletinin menfaatlerini korur. Kendin karar ver” (Işınsoy, 2008: 327).

4.1.2. Sağ Görüşlü Öğrenciler

İncelenen romanlarda genel olarak “sağcılar”, “ülküçüler” ya da “komandolar” olarak anılan sağ görüşlü öğrenciler, romanların çoğunda genellikle kavgayı başlatan, silah kullanan, olumsuz karakterler olarak resmedilirler. Ancak *Sancı*’da ise bu durumun tersi söz konusudur. İncelenen romanlar arasında sağ görüşlü öğrenciler, sadece *Sancı*’da olumlu karakter olarak yansıtılmaktadır.

Ölmeye Yamak’ta Aysel, Kız Lisesi’nde; ağabeyi İlhan ise Gazi Lisesi’nde öğrenimlerine devam ederler. Bu yıllarda İlhan, “Türkçülük hareketleri içinde yer alır. Hitler’in propaganda gücü ile yarattığı yalancı dünyanın da etkisindedir” (Yalçın, 2005: 464). “Kızılelma, Bozkurt, Ergenekon” gibi sağ görüşlü dergiler okumaya başlar

ve bu yönde bir çevre edinir. Daha sonraki yıllarda Hukuk Fakültesi'ne giden İlhan, siyasi faaliyetlerine üniversite yıllarında da devam eder. Toplantılara gider, üniversitedeki sınıf arkadaşlarına ideolojik konulardan bahseder. “Liselileri de boş bırakmamak” (Ağaoğlu, 2013: 196) gerektiğini düşünerek lise öğrencilerini de kendilerine katılmaları için ikna etmeye çalışır. Tüm bunlara rağmen İlhan, aslında içeriğini tam olarak bilmediği bir amaç uğruna mücadele etmektedir. İlhan'ın konuşmalarında sürekli “ülkü”den bahsetmesi üzerine kardeşi Aysel'in bir gün laf arasında ülkülerinin ne olduğunu sorması üzerine kendisini ne kadar zorlasa da cevap bulamaması, bu durumu kanıtlar niteliktedir.

İncelenen romanların genelinin aksine *Sancti*'da sağ görüşlü öğrenciler merkeze alınmaktadır. Romanda “sosyalist aydınlar, işçiler ve öğrencilerin oluşturduğu yaygın eylem ortamında, bir noktada onlara tepki anlayışı ile hızla ortaya çıkan ve yayılan ‘antikomünist’ özellikleri ağır basan, Ülkücü hareketin gelişme dönemleri” (Yalçın, 2005: 564) anlatılmaktadır. Sağ görüşlü öğrencilerin lideri durumundaki Dursun, Gazi Üniversitesi Erkek Teknik'te, tesviyecilik bölümü öğrencisidir. Roman boyunca kendi iç tartışmaları, arkadaşlarıyla olan fikirsel muhakemeleri ve entelektüel düşünceleriyle karşımıza çıkar. Yazarın romanı yazmadan önce hakkında ciddi bir araştırma yaptığı (Tunalı, 2012: 29) Dursun çocuksudur, yalan söylemez, içki, sigara kullanmaz. Fakir bir aileden gelir, babası sobacıdır. İnsancıldır, insanlara yardım etmeyi sever. Köylü bir adama bile uzun uzadıya fikirlerini anlatmaya çalışır, hiç kimseyi küçümsemez. Örneğin gönüllü olarak hastaneye gidip kimsesiz hastaların ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Dursun'un annesine söylediği şu sözler ise ülkücülerin sol görüşlü öğrencilerle ilgili düşüncelerini gösterir niteliktedir: “...bizim dövüştüklerimiz gâvurdan da beter anne, gâvurun Allah'ı bir, peygamberi var hiç olmazsa, bunlar tümünden imansız” (Işınsu, 2008: 25).

Sancti'de sağ görüşlü öğrenci liderlerinden olan ve gerçek bir kişiliğin (Dursun Önkuzu) romana yansımaları olarak karşımıza çıkan Dursun, daha çok entelektüel kimliğiyle ön plandadır. Ülkücülerin kendilerini ve sol görüşü nasıl tanımladıklarını, Türk aydınını ve eğitimini nasıl değerlendirdiklerini yazar, Dursun karakteri ile okuyucuya iletir. Dursun, ülkücülüğü: “kendi şahsî menfaatlerinin üstünde, milletin

menfaatlerini gözetmek ve bu amaçla harekete geçmek” ve “milliyetçiliğin daha ilerisinde bir şey, şuurlu milliyetçilikten geçilen bir kavram” (İşinsu, 2008: 320) olarak tanımlar. Bu tanımlamada dikkat çeken nokta dine ya da dindarlığa vurgu yapılmayıştır. Bunun nedeni Bora’ya (2003: 128) göre MHP ve ülkücü hareketin oluşum yıllarında (1960’lı yıllar) Türkçülük laik bir çizgidedir ve bu dönemde dine hürmetkârlığın vurgulanması riyakarlık sayılmaktadır. Araştırmacı milliyetçi anlayışın, 1980’lerde değişime uğrayarak 12 Eylül’ün de şokuyla tabanında aşırı bir dindarlaşıma cereyanına dönüştüğünü vurgulamaktadır.

Dursun, 1970 yılı Kasım ayında sol öğrencilerin kendisini aradığını bile bile okuluna gider. Okula geldiğinde karşıt görüşlü on kişi tarafından yakalanarak okulun dördüncü katındaki köycülük odasına götürülür ve sözde “mahkeme” edilir. Burada hakaretlere uğrar, öldüresiye dövülür. Kolları parmakları kırılır, ciğerlerine hava basılır. Dursun yediği dayaktan ötürü kendinden geçmiştir. Dursun tüm bunlara rağmen işlerine yarayacak bir şey söylemeyince, ona işkence yapan sol görüşlü öğrencilerden biri Onun ağzından bir itirafname yazmayı teklif eder. “Kahrolsun faşizm diyelim yahut ismini açık açık yazalım, kahrolsun Türkiye, yaşasın bağımsız Kürdistan!” (İşinsu, 2008: 362) Birisi, parmaklarını kırdıklarını ve yazıyı artık imzalayamayacağını söyleyerek bu teklife karşı çıkar. Dursun artık neredeyse ölmüştür. İşkenceciler, aralarında cesedi ne yapacaklarını, suçu ülkücülerin üzerine ne şekilde atabileceklerini bir süre tartışırlar. Birbirleriyle tartışırken “akşamüzeri Gazideki olay” ifadesinden kendi arkadaşlarından biri olan Leyla’nın infaz edilmesinin planlandığı okuyucuya hissettirilir. En sonunda Dursun’u bacaklarından ve kollarından tutup pencereden aşağı atarlar. Roman bu sahneyle biter.

4.2.Öğrenci Örgütleri

İncelenen romanlarda öğrencilerin zamanla örgütledikleri ya da bazı örgütlere bağlandıkları görülür. Bu örgütler, genellikle gerçekleştirilecek olan eylemleri

organize ettikleri gibi bazen de öğrenciler üzerinde bir baskı unsuru olarak ortaya çıkarlar.

Sanıcı'da sol görüşlü öğrencilerin mensubu oldukları yurt dışı bağlantıları da olan bir örgütten bahsedilir. Leyla, bu örgüte girdiğine zaman zaman pişman olmakta, örgütten çıkmaya çalıştığında başına gelebilecekleri düşünerek korkmakta, bocalamaktadır. Sürekli tedirgin bir hâli vardır ve artık eski duygu ve düşüncelere sahip olmadığına kendisi de farkındadır. Geriye, en başa dönmek ister. Geçmişe gider ve düşünür. Olaylar henüz alevlenmemişken profesör bir kadın, gençlerin aklına düzeni değiştirmekle ilgili ilk tohumları şu sözlerle atar: “Türk gençliği de tıpkı dünya gençliği gibi bunalım içindedir. Çünkü aşırı tüketime zorlanmaktadır. Çünkü alım olanakları yetersizdir. Bu yüzden, o mevcut düzeni değiştirmek amacındadır. Leyla, olayların bilinçli bir şekilde çıkartıldığının farkına yeni yeni varmaktadır. Romanda, sol örgütlerin halk arasında bir çatışma ortamı yaratmak için taşra ve köylerdeki ayrıştırmacı faaliyet ve propagandalarından bahsedilir. Sağ görüşlü öğrencilerden Dursun, memleketi Zile’de iki avukat olan karı kocanın faaliyetlerinden şu şekilde bahseder:

Birçok kişiye bedava avukatlık yaptıkları gibi, köy köy de gezip propaganda yapıyorlar. Parayı nereden buluyorlar dersiniz, orası meçhul. Yalnız, köylülere tesir eden propaganda malum: Zenginlerin malını, toprağını alıp, size dağıtacağız. Köylü yutuyor. Amasya’da TİP’in kurulmasına da bunlar ön ayak olmuş. Ayrıca en önemlisi, bölücü mezhep kışkırtıcılığını yürütüyorlar. Şimdiye kadar kimsenin aklına gelmezdi, birinin Alevi, Öbürünün Sünni olduğu... (Işınso, 2008: 123-131).

Gün Döndü'de, Güner'in başını çektiği T.D.O. adlı devrimci bir örgütten bahsedilir. Bu örgütün o dönemdeki “en büyük gençlik kuruluşuna bağlı” olduğu ifade edilir. Güner, bu örgütün düzenlediği konferans ve toplantılara konuşmacı olarak katılmakta, üyeleri bilinçlendirmektedir. Güner ve Hamza bu örgütün yönetim kurulunda görevlidir. Kerim, Günay tarafından bir buçuk yıl araştırıldıktan sonra örgüte katılması için çağrılır. Örgüt mensupları Güner'in evinde toplanmakta birtakım gizli görüşmeler düzenlemektedir. Böyle bir toplantıda Güner'in önderliğinde yeni “bir örgütün kurulduğu ve fikir birliğine varıldığı” ifade edilir. Örgüt, birkaç komisyondan oluşmaktadır ve örgütün bir kolu da Ankara’da bulunmaktadır. Örgütün

bütün toplantılarını polis onların içlerine yerleştirdiği gizli elemanı ile takip eder. Bu eleman, toplantıları bazen rapor halinde bazen de ses kaydı olarak emniyete sunar. Polis, örgütün yaptıkları tartışmaları, planladığı eylemleri, kimlerin gelip gittiği gibi hemen hemen her şeyi bu görevli eleman aracılığıyla önceden bilmektedir. Yine örgüt elemanlarının yani Kerim ve arkadaşlarının gittikleri yerler ve görüştükları kişiler, polis tarafından sürekli izlenmektedir. Güner, gizli toplantılarda soldaki bölünmeden ve yapılan tartışmalardan bahseder. Ona göre “bütün ileri örgütlerin aralarında büyük uçurumlar var[dır].” Bu karışıklık ise cesaretlerini kırmaktadır. Girebilecekleri mevcut örgütlerin bazı sıkıntıları olduğunu, kendilerinin “gençlerden güvenilir bir örgüt” kurmaları gerektiğini ifade eder. Diğer arkadaşları bu fikre sıcak bakarlar. Toplantıda örgüte adam kazandırmada kullanılacak yöntemler ve örgüt kurulduktan sonra işçileri de örgüte dâhil etmek için yapılacak çalışmalar konuşulur. Güner, örgütün ilkelerini ise “milliyetçilik temeldir, devletçilik kalkınmanın yöntemidir, laiklik cumhuriyetin tamamlayıcısıdır ve halkçılık vazgeçilmez yöntemdir” diyerek açıklar. Güner örgüt mensupları olarak kendilerini ise “Biz birtakım hizmet erleriyiz” (Kakınç, 1974: 114-124) sözleriyle tanımlar. Mensuplarının örgüte ihaneti halinde öldürülerek cezalandırılması da hiçbir itiraza uğramadan kabul edilir. Devrimci örgütün fikir babası, kurucusu ve lideri konumundaki Güner, romandaki adam kaçırma eylemini de organize eden kişidir.

Güner’in duygu ve düşüncelerine, nasıl ve niçin radikal eylemler yapabilecek bir militan olduğuna dair ideolojik altyapı romanda verilmez. Diğer eylemcilerin işleri ya da öğrenci oldukları bilgisi verilirken Güner’le ilgili bu konuda da bilgi yoktur. Güner, güvenlik güçleri tarafından Ankara’da yakalanır, tek başına bir hücrede zincire vurulmuş olarak tutulur, ağır işkencelere maruz kalır. Polis raporunda onun 27 Mayıs 1960’tan sonraki dönemde aşırı sol örgütlerle temasa geçerek eğitim seminerlerine yönetici olarak iştirak ettiği yazılır. Yeni örgütü kurduğu, başka örgütlerle ilişki içinde olduğu ve onun adam kaçırma olayını planlayan ve yürüten kişi olduğu bilgilerine yer verilir. Kerim’in arkadaşı Semay, durumun kötü olduğunu ifade ederek ülkedeki olaylarla ilgili “Ne gençler tek duruyor ne karşıdakiler. Adam öldürmeler, banka soymalar, adam kaçırmalar” (Kakınç, 1974: 140) ifadeleriyle bahseder. Ona göre

herkeste bir tedirginlik vardır. Bu eylemler aşırı sol örgütlerin gerçekleştirdiği eylemler olmakla birlikte, örgüt ve eylemlerin içinde öğrenciler de yer almaktadır.

4.2.1. Yurt Dışı Bağlantıları

İncelenen romanlarda özellikle sol görüşlü öğrencilerin mensup olduğu örgütlerin bazı yurtdışı bağlantıları olduğu görülmektedir. *Bir Düğün Gecesi*'nde Tezel, devrimci arkadaşlarının talebiyle ve turistlere sattığı tabloların parasıyla, “12 Mart’tan sonra tutuklamalara ve gözaltılara karşı uluslararası destek almak üzere” (Yalçın, 2005: 473) Londra’ya gitmesi için görevlendirilmiştir. Türkiye’deki işçiler, yaşadıkları sıkıntılar ve gördükleri işkenceleri küçük kâğıtlara yazmışlardır. Tezel’in görevi bu kâğıtları Londra’daki “dost bir Türk’e” ulaştırmaktır. Londra’daki o adam ise bu kâğıtları “büyük, uluslararası örgüte ulaştıracak[tır].” Tezel, Londra’da bahsedilen kişiyi bulur. Londra’daki kadın, Tezel’i pek hoş karşılamaz. Tezel’in getirdiği küçük kağıt parçalarını “Bıktık artık bu bölük pörçük kağıtlardan!.. Bunların bir anlamı yok!” diyerek alır, örgüte ulaştırması için kocasına vereceğini söyler. Kadının tavrı karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Tezel, “bu kadını buraya Jön Türkler miras bıraktı” (Ağaoğlu, 2005: 74-80) diye düşünür.

Bıçağın Ucu'nda Halim’in, arkadaşı olan Korkut, yurt dışında okuyan gençlerin oradaki örgütlenmelerinin iyi gittiğini, “hayli etkili bir yeraltı çalışması yapılıyor” olduğunu ifade ettikten sonra biraz da devrimci arkadaşlarını taciz etmek maksadıyla “asıl merak ettiğim, bu değirmene su nereden geliyor, o! Şöyle bakarsan, bu çocukların hepsi yolsuz, yabancı ülkelerde nasıl bu işin üstesinden gelebiliyorlar?.. Öyle ya, görmediğin bir yerden, bilmediğin bir yardım gelir” (İlhan, 1996: 101) gibi sözler sarf etmesi birilerinin dışarıdan finansman sağladığını akla getirmektedir.

Sanca'da, Leyla, mensup olduğu sol örgütü bazı konularda eleştirmekte, aksayan ve tutarsız yönlerini de ortaya koymaktadır. Devrimcilerin söylemlerinin ezberlenmiş şeyler olduğunu düşünmektedir. Bunları ifade ederken de başının belaya girebileceğini, örgütün “ölüm fermanını” imzalayabileceğini de bilmektedir. Turgut’a:

“İstersen git, rapor et, durma koş... Hepimizi birer papağan ve de ölüme giden veya öldüren zavallılar olarak görüyorum” diyebilmektedir. Turgut ise onun “cici gönlü macera çektiği için” (Işinsu, 2008: 75-76) örgüte girmiş, asi düşüncelere sahip bir hain adayı olduğunu ve tehlikeli sularda yüzdüğünü düşünmektedir. Üstlerine, şifreli bir şekilde: “kuşlardan biri hastalanıyor galiba” diyerek rapor verir ve üstteki kişiden gereğine bakılacağı cevabını alır. Leyla, bir gün örgütün organize ettiği bir resim sergisine gider. Burada Bakof adında bir Bulgar ile tanışır. Leyla, bu adamın, örgütün üst karar vericisi olduğunu tahmin eder. Kendisi ile ilgili kararı da bu adamın vereceğine inanır, çünkü bu adam Leyla ile tanışmak ve bizzat görüşmek için onu sergiye özellikle davet ettirmiştir. Sergi çıkışında Leyla, Seyhan’a: “ o herif, bizi yöneten, bize emirler veren, o sümsük gâvur” (Işinsu, 2008: 278) diyecektir. Eve geldiğinde kendi kendine düşünürken “kim oluyor bu Bakof?” sorusunu sorar ve bu soruya yine kendisi cevap verir: “parayı veren adam yahut parayı veren dış örgütün içerdeki temsilcisi.” Leyla’nın bahsettiği para, örgüte yeni eleman kazandırmak için dağıtılan veya harcanan paralardır. Leyla şu şekilde düşünmeye devam eder: “Yabancı devletin Türk gençlerine çuval çuval para dökmesi... Seyhan’ın, Leyla’nın, Turgut’un, Adnan’ın daha başkalarının bu parayı dağıtmaları, hem de yalan söyleyerek. Amaç ise sosyalist Türkiye, giderek komünist Türkiye!” (Işinsu, 2008: 300-303) Evde ise Leyla babası ile konuşurken Saadettin Bey kızına, onların yabancılarla temaslı olduklarından şüphelenerek örgütün asıl liderinin kim olduğunu soracaktır. Yazar, Bakof karakteri ve Leyla’nın babası ile olan diyaloguyla okuyucuya sol örgütlerin yabancılarla ortak kararlar aldıkları, eylemleri birlikte planladıkları, dışardan yönetildikleri gibi mesajları vermek istiyor gibidir.

Öğrenci örgütlerinin yurtdışıyla bağlantılı olmaları, *Sanclı*'da Türkiye'nin başka güçler tarafından zayıflatılmak ya da karıştırılmak istenmesiyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Ancak *Bir Düğün Gecesi* ve *Bıçağın Ucu*'nda bu durum, sol görüşlü öğrencilerin mücadelesinin yurt dışında da sürdürülmesine dayandırıldığı dikkat çekmektedir. Sonuç olarak her ne sebeple olursa olsun öğrenci eylemlerinin yurtdışındaki bazı kişi ya da oluşumlarla ilişkili olduğu söylenebilir.

4.2.2. Biz İerdeyiz, Siz Neden Dışardasınız?

İncelenen romanlarda “Biz ierdeyiz, siz neden dışardasınız?” ifadesinin, özellikle sol örgütlerde bir baskı unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. Eylemlerden ya da devrimci oluşundan dolayı tutuklanan, hapis yatan, işkenceye maruz kalan kişi, dışardaki arkadaşlarına biraz da onları suçlayarak bu sözü söyler.

Bir Düşün Gecesi'nde, devrimcilere yönelik getirilen ve üzerinde fazlaca durulan eleştirilerden biri de içeri atılan devrimcilerin dışardakileri hain ve işbirlikçi olarak görme anlayışıdır. Romanda sırf bu ithama maruz kalmamak için kendi kendisini ihbar ederek hapse girenler vardır. İçeri atılan devrimciler, dışarda kalan ya da içeri alınıp kısa sürede bırakılan arkadaşlarına bir anda düşman olurlar. Bu durumu örnekleyen olaylardan biri Oktay'ın içeri atılmasıdır. Bir eyleme karıştığı için değil de orada burada çok fazla konuştuğu için içeri alınan Oktay, bir görüş gününde kendisini ziyarete gelen ve kendisine hayranlık duyan bir öğrenciye önyargılı bir şekilde “Ulan beni sen ele verdin değil mi?” der. Bu durumu öğrenen Tezel, kendi kendisine “Ah yavrucuğum, bir telefon, bir mektup(...) kendini tutuklatmayı akıl ediverseydin ya sen de” diyerek bu durumla dalga geçer. Tezel, Oktay'ın içerden çıktıktan sonra Bodrum'a gitmesini ise zaten “devrimcilik oynuyordu” (Ağaoğlu, 2005: 57-60) diyerek eleştirir. Romanda benzer bir durumu da Ayşen yaşar. Ayşen, devrimci arkadaşlarıyla birlikte tutuklanarak cezaevine konulmuştur. Ayşen'in nüfuzlu bir adam olan babası İlhan, General Hayrettin Bey'den rica ederek kızının kurtarılmasını sağlar. Fakat bu durum, devrimci arkadaşlarıyla ilişkisi pamuk ipliğine bağlı olan Ayşen'in, arkadaşları tarafından hain olarak görülmesine neden olur.

Bir Düşün Gecesi'nde, Doç. Aysel'in kocası olan Ömer, üniversitenin ekonomi kürsüsünün başında, profesör unvanıyla bulunmaktadır. Bir dönem cezaevine girip çıkmıştır. Roman boyunca olaylar sık sık onun bakış açısından verilir. Ömer düğünde, diğer konuklardan mümkün mertebe kaçmaktadır. Çünkü kendi içinde bir hesaplaşma halindedir. Cezaevinde bir süre tutulduktan sonra salıverilmesinden dolayı

devrimcilerin gözünden düşmüştür. Bu durum, Ömer'in karısı Aysel tarafından dahi "İçeri alınıp bırakılmış bir Profesörü üniversitesi hiç dırıltısız-zırıltısız yeniden bağrına basmışken" ifadeleriyle sorgulanmaktadır. Ömer, cezaevine girip kısa sürede çıkışını "Hepsinin hakkı var. Bütün arkadaşlarımın, bütün toplumluların. Herkes, hepsi içerde. Ben neden değilim. Beni kim korudu? Kim beni kısa sürede alıp bıraktı?" (Ağaoğlu, 2005: 94-105) diyerek bizzat kendisi de sorgular. Ömer, üniversite ortamındaki, insanların kolayca kahraman ya da hain ilan edilebildiğini "ya kahramanlar ya satılıklarla dolu üniversite" (Ağaoğlu, 2005: 307) ifadesiyle dile getirir.

Romanda Tezel ve Ömer gibi öğrencilik yıllarında devrimci olan sol görüşlü aydınların ve Aysen gibi devrimci arkadaşlarına yaranmaya çalışan burjuva bir öğrencinin gözünden ortaya konulan bu durum, sol görüşlü eylemci gençlere yönelik bir eleştiridir. Çünkü örgüt haline gelen öğrenci toplulukları bunu bir baskı unsuru olarak kullanmakta, herhangi bir insanı bir anda kahraman ya da hain olarak yaftalayabilmektedir.

4.3. Öğrenci Eylemleri

İkinci Dünya Savaşı ve devamında yaşanan Soğuk Savaş, Kore ve Vietnam Savaşı gibi savaşlar ile kapitalizm, komünizm ve sosyalizm gibi hareketler, dünya gündemini oldukça meşgul etmiş; siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan dünyanın birçok ülkesini ve Türkiye'yi etkilemiştir. 1960-1980 arası dönem, Türkiye'de öğrenci ve işçi olayları, grev, miting, boykot, protesto gibi eylemler yanında adam kaçıрма, banka soygunu, silahlı olaylar ve faili meçhul cinayetlerin yaşandığı oldukça çalkantılı yıllardır.

Araştırmaya konu olan romanlarda öğrencilerin 1950'lerin sonlarından itibaren ideolojik olarak ayrışmaya ve çatışmaya başladıkları, özellikle 1960-1980 yılları arasında öğrenci eylemlerinin oldukça yoğunlaştığı ve giderek şiddet eylemlerine dönüştüğü görülmektedir. Bu yıllar arası, Türkiye'de ve dünyada siyasi olarak sancılı

ve karışık olan bir dönemdir. Bu dönemde dünyanın birçok ülkesinde benzer eylemler görülmektedir.

4.3.1. Yurt Dışındaki Eylemler

1960-1980 yılları arasında Fransa başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde öğrenci eylemleri görülür. Marx, Hegel, Lenin ve Mao'nun düşüncelerinden etkilenen, Herbert Marcuse'ün tüketim toplumuna başkaldıran dünya gençliğinin, Hippy anarşizmi ile özdeşleşen eylemleri Türkiye'de de etkisini göstermiştir (Sayılğan, 2009: 351). Özellikle 1968 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen öğrenci eylemlerinin Fransa'dan etkilenerek ortaya çıktığı düşüncesi romanlarda üzerinde durulan konulardandır.

Fransa'da, 1968 yılı Mayıs ayında çok yoğun bir şekilde yaşanan öğrenci ve işçi hareketleri, Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın değişik yerlerinde çeşitli eylemlere neden olur. Hobsbawm (1996: 346): “Devrimcilerin 1917'den sonra düşünüyordukları eşzamanlı ayaklanmaya denk düşen tek bir an var idiyse, bu an kuşkusuz 1968 idi” diyerek Fransa ve dünyada yaşanan eylemlerin büyüklüğüne ve etki gücüne dikkat çeker. Araştırmacı, “Kıta çapında ayaklanmanın merkezi olan Paris'te 1968 Mayıs'ındaki olağanüstü isyanın harekete geçirdiği öğrenciler, Batı'da ABD ve Meksika'dan, sosyalist Polonya, Çekoslovakya ve Yugoslavya'ya kadar her yerde ayaklandılar” ifadeleriyle de Fransa merkezli başlayan eylemlerin diğer birçok ülkede de işaret fişegi haline dönüştüğünü vurgulamaktadır.

1968 yılında Fransa'da çok yoğun biçimde öğrenci olayları yaşanır. Bu olaylar Türk romanında da işlenmiştir. *Kaçış*'ta, Üstün Fransa'da iken devrimci öğrencilerle arkadaşlık kurar ve Fransa'daki öğrenci olaylarına ve devrim üzerine tartışmalara katılır. Üstün'ün Paris'te bulunduğu dönemde Fransa ve Paris oldukça karışıktır. Gösteriler, protestolar, yürüyüşler gibi kitlesel olaylar yanında bombalama gibi olaylar da sık yaşanmaktadır. Polis, oldukça fazla sayıda üniversite öğrencisini tutuklamıştır. Üstün'ün, Paris'te Saint Michel Meydanı'nda bir kafede otururken “Şimdi şurada bir

bomba patlayabilir ve ben ölebilirim” (Kutlu, 2002: 8) sözleri Paris’teki ortam hakkında fikir verir niteliktedir.

Kaçış’ta Fransa’da o dönem Cezayir sorunu, De Gaulle iktidarının birtakım uygulamaları protesto edilen durumlar arasındadır. Üstün’ün oturduğu kafede yanındaki devrimci öğrencilerden biri “Sorunun Cezayir sorunu olmaktan çok Fransa’nın De Gaulle faşizmine boyun eğip eğmemesi sorunu olduğunu” söyler. Yanındaki ise arkadaşına “Cezayirlilerin yanında savaşmayı” önerir. Üstün’ün yanına gelen kız arkadaşı, meydandaki polis yoğunluğunu, “De Gaulle’ü öldürmek istemişler. Kıl payı kurtulmuş” (Kutlu, 2002: 8-23) diyerek açıklar. Üstün, Fransa’da sosyalist gruplarla birlikte “hücre toplantıları, tartışmalar, konuşmalar” gibi bazı faaliyetlere karışır. Yine, polisin göz yaşartıcı bomba ve tazyikli su ile müdahale ettiği ve Paris’te düzenlenen “Cezayir’e tam bağımsızlık” yürüyüşüne de katılır. Fransa’ya gitmeden önce de Türkiye’de devrimci hareketlerle irtibatlıdır. Bundan dolayı Fransa’da tutuklanma korkusu olmadan yaşadığı yıllardan sonra Türkiye’ye döneceği zaman tutuklanmaktan, işkence görmekten korkmaya başlar. Türkiye’deyken de tutuklanma korkusunu sürekli içinde taşımıştır. Bu korku, zaman zaman devrimciliğini sorgulamaya kadar gider. Üstün’ün arkadaşı Cahit, mektubunda ona Türkiye’de ortamın dönmesi için elverişli olmadığını, Üstün’ün de faal olduğu dernekten insanların tutuklandığını, onunla ilgili de soruşturma yapıldığını söyler. Üstün, ortada bırakıp kaçtığı sevgilisine dönebilmek için tutuklanma ve işkence edilmeyi de göze alarak Türkiye’ye döner. Türkiye’ye döndüğünde kendisine yapılabilecek işkenceleri düşünürken Fransa’da Michel adlı devrimci arkadaşına Fransız polisince yapılmış olan zevk için elektrik verme gibi işkenceleri hatırlar. Tutuklandıktan sonra hapisteki tutuklu gençlere bakarak dünyadaki öğrenci eylemlerini düşünür. Ona göre, “Şu anda dünyanın dört bir yanında bu gençler gibi tutuklananlar, işkence görenler, öldürülenler var[dır]” (Kutlu, 2002: 149). Üstün, onların halkları için bu sıkıntılara katlandıklarını, ancak yine haklarını savundukları halkların onları düşman saydığını düşünür. Romanda Fransa’daki devrimcilerin Türkiye’deki olaylara bakışı da irdelenir.

Üstün, Fransa’da iken oradaki devrimcilerle bir arada olsa da toplantılarda, tartışmalarda hep onlardanmış gibi görünse de içten içe onlarla farklı dünyaların

insanları olduklarını düşünmektedir. Fransa'daki devrimciler Türkiye'den ve Türk halkının koşullarından konuşurlarken Lenin'in 1905'teki tutumunu örnek gösterirler. Onlara göre Türk halkı daha fazla ezilmeli, aç kalmalı ve sefillik çekmelidir. Çünkü yardım edilmesi ve şartların iyileştirilmesi “bilinçlendirilmelerini geciktirmekten başka bir işe yarama[yacaktır].” Üstün'ün Fransa'daki devrimci arkadaşlarından olan Roland, işçinin, köylünün bilinçlendirilerek ve desteğini sağlayarak yapılacak bir devrimin binlerce yıl süreceğini ve imkânsız olduğunu söyler. Ona göre “Savaş olmadan devrim başarılamaz” (Kutlu, 2002: 98-100). Roland, bu duruma Rusya, Çin ve Kore'yi örnek gösterir. Ona göre Türkiye ise devrim fırsatını çoktan kaçırmıştır.

Yarın Yarın'da Selim, üniversite öğrenimi görmek için gittiği Fransa'da, Sorbonne Üniversitesi felsefe bölümünde okuyan Josette adında bir kızla tanışır. Tanıştığı bu kız, onun bazı devrimci fikirleri benimsemesinde ve bilinçlenmesinde etkili olur. Paris'in banliyölerinde yaşayan bir işçi ailesinin kızı olan Josette, Selim'in gözünde büyüttüğü bazı yabancı yazar ve şairleri eleştirmekte, Nazım Hikmet'i ise övmektedir. Selim bu durum karşısında şaşkınlığını gizleyemez ve doğru bildiği şeylerin aslında yanlış olabileceğini sorgulamaya başlar ve fikirleri değişir. Josette, Selim'i farklı türde birçok kitap okumaya, okuduklarını anlamak için düşünmeye zorlar. Ondan etkilenen Selim, onunla birlikte devrimci öğrenci gruplarına ve öğrenci eylemlerine katılır. Selim'in Fransa'da karıştığı olaylar ve yaşadıkları onu bilinçlendirmiş ve idealist bir devrimci haline getirmiştir. Yalçın'a (2005: 341) göre Selim'in bu kişiliği, Türkiye'yi hemen yarın kurtararak esenliğe çıkaracağını düşünen 1968 kuşağının inanmışlığını temsil etmektedir.

Selim'e göre Fransa “İlerlemiş, sanayileşmiş bir kapitalist ülke olduğundan işçi hakları genellikle iyi korun[maktadır]” (Kür, 1987: 197). Bunun sebebi ise işçilerin isyan etmelerini önleyerek mevcut düzenin korunmasıdır. Selim, orada yaptıkları araba yakma, kaldırım taşlarını söküp polisle çatışma gibi eylemleri Türkiye'deki arkadaşlarına anlatır. Selim, yaptıkları eylemlerin sonuçlarını ise şu ifadelerle sorgular: “Dokuz milyon işçi direnişe geçmişken, bunca öğrenci ayaklanmışken, neden? İşçi sendikalarının ihaneti, partilerin tutumu, sonunda sağın sağladığı başarı”

(Kür, 1987: 134). Selim, 1968 olaylarını ve bu eylemlerin sonunda pek bir kazanım elde edilemediğini ise şu ifadelerle anlatır:

Yiğitlik süsü verdiğimiz tehlikeli bir eğlenceydi aslında. Şimdi anlıyorum bunu. O sırada kendimizi müthiş ciddiye almıştık ama... Az can yakmadık, kendi canımız da yandı bu arada. Arabaları ateşe verdik, kaldırım taşlarını söktük, ağaçlar devirdik... Sonuç? Sıfır... Bütün bir gençlik azdı azdı bütün bir kuşak kurtlarını döktü, sonunda baştakilerin ekmeğine yağ sürüldü gene... Para babalarının durumu her zamankinden daha iyi. Baskı desen her zamankinden çok. De Gaulle'e rahmet okutuyorlar" (Kür, 1987: 201-202).

Yarın Yarın'da Selim, Fransa'daki olaylarda Fransız polisinin sert tutumuna da şahit olmuştur. Selim, Fransız polisinin her ne kadar vahşet derecesinde sert bir tutum sergilese de eylemlerde ölüm olayı yaşanmamasını "Ama hiç ölen olmadı, değil mi? Hani, bunca döğüş, bunca vahşet ama ölü yok" (Kür, 1987: 135) diyerek ifade eder. Ona göre bu durum, Fransa'da eyleme katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun burjuva çocukları olmalarıyla ilgilidir. Polis, çoğunluğu üst tabakadaki insanların çocuğu olan bu öğrencilerin ölmelerine neden olmayacak şekilde, bilinçli müdahale etmektedir. Fransız polisi, öğrenciye ateş açmamakta, cop kullanırken de nereye vuracaklarını bilerek, belli yerlere vurmaktadır. Yaralanan öğrenciler hastaneden çıktıklarında hemen hemen hepsinin aynı yerleri sargılıdır. Selim'e göre öğrencilere bu kadar dikkatli davranan Fransız polisi çatıştıkları öğrenci değil de işçiye silah kullanmakta tereddüt etmemektedir.

Kaçış'ta, Üstün ve *Yarın Yarın*'daki Selim karakterlerinde ortak olan durum, ikisinin de Paris'teki olaylarda yer almış olmalarıdır. Ancak Selim, Üstün'den farklı olarak orada elde ettiği tecrübeyi Türkiye'ye dönüşünde buradaki arkadaşlarına aktarır ve eylemlere katılır. Üstün ise artık yorulmuş bir devrimcidir ve Türkiye'ye gelir gelmez tutuklanmıştır.

4.3.2. Türkiye'deki Eylemler

1960-1980 yılları arasında yazılan Türk romanlarında gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde yaşanan öğrenci eylemleri geniş yer bulur. Romanlardaki öğrenci eylemleri Osmanlı döneminden itibaren 1980 dönemine kadar başlıklar halinde incelenmiştir.

4.3.2.1. Osmanlı Dönemi Öğrenci Hareketleri

Osmanlı Devleti döneminde 16. yy.dan itibaren çeşitli dönemlerde ve çeşitli vesilelerle ortaya çıkan öğrenci eylemleri, özellikle devletin son dönemlerinde artış gösterir. Osmanlı dönemindeki bu faaliyetlere Attila İlhan'ın *Sırtlan Payı* adlı romanında rastlanmaktadır. Yazarın eserlerinde tarihsel olaylara yer verdiğini düşünen Enginün (2005: 343), bunun nedenini, “Atilla İlhan millet olmak için tarih bilincini şart koştuğu için, bütün romanlarında kendi yorumuyla bu bilinci okuyucusuna aşılamaya çalışmıştır.” diyerek açıklar. Belirtildiği gibi yazarın araştırmaya konu olan romanlarında da kahramanların hayatında geriye dönüşlerle tarihe yolculuk yapılır ve o dönem olayları okuyucuya yansıtılır.

Sırtlan Payı'nda öykülenen zaman II. Abdülhamit dönemidir. Romanda Sultan ile İttihat Terakki, askerî öğrenciler ve hocaları arasında bir zihniyet uyuşmazlığı söz konusudur. Bundan dolayı sık sık sürtüşmeler yaşanmaktadır. Romanda (İlhan, 1974: 111-113) Miralay Ferid, askerî öğrenciler arasında hükûmete karşı oluşturulan örgütlenmeyi: “Önce askerî öğrenciler arasında Harbiye ve Âli Mektepler İttihadı örgütleniyor, sonra sivil aydınlar arasında Cemiyet-i İnkılabiyye” ifadeleriyle ortaya koyar. Okuldaki günlerini anlatırken askerî öğrenciler arasında “gizli Jön Türk yayınlarını[n]” dağıtıldığını, “Namık Kemal'den, Ziya Paşa'dan o bitmez tükenmez kasideler, terakib-i bentler” okunduğunu ifade eder. “Kuleli Askeri İdadisi'ni bitirip

Harbiye'ye geldiğinde orasını hâlâ Sultan'ın iradesiyle Trablusgarb'a sürülen yetmiş sekiz öğrencinin anlarıyla dolu bulmuş[tur]."¹¹

Sırtlan Payı'nda Miralay Ferid, "Tıbbiye-i şahanenin en yürekli komitacılarından" biri olarak gördüğü Hayrullah'la arkadaşlık kurar. Hayrullah, askerî öğrenciler arasında oldukça aktiftir. Miralay Ferid, o dönemde Tıbbiye'nin adının kötüye çıktığını ve öğrencilerinin Üsküdar'a ya da Beşiktaş taraflarına gitmesinin bile yasak olduğunu ifade eder. Ancak öğrenciler yoğun denetim altında olmalarına rağmen yine teşkilatlanmaktan ve bazı eylemleri yapmaktan geri durmazlar. Miralay Ferid, bu durumu "fevkalade sıkı inzibat ve tarassut altında dahi, bu keratalar, mektep dahilinde teşkilat kurmaktan maada, Şura-yı Ümmet'ten bir yazıyı kopye edip Zat-ı Şahane'ye göndererek tahttan feragatini istemek cüretini gösteriyorlar" diyerek ortaya koyar. Tıbbiyeli öğrencilerin "Paris'ten aldıkları talimat üzerine, mektebin koridor pencereleri arasındaki geniş çıkıntılara: Yaşasın Hürriyet, Adalet, Müsavat! Kahrolsun istibdat, kahrolsun zulüm!" yazdıklarını, arkadaşı Hayrullah'ın tüm bu faaliyetlerin merkezinde yer aldığını belirtir. Mekteb-i Harbiye'deki öğrencilerin de Tıbbiyedekiler gibi birtakım faaliyetler içinde olduklarını, Ahmet Trabzon adlı bir öğrencinin halkı hükûmete ve padişaha karşı isyan etmeye çağırmasını ve öğrencilerin bir gösteri yürüyüşü yapmalarını planladığını şu ifadelerle anlatır: "Bir cuma günü, birkaç cami-i kebirin minberinden, halk isyana davet edilecek. Bu kâfi gelmezmiş gibi, Harbiye talebesinin Cadde-i Kebir'de silahlı bir hürriyet nümayışi yapması mutasavver."

Miralay Ferid, Harbiye'de vakitsiz çalan bir toplanma borusundan sonra koşullarda "muzır evrak ve silah" bulmak üzere yoğun bir arama-tarama yapıldığını, başta Ahmet Trabzon olmak üzere adları siyasete karışan yedi öğrencinin

¹¹ Romanda bahsedilen, öğrencilerin Trablusgarb'a sürülmesi, hükûmet ile asker, askerî öğrenci ve asker kökenli kimselerden oluşan teşkilat arasında geçen çeşitli çekişmeler yaşanması ve 1897 yılında II. Abdülhamit'e bir suikast planı hazırlanmasına dayanır. Planın açığa çıkmasıyla olaya karışan ve "İttihat ve Terakki ile ilgisi görülen 324 tanesi öğrenci toplam 630 kişi tutuklanıp gözaltına alınmıştır. Bu kişiler yargılandıktan sonra, içlerinden suçlu bulunan 78 kişi, 8 Eylül 1897 günü büyük bir çoğunluğu tıbbiye öğrencisi veya hekim olan bu kişiler Şeref vapuruna bindirilerek Fizan'a gönderilmiştir" (Acehan, 2008:23).

tutuklandığını ifade eder. Tutuklular, “Sultan Abdülhamit’i ve vükelasını öldürmek amacıyla örgütlenmiş olmak” suçuyla Divan-ı Harp’te yargılanacaklardır. Miralay Ferid, tutuklanan öğrencilerin, meşrutiyetin ilanıyla serbest bırakılarak okullarına geri döndüklerini belirtir. Bu öğrencilerle ilgili “Mekteb’e döner dönmez, Abdülhamit’in hallini bir gaye-i asli olarak bize telkin ettiler. Hatta Kurban Bayramı Selamlığı’nda” ifadeleri ise öğrencilerin planladıkları eylemleri göstermesi bakımından önemlidir.

Harbiye öğrencileri arasındaki Abdülhamit karşıtlığı gün geçtikçe artmaktadır. Meşrutiyet’in ilanından sonraki ilk Kurban Bayramı’nda Sultan Abdülhamit, Harbiyeli öğrencilerin bayram selamlığına katılmalarını ister. Yıldız Sarayı’nda yapılan bayram selamlığında tören uzamış ve askerî öğrenciler üşümüştür. Romanda, Harbiyeli öğrencilerin bu törende Sultan’ı protesto ettiklerini şu ifadelerle anlatılır: “Saray’dan öğrencilere ve neferlere çay gönderdiler; neferler çayı içti, öğrenciler içmemekle, Harbiye, Sultan Abdülhamid’e kafa tutmuş oluyordu.” Bu olaydan kısa bir süre sonra ise başka bir olay daha yaşanır: “Harbiye’de, bir akşam yoklamasından sonra, trampetler her zamanki gibi çaldığı halde, öğrenciler her zamanki gibi ‘Padişahım çok yaşa’ diye bağırıyorlar.” Miralay Ferid, bu protestolardaki amacının “istibdat padişahı ‘Kızıl Sultan’ın meşrutiyet padişahı olamayacağına İttihat ve Terakki’nin dikkatini çekmek, tahttan indirilmesini sağlamak” (İlhan, 1974: 114-117) olduğunu düşünmektedir.

1919’un Mayıs ayında Yunanlıların İzmir’i işgal etmelerinin ardından, bu olayı protesto için çeşitli mitingler düzenlenir. *Sırtlan Payı*’nda, İzmir’in işgalinden sonra İstanbul’un sürekli bir kaynaşma halinde olduğu, üniversite öğrencilerinin de bir protesto gerçekleştirdikleri Dr. Hayrullah’ın ağzından şu ifadelerle ortaya koyulur: “Bu iş daha Darülfunun’da gençlerin toplandığı gün başlamıştı, hani seferberlik istedikleri kan dökerek ölmek isteriz diye bağırıyorlar” (İlhan, 1974: 103). Romanda yine okulların kapatıldığı, üç bine yakın öğretmenin Darülfunun’da toplanarak protesto gerçekleştirdikleri ifade edilir.

Görüldüğü gibi askeri öğrencilerde açık bir Abdülhamit karşıtlığı söz konusudur. Bununla birlikte padişahın tahttan indirilmesi sonrasında devletin çok daha sorunlu bir döneme girdiği söylenebilir.

4.3.2.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Olayları

İkinci Dünya Savaşı ve sonrası, etkileri bakımından dünyanın oldukça buhranlı dönemlerinden biridir. Bu dönemde yaşanan olaylar, o yılların çocuklarını ve gençliğini derinden etkiler. Romanlarda özellikle II. Dünya Savaşı dönemini yaşayanların üzerinde yarattığı etkiler ve bu dönemde yaşanan öğrenci eylemleri ele alınır.

Türkiye, bilindiği gibi II. Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Ancak savaş nedeniyle bazı tedbirler alınmış ve savaşın etkileri sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan önemli derecede hissedilmiştir. *Bir Uzun Sonbahar*'da, “Bizim yetişme dönemimiz çok başka bir dönemdi” diyen anlatıcı karakter, kendisinin ve kendi kuşaklarının sancılı bir yetişme süreci geçirdiklerini ifade eder. Fakat kendi kuşağının bu süreçte neler yaşadığı, ne gibi sıkıntılara maruz kaldığından bahsetmez. Romanda, olayların 1970’li yıllarda yaşandığı ve anlatıcı karakterin o yıllarda otuz yaşına yaklaştığını söylemesinden onun kabaca 1940 yılında doğduğu anlaşılmaktadır. Romanda bahsedilen sıkıntılı dönemin ise II. Dünya Savaşı ve sonrası olduğu, Türkiye’de ise çok partili hayata geçiş ve 27 Mayıs süreci gibi çalkantılı yılların yaşandığı dönemin kastedildiği açıktır. Anlatıcı karakterin, kendisiyle yaşıt olan Tan isimli doktora öğrencisi bir arkadaşı, yüzüğündeki arseniği içerek intihar etmiştir. Anlatıcının, “Bizim kuşağın bir üyesidir” (Özlü, 1976: 73-74) dediği Tan, ona göre kendi kuşaklarının genel olarak taşıdığı duyguları en uç noktasına kadar götürmüştür.

Ölmeye Yatmak'ta öykülenen zaman 1945-1946 yıllarıdır. Sağ görüşlü bir öğrenci olan İlhan, bir gün kendisinin de mezun olduğu Gazi Lisesi'ne gider. Arkadaşı Namık'ın organize ettiği beş altı lise öğrencisiyle o gün Halkevi'nde gerçekleştirilecek bir tören için “toplanacak olan o komünist güruhu” (Ağaoğlu, 2013: 211)

basacaklardır. İlhan, lisenin yanındaki bir duvar dibinde, beş altı kişilik lise öğrencisine kendince etkileyici bir konuşma yapar. Öğrenciler, onun anlattıklarından pek bir şey anlamasalar da macera yaşayacaklarını düşünerek peşine takılırlar. Halkevi'ne geldiklerinde etrafı polislerin sardığını, orada kalabalık bir liseli öğrenci topluluğunun olduğunu, birilerinin gözaltına alındığını görürler. İlhan, getirdiği liseli çocukları dağıtır, kendisi ise her zaman toplandıkları odaya gider. Fakat oranın da polisler tarafından basıldığını görür. Bunun üzerine eve gidip evdekilere eve gelip kendisini soran olursa Ankara dışında olduğunu söylemelerini tembihleyerek saklanır. İlhan, daha sonra tutuklanan arkadaşlarının üçer yıl hapis cezası aldıklarını öğrenecektir. İlhan üniversiteden mezun olduktan sonraki süreçte de siyasi düşüncelerini korur, ancak bu kez kendi menfaatini ön planda tutmayı öğrenmiştir. Edindiği çevre sayesinde işlerini büyüterek oldukça zengin olur.

Yaraya Tuz Basmak'ta Yüzbaşı Demir, Harp Okuluna yeni başlamıştır. O sıralarda II. Dünya Savaşı devam etmekte, öğrencilerin ve öğretmenlerin çoğunluğu Almanya'yı desteklemektedir. Öğrencilerin bir bölümü *Göktürk*, *Gökbörü* gibi bazı dergiler okumaktadırlar. Harp Okulundaki öğrencilerden bir kısmı ise aralarında yirmi iki maddelik bir tüzük düzenleyerek sol görüşlü gizli bir örgüt kurarlar. Aralarından biri İstanbul'da Nazım Hikmet'le konuşur. Bu durumun farkına varan "Turancı" öğrenciler ise onları okul yönetimine ihbar eder. İhbar sonrası soruşturmalar yapılır ve ilgili öğrencilere hücre cezası verilir. Nazım Hikmet ve birkaç sivil Ankara'ya getirilerek yargılanır. "Nazım Hikmet on beş yıl hüküm giymiş, öğrencilerin beşi ağır hapis cezalarına çarptırılmışlar[dır]" (İlhan, 2007: 118).

Bıçağın Ucu'nda Halim, on beş sene önce bir öğrenciyken şahit olduğu bir olayı, 4 Aralık 1945 Tan Matbaası'nın basılması hadisesini, hatırlar. O günde de "Öğrenciler ellerinde bayraklar, öfkeli dövizler, birbirlerini kışkırtarak kışkırtarak Babiali'ye doğrulmuşlar[dır]." "Kahrolsun komünistler" diyerek slogan atan kalabalığın amacı ise Tan ve Yenidünya gazetelerini kınamaktır. Grup, Tan Basımevinin vitrin camlarını kırarak indirir, içeri girerek makinelere, aletlere ve dokümanlara zarar verirler. Polisler ise olay yerini çembere almışlarsa da pek müdahale etmezler. O gün Tan ve ABC Kitabevi de basılmıştır. Halim'in hocası Doğan o gün Halim'e, "Göreceksin aslanım,

bu öğrenciler var ya bu öğrenciler, çok sürmez, şimdi onları gazetelere saldırtanların üzerine yönelirler. Bunu ben söylemiyorum, tarih yazıyor” (İlhan, 1996: 309-312) diyerek konuyla ilgili tespitte bulunur.

Romanda Halim, II. Dünya Savaşının bittiği yıllarda sonradan eşi olan Suat’la, olaylı geçen bir öğrenci toplantısında tanışır. O sıralar, tutuklu bulunan Nazım Hikmet’i kurtarmak için kampanyalar düzenlenmekte, Fransa’dan dahi kendilerine destek gelmektedir. O günlerde Yüksek Tahsil Gençlik Derneği yasalara uygun bir toplantı düzenlemiştir. İktisat Fakültesi öğrencisi olan Halim de Nazım Hikmet’in şiirlerini okumak üzere o toplantıya katılmıştır.¹² Toplantıya otuz-kırk civarında öğrenci katılır. Fakat karşıt görüşlü öğrencilerin Beyazıt’ta toplandıkları ve o toplantıyı basacakları haberi gelir. Kısa süre sonra da gerçekten toplantı karşıt görüşlü kalabalık bir grup tarafından basılır. “Kahrolsun komünistler? Kahrolsun Nazım Hikmet” şeklinde sloganlar atan kalabalık kapıyı kırarak içeri girer. Sonrasında iki öğrenci grubu birbirine girer. Etraftaki kahve ve öğrenci kantinlerinden gelenlerin de kavgaya katılmasıyla olaylar iyice büyür. Olayları yatıştırmak için vali gelmiş “böyle galeyana getiren yüksek vatansever duyguları” anladığımı belirten bir konuşma da yapmıştır. Bu konuşmadan sonra saldıran taraf sakinleşeceğine daha da cesaret bulur. Polis, kalabalığın arasından bir koridor açarak kalabalığın küfür ve hakaretleri eşliğinde içerdekileri çıkarır. Halim, toplantının amacını: “çoğu yoksul bir avuç öğrenci, hapsedilmiş bir ozanın bağışlanması için toplanmışlardı” (İlhan, 1996: 326-327) diyerek ortaya koyar. Halim’e göre toplantıya katılanlar sayıca azınlıkta olduklarını, daha toplanmadan damgalanacaklarını ve geleceklerini tehlikeye attıklarını biliyorlardır. Halim, olaylardan sonra saldıranların değil de toplantıya katılanların kovuşturulmasını şaşkınlıkla karşılar.

¹² Romanda kurgulanan bu olay, Attila İlhan’ın da katıldığı ve Yüksek Tahsil Gençlik Derneği’nin düzenlediği Nazım Hikmet’le ilgili toplantıyla büyük benzerlik göstermektedir. Romandaki Halim’in şiir okumak üzere toplantıya geldiği düşünüldüğünde yazarın kendisini Halim karakteriyle romana yansıtmış olabileceği akla gelir. Yazar, Selim İleri (2002: 139-140) ile gerçekleştirdiği bir söyleşide benzer bir toplantıya katıldığını, açılış konuşması yapılacağı sırada vaziyetin kötüye gideceğini hissederek oradan ayrıldığını anlatır. Olayların ilerlediğini ve durumun ciddi bir hal aldığını arkadaşlarından öğrenmiştir. Olaylara polis müdahale eder, katılanlardan bir kısmı tutuklanır, Yüksek Tahsil Gençlik Derneği kapatılır.

II. Dünya Savaşı döneminin, *Bir Uzun Sonbahar*'da insanlara olan etkisi üzerinde durulurken *Ölmeye Yatmak*, *Yaraya Tuz Basmak* ve *Bıçağın Ucu* gibi romanlarda komünizm karşıtlığı ve milliyetçi duyguların bazı şiddet eylemlerine neden olmasının, tarihsel gerçeklerle de uyumlu olduğu söylenebilir.

4.3.2.3. 1950'li Yıllar Öğrenci Olayları

1950'li yıllar, dünyada II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin devam ettiği ve soğuk savaşın henüz başladığı yıllardır. Türkiye'de ise, çok partili hayata geçiş ve iktidar değişikliği gibi siyasi meseleler yanında ekonomik sıkıntıların olduğu; aydınlar, gençler ve toplumda fikir ayrılıklarının başladığı dönemdir.

1950'li yıllarda, 1940'larda başlayan komünizm aleyhtarlığı devam etmektedir. Öğrenciler gösteri ya da yürüyüşlerle Rusya'yı eleştiren eylemler gerçekleştirirler. *Ölmeye Yatmak*'ta, Aysel'in üniversite okuduğu dönemde "yükseköğretim gençliği Cebeci Çayırı'nda bir miting düzenle[r]" (Ağaoğlu, 2013: 345). "Yeşil Ada Kızıl Olamaz!", "Kızıl Salyalara Paydos!" gibi Rusya aleyhine pankartlar taşıyan öğrenciler, yine bu doğrultuda sloganlar atarlar. Aysel, öğrencilerin genellikle taktıkları "altı ok" rozeti yerine yakalarına Birleşmiş Milletler rozeti takmalarını şaşkınlıkla karşılar. Bu durum, çok partili hayata geçilmesiyle birlikte öğrencilerin bir kısmının artık Tek Parti ideolojisinden de uzaklaştıklarının simgesel göstergesidir.

Alında Mavi Kuşlar'da, bir burjuva aydını profili çizen Sinan, 1950'lerin sonlarında felsefe öğrencisiyken arkadaşlarıyla beraber bir edebiyat gecesini sabote ettikleri günü hatırlar. Sinan ve arkadaşları konuşmacıları yuhalamaya başladıkları sırada, önceden ayarladıkları bir öğrenci grubu da onlara saldırır. Polisler olaya müdahale ederek öğrencileri gözaltına alır. Gençler o geceyi nezarete geçirir. Gazeteler "Solcu gençlerin milliyetçi şaire saldırdığını" yazar. Sinan, öğrenciyken geleneklere başkaldıran arkadaşlarıyla birlikte bir kahvede buluşup edebiyatla ilgili çalışmalar yaparlar. Bu kahve Fransız kahvesini andırmaktadır. Burada âdeta onları,

kendilerini anlamayan dış dünyadan ayırmaktadır. Kahvede toplanan gençler, toplumsal kurallardan ve geleneklerden uzak kalıyorlardır. Her ne kadar toplumcu düşünceler besleseler de bunları gizlemektedirler. Fransa ise gençlerin gözünde “özgürlüğün ve yaratıcılığın kaynağı” (Özakın, 1978: 17-18) konumundadır.

Bir Gün Tek Başına'da öğrenci lideri konumundaki Günsel'in evinde sık sık toplantılar düzenlenmektedir. Bu toplantılarda ortaya atılan fikirlere bakıldığında öğrencilerin bu tarihte (1950'lerin ikinci yarısı) henüz tam olarak örgütlenemedikleri ve bireysel ya da ufak gruplar halinde hareket ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte romanda gençlerdeki örgütlenme çabası da göze çarpar. Hasan'a göre “dergi, radyo, sinema” gibi araçlar, gençlerdeki devrimci bilincin oluşmasını engellemektedir. Öğrencilerin katıldığı başka bir toplantıda ise sol görüşlü öğrencilerden biri “Öteki fakültelerin öğrenci derneklerinin ileri gelenlerini toplayıp iktidarın tutumuna karşı ortak bir cephe kurmanın yararlı olacağını” söyler. Ayrıca “Gizlice toplanıp konuşalım... Ortak cephe kuralım” (Türkali, 1980: 311-312) diyerek örgütlenme ve değişik fakültelerdeki öğrencilerin ortak hareket edebilmesi gerektiğinden bahseder. Olaylar arttıkça öğrenciler de yavaş yavaş daha organize eylemler hazırlamaya başlayacaklardır. Bu amaçla yapılan toplantılardan biri, değişik fakültelerden gelen öğrenci temsilcileriyle Süleymaniye civarında, bir bodrum katında, gizlice gerçekleştirilir. Toplantıya uzun tartışmalar sonunda sadece “bilinçli devrimciler”in katılması kararlaştırılmıştır. Uzun süre ortak bir karara varılmadan tartışmalar sürer. Geç vakitlere kadar süren toplantı sonunda öğrenci gruplarının birlikte hareket edebilmesi ve örgütlenebilmesi için bazı kararlara varmışlardır.

4.3.2.4. 1960'lı Yıllar Öğrenci Olayları

1960'lı yıllar, hem dünyada hem de Türkiye'de öğrenci olaylarının yoğun biçimde yaşandığı yıllardır. Bununla beraber bu dönemde Türkiye'de siyasi istikrarsızlıklar, eylemler, grev, miting, yürüyüş ve sağ-sol çatışmaları gibi olaylar sıkça görülmektedir. Gerek öğrenciler arasında gerekse toplumda sağ-sol ayrımı bu

dönemde iyice belirginleşmeye başlar (Kabacalı, 2007: 160). Yaşanan olaylar, gerek o yıllarda gerekse sonraki yıllarda çokça tartışılmış, günümüzde dahi tartışılmaya devam etmektedir. Dönem olayları, Türk romanında da yoğun biçimde işlenmiştir. Türkiye'nin çok yakın tarihinde gerçekleşen askeri müdahale, öğrenci çatışmaları ve toplumsal bölünme gibi büyük olayların yaşandığı bu dönemin, şüphesiz ki bundan sonra da hem tartışılmaya hem de üzerinde gerek tarih, gerek siyasi gerekse edebî eserler yazılmaya devam edeceği açıktır.

Bıçağın Ucu'nda, 1960 yılı başlarında daha önce hiçbir eyleme katılmamış olan Halim ve arkadaşı Ali İhsan, öğrencilerin düzenledikleri bir gösteriye katılmaya karar verirler. Gösterinin amacı, hükûmet yanlısı "Haber" adlı bir gazeteyi protesto etmektir. Buluştuktan sonra gösterinin yapılacağı gazete binasına doğru giderken etraflarındaki öğrenci gruplarının giderek kalabalıklaştığını görürler. Gazeteye geldiklerinde polis binayı kordon altına aldığını fark ederler. Halim, bazı fikirleri yüzünden daha önce kavga ettiği tiyatrocusu arkadaşı olan Korkut'u öğrencilere hitap ederken görür. Korkut, etrafına topladığı öğrenci grubuna birilerinin bilinçli bir şekilde kargaşa çıkarmaya ve gösterileri provoke etmeye çalıştığını söylemektedir. Halim, oraya yaklaşarak Korkut'u yalancılıkla suçlar. Korkut, Halim gibi mimli solcuların sırf öğrencilerin davasını sulandırmak için orada bulunduğunu söyleyince Halim ona saldırır. Herkesin birbirine girmesiyle kavga büyür. Polisler kavgayı ve öğrenci topluluğunu dağıtır. Halim ve Ali İhsan kaçarak bir cami avlusuna saklanırlar. Yanlarına gelen Cavcav adlı arkadaşları, onlara bir daha gösterilere gelmemelerini, eylemlerinin onlar gibi mimli solcular yüzünden kirlendiğini söyler. Cavcav: "Bir kere hareket sizin hareketiniz değil, ikincisi bir türlü halka yayılmıyor, büsbütün hapı yutacak" (İlhan, 1996: 384) diyerek sözlerini sürdürür. Ona göre Halim gibiler öğrenci eylemlerinde boy gösterirlerse "kızillar" sorun çıkarıyor şeklinde söylemlerle halk, öğrenci eylemlerine düşman edilmeye çalışılacaktır.

Gençliğim Eyvah'ta İhtiyar; boykot, işgal, gösteri gibi birçok eylemin gerçekleşmesine; birçok gencin bombalama ya da ya da adam öldürme gibi olaylara katılmasına neden olmuştur. Romanda İhtiyar, solcular için "Tedhiş dönemini açıyorum." diyerek Delikanlı'yı "bir konsolosluğun yazlık binasını" bombalamakla

görevlendirir. İhtiyarın amacı, kavgayı kızıştırmak isterken ölçüyü fazla kaçırdığı, onları fazla desteklediği için “fazla sevimli.. hattâ haklı sanılmaya başla”yan sol kesimi halkın gözünden düşürmektir. Ona göre “Solculuk, ilerde başı[n]a dert açacak kadar yaygınlaşma istidâdında[dır]” (Buğra, 2004: 258). Bu yüzden solcuların yaptığı düşünülecek bombalı bir eylemle halk, artık can korkusu yaşamaya başlayacağı için onları desteklemekten vazgeçecektir. Delikanlıya, eylemde yakalanma ihtimaline karşı “Suadiye’deki banka soygunundan sonra çıkan çatışmada vurulmuş” (Buğra, 2004: 15) olan Hukuk Fakültesi öğrencisi Kaya Yılmaz adına sahte kimlik düzenlenmiştir. Delikanlı’nın bu olaydan kurtulma şansı oldukça düşüktür. İhtiyar, kendi planına uygun davranırsa kurtulma şansının bulunduğunu, aksi halde polis ve askerden kurtulsa bile kendi adamları tarafından öldürüleceğini söyler. Delikanlı’ya içine bomba yerleştirilmiş bir çanta verilir. Ancak Delikanlı, konsoloslugu değil başka bir yeri bombalar. İhtiyar’ın planı, yine de başka birileri tarafından planlanan gün ve saatte gerçekleştirilir.

Güliz, Delikanlı ile buluştuğu bir gün ona sevinçle fakültelerden birindeki boykottan söz eder. Güliz’in sevincinin nedeni, bu fakülteye uzun süredir girmek isteyen İhtiyar’ın bunu sonunda başarmış ve orada bir boykot başlatmış olmasındandır. Güliz “Başarıldı sonunda. Ay geçmez, sıra işgâle gelir” diyerek olayların daha da tırmandırılacağını söyler. Güliz, Delikanlı’ya ayrıca ertesi gün gazetelerden okuyacağı bir “bomba” haberden bahseder; ancak bunu ne olduğunu söylemez. Delikanlı’nın eylemci olmak ister gibi bir hali olduğunu düşünen Güliz, ona İhtiyar’ın gözden çıkardığı devrimcilerin toz olup gittiklerini, onların “döküntülerin bile emir verdiği, hattâ ayak işlerine koşturduğu biri” (Buğra, 2004: 194-195) haline dönüştüklerinden bahseder.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Delikanlı, bazı gerçekleri daha net biçimde görmeye ve idrak etmeye başlar. Ona göre olaylarda yer alan gençler kullandıklarının farkında değildirler. Çünkü sanki afyonla uyuşturulmuşcasına çürüyüşe, ölüme ve öldürülmeye koşturmaktadırlar. Kendi hayatlarını bırakıp sürekli yeni yeni ortaya çıkan yeldeğirmenleriyle ve birbirleriyle savaşmaktadır. Delikanlı bu gençlere bakınca “dünyadan, hayattan ve hayatlarından kopan, kız, erkek, binlerce onbinlerce,

yüzbinlerce genci; koskoca bir nesli” (Buğra, 2004: 242) görmektedir. Delikanlı'nın lokantada tanıştığı bir adama göre ise “Türkiye'nin şu gençlik kuşağı da - kavrayamadığı ve kavrayamayacağı- bir savaşa itilmiş, yok olmaya sürüklenmiş[tir].” Adam, öğrenci eylemleriyle oyalanan ve gençliklerini bu uğurda harcayanları, Çanakkale gençliğine benzetir. Ancak onlar için Çanakkale gençliğine yakılan türküler yakılmayacak, onlar için kimse “gençliğim eyvah” demeyecektir (Buğra, 2004: 289-291).

4.3.2.4.1. Nisan 1960 Öğrenci Olayları

27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesine giden süreçte, üniversite öğrencilerinin iyice politize oldukları ve siyasi çatışma ortamına girdikleri görülür. Kabacalı (2007: 123), 28-30 Nisan 1960 tarihlerinde gerçekleşen öğrenci olaylarının önemini: “İstanbul'da 28 ve 29, Ankara'da 29 ve 30 Nisan'da yer alan olaylar, öğrenci hareketleri tarihinin en büyük gösterisi olduğu kadar, 27 Mayıs 1960 Askerî Harekâtına yol açan etkenlerin de başlıcalarındandır” sözleriyle ifade eder.

Bir Gün Tek Başına'da, öykülenen zaman 1960 yılı Nisan ayıdır. Olaylar hızlanmış, gençler “fakültelerdeki dernek ileri gelenlerini bir araya getirmeyi başarmışlardı[r].” Gençler, Aksaray'da “Karşılı bir CHP'linin katında” toplanmışlar, çeşitli derneklerin lideri durumundaki insanları hükûmete kendileriyle ortak davranma konusunda ikna ederek aralarında bir anlaşma imzalamışlardır. Akşam saatlerinde ve iş saatlerinin dışında gerçekleştirilen bu toplantıları “CHP'liler örgütlüyordu[r].” Toplantılarda birçok örgütten de katılımcılar bulunmaktadır. Bununla birlikte solcu olarak tanınan “bazı ünlüler, profesörler, doçentler yapılan her şeyi CHP'nin bir oyunu sayıyor”, bazıları ise bu toplantılara karşı çıkmaktadır. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere romanda muhalefet, gençlerin örgütlenmelerine olanak sağlamış, daha sonra ise olaylar CHP'yi de aşmıştır. İktidar tarafından anayasa ihlal ediliyordu. Romanda 1960 yılı Nisan ayının ikinci haftasında olayların tırmanışını “Türkiye'yi yazgısına götürür gibi koşuşurcasına birbirini izlemeye başladı” (Türkali, 1980: 370-374) ifadeleriyle anlatır. Bu ifadelerin yazara mı yoksa roman kahramanı Günsel'e mi ait

olduğu anlaşılmaz. Yazar, romanın başından beri kahramanların iç konuşmaları ya da birbirleriyle olan diyaloglarda ülkenin kötü gidişatının bir darbeye sonuçlanacağını ve belki de dönemin iktidarının bu sonu “hak ettiğini” arka planda ifade etmeye çalışıyor gibidir. Öğrenciler, giderek daha bilinçli hareket etmekte ve romandaki ifadeyle “uyanmakta”dırlar. Bunda Kore’de Amerika yanlısı başkanın, öğrencilerin eylemleriyle istifa etmek zorunda kalması da etkili olmuştur. Kore’deki olayların Türkiye’ye olan etkisini Eroğul (1990: 153), aşağıdaki ifadelerle ortaya koyar:

Siyasal bünyemiz öylesine duyarlı hale gelmişti ki, 15 Mart 1960'ta Güney Kore'de meydana gelen iç bunalım bile hemen bize yansdı. Kore'de öğrenciler ve halk, seçimlerde hile yapıldığı gerekçesiyle iktidara karşı ayaklanmışlardı. Vaktiyle Irak olayları için olduğu gibi, muhalif gazeteler hemen bu haberleri geniş ölçüde kamuoyuna aktardılar. Özellikle üniversite çevresinde bu haberler sınırları daha da geriyor, asabiyeti iyice artırıyordu.

Bir Gün Tek Başına'da, Günsel'in evinde yapılan bir toplantıda gençler, yine Tıp Kongresi'ndeki olaylardan bahsederler. Kongreye polis müdahale etmiştir. Polisler, gençlere “coplarla saldırmışlar, göz yaşartıcı gaz bombaları patlamış, kavgalar gürültüler arasında siyaset yapıldığı gerekçesiyle salon boşaltılıp kongre dağıtılmış”tır. Mecliste, Tahkikat Komisyonu'nun yasalaşmasıyla öğrenciler arasındaki hareketlenme de artmıştır. Öğrenciler, yöneticilere karşı tepki içindedir. İstanbul Üniversitesi'nde farklı fakültelerden öğrenciler, kabul edilen Tahkikat Komisyonu yasasını protesto etmek için derslere girmemeyi kararlaştırırlar. Bununla birlikte diğer öğrencileri de dersleri boykot etmeye davet etmek, üniversite bahçesinde toplanarak eylem yapmak üzere aralarında anlaşılırlar. O gün, sabah erkenden, kantinde organize olunur, sınıflara üçer beşer kişi halinde dağılıp bütün öğrenciler dersleri boykot etmeye çağrılır. Sınıf tahtalarına “Derslere boykot, anayasa çiğnendi” cümlesi yazılır. Bütün öğrenciler bahçeye, heykelin önüne çağrılır. Bu arada bazı öğretim üyelerine de “derslere biraz geç girmeleri” için ricada bulunulur, onlar da kabul ederler. Böylece kalabalık bir öğrenci grubu bahçede toplanır, İstiklal Marşı söylenir, bildiriler okunur. Bu arada polis gelip silahlarını da çekerek dağılmalarını emreder, fakat öğrenciler buna karşı çıkarlar. Bunun üzerine polisler, dağılmamaları durumunda ateş edeceklerini söyler fakat öğrencilerin tekrar karşı çıkmaları üzerine polis silah kullanır. Olaylar bir anda alevlenir, öğrencilerle polisler çatışmaya başlar. Öğrenciler

polise taşla karşılık verir. Atlı polisler de çatışmaya katılır. Üniversite binasına kaçan öğrencilere polis göz yaşartıcı bomba atar. Polis, rektörü de dövmüş, Müdüriyet'e götürmüştür. Öğrenciler "Rektörü istiyoruz" diyerek eylemlerini sürdürürler. Polis, rektörü getirdiğinde rektör öğrencilere hitaben "Mücadelenizi tebrik ederim" gibi ifadelerin yer aldığı bir konuşma yapar. Polis biraz geri çekilmiştir. Öğrenciler daha sonra yürüyüş yapma kararı alırlar ve bayraklarla ve halkın meraklı bakışları altında yürüyüşe geçerler. Öğrenciler, "Hürriyet... İstifa Menderes... Alçaklar... İstifa..." (Türkali, 1980: 410-422) gibi sloganlarla yürürlerken polis tekrar önlerini keser. Burada da polisle öğrenciler arasında yoğun çatışmalar yaşanır. Bu esnada başlarında bir yüzbaşı olmak üzere, askerler olaya müdahale için alana gelirler. Öğrenciler onları sevgi gösterileriyle ve tezahüratlarla karşılayıp askerlerin boyunlarına sarılırlar. Olaylar iyice büyümüş, tanklar da gelmiştir. Öğrenciler polisle çatışırken askerlerle çatışmamakta, onlar da öğrencilere müsamahalı davranmaktadır. Öğrenciler yönlerini Taksim'e çevirirler. İddialara göre ölü ve yaralılar vardır. O gün saat dokuzda başlamak üzere sokağa çıkma yasağı getirilir. Olayların yaşandığı 28 Nisan gününün ertesi günü öğrenciler yine üniversite bahçesinde toplanmışlardır. Kenan, olayların geçtiği yerlerde yoğun bir kalabalık olduğunu ve her tarafın askerce tutulduğunu görür. Ankara'da da öğrencilerin çatıştıkları haberleri gelmektedir. Söylenildiğine göre Ankara'daki olaylarda on bir kişi ölürken on yedi kişi de yaralanmıştır. Öğrenciler "hürriyet" sloganları atmakta ve marşlar söylemektedir. Kenan ise "çocuklar dövüştü polisle, sen kaçtın. Günsel kaçmadı" diyerek suçluluk duymaktadır. Öğrenciler üniversiteyi işgal etmişler çünkü çatışmalarda ölen arkadaşlarının cesetlerini istemektedirler. Ortalıkta "öldürülmüş yüz öğrenci" (Türkali, 1980: 470-485) sözü dolaşmaktadır. Sokağa çıkma yasağı olmasına rağmen geceyi de orada geçirmeye karar veren öğrencilere, aileleri getirdikleri yiyecekleri parmaklıklar arasından vermeye çalışmaktadır. Asker, öğrencilere akşama doğru dağılmaları yönünde anonslarla uyarılarda bulunur. Öğrenciler ise bunu kabul etmezler ve işgali sonlandırmazlar. Gerilim iyice artmıştır, asker zırhlı araçlarla tetikte beklemektedir. Askerler öğrencileri kuşatmışlardır. Sıkıyönetim komutanı olan general, öğrencilere dağılmaları yönünde son çağrıyla yapar ancak öğrenciler yine dikkate almazlar. Işıklar kapatılır ve askerlerle öğrenciler çatışmaya başlar. "Kanlı bir olay" gerçekleşecek

gibidir. Askerler, öğrencilere su sıkarak müdahalede bulunur. Öğrenciler ise birbirlerine kenetlenmişlerdir. Günsel ve arkadaşları yakalanıp bu kez Davutpaşa Kışlası'na götürülürler. Burada komutan, bayanlar için yerleri olmadığı için onları evlerine göndereceklerini söyler ve daha sonra Günsel ve birkaç kız serbest bırakılırlar.

Yaraya Tuz Basmak'ta, Yüzbaşı Demir ve hükûmete karşı örgütlenme içinde oldukları arkadaşları yaptıkları gizli bir toplantıda, bir binbaşının 28 Nisan olaylarıyla ilgili “Ortalık daha da karışacak. CHP’li gençlerin talebe yurtlarını kapı kapı dolaştıklarını istihbar ettik. Parola, yarın sabah yedide, üniversite bahçesinde.” ifadesi dikkat çeker. Yüzbaşı Demir, 27 Mayıs’tan birkaç ay sonra arkadaşı Ümid’e o günlerdeki olaylarda müşahit olarak sivil kıyafetle görevli olduğunu ifade ederek yaşananları anlatır. Yüzbaşı Demir, üniversite önüne geldiğinde polisin kalabalık bir şekilde hazır bulunduğunu ve etrafı kuşattığını, öğrencilerinse ana binanın önünde toplandıklarını görür. Üniversite bahçesine geçtiğinde ise üniversite rektörü Sıddık Sami Onar ile emniyet amirinin tartıştığını, polisin rektörü kolundan tutarak arabadan çıkardığını görür. Rektörün dövüldüğü söylentisinin öğrenciler arasında yayılmasıyla kalabalık o noktada toplanır. Rektörün polislerce emniyet müdürlüğüne götürülmesine engel olamayan öğrenciler “rektör gelmedikçe dağılmayız” diyerek olayı protesto etmeye başlarlar. Bunun üzerine rektör “muzaffer bir komutan” gibi geri gelir. Öğrencilerin üniversite bahçesinden çıkmalarıyla atlı ve yaya polisler, öğrencilere müdahale etmeye başlar. Öğrencilerle polis arasında yoğun çatışmalar yaşanır. Yüzbaşı Demir, yaşananları “basbayağı harp” olarak nitelendirir. Peş peşe silah sesleri duymaya başlayan Yüzbaşı Demir’e göre polis öğrencilerle başa çıkamayınca silaha başvurmuştur. Öğrencilerden yaralanarak yere düşenler vardır. Yüzbaşı Demir, bu esnada çatışmaları sadece izleyerek olaylara karışmayan halka içten içe kızmaktadır. Binbaşı Erkanlı’dan valinin ordudan yardım istediğini, arkadaşının olaylara müdahale etmek üzere tanklarla geldiğini öğrenen Yüzbaşı Demir, “Talebelerimizin üstüne mi yürüyeceğiz?” diye düşünür. Öğrenciler ise tankları sevinçle karşılar ve ordu lehine sloganlar atılır. Askerler, öğrencilerin ancak bir kısmını üniversite bahçesinde tutabilir. Çoğunluğu çeşitli yerlere, protesto etmek için iktidar yanlısı gazetelere dağılırlar. Öğrencilerin amaçlarından biri de Taksim’e çıkmaktır. Polisler çeşitli

yolları kapatarak buna engel olurlar. Yüzbaşı Demir, akşama doğru sıkıyönetim ilan edildiğini öğrenir. Eve gelip asker üniformasını giyerek tekrar İstanbul Üniversitesine gittiğinde oradaki bir çavuş, öğrencilerin hâlâ dağıtılamadığını söyler. Üniversiteyi kuşatan askerler, Yüzbaşı Demir'in kendi birliğidir. Yüzbaşı Demir bahçede, Gençlik Anıtı'nın etrafında bekleyen öğrencilerin yanına geldiğinde öğrenciler etrafında toplanarak, ona yaşanan olaylarla ilgili sorular sorarlar. Yüzbaşı Demir öğrencilerden, üniversite senatosunun toplantı halinde olduğunu, hocaların hep birlikte istifa etme, üniversiteyi süresiz olarak kapatma gibi konuları konuştuklarını öğrenir. Yüzbaşı Demir, oradaki “subayların öğrencileri tatlılıkla teslim almaya uğraştıklarını saptar[r]” (İlhan, 2007: 288-294). Askerler, öğrencilere kendilerine zarar verilmeden salıverileceklerine dair garanti vermektedir.

Savaş Çağı Umut Çağı'nda anlatıcı karakter, romanda öğrenci olaylarını “bir kuşağın kendi varlığının bilincine varışı” olarak tanımlar. O dönemde öğrenciler “her fırsatta sokaklara dökül[mekte], mitingler, toplantılar, yürüyüşler” yapmaktadırlar. Bu eylemlerle “Yepyeni bir Türkiye'nin kuruluşuna” (Baydar, 2010: 75) katkıda bulduklarını düşünmektedirler. Anlatıcı karakter ve arkadaşlarının öğrenci olaylarına aktif olarak ve güçlü bir şekilde katıldıkları tarih “28 Nisan 1960”tır. İstanbul Üniversitesi'nde çıkan olaylarla ilgili anlatıcı karakterin “Bugün ilk defa baharın geldiğini anladık” ve “ilk maceramızı yaşadık” dediği o günün sabahında, üniversitenin önünde yoğun bir kalabalık vardır. Anlatıcı karakter, üniversite kapısına geldiğinde bazı olaylar çıktığını, öğrencilerin Hukuk Fakültesi'nde toplandıklarını, polisin engel olmak istediğini ve bundan dolayı üniversitenin boşaltıldığını öğrenir. Ortalıkta ateş açıldığı, polisin aşırı şiddet kullandığı, birçok yaralı olduğu ve rektörün de yaralandığı söylentileri dolaşmaktadır. Üniversitenin merkez binası içinde kalan öğrencileri polis dışarı çıkarmamaktadır. Toplanan kalabalık, Beyazıt Meydanı'nda yoğunlaşır. Daha sonra meydana yoğun çatışmalar başlar. O gün kendisini kavganın ortasında bulan anlatıcı karakter, arkadaşlarının yaptığı gibi, yerden topladığı taşları gelişigüzel atıyordu. Bu çatışmayla “Benim de bir inancım var, bir amacım var” diyerek kendisini iyi ve mutlu hissetmeye başlar. O, bu kavgayı “uyuşukluğumuzun sonuydu” diyerek ifade eder. Anlatıcı karaktere göre öğrenciler bu kavgayla “bir inanç,

bir ülkü” edinmeye çalışıyorlar, “bozuk bir düzene isyan ediyor[lardır].” Öğrencilerin birçoğu bu kavgayı bir oyun gibi algılayıp kavgaya o şekilde girmişlerdir. Ona göre öğrencilerin çoğu “bir savaş ve bir zafer sarhoşluğu içinde[dir].” Beyazıt Meydanı’nda büyük olaylar yaşanır. Anlatıcı karakter eve gittiğinde ailesine “Beyazıt’ta çocukları vurdular” diyerek olayları ailesine bildirir. Radyolarda ise sıkıyönetim bildirileri okunmaktadır. Anlatıcı karakter, işlerin düzelmeyeceğini söyleyen ailesine “Ben güzel günlerin geleceğine inanıyorum.” diyerek karşı çıkar. Artık umutsuzluğunun ve inançsızlığının geçtiğini, “Artık bizim de bir kavgamız var. Bir kavga, yani bir umut, bir inanç” (Baydar, 2010: 54-59) diye düşünmektedir. Olaylardan sonra Abdullah, artık aralarında yoktur. Bu çatışmayla birlikte öğrenciler arasındaki ayrışma ve düşmanlık da başlamıştır. Abdullah’ın yanlarından selam dahi vermeden geçip gitmesi üzerine öğrenciler, bu ayrışmanın çok yakında bir çatışmaya dönüşeceğini ve yakın zamana kadar arkadaş oldukları insanlarla kavga edecekleri düşünerek hayıflanırlar. Ayrışma sonunda karşıt gruplar birbirlerine “gericiler” ve “komünistler” gibi adlandırmalar kullanacaklardır. Bu gruplar birbirlerini “tepelemesi gereken düşmanlar” (Baydar, 2010: 97) olarak görmektedir.

Öğrenci eylemleri, İstanbul ve Ankara’da yoğunlaşmakla birlikte diğer büyük kentlerde de ortaya çıkar. *İzmir’in İçinde* romanında, Emre’nin nişanlısı Gülseren, İzmir’de tesadüfen gördüğü bir öğrenci eylemine kendisinin de istemsizce katıldığını söyler. Gülseren, tesadüfen oradan geçmekte iken Tahkikat Komisyonu’nu protesto etmek amacıyla ellerinde pankartlarla yürüyen gençleri gördüğünü ve bir anda heyecanlanarak toplanan gençlerin arasına katıldığını anlatır. Marşlar söyleyerek yürüyen öğrenciler, “Özgürlük” ve “Menderes Çekil” şeklinde slogan atmakta, ellerinde taşıdıkları pankartlarda ise “Menderes sonun geldi” gibi ifadeler yer almaktadır. Derken polis müdahalesi gelir, öğrenciler direnişe geçerler. Polislere bir süre direnen öğrenciler, bir süre sonra dağılmak zorunda kalırlar. Ara sokaklara kaçışan öğrenciler fakültede buluşmak üzere kaçarak dağılırlar. Gülseren’e göre o gün orada çok kalabalık bir öğrenci grubu vardır. Mitinge, öğrencilerle birlikte kendisi gibi öğrenci olmayan halktan insanlar da katılmıştır. Gülseren’in anlattıklarından heyecanlanan Emre ise “Günlerdir Ankara’da, İstanbul’da, İzmir’de gençler

ayaktaydı. Memlekette gittikçe gerilim artıyordu” (Kocagöz, 1989: 238) şeklinde düşünür.

İzmir'in İçinde'de Emre'nin Albay emeklisi olan babası 1960 Nisan ayında yaşanan eylemleri, mitingleri ve Türkiye'nin durumunu 1919 yılında İzmir'in Yunanlılarca işgal edilmesi üzerine İstanbul'da düzenlenen Sultanahmet Mitingi'ne benzetir: “O günler memleketin en karanlık günleriydi. Bugün de öyle. Ne var ki koşullar çok değişik. O günlerde, dış düşmana karşı bütün ulus miting yapıyordu, bugün sadece aldatılamayanlar, aydınlar, iç düşmana karşı miting yapıyor” (Kocagöz, 1989: 289). DP hükûmetini “iç düşman” gibi ağır bir ifadeyle eleştiren Albay, Yavuz'a (1999: 51) göre tipik, tek partici bürokrat tipine örnektir. Onun Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına bağlı biri olduğunu düşünen Oktay (1993: 1022-1023) ise onu “Yakup Kadri'nin 'arsa spekülasyonlarına' bulaşmamış devrimcilerini anımsatan bir jakoben.” şeklinde tarif etmektedir.

4.3.2.4.2. Mayıs 1960 Öğrenci Olayları ve 27 Mayıs Müdahalesi

1960 yılı Nisan ayında yoğunlaşan öğrenci eylemleri, Mayıs ayında da devam etmiş ve iyice artarak kontrol edilemez bir hâle bürünmüştür. Bu durum aydın, basın, öğrenci ve halkın bir bölümünde ordunun yönetime müdahalesinin bir beklentiye dönüşmesine neden olmuştur.

Mayıs ayında İstanbul'da düzenlenecek olan NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı öncesinde hükûmet, toplantının olaysız geçmesi için sıkı önlemler almış, sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir. Fakat öğrenciler, tüm önlemlere rağmen yabancı ülke temsilcilerine seslerini duyurmak amacıyla harekete geçmişler ve eylemler düzenlemişlerdir. Burada yaşanan olayları Aydemir (1988: 416) şu ifadelerle anlatır:

İstanbul Üniversitesine mensup kalabalık bir gençler grubu... Belediye Sarayı üzerine yürüdüler. Protestolarını, Türkiye'nin müttefiklerine de duyurmak (...) bu iktidarı desteklemediklerini göstermek istediler. Örfî İdarenin sevk ettiği kuvvetlerle öğrenciler arasında karşılaşmalar, direnişler, bazen de kovalamacalar

oldu. Harekâtı bizzat Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un idare etmesi ise garip bir haldi. Ama öğrenciler, yapmak istediklerinde muvaffak olmuşlardı.

İzmir'in İçinde romanında, Emre'nin Ankara'da görevli olan Yarbay eniştesi, 27 Mayıs Askerî Müdahalesi'nin İzmir'deki ayağında görevli olarak yanlarına gelmiştir. Emre'nin Albay babasıyla gündem hakkında konuşurken İstanbul'da NATO toplantısı yapılacağı ve hükûmetin bir haftadır yoğun eylemler düzenleyen öğrenci gösterilerinden korktuğu için sokağa çıkma yasağı ilan ettiğini söyler. Yarbay, “Gençlerin heyecanı bizi büsbütün heyecandırdı” (Kocagöz, 1989: 281) diyerek öğrenci eylemlerinin askerler tarafından olumlu karşılandığını ifade eder.

Bir Gün Tek Başına'da, öğrenci olayları 1960 yılında artarak devam etmektedir. Kenan, nisan ayında gerçekleştirilen yoğun eylemleri doğru bulmamakta ve “Tam Menderes Sovyetlere yanaşacağı sıra özgürlük ayranı kabardı birilerinin” diyerek gösterileri eleştirmektedir. Bu eleştiri karşısında Günsel ise “Ne bileyim, biraz da olayların akışına kapıldık belki de” (Türkali, 1980: 5520-521) diyerek olaylarda gençlerin çok da düşünerek hareket edemediklerini itiraf edecektir. Romanda 1 Mayıs günü radyodan, sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği, öğrencilerin memleketlerine gönderildiği, üniversite ve yurtların kapatıldığı (Türkali, 1980: 519) haberleri verilmektedir. Ertesi gün (2 Mayıs) öğrenciler, Belediye Sarayı'nda toplantı yapacak olan NATO temsilcilerine ve yabancı basına seslerini duyurmak için bir protesto düzenleyeceklerdir. Gençler Saraçhanebaşı'na yürümeye başlarlar. Belediye binası etrafı ve ara yollar öğrencilerle dolmuştur. Öğrenciler tarafından “Diktatörler kahrolsun” sloganları atılmaktadır. Yabancı basının dikkatini çekmek için farklı dillerde pankartlar ve dövizler hazırlanmıştır. Askerler, süngü takarak kalabalığı dağıtmak üzere saldırıya geçerler. Öğrencileri tutup sürükleyerek araçlara bindirip Müdüriyet'e ve Valilik'e götürmektedirler. Günsel de Valilik'e götürülenler arasındadır. Kendisiyle birlikte birkaç kız daha vardır. Burada kendisine kötü davranılmaz, sadece devleti yıkmak isteyenlerle birlik olmamaları, onlara uymamaları yönünde nasihat edilir. Günsel, buradan da Kenan'ın ricası üzerine Rasim'in girişimleri neticesinde serbest bırakılır.

Bıçağın Ucu’nda, 1960 yılı bahar aylarında Suat karakterinin iç konuşmalarıyla Vatan Cephesi’ne üye olanların radyodan okunması, tutuklamalar ve hayat pahalılığı dile getirildikten sonra “Üniversitelerde büyük huzursuzluk: öğrenciler gidişi beğenmiyorlarmış” (İlhan, 1996: 226) denilerek öğrenci eylemlerinin başlayacağı hissettirilir. Romanın ilerleyen bölümlerinde ise artık öğrenciler eyleme geçmişlerdir. Halim, bir gün eve sevinç ve telaş içinde gelir. Karısı Suat’a yaşanan olayları “Bugün Beyazıt Meydanı’nda yüzlerce öğrenci Menderes aleyhinde gösteri yapmışlar... Polis üniversiteye giriyor, cop, kavga kıyamet gırla! Öğrencilerin üzerine ateş açılmış, yaralananlar olmuş. Basbayağı harp canım. Ortalıkta söylentinin bini bir para, rektör de yaralananlar arasındaymış diyorlar” (İlhan, 1996: 304) ifadeleriyle anlatır. Suat, böyle bir şeyi beklemediği için inanmakta güçlük çeker. Halim, arkadaşları Galib’le yolda üniversiteli öğrencilere ve Ressam Cavcav’a rastladıklarını, Beyazıt Meydanı’na giderek eylemlere katılmak isterken Eminönü’nde yollar kapatıldığı için gidemediklerini söyler. Halim, sıkıyönetim ilan edilebileceğini düşünerek radyoyu açar. Radyoda, bir süre sonra İstanbul Üniversitesi’ndeki olaylar nedeniyle İstanbul ve Ankara’da sıkıyönetim ilan edildiği, geceleri sokağa çıkma yasağı getirildiği ve tüm siyasi toplantıların yasaklandığını ifade eden sıkıyönetim komutanlığının bildirisi okunur.

Romanda Halim, “eylem tasarı olmaktan çıkmış, Beyazıt’ta, Kızılay’da Taksim’de harıl harıl uygulanıyor” diye düşünerek mutlu olmakta, fakat bu kalabalığın içinde kendisinin ve işçilerin olmayışına hayıflanmaktadır. Bu arada Galib’in sözlerini hatırlar. Eski devrimcilerden Galib, halktan yıllarca bir tepki gelmesini beklediklerini, tam umudu kestikleri anda ise bu tepkinin öğrencilerden geldiğini, ancak bu durumun üzücü olduğunu söylemiştir. Bu eylemde kendilerinin, yani eski devrimcilerin payının olmadığını düşünen Galib, “kendiliğinden, hatta bize rağmen oldu, ne olduysa! Bana koyan bu” (İlhan, 1996: 308-309) diyerek ifade eder. 1960 Mayıs ayındaki öğrenci eylemlerinden sonra üniversite kapatılır. Kendi aralarında tartışan öğrencilerden biri, üniversitenin kapatılmasındaki amacın, dışardan gelen öğrencilerin memleketlerine dönmelerini ve eylemlere katılan öğrenci sayısının azaltılması olduğunu söyler.

Arkadaşı ise bu görüşe karşı çıkarak öğrencilerin “ölürüz de gitmeyiz” diye düşündüklerini ve hiçbirinin gitmediğini ifade eder.

1960 yılı Mayıs ayında yaşanan olaylardan biri de Başbakan Adnan Menderes’in Ankara Kızılay’da öğrenciler tarafından protesto edilmesi, hatta tartaklanması hadisesidir. *Yaraya Tuz Basmak*’ta (İlhan, 2007: 304) bu olay, “Kızılay Meydanı’nda gösteri yapan öğrenciler Başbakan Menderes’i tartaklamış. Arabasıyla geçiyormuş, iyice yuhalamışlar, katlanabilir mi, sen kalk arabadan in öğrencilerin üzerine yürü, eh onlar da durur mu?” ifadeleriyle anlatılır.

İzmir’in İçinde’de Gülseren; Cahit ve Emre’yle konuşurken Ankara’daki öğrenci eylemlerinde kullanılan 555-K (Beşinci ayın beşinci günü Kızılay’da) kodunu kullanarak bir şaka yapar. Konuşmanın devamında Cahit “Öğrenciler Menderes’in yakasına dek sarıldılar. Bundan öte nereye gidebilirler ki? İhtilal çıkaramazlar herhalde” (Kocagöz, 1989: 289) diyerek söze girer. Cahit, öğrencilerin ihtilal çıkarmaya kalkmaları durumunda halkın yanlarında olmayacağını ve onlara karşı çıkacağını, halksız da asla ihtilal olamayacağını ifade eder. Cahit’e göre öğrenciler halkın desteğini kazanamamışlardır.

4.3.2.4.3. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi ve Sonrasındaki Öğrenci Olayları

27 Mayıs Askerî Müdahalesinin gerçekleşmesinde öğrenci eylemlerinin önemli bir etken olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu dönemde öğrenciler düzenledikleri yoğun eylemlerle hükûmeti oldukça güç duruma düşürmüşlerdir. Sertel’e (1969: 117) göre 27 Mayıs sürecinde “üniversite profesörleri, hukukçular, öğrenciler ve diğer ilerici aydınlar ordudaki subaylar kadar önemli bir rol oynamışlardır.” Bununla birlikte bu müdahalenin daha sonraki yıllarda yaşanan öğrenci olayları için de önemli bir neden oluşturduğu söylenebilir. Timur’a (2000: 268) göre “Demokrasiyi pekiştirme çerçevesinde, geçicilik vaadiyle gelen 27 Mayıs

askerî rejimi de üniversitelere ve öğrenci hareketlerine daha ileri bir devrimci ivme kazandırmıştır.”

27 Mayıs'ta gerçekleştirilen askerî müdahale sonrasında sol görüşlü kesimin bunun halk için yapılmış bir “devrim” olduğu ve ülkedeki sorunların düzeleceği beklentisi, kısa süre sonra son bulurken 1963 yılından itibaren olaylar tekrar görülmeye başlamıştır. Özellikle 1960'ların ikinci yarısından sonraki dönemde öğrenci olayları yoğun biçimde devam eder.

Roman türünde “nesnel gerçekliğe bağlılık, birtakım tarihsel belgelerin romanda sunulmasıyla veya olayların gerçek yaşamdan alındığının şu veya bu şekilde kanıtlanmaya uğraşılmasıyla kendini göstermektedir” (İdil, 1983: 16). Attila İlhan da romanlarında yer verdiği radyo ve gazete haberleriyle ele aldığı olayları gerçek hayata dayandırmaktadır. Arseven'e (2010: 271) göre bu durum, yazarın görüşlerini ileri sürerken bunların gerçek olduğunu ve birtakım belgelere dayandığını kanıtlama yolunu seçmesiyle ilgilidir. Örneğin, *Bıçağın Ucu*'nda (İlhan, 1996: 412) müdahale haberi radyodan “Dikkat! Dikkat! Büyük Türk Milleti! Silahlı Kuvvetlerimiz, İstanbul, Ankara, Eskişehir ve diğer büyük merkezlerde, 27 Mayıs saat 03.00'den itibaren idareyi ele almıştır” şeklinde duyurulur. Anonsu Suat ve Halim sevinçle karşılar. Bu sahneyle roman sona erer. Benzer şekilde *Sırtlan Payı*'nda bölüm aralarında verilen gazete haberleriyle olayların gerçek hayatla örtüştürüldüğü göze çarpmaktadır. Romanda, 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi'nin hemen sonrasındaki aylarda öğrenci eylemlerine pek rastlanılmaz. Sadece bazı Demokrat Partililerin ordunun yönetime müdahalesini ve gerçekleştirilen tutuklamaları protesto etmek maksadıyla bir protesto yürüyüşü yapacakları yer alır. Verilen gazete haberinde “DP'lilerin yapmayı tasarladıkları bu nümayişlere mukabele etmek maksadıyla dün öğleyin Hava Harp Okulu öğrencileri ve subayları bir ihtar yürüyüşünde bulunmuşlardır” (İlhan, 1974: 165) denilerek askerî öğrencilerin gerçekleştirdiği bir yürüyüşten bahsedilir. Bu yürüyüşte öğrenciler İstiklal Marşı söylerler ve bir general sert açıklamalarda bulunur.

İzmir'in İçinde romanında Emre'nin Ankara'dan İzmir'e askerî müdahalede görevli olarak gelen eniştesi Yarbay Sabri, müdahale öncesindeki süreçte sık sık gizli

telefon görüşmeleri yapar. Sonunda darbe gerçekleştirilir. Aydın ve öğrenciler başta olmak üzere Sol görüşlü kesim müdahaleyi sevinçle karşılar. Emre, askerî müdahaleden sonra yaşananları “ilk günlerinde hükûmetin devrilmesiyle millet, sokaklara, alanlara döküldü. Mitingler, marşlar, fener alayları birbirini izledi. Üniversiteli gençler, askerlerle omuz omuza daha ilk günden tankların üzerinde gösteriler yaptılar” (Kocagöz, 1989: 334) ifadeleriyle anlatır.

Savaş Çağı Umut Çağı'nda, 1960 yılı Mayıs ayına gelindiğinde karışıklıklar artmış, toplumun bir kesiminde ve aydınlarda artık askerî müdahale beklenir hale gelmiştir. Olayların her geçen gün tırmanması ve iyice kontrolden çıkması üzerine 27 Mayıs 1960'ta ordu yönetime müdahale eder. Gençler, 27 Mayıs Müdahalesiyle savaşı kazandıklarına, “Bir çağ[ın] bitmiş, yeni bir çağ[ın] açılıyor” olduğuna inanmışlardır. Kendilerini “ikinci Cumhuriyet'in kurucuları” olarak düşünmektedirler. Fakat düşündükleri gibi olmadığını kısa zaman sonra anlarlar. Öğrenciler sevinçle karşıladıkları müdahaleden bir yıl kadar sonra ülkede hiçbir şeyin değişmediğini göyerek “birkaç asılmış adam, birkaç yıkıntı, bol bol hayal kırıklığından başka ne kaldı elimizde” (Baydar, 2010: 65-77) diyerek yaşananları sorgulamaya başlarlar.

Savaş Çağı Umut Çağı'nda, 1960'ta savaşı kazandıklarını ve artık bambaşka bir ülkede yaşayacaklarını düşünen öğrenciler kısa süre içinde gerçeğin düşündükleri gibi olmadığını anlarlar. Üniversite koridorlarında gruplaşmalar ve karşılıklı dış bilemeler 1963 yılına doğru gelindiğinde iyice artmıştır. Bir tarafta karşı grubu “bağnaz” diyerek suçlayanlar varken bir tarafta ise diğer grubu “dinsiz imansız züppe” olarak gören kamplaşmalar yaşanmaktadır. Romanda, 1963 yılının Mart ayında, darbe sonrası durulmuş gibi görünen öğrenci eylemleri ve üniversitelerdeki hareketlilik bu tarihten itibaren artarak devam etmektedir. Sınıf tahtalarına “Saat 12'de üniversitenin bahçesinde miting” yazılmaktadır. Anlatıcı karakter “Yine sel gibi akacağız Beyazıt'a. Yine bayraklar, Atatürk resimleri, bağrışlar, marşlar... Yeni bir ayaklanış yeni bir savaş” sözleriyle darbe sonrası tekrar canlanan öğrenci olaylarını ifade eder. Üniversite koridorlarında ise artık açıktan açığa öğrenci grupları kavgaya başlamışlardır. “Yıllardan beri ekilen düşmanlık tohumları birden filizleniver[miştir].” Öğrenciler gözü dönmüş bir şekilde birbirine saldırmaktadır. “Bugünleri hazırlayanlar

ortadan çekilivermişler[dir].” Anlatıcı karaktere göre yıpranacak olan, “kurbanlar verecek olanlar” ise gençler olacaktır. Dersler ise boş geçmektedir. Anlatıcı karaktere bir gün başlarında arkadaşlarından Süleyman olan dört beş kişilik bir grubun “yırtıcı bir hayvan gibi” bir öğrencinin üzerine saldırdıklarını, onu dövdüklerini görür. Dikkatli baktığında dövülen çocuğun önceleri samimi arkadaşları olan Abdullah olduğunu fark eder. Üniversitenin koridorlarında ise “ bir tek hoca, sığınacak bir tek adam yok[tur]” (Baydar, 2010: 129-133).

Tartışma'da Fahri, okulunu bitirip babası Ekrem Bey'in yanında çalışmaya ve avukatlık stajını yapmaya başlamıştır. Fahri ve Erkal, bir gün eve gelmezler. Kaygılı bir bekleyle geçen geceden sonra Ekrem Bey ve arkadaşı Remzi, öğrenci yurtlarında, derneklerde ve karakollarda onları ararlarken tutuklanmış olduklarını anlamalarıyla rahatlarlar. Ertesi gün akşama doğru Fahri, kız arkadaşı Filiz'le eve gelir. Üç gün önce olaylar sırasında bir kurşunla ayağından vurulmuş, Filiz'in evinde saklanmışlardır. Filiz'in ailesi kızlarını da Ekrem Beylerde bırakıp kaçarcasına Gebze'ye giderler. Erkal'ın durumunu merak eden ailesine Fahri, olay günü kendilerinin Maden Fakültesinin dışında olduklarını, Erkal'ın ise içerde dövüştüğünü anlatır. Daha sonra polis içeri girmiş ve içerdekileri emniyete götürmüştür. Bu olaylardan sonra üniversite bir süreliğine kapatılır. Fahri, yaralandığı günkü olayları babasına anlatırken çatışmaların sağ görüşlü öğrencilerin yaptığı “yol kesmeler, toplu halde fakültele giden arkadaşları sıkıştırıp dövmeler. Binaları işgaller” gibi eylemlerden dolayı çıktığını ifade eder. Fahri, Gümüşsuyu mevkiinde Teknik Üniversite bölgesinde sağcı ve solcu öğrencilerin birbirine girdiğini, polisin olaylara seyirci kaldığını anlatır. Bu esnada devrimci gruptan bir öğrenci ölmüştür. Devrimci öğrenciler, sağcı öğrencileri “kıstırmaya başlamış” iken polisler “saldırganları korumak için” (Kocagöz, 1976: 119-120) sol görüşlü öğrencilere saldırır. Fahri ve arkadaşları olaylarda silah kullanan birkaç kişiyi izlemeye başlarlar. Uzunca bir süre takip ettikten sonra Fahri ve arkadaşlarına ateş açarlar. Fahri, bu sırada yaralanır. Fahri'nin vurulduğunu gören devrimci bir işçi, onu o sokaktaki evine götürerek saklar ve ilkyardımda bulunur.

Tartışma'da, öğrenci eylemleri yoğun biçimde işlenmiştir. Öğrenciler, işgal, boykot, miting gibi birçok toplu eylem gerçekleştirirken aynı zamanda da karşıt

gruplarla ve polisle de çatıştılar. Bu olaylar uzun süreli sıkıyönetimlere neden olur. Yazar, romanda genellikle sol öğrenci gruplarının karıştıkları eylemlerini anlatır. Ekrem Bey, 1968 yılından beri yaşanan olayları düşünmektedir. "Düşündükçe işlerin ne denli kötüye gittiğini daha iyi anlıyor[dur]." Öğrenci eylemleri 1968'den beri yoğunlaşmıştır. Devrimci öğrenciler; NATO'ya hayır haftası düzenlemişler, Amerikan 6. Filosu için mitingler yapmışlar, "Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ni ziyarete gelen Amerika'nın Büyük Elçisi Komer'in arabasını yakmış[lardır]." 1968 yılında polisle şiddetli çatışmalar olmuş, devrimci öğrencilerden biri "kim vurduya git[miştir]." Bununla beraber sağcı öğrenciler kurultaylar toplamışlar, toplu namazlar organize etmişler, "Ankara'da komandolar Yüksek Öğretmen Okulu'na saldırmışlardı[r]." 1969'da ise "kanlı pazar" olayları gerçekleşmiştir. Ekrem Bey, o günlerde sık sık yaşanan faili meçhul cinayetleri ise "Gün geçmiyordu ki bir genç, kim vurduya gitmesin" sözleriyle ifade eder. Ekrem Bey parti toplantıları için gittiği Ankara'dan döndüğünde üniversitede olayların çıktığı haberini alır. Oğlu, polisler tarafından gözaltına alınmıştır. Öğrenciler sınıf olarak boykot yapmışlar, son sınavlara girmemişlerdir. "Dışardan fakülteyi basan bir grupla kapışmışlar, rektör polisi çağırmış. Bunlar da üniversiteye nasıl polis girer diye sınavları boykot etmişler[dir]." Polis sol gruba saldıranları yakalayamamıştır. Ancak sol gruba dâhil yüz öğrenciyi gözaltına almıştır. Fahri de bunların arasındadır. Akşama doğru avukat arkadaşı Remzi, oğlu Fahri ve yeğeni Erkal'ı eve getirir. Gençler oldukça sakinlerdir. Ancak ailesi "ha vuruldu ha vurulacaklar diye korkudan canımız çıkıyor" diyerek tedirginliklerini dile getirirler. Fahri ve Erkal, sınavları boykot etme sebeplerini ise arkadaş ortamına uyma mecburiyeti olduğunu ifade ederler. Gençlerin: "arkadaşlar sınava girmeyeceğiz dediler, girmedik" (Kocagöz, 1976: 44-49) diyerek açıklamaları bu duruma örnek olacak niteliktedir.

1960'lı yılların sonunda ülkedeki tansiyon giderek artmaktadır. *47'liler*'de, 1969 yılı Kasım ayında öğrenci olayları iyice alevlenmiş, kanlı olaylar yaşanmıştır. "Üniversite açıldığında büyük satışı gazetelerin manşet haberi"nde bu olaylardan "üniversite kanla açıldı" (Füruzan, 1975: 342) ifadeleriyle bahsedilmektedir. Kanlı olayların yaşandığı o günlerde devrimci öğrencilerden Zülkadir, sol böğründen

vurularak öldürülecektir. Emine'nin Erzurum'dan tanıdığı ortaokuldaki arkadaşlarından 1947 Erzurum doğumlu, Hacettepe Üniversitesinde Kaya Elçin adlı bir öğrenci silahlı bir çatışmada vurularak öldürülür. Gazetelerde “anarşist genç” (Füruzan, 1975: 69) ifadesiyle Filistin’de gerilla eğitimi aldığı, babasının “AP’nin ileri gelenlerinden” olduğu şeklinde haberler yer alır.

47’liler’de, 1960’ların sonlarının yaşandığı günlerde Emine, sabah okula gittiğinde arkadaşlarının tedirgin olduklarını görür. Sebebini sorduğunda “Komandolar Atatürk heykelinin otuz kırk metre ötesindedir. Silahlı olduklarını sanıyoruz” (Füruzan, 1975: 343) cevabını alır. Devrimci öğrencilerde ise sadece “Molotof kokteyli” vardır. Sol görüşlü öğrencilerin dışarı çıkmalarıyla, ülkücü öğrenciler onlara saldırırlar. Bu arada ülkücü öğrenciler “kızıklar Moskova’ya” şeklinde slogan atmaktadır. Diğer tarafta bekleyen ülkücü öğrenciler ise merkez binaya girmeye çalışırlar. Binadaki sol görüşlü öğrenciler, onları içeri sokmamakta kararlıdır. Dışarda kalan sol görüşlü grup dört yandan çevrilerek üstlerine taşlar atılır. Başka bir sol görüşlü grubun yardıma gelmesiyle karşıt görüşlü grup dağıtılır. Devrimci öğrencilerle ülkücü öğrenciler arasında ise mücadeleler devam etmektedir. Emine'nin, “tartışmalarda, çatışmalarda tutucuların gücünün ağır bastığı hukuk fakültesiyle öteki fakülteler öğrencileri arasında ayırımın açıkça ortaya konmasında ötürü girişimler sertleşmişti” (Füruzan, 1975: 274) şeklindeki ifadelerinden sağ görüşlü öğrencilerin hukuk fakültesinde güçlü oldukları anlaşılır.

4.3.2.5. “Devrimciliğin Terörizm, Eylemciliğin Aktivizm Olduğu Nokta”¹³ 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Öncesi ve Sonrasındaki Öğrenci Olayları

1960’lı yıllarda işgal, boykot, gösteri, yürüyüş vb. gibi toplu eylemler şeklinde görülen öğrenci eylemleri, zamanla şekil değiştirerek çeşitli örgüt ve hiziplerin

¹³ Bu ifadeyi Atilla İlhan, *Hangi Sol* (2011a: 154) adlı eserinde 12 Mart öncesi dönem için kullanmaktadır.

gerçekleştirdiği terör eylemlerine dönüşmüştür. Özellikle aşırı sol grupların düzenledikleri banka soygunu, fidye amaçlı adam kaçırmaya gibi silahlı ve radikal eylemler, 1960'ların ikinci yarısından itibaren görülmeye başlamıştır. Kürkçü (2008: 494-497), 1970-71 yıllarını Türkiye'de sosyalizm adına silahlı bir hareketin başlangıcı olarak görmektedir. Araştırmacı, bu durumu devrimci grupların kendilerini uluslararası bir komünist devrimci hareketin parçası olarak konumlandırması, silahlı mücadeleyi sosyal devrim mücadelesinin gereklerinden biri olarak görmesi, dünyadaki gelişmeler ve anayasal düzlemde sonuç alınamayacağı düşüncesi gibi nedenlere bağlamaktadır. Attila İlhan'ın (2011a: 154), öğrenci eylemlerinin bu dönemine ilişkin aşğıdaki ifadeleri ise dikkat çekicidir:

12 Mart öncesinin tarihini yazacakların en büyük merakla arayacakları nokta, bence nedir bilir misiniz? Öğrenci eylemciliğinin fakülte boykotu, bildiri dağıtımından çıkıp tedhişçiliğe dönüştüğü nokta! Devrimciliğin terörizm, eylemciliğin aktivizm olduğu noktadır çünkü o; çünkü oradan itibaren toplumculuk öğretisel yatağından çıkmış, kışkırtmaların ve olayların çalkantısına kapılarak serüvenciliğe dönüşmüştür.

1970'li yıllar, öğrenci olaylarının iyice tırmandığı yıllardır. *Bir Uzun Sonbahar*'da, anlatıcı karakter sürgündeyken birçok öğrenci eylemleri yapılmış, o sürgünden döndüğü 1970 yılı sonbaharında ise eylemler artarak devam etmiştir. Ancak bu eylemler, adam kaçırmaya, banka soymaya ve silahlı eylemlere dönüşerek bir şekil değişikliğine uğramıştır. Anlatıcı karakter, içinde buldukları dönemi “değişik, gergin bir dönemde yaşıyorduk” ifadesiyle dile getirir. Anlatıcı karakter, toplumdaki hareketliliğin gittikçe arttığını, köylülerin köylerde ağaların kendilerinden gasp ettikleri toprakları işgal etmeye başladıklarını ifade eder. Ona göre toplumun en hareketli kesimi ise öğrencilerdir. Öğrenciler “polisle çatışıyorlar, fakülteleri boykot ediyorlar, gösteriler düzenliyorlar[dır]” (Özlü, 1976: 63).

Bir Uzun Sonbahar'da anlatıcı karakter, üniversite öğrencilerinin gerçekleştirdikleri eylemlerin her geçen gün artarak devam ettiğini ve öğrencilerde “içten içe bir kaynaşma, yorulma” olduğunu ifade eder. O dönemdeki öğrencilerin, kendi kuşaklarından çok daha farklı olduklarını düşünür. Ona göre o öğrenciler “Yeni bir insan kuşağı[dır].” Kız arkadaşının gençlerin bir şeyleri başarıp

başaramayacaklarını sorması üzerine anlatıcı karakter, “Benim gördüğüm çocukları bir çembere almak istiyorlar” dedikten sonra, gençlerin düşünce suçlarından yargılandıklarında hemen serbest kaldıkları için onları “silah bulundurma, dinamit bulundurma, yaralama, öldürmeye girişme” (Özlu, 1976: 104-105) gibi adi suçlardan hâkim karşısına çıkarmak istediklerini ifade eder.

Tartışma'da, 1970 yılı gelmiş, eylemler ve olaylar iyice artmıştır. Ekrem Bey, gazetelere göz atmaktadır. “Hiç de iç açıcı haber yok” diye düşünür. “İşgaller, grevler, öldürmeler sürüp gidiyor[dur].” Öğrenciler, Ankara’da dersleri boykot ederken bir yandan da şehir otobüslerini de bir günlüğüne işgal etmişlerdir. 12 Ekim 1969 seçimleri yapılmış, iktidar değişmiş, ancak Ekrem Bey’e göre uygulamalar ve zihniyet değişmemiştir. Yine ona göre hükûmet, Komünizmle Mücadele Derneği ve komandolar gibi oluşumlara destek olmaktadır. Polis ise bütün “sokak olaylarına, işgallere, grevlere seyirci görünüyordu[r]” (Kocagöz, 1976: 112-113). Öğrenci olayları, romanda İstanbul ve Ankara’da yoğunluk kazansa da başka illerde de görülmektedir. Ekrem Bey’in uçakta karşılaştığı İzmirli gazeteci “İzmir’de de hep vardı ama daha da büyüdü öğrencilerin eylemleri... Bu kez, en sonunda dağa çıktılar” (Kocagöz, 1976: 184) diyerek bu duruma dikkat çeker. Gazeteciye göre öğrenci eylemleri “kır gerillacılığına” dönüşmektedir. O sıralar İzmir’de olan Erkal, öğrenci olaylarına karışmış, bir haftadır bulunamamaktadır. Bu yüzden Ekrem Bey, kız kardeşi tarafından İzmir’e çağrılır. Araştırdığında onun sıkıyönetim tarafından bildiri taşıdıkları gerekçesiyle gözaltına alındığını öğrenir, sıkıyönetim komutanlığına giderek olayı soruşturur. Buradaki rütbeli bir asker olan adli müşavir, kendisine oldukça iyi davranır. Adli müşavir, Erkal’ın İstanbul 1. Ordu Sıkıyönetim komutanlığının yayımladığı arananlar listesi içinde adı geçtiği için İstanbul’a gönderileceğini söyler. Ekrem Bey, Erkal’ı ziyarete gittiğinde onun pantolonunun kan içinde olduğunu görür.

Sanca'da, 1970 yılının 9 Mayıs gününde Ankara’da sağ görüşlü öğrencilerin düzenlediği “dokuz ışık yürüyüşü”nden söz edilir. Sol gruptaki öğrenciler yürüyüştekileri tahrik etmek, çatışma ortamı oluşturmak ve mutlaka kan akmasını sağlamak için yürüyüş güzergâhında bulunan Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesinin

çatısına konuşlanırlar. “Asit tenekeleri, molotof kokteylleri ve silahlar”la beklerler. Amaçları, yürüyüşteki kalabalığı dağıtmak ve “seller gibi kan” akmasını sağlamaktır. Basına da “azgın komandoların Hukuk ve Siyasal’ı basması, ana kuzularını öldürmesi” şeklinde haber yaptırmayı, bununla da “küçük burjuvazi, asker, sivil aydın zümreyi” yanlarına çekmeyi amaçlamaktadırlar. Fakat bekledikleri gibi olmaz, ülkücüler tahriklere kapılmadan yürüyüşlerine devam ederler. Bunun üzerine İstanbul’da tüm ülkenin dikkatini çekecek büyük bir karışıklık çıkarmaya çalışacaklardır. “DİSK’in tahriki ile patlayan işçi grevini, solcu militanların sloganları ile ‘halk savaşı vermeye yürüyen işçileri, yaralanan askerleri” romanın ana karakteri Dursun, gazetelerden okuyacaktır. “Devrimci gençler tarafından yırtılan Türk bayrağı olayını” (Işın, 2008: 153-161) ise kafası alamayacaktır.

Yağmur Sıcağı’nda devrimci öğrenciler, 1960’ta olduğu gibi 12 Mart’ı da olumlu karşılamışlardır. Güher ve devrimci bir karakter olan sevgilisi Zekeriya, bir lokantada otururlarken radyodan ordunun yönetime müdahale ettiğini öğrenirler. Zekeriya’nın, zaten böyle bir şeyi beklemiş gibi bir hâli vardır. Bundan dolayı verilen habere pek şaşırmaz. Zekeriya “Artık kurtulduk. Devrimci güçler el koymuş idareye” (Ceyhan, 1978: 238) diyerek sevinç çığlıkları atar. Ancak askerî müdahale sonrasında olaylar, Zekeriya’nın ve diğer devrimcilerin umdukları gibi gelişmeyecektir. O dönemde önlenemeyen silahlı eylemler, banka soygunları, adam kaçırmaya gibi birçok olay yaşanır. Olaylardan dolayı önemli şehirlerde sıkıyönetim ilan edilir. 12 Mart sonrası dönemde tutuklanarak işkence gören Zekeriya, askerî müdahaleye sevindikleri günleri “demek henüz daha olayları doğru dürüst yorumlayacak derecede olgunlaşmamışız” diyerek bu durumu ortaya koyar. Zekeriya, sözlerini şu şekilde sürdürür: “Biz muhtıra sermaye sınıfına, Süleyman’a karşı verildi sanırken, meğer muhtırayı sermaye sınıfı verdirtmiş de ruhumuz bile duymazmış.” (Ceyhan, 1978: 336) Zekeriya’ya göre öğrenciler, mevcut durumun ciddi bir aşamaya girmesinden dolayı sıcak savaş yapmak zorunda kalacaklardır.

Yarın Yarın’da, 1971 yılının henüz başındayken ülkede olayların iyice tırmanmasından “kurşunlanarak öldürülen öğrencilerin sayısı on yediye buldu. Ülkenin her yanında grevler, lokavtlar, işsizler...” (Kür, 1987: 298) denilerek bahsedilir. Adam

kaçırma, banka soygunu gibi olaylar da yaşanmaktadır. Tüm bu artan olaylar neticesinde 12 Mart Muhtırası verilir ve bunun üzerine hükûmet istifa eder. Bundan sonraki süreçte yoğun bir tutuklama süreci başlar.

1970’li yıllarda ve sonrasında oldukça fazlaca konuşulan meselelerden biri de sol görüşlü bir grubun Filistin’e gitmeleridir. Bu konu *Bir Uzun Sonbahar*’da işlenir. Anlatıcı karakterin çalıştığı büroya Neco adlı bir arkadaşı gelir. Bu kişi, öğrencilerin ileri gelenleriyle konuştuğunu, gençlerin Filistin’e gideceklerinden bahsettiklerini söyler. Kendisinin öğrencilere gitmemelerini tavsiye ettiğini, ancak öğrencilerin gitmemeleri hâlinde polisin, karışıkları olaylardan dolayı kendilerini İstanbul’da yaşatmayacağını ve uzun süre hapiste tutulacaklarını düşündüklerini söyler. Anlatıcı karakter, bu sözler karşısında polisin öğrencileri içeri alamayacağını, içeri aldıklarını ise çok kısa bir süre içerde tutabileceğini, çünkü öğrencilerin çok kalabalık olduklarını ifade eder. Neco ise gençlerin “devrimci olarak belki kendilerinde bir aşama yapmak istiyorlar” (Özlü, 1976: 67-68) diyerek karşılık verir. Anlatıcı karakter, romanın ilerleyen bölümlerinde Filistin’den dönen bazı gençlerle görüşür. Bu gençler, Filistin’in çok karışık bir yer olduğunu ve orada büyük bir çekişme yaşadıklarını söylerler. O gençlerden biri, gazetelere “devrimcilik, devrimci eğitim” gibi konular üzerine olumsuz anlamda bazı açıklamalar yapar. Polis bu duruma hiç müdahale etmez. Anlatıcı karakter, bu durum karşısında onun polisle ilişkili biri olabileceğini düşünür.

4.3.2.5.1. Silahlı ve Radikal Eylemler

1970’li yıllarda öğrenci gruplarının, silah taşımaya, hem kendi aralarındaki çatışmalarda hem de düzenledikleri eylemlerde silah kullanmaya başladıkları görülür. Bu dönemde adam kaçırma, banka soygunu, gasp, cinayet gibi silahlı eylemlere özellikle aşırı sol örgütlere bağlı öğrencilerin de katıldıkları romanlarda dikkat çeken hususlardandır.

Yağmur Sıcağı'nda, Prof. Ali İhsan Bey, kendisinden oldukça küçük yaşta olan karısıyla tartışırken onunla aralarındaki uyumsuzluğun nedenlerinden birinin de eşinin II. Dünya Savaşı sonrası doğan nesilden olmasına bağlar. Ona göre bu savaş, insanların ve toplumların yapılarında birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Ali İhsan Bey, eşine “Sizin kuşağın tarihi bir misyonu olsa gerek” derken o dönemde yaşanan gençlik bunalımlarını II. Dünya Savaşı sonrası doğan neslin yaşamak zorunda olduğu bir süreç olarak görür. Romanda üniversite olayları veya siyasi olaylardan mümkün mertebe uzak durmaya çalışan Ali İhsan Bey, öğrencilerin gerçekleştirdikleri eylemleri anlamsız bulmaktadır. Ancak “durup dururken düşmanlıklarını üzerine çekmekten korktuğu için” onlardan uzak durmaya çalışır. Bunula birlikte o dönemde yaşanan kargaşanın “bir gençlik öfkesi sonucu olduğuna, bir süre sonra kendiliğinden dinginleşeceğine de yürekten inanıyordu[r].” Bundan dolayı bu olayların üzerine gidilip büyütülmemesi ve kangren haline dönüştürülmemesi gerektiğini düşündüğü için olaylarla ilgili kendi görüşlerini açıklamaktan ısrarla kaçınmaktadır. Ali İhsan Bey, bir gece geç bir vakitte evlerinin kapısının çalınması üzerine o günlerde sık sık yaşanan bazı radikal eylemleri hatırlayarak kendi başına da benzer bir durum gelmesinden korkar “kır gerillası, şehir gerillası dedikleri zıpırlar? Gün geçmez ki bir banka filan soyulmasın. Adam kaçırılmasın. Hani ister misin şimdi, merdivenlerden koşsun gelsinler de tabancayı alnına dayayıversinler” (Ceyhun, 1978: 197-200).

1970’li yıllarda faili meçhul cinayetlerle birkaç arkadaşını yitiren Demir Özlü, bu olaylardan sonra İsveç’te “gönüllü” bir sürgün yaşar (Andaç, 1997: 399). Bu dönemde sık sık yaşanan şiddet eylemleri yazarın *Bir Uzun Sonbahar* adlı romanında da ele alınmaktadır. Romanda anlatıcı karakter, radikal eylemler düzenleyen bir sol gruba çeşitli malzemeler sağlamaktadır. Romanda, 1970 yılı Kasım ayının ortalarıdır. Anlatıcı karakterin bürosuna bir gün tanıdığı gençlerden biri gelir. “Abi, S. Fabrikasının sahibinin ev adresini bulabilir misin?” diye sorar. Anlatıcı karakter adresi bularak gence verir. Akşamüzeri onunla tekrar karşılaştıklarında genç, yanındaki genci göstererek “Ankara’dan geldi. Bütün bombaları yapmayı biliyor. O herifin garajına bomba atacağız bu akşam” (Özlü, 1976: 127-128) diyerek iş adamının adresini niçin istediklerini açıklar. Bu adamı seçmelerinin nedeni fabrikasında gerçekleştirilen bir

grev sırasında bir işçinin öldürülmesidir. Adamın garajında duran arabasına bomba yerleştirilerek adamı korkutmak için patlatacaklardır. Canına zarar vermek istemiyorlardır.

Bir Uzun Sonbahar'da, 1970 yılı Kasım ayının son günlerinde anlatıcı karakterin hapisshaneden tanıdığı genç, “bir şeyler taşıyacağım” diyerek anlatıcıdan araba ister. Fakat araba bir arkadaşına ait olduğu için gizli bir işte kullanılmak üzere onu veremeyeceği cevabını alır. Bu genç, daha sonra tekrar kendisine ulaşarak ondan yanına uğramasını ister. Anlatıcı karakter, onun yanına gittiğinde, “Abi, para gerekli, biraz da silah, bir silah kaçakçısı falan” (Özlu, 1976: 147-154) der. Ertesi gün anlatıcı karakter gence, bir adamın ona para getireceğini, diğer gün de silahların kendisine teslim edileceğini söyler. Yine o günlerde Ankara’da bir banka soygunu gerçekleştirilir. Gazeteler günlerce eylemi yapanlar olarak “bazı gençlerin adlarını” yazar. Birkaç gün sonra anlatıcı karakter, bu eylemi yapanlardan birinin imzasıyla bir mektup alır. Gelen mektupta eylemlerinin “küçük burjuva anarşizmi” olarak adlandırıldığı ancak önemli olan şeyin, eylemin içinde yer almak olduğuna ilişkin bir mesaj vardır. Romanda 1970 yılı Kasım ayında birçok radikal eylem gerçekleştirilir. Bunlardan bazıları Ankara’da bir şoförün, elleri bağlanmış bir şekilde ölü bulunması, birkaç yabancı kurum ve bir profesörün dairesi önünde bomba patlatılması, bir banka daha soyulması ve başka soygunlardır. Romanda bunları yapanlar hakkında bilgi verilmesi de o dönemde birçok kola ayrılan ve radikalleşen sol grupların gerçekleştirdiği eylemlerden bazıları olduğu düşünülebilir.

Sancı'da Turgut, Seyhan tarafından “sınıra” (1970’li yıllar) silah kaçakçılığı yapmak üzere bir göreve gönderilir. (Turgut, bir daha dönemeyecek ve orada jandarmalar tarafından öldürüldüğü söylenecektir. Ancak Leyla, onu öldürenlerin Seyhan ya da örgütten birileri olduğunu düşünecektir.) Seyhan, Turgut’tan gitmeden önce silahını kendisine bırakmasını ister. Turgut, Seyhan ile Leyla’yı odasında yalnız bırakırken “Temizleyecek kıızı, sonra suçu bana yükleyecek!.. Sonra da ırzına geçecek!” (Işinsu, 2008: 79) şeklinde düşünür. Böyle düşünmesinin sebebi ise dağda “aylar evvel mağarada sabahlarken” Seyhan’ın buna benzer şeyler söylemesidir. Turgut’un bu şekilde düşünmesi ve devamında yaşananlar, sol grup arasındaki

birbirine güvensizliği ve yapabilecekleri kötülükleri göstermek amacıyla yazar tarafından özellikle kurgulanmış olduğunu düşündürür. Gerçekten de Seyhan, Leyla ile odada yalnız kalınca tabancayla korkutarak ona sahip olur.

Sancı'da, 1970'li yıllarda silah ve cephane için gerekli olan parayı sağlamak için öğrencilerin gerçekleştirdiği gasp olaylarına yer verilir. Silahlı eylemler, çatışmalar, adam kaçırmaya gibi olaylar halkın da gençlere olan desteğinin bitmesine ve insanların gençlerden sırt çevirmesine neden olacaktır. Çünkü can güvenliği kalmamıştır. Leyla'nın annesi Sabiha Hanım bir arkadaşının yaşadığı silahlı gasp olayını anlattıktan sonra "Ne olacak halimiz... artık sokağa çıkmaya korkacağım, korkuyorum Saadettin" diyerek endişesini ifade eder. Sabiha Hanım'ın "ana evlattan, hoca talebeden korkar mı, nasıl devir bu?" sözleri, o dönemdeki sosyal ortama dair fikir verir niteliktedir. Bunun üzerine Leyla'nın babası Saadettin Bey, eşine sokağa çıkarken "kürk giyme, hatta çok gerekli değilse sokağa bile çıkma, hele fakülte dolaylarından uzak dur. Serseri kurşunlar dolaşüyor. Eve paket falan gelirse de sakın açmayın" (Işınsoy, 2008: 231-234) şeklinde öğüt verecektir.

Yarın Yarın'da, kaçırmaya, banka soygunu, Amerikalı askerlerin kaçıırılması gibi bazı ses getiren eylemlerden de söz edilir. Sulhi Gebzeli adlı çok zengin bir iş adamının çocuğu kaçıırılır. Kaçırmaya olayını haber aldıktan sonra Sulhi Bey, işleri bakanı da dâhil olmak üzere üst düzey bürokratları seferber eder. Ancak kaçıranlar bulunamaz. Kaçıranların istediği fidye ödenir ve çocuk serbest bırakılır. Çocuğu kaçıranların başında Selim vardır. Selim ve arkadaşlarının grubundaki kişilere baktığımızda Selim ve Recep'in öğrencisi, Memet'in işçi, Doğan'ın devlet memuru olduğu görülür. Gruptaki diğer kişilerle ilgili bilgi verilmez. Ancak Sulhi Bey'in "Dekanlık basmaya, yürüyüş yapmaya benzer mi bu işler?" (Kür, 1987: 230) ifadesinden kaçıranların öğrenci oldukları düşünülmektedir. Selim ve arkadaşları kaçırmaya eyleminden sonra yapacakları yeni eylemler konusunda tartışırken fidye amaçlı yapılan bu eylemlerin sebebinin Selim "Bu paraları topluyoruz, köylü çocuklarını, işçi çocuklarını yetiştirmek için. Arkadaşlarımızı Filistin'e gönderebilmek için" diyerek açıklar. Bu eylemlerin nasıl planlandığı ve elde edilen paraların nerelerde kullanıldığı da tartışmada sorgulanan konulardandır. Gruptaki kişilerden Memet'in elde edilen paralarla ilgili

“Nereden bulacağız, nasıl bulacağız? İşimiz bu mu bizim? Sonra nereye gidiyor bu paralar, nasıl kullanılıyor, onu bile bilmiyoruz” ifadelerinden ve bu sorulara karşılık arkadaşı Kemal’in “İşte orası hiç ilgilendirmez bizi. Bize verilen görevi yapıyoruz. Ötesi bileceğimiz iş değil” ifadelerinden eylem görevlendirmelerinin daha üst bir birim ya da kişi tarafından yapıldığı ve bu eylemlerden elde edilen paraların yine bu birim ya da kişiye verildiği anlaşılır. Kemal’e göre paraların nerelerde kullanıldığının sorgulanmaması “parti disiplini” gereğidir. Romanın ilerleyen bölümlerinde eylemci grubun talimat aldığı kişinin “Ankara’daki büyük adam” şeklinde tabir edilen bir kişi olduğu anlaşılır. Bu kişinin adı gazetelerde “gençliği kötü yola sokan, anarşizme, komünizme iten kişi” (Kür, 1987: 236-241) olarak geçmektedir. Selim, Ankara’ya giderek “Ankaralı” denen bu adamla görüştüktan sonra dönmüştür. Ancak Ankaralıya çok kızgındır. Onun bir aptal ya da provokatör bir ajan olduğunu söyler. Ankara’daki bu kişinin bir tür havarilik düzeni kurduğunu ve etrafındaki kişilerin onun söylediklerini sorgulamadan kabul ettiklerini gözlemlemiştir. Bu adamla ilgili, “Çocukları, yalnız onları mı hepimizi, tüm ülkeyi yıkıma sürüklüyor” diyerek bu adamın giderek yükselen eylemleri ve kargaşa ortamını artırmayı amaçladığını söyler. Selim, o adamla görüşmesinde adama “Ortalık böylesine karışmışken, bir sürü öğrenci boşu boşuna ölmüşken. Üniversiteler kapalı, her yanda grevler... Yapılacak iş karışıklıkları daha da artırmak değil” (s.307) diyerek karşı çıkmıştır. Ancak adam ve etrafındakiler Selim’in bu düşüncesine hak vermezler. Onlara göre “Devrimi asker-sivil-aydın zümre gerçekleştirecek[tir]” (Kür, 1987: 306-308).

Tartışma'da, devrimci grupların boykot, miting, yürüyüş, polisle çatışma gibi eylemlerin yanı sıra askerî üslerden silah ve yabancı asker kaçırma, banka soyma gibi eylemlere de karıştıkları görülür. Ankara’da yabancı askerlerin koruduğu askerî bir üssün deposundan silah kaçırmak için girişimde bulunulur. Eylemciler, gece saat üçte tel örgüleri keserek gizlice üsse girip depolarda silah ve mermi ararlar, fakat depolarda silah yoktur. Bunun üzerine üsteki bir kamyoneti, içindeki Amerikalı askerle birlikte

kaçırılır.¹⁴ Onu Ankara’da bir binaya getirerek bir gün tutarlar. Bu esnada ondan bilgi almaya çalışırlar. Ancak asker “delikanlıların işine yarayacak hafif silahların nerelerde olduğunu bilmiyordu[r].” Asker, kendisini kaçırana cebindeki parayı vermeyi teklif eder. Bunun üzerine onu kaçırana parayı almayacaklarını söyledikten sonra “Biz, gerektiğinde kapkaççıların, işbirlikçilerin hırsızlık paralarına, ulustan çaldıklarına el koyabiliriz, koyduk da” (Kocagöz, 1976: 168-169) diyerek yaptıkları banka soyma gibi eylemlerden bahsederler. Amerikalı askeri kaçırana, gazetelerde yeteri kadar haber olduklarını gördükten sonra ertesi gün ona taksi parası da vererek onu serbest bırakırlar.

Tartışma'da, 1971 yılı Mayıs ayında İsrail’in İstanbul Başkonsolos’u Efraim Elrom “İstanbul’daki evinden, silahlı dört kişi tarafından kaçırılmıştı[r].”¹⁵ Elrom’u kaçırana, kendilerini Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi Merkez Komitesi olarak tanıtır ve halen tutuklu bulunan arkadaşlarının 20 Mayıs saat 17.00’ye kadar serbest bırakılmasını isteyerek, isteklerinin yerine getirilmemesi durumunda Başkonsolos’u öldüreceklerini belirtirler. Bunun üzerine Devlet Bakanı Sadi Koçuş, radyodan bir bildiri yayınlarak bu isteklerin yerine getirilmeyeceğini, kaçırılan Başkonsolos’un en kısa zamanda serbest bırakılmaması durumunda “sözü geçen gizli örgütle uzaktan yakından ilişkisi bulunanlar ve masum gençlerimizi kışkırtıcı yayın ve sözlerle kanunsuz hareketlere teşvik eden... kimseler[in]” (Kocagöz, 1976: 227-229) derhal tutuklanacağını açıklar. Söylenildiği gibi Başkonsolos bırakılmadığı için çok fazla sayıda kişi tutuklanır.

¹⁴ Romanda geçen Amerikan üssünden asker kaçırma olayını Deniz Gezmiş, sorgusunda kabul ederek şu ifadelerle anlatır: “Balgat üssünden zenci Amerikalı Jimmy Finley’i kaçırdık, bu da doğrudur, kabul ediyorum. Bu hadisede üsse girdik, Amerikan silahlarına el koymak istiyorduk, silah deposu olarak keşfettiğimiz depoya girdik, silahları bulamadık” (Feyizoğlu, 1991:278).

¹⁵ İsrail’in İstanbul Başkonsolos’u Efraim Elrom, Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından “örgütün isminin deklare edilmesi ile örgütün çıkışı için planlanan eylem” ile kaçırılır. Kaçırılmadan sonra ülkede 547 kişi gözaltına alınmıştır Feyizoğlu (1996:388-393). Eylemciler hükümetin sert tavrı karşısında ne yapacakları konusunda aralarında tartışır fakat ortaya net ve herkesin kabul ettiği bir fikir çıkmaz. Son olarak Elrom başından vurularak öldürülür.

Tartışma'da, anlatılan devrimci gençlerin gerçekleştirdikleri bir kaçırma olayı daha vardır. Devrimciler üç İngiliz subayını kaçırmışlardır. Ellerinde makineli tüfekler bulunan dokuz eylemci, Ege Bölgesi'nde dağlarda saklanmaktadırlar. Bir köylü, onlara eşekle mermi ve yaşam malzemesi getirir. Köylü, getirdikleri karşılığında para alamayacağını söylediğinde eylemciler “zenginlerden, bankalardan el koyduğumuz parayla millet parasıyla fukaralara borcumuzu öderiz” şeklinde karşılık verirler. Yardım getiren köylü iktidarın Amerika'nın istekleri doğrultusunda haşhaş ekimini yasakladığı için halkın eylemcilere sıcak baktığını anlatır. Eylemciler ise “halkımızın daha birçok gerçeği anlaması, bilinçlenmesi için daha çok uzun bir zaman gerek” şeklinde konuşurlar. Köylü eylemcilere bölgeye jandarmaların geldiğini, tedbirli olmalarını söyler. Eylemciler kendi aralarına konuşurken Türkiye İşçi Partisi'yle ilgili “Onlar demokrasıcılık oynadılar, oyunu yitirdiler” (Kocagöz, 1976: 173-281) ifadeleriyle eleştirirler. Eylemciler iki kola ayrılarak yer değiştirmeye çalışırken bir kolu emniyet güçleriyle girdikleri çatışmada öldürülür. Diğer iki kişilik kol ise ormanda kurşunlanarak can verir.

Gün Döndü'de Güner, Anadol marka bir otomobil ve buna bir de sahte plaka ayarlamıştır. Hamza, bu araçla daha önce planlanan saatte ve yerlerde sırayla Kerim'i, Rıza'yı, İbrahim'i ve Necla'yı alarak ekibi eylem yerine götürür. Güner, elinde bir buket çiçekle orada beklemektedir. Necla kapı önünde gözcü olarak kalır. Diğerleri zile basarak kapıcıyı çağırırlar. Güner, kapıcıya Doktor Tezer Bey'i aradıklarını söyler. Kapıcı bu saatte evde olmadığını söyler. Onlar da eşini görelim, diyerek kapıcıyı silah zoruyla etkisiz hale getirirler. Bir dairenin zilini çalarak içeri girerler. Evde evin hanımı ve hizmetçisi vardır. Onları da etkisiz hale getirip, hedefteki kişinin gelmesini beklerler. Adam geldiğinde onu bina kapısından girdiği anda yakalarlar. Direnen adamı, başına silahla vurarak bayıltırlar. Adamın başından sızan kanlar gömleğini kirlettiği için ev sahibi kadından aldıkları temiz gömleği adama giydirerek onu oradan çıkartırlar. Eylemciler, istekleri yerine getirilmemesi halinde kaçırdıkları adamı öldüreceklerini söylerler. Fakat romanda bu isteklerin neler olduğu belirtilmez. Eylemciler “Bizimkisi, gözdağı vermek. Öldürmek, eli kana bulamak değil” (Kakınç, 1974: 109) diye düşünmektedirler. Birkaç gün içinde bağlantılı oldukları örgütten

birileri gelip adamı teslim alacaktır. Bu aşamada kaçırılanların görevi bitmiş olacaktır. Ancak kaçırılan adamı kimin ya da hangi örgütün teslim alacağı bilgisi verilmez. Adamı kaçırılanlar, onu başka örgüte teslim etmişlerdir. Eylemci gençler radyoda sokağa çıkma yasağı konulduğunu dinlerken akıllarına örgütün adamı öldürmüş olabileceği gelir. Bu esnada İbrahim heyecanla içeri girer ve adamın “şakağına üç kurşun sıkıp” öldürmüşler, der. Bundan sonra yoğun bir arama süreci başlar. Her biri bir tarafa dağılarak kaçmayı düşünen eylemcilerin tamamı kısa sürede yakalanır.

4.3.2.5.2. Çatışmalar

1960-1980 yılları arasında sağ ve sol görüşlü öğrencilerin birbiriyle gerçekleştirdikleri çatışmalar, özellikle *Sanıcı*’da işlenen konular arasındadır. Roman, bir çatışma içinde, ülkücü Süleyman’ın sol görüşlü öğrenciler tarafından vurulmasıyla başlar ve yine bir ülkücü olan Dursun’un, 1970 yılının Kasım ayında sol görüşlü kalabalık bir öğrenci grubu tarafından dövülerek öldürülmesiyle biter. Roman boyunca sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasındaki çatışma, bazen silahlı, bazen adam kaçırmaya, işgal, boykot, kavga, gösteri ya da fikirsiz ortamda devam eder. Romanda bir tarafta “ülkücü”, diğer tarafta ise “devrimci” gençler vardır. Romandaki karakterlere bakıldığında sağ görüşlü gençlerin daha çok savunmada kaldıkları, sol görüşlü gençlerin ise daha çok olayları başlatan ve saldırgan olan taraf oldukları görülür. Yine sağ görüşlü gençler roman boyunca daha ılımlı, yapıcı, kavga istemeyen, kadınlara saldırmamak, olayları başlatan taraf olmamak, memleket menfaatini ön planda tutmak gibi prensiplere sahip kişilerdir. Sol görüşlü öğrenciler ise genellikle kavgacı, kin dolu, şiddet yanlısı, kendi arkadaşlarını bile acımadan öldürebilen, dış kaynaklı bağlantıları olan, silah kaçakçılığı gibi illegal olaylar içindeki karakterler olarak olumsuz bir profil çizerler.

Sanıcı, “silahlar birden patladı” (Işınsoy, 2008: 9) ifadesiyle, bir çatışmanın ortasında başlar. Ankara’da Yüksek Öğretmen Okulu, sol görüşlü öğrenciler tarafından işgal edilmiştir. Ülkücü öğrenciler ise okulun yakınındaki İlahiyat Fakültesi’ne konuşlanıp geceyi orada geçirmek isterler. Fakülte dekanına bu isteklerini

bildirirler. Dekan istemese de çaresizce kabul eder. Dört yüz kadar genç, geceyi geçirmek ve olası bir çatışma durumunda hemen müdahale edebilmek için İlahiyat Fakültesi'nde gelir. Sokakta polis arabaları sürekli devriye atmaktadır. İşgali yarmak, içerde rehin tutulan ve yetmiş iki saattir bir şey yememiş olan arkadaşlarına yiyecek götürmek isteyen ülkücü öğrencilerle içerideki solcu öğrenciler çatışmıştır. Olaylarda Ziraat Fakültesi öğrencisi Süleyman Özmen adlı öğrenci vurulmuştur. Yaralı, hastaneye kaldırılacak fakat orada can verecektir. Sol görüşlü öğrencilerden de bir öğrencinin durumu ağırdır. Sokaktaki polisler rağmen bu çatışmanın gerçekleşmesi dikkat çeken bir noktadır. Ayrıca İlahiyat Fakültesi Dekanı'nın sağ görüşlü öğrencilerin fakülteye yerleşmelerine izin vermek durumunda kalması, öğrenci gruplarının gücünü göstermesi bakımından önemli bir ayrıntıdır.

Olayın ardından sol ve sağ görüşlü öğrenciler karşıt görüşlü gruptan adam kaçırlar. Yüksek Öğretmen Okulu süresiz kapatılır. Olaydan sonra Coşkun adlı sağ görüşlü bir öğrenci hiç suçu yok iken kaldığı yurttan polis tarafından sorgusuz sualsiz alınır ve suçlu ilan edilir. Bütün solcu gazeteler tarafından katil olarak haberi yapılır. Suçlanan öğrenci kendisini nasıl savunacağını çaresizce düşünürken ölmek üzere olan yaralı öğrenciyle yüzleştirilir ve vurulan öğrenci “bu değil” anlamında kafasını salladığı için serbest bırakılır. Bu durum ise o dönemdeki, gerekli araştırma yapılmadan, sırf bir suçlu bulunması için tutuklamalar yapıldığını, insanların kolayca suçlu ilan edilebildiğini gösteren olaylardan biridir. Üniversite içinde dahi silahlı eylemler ve çatışmalar çok sık yaşanmaktadır. Ülkücü bir genç başından geçen şu olayı anlatır: “öğleye doğru gittim fakülteye, matematik bölümüne vardım, merdivenin basamağına adımımı atıyordum ki birden gürültü koptu... silahlar dört yanımda patlıyordu” (Işınsoy, 2008: 147). Bu saldırıda ülkücü genç, tuzağa düşürülmüştür ve bacağından vurulur. Yine silahlar yurtlarda saklanmaktadır, öğrenciler kendileri mahkeme kurup ceza vermektedir. Dursun, Ali'ye bu durumu “okulun yatakhane... solcular ele geçirdiler, silah deposu haline getirdiler... bizden olanları uyandırıp silah zoru ile Gazi'ye götürüyorlar, orada halk mahkemesi kurup akıllarınca mahkeme ediyorlar, fena dövüyorlar...” (Işınsoy, 2008: 315) sözleriyle anlatır.

Öğrenci olayları, genel olarak üniversite ve yüksekokul öğrencileri tarafından gerçekleştirilmekle birlikte, lise öğrencilerinin de siyasallaştıkları ve olaylara katıldıkları görülmektedir. Bu durum *Alında Mavi Kuşlar*'da, işlenmektedir. Romanda Tahir'in öğretmen olarak çalıştığı kazada, lise öğrencileri arasında sık sık çatışmalar ve kavgalar yaşanır. Bir gece geç vakitlerde Tahir ve Sevim'in evine, alından ve kolundan kan sızan, yaralı bir lise öğrencisi gelir. Öğrenci, bir arkadaşıyla eve giderken bıçaklı üç kişinin saldırısına uğramıştır. Tahir, kardeşi Armağan'ın kendisini tehlikeye atmaması yönündeki uyarılarını dinlemeyerek gece vakit kaybetmeden çocuğu karakola götürür. Takip eden günlerde bir akşam iki lise öğrencisi, Tahir'in evinin kapısını şiddetli bir şekilde vurur. Evde Armağan ve Sevim vardır. Öğrenciler, lisenin önünde büyük bir kavga olduğunu, Tahir'in sol görüşlü öğrencileri lokalde toplayarak onlarla konuştuğunu haber verir. Armağan ve Sevim de lokale giderken şoförden, taş ve sopaların kullanıldığı bir kavga yaşandığını öğrenirler. Lokale vardıklarında, kapıda iki öğrencinin nöbet tuttuğunu görürler. İçerde ise Tahir'i, yaşları “on üç yaşından yirmi yaşına kadar değişen” çoğu fakir lise öğrencilerinin karşısında bir tabureye oturmuş onlara bir şeyler anlatırken bulurlar. Tahir, öğrencilere “Baskılara karşı disiplin ve birlik içinde davranmaları, bireysel hınçlara ve heyecanlara kapılmamaları gerektiğini söylüyordu[r].” Birlik olmayı başardıklarında baskı düzeninin gerileyerek yok olacağından, çok kitap okumaları ve öğrendiklerini ailelerine de anlatarak onları aydınlatmaları gerektiğinden bahseder. Tahir'den sonra sözü eşi Sevim alır. Sevim, bu saldırıların kaynağını “bunalıma düşmüş sermaye düzeninin saldırganlığı” (Özakın, 1978: 95-96) olarak ifade eder. Toplantı, gece yarısına doğru biter. Öğrenciler evlerine tek başlarına değil gruplar halinde gönderilir.

Görüldüğü gibi farklı görüşteki öğrenciler arasındaki çatışmaların konu edinildiği iki romanda da bir tarafın saldırgan tavır içinde olduğu vurgulanırken diğer tarafın suçsuzluğu ortaya konmaya çalışılıyor gibidir. *Sancı*'da sağ görüş öne çıkarken *Alında Mavi Kuşlar*'da sol görüş merkeze alınmaktadır. Bu durum ise roman yazarlarının olayları kurgularken kendi ideolojilerini ön planda tuttıklarını düşündürmektedir.

4.3.2.5.3. 1 Mayıs 1977 Olayları

1970’li yıllarda öğrenci olayları her geçen gün tırmanmaktadır. *Alında Mavi Kuşlar*, 1977 yılı 1 Mayıs’ında Taksim Meydanı’nda yaşanan olaylarla başlar. Mitinge işçiler, memurlar, öğrenciler ve değişik örgütlerden çok geniş bir katılım olmuştur. Büyük bir kalabalık ve “tam bir bayram havası” vardır. Gün boyu herhangi bir olumsuzluğun yaşanmadığı mitingde, akşam hava kararacağı sıralarda Armağan, bir patlama duyar. Daha sonra patlamalar devam eder. Armağan mitinge katılan işçi, öğrenci ve halkın büyük bir panik halinde sokaklardan koşarak kaçtıklarını görür. On yedi yaşlarındaki bir genç, kalabalığın yayılım ateşine tutulduğunu söylemektedir. Olay sırasında ezilenler, yaralananlar ve ölenler vardır. Alandan kaçanların sığındığı bir kahvehane ise kurşunlanmıştır. 1977 yılı 1 Mayıs’ında Taksim Meydanı’nda yaşanan olaylar, o dönem basınında da geniş yer bulur. “Gazetelerdeki resimler yüzükoyun uzanmış ölüleri, taşınan yaralıları, birbirine yaslanarak kaçışanları, yere düşenleri gösteriyordu[r].” Armağan, gazetelerden birinde meydana ezilerek ölen bir öğrencinin resmini görünce bu genç kızın gözlerinde “berrak bir kafa tutma, içten bir atılım” (Özakın, 1978: 99) fark eder. Romanda sol fikirli bazı aydınlar, olayların çıkmasına neden olduğu ileri sürülen birkaç sebep üzerinde dururlar. Bunlardan biri “soldaki bir grubun taşkınlığı ve sendika yöneticilerine yönelik saldırı”, diğeri ise “sağın bir tertibi[dir].” Üzerinde durulan bir diğeri husus ise “soldaki bazı grupların, bazı öğrenci gruplarının sağın oyununa kolaylıkla gelebildiği[dir]” (Özakın, 1978: 61).

Alında Mavi Kuşlar'da, 1 Mayıs 1977’de Taksim Meydanı’nda gerçekleştirilen mitinge öğrenci gruplarının da katıldığı, öğrencilerden yaralananlar ve ölenlerin de olduğu ifade edilir. Armağan’ın ev arkadaşı ve mimarlık öğrencisi Tülin de olaylarda yaralananlar arasındadır. Tülin, sol fikirlidir. “Bildiriler dağıtıyor, gazeteler satıyor[du]” (Özakın, 1978: 67). Tülin, Armağan’ın görüştüğü aydın çevresini ise beğenmez ve onları eleştirir. Armağan ve Tülin’in yaşadığı eve, sık sık Tülin’in kızılı erkekli üniversiteli arkadaşları gelir. Ev sahipleri bu durumdan rahatsızdır. Tülin, Armağan’a “bilinçlenmesi” için sol görüşlü yazarların bazı

kitaplarını verir. Ondan, kendisiyle beraber toplantı, yürüyüş gibi eylemlere katılmasını ister. Armağan kardeşi Tahir'i görmeye gittiği bir gün, onun evini ararken yolda birkaç lise öğrencisine adres sorar ve bir süre birlikte yürürlerken onlarla sohbet etme imkânı bulur. Tahir'in öğrencisi olduklarını öğrendiği bu kızlardan biri, anne babası Almanya'da çalışmak için gittiğinden üç kardeşine bakmak zorunda kalmış, bu durumla baş edemeyince de intihara kalkışmıştır. Tahir ve eşi Sevim, onu bu düşünceden vazgeçirmiştir.

4.4. Öğrenci Eylemlerinin Nedenleri

Öğrenci eylemlerinin ortaya çıkışında oldukça fazla ve karmaşık sebepler bulunmaktadır. Olayların nedenlerini anlamak, incelenen konunun büyük ve önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Her dönem için farklılıklar oluşsa da genel olarak gençlerin istekleri, beklentileri ya da olaylar karşısındaki tutumları geçmişten günümüze benzerlik göstermektedir. Yüzlerce yıl önce Aristo, gençliğin başlıca özelliklerini dikkat çekici bir biçimde ortaya koymaktadır:

Gençlerin istekleri pek çoktur ve bunları hemen eyleme dönüştürmek isterler. Bedensel isteklerine karşı koyamaz, özellikle cinsel isteklerine yenilirler. Çok değişkendirler, istekleri geçicidir, hasta bir insanın açlığı ve susuzluğu gibi birden parlar, birden söner. Tutkuludurlar, huysuz ve öfkelidirler. Kendilerini içtepilerine kaptırır, tutkuların kölesi olurlar. İsteklerinin önüne dikilen en küçük engele bile katlanamazlar(...) Yüksek amaçları ve hayalleri vardır. Gençler yanılınca çok yanılırlar. Sevgide de nefrette de aşırıya kaçarlara. Her şeyi bildiklerini sanır, onun için yanlışlarında sonuna dek direnirler (Yörükoğlu, 1993: 20).

Gençliğin bu tutkulu, enerjik, çabuk heyecanlanan ve kurallara karşı çıkan yapısının öğrenci eylemlerinin ortaya çıkmasında da etkili olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte her birey, aynı zamanda farklı bir dünya demek olduğundan insan davranışları çok farklı nedenlere dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, konunun daha kolay anlaşılabilmesi amacıyla incelenen romanlardaki öğrenci eylemlerinin nedenleri eğitimle ilgili nedenler, psikolojik, ekonomik, sosyal, ailevî nedenler gibi başlıklar hâlinde incelenmeye çalışılmıştır.

4.4.1. Eğitimle İlgili Nedenler

Bir ülkenin ekonomik, siyasal, kültürel ya da toplumsal sorunlarının birçoğunun, eğitimle ilişkili olması nedeniyle eğitim sistemi veya eğitimi oluşturan unsurlar büyük önem taşımaktadır. 1960'larda işçi veya köylüler değil de neden üniversite gençliğinin eyleme kalktıklarını sorgulayan Timur (2000: 275), bunu yüksek öğretim kurumlarının “bilimsel” görevlerini yerine getirmekteki acizlikleriyle ilişkilendirerek olayların eğitimle ilgili boyutuna dikkat çekmektedir.

Araştırmaya konu olan 1960-1980 yılları arasında yazılan romanlar incelendiğinde gençleri olaylara iten sebeplerin başında eğitimle ilgili problemlerin geldiği görülmektedir. Yine öğrenci eylemlerinin ortaya çıkardığı bazı sorunlar da bulunmaktadır. Romanlarda eğitim sistemi, öğretmen, yönetici, akademisyen gibi eğitimi oluşturan unsurlar ve olayların eğitime olan etkisi işlenmektedir. Türkiye’de her zaman gündemde olmaya devam eden eğitim konusu, bugün dahi üzerinde durulan ve çokça tartışılan konular arasında yer almaktadır.

Eğitim konusu *Gençliğim Eyvah*’ta (Buğra, 2004: 55-56), Tek Parti döneminde üniversitelerde yapılan tasfiyeler ve öğrenci olaylarının eğitim ve bilimle ilgilenmesi gereken gençliği olumsuz etkilemesi gibi yönlerden işlenmektedir. Romanda Tek Parti döneminde bilim adamları, üniversitelere yeterli destek sağlanmadan bilimsel buluş yapmamakla suçlanır. Darülfünun’daki bilgili, dürüst ve ilim sahibi hocalar sudan sebeplerle istifaya zorlanmış, daha alt seviyedeki okullara gönderilmiş veya emekliye ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Üniversiteden atılan hocaların yerlerine de lise, ortaokul, hattâ ilkokullardan “devrimlere lâayık, cumhuriyetin ilkelerini gönüllerine sindirmiş genç kabiliyetler” yerleştirilir. Bunlar içinse asıl önemli olan devrimin yeni nesillere aşılmasıdır, bilim ise ikinci plandadır. Yapılanların hepsini çok iyi organize eden İhtiyar, Nazilerden kaçan bilim adamlarının İstanbul Üniversitesi’ne kabul edilmelerini ise engelleyemez ve eğitim bir nebze de olsa kurtulmuş olur.

Türk gençliğini birbirine düşüren tahrikleri anlatmayı amaçlayan (Enginün, 2005: 323) romanda Delikanlı, öğrenci eylemleriyle gençliklerini değerlendiremeyen, ölen ya da öldüren, bilinçsizce bir oyunun içine çekilen genç bir nesil için üzülür. Milletler arasında sürüp giden yarışı düşünür. Ona göre bu yarışı “Eğitim ve öğrenimini en iyi ve en sağlam şekilde yapan nesil, milletin bayrağını bir sonraki kendi soyunun nesline, öteki milletlerdeki yarışmacılardan daha önce teslim ede[n]” nesil kazanacaktır. Delikanlı’ya göre sömürü, bağımsızlık gibi kavramlar üzerine atılan sloganların içi boştur. Çünkü sömürüden kurtulmak için asıl önemli ve gerçekçi olan tek yol “ekonomide, teknolojiye ilerlemektir; daha doğru söylenişi ile de, bilimsel çalışmadır, öğrenimdir, eğitimidir” (Buğra, 2004: 296-299). Oysa atılan sloganlar eğitim ve öğrenimle meşgul olması gereken genç nesli diğer toplumlardaki akranlarından gerilere düşürmekte, kendilerinden sonra gelecek olan nesli ise sömürüye ve dışa bağımlılığa mahkûm etmektedir. Romanda ortaya konan bu eleştirilerin tam olarak hangi döneme yönelik olduğu belirtilmese de öğrenci olaylarının yoğun biçimde yaşandığı 1960-1980 dönemine ilişkin olduğu düşünülebilir.

İhtiyar’ın, üniversite ve üniversite reformu için anlattığı akıl almaz olayları düşünen Delikanlı, bunların “birer deli saçması, bir hasta hayâl gücünün uydurduğu masallar” olduğunu zanneder. Zihninde öğrenci olaylarında ölüp giden yüzlerce genç manzaraları canlanır. Delikanlı, “Ölenler, peki... ya bu kalanlar? anfilerden, labratuarlardan, kitaplıklardan sökülüp alınan bu koskoca nesil.. bu koskoca gençlik” diye düşünerek ölenler kadar gençliğini verimli bir şekilde değerlendiremeyen gençlere karşı da içinde bir acı duyar. İhtiyar öğretmenleri putlaştırarak, kutsallaştırarak ve onları bazı devrimci sloganların propagandacısı haline getirerek eğitimin ve öğretimin içeriğini boşalttığını ve onu verimsiz hale getirdiğini söyler. Ona göre toplumdaki “Bana bir kelime öğretmenin kölesi olurum!” sözü ise yanlış yorumlanıyordur. Buradaki “harf” ile keşfedilmemiş, yeni bilgiler kastedilmektedir ancak toplum bunu öğretilen herhangi bir şey olarak algılamaktadır. İhtiyar, devrimciliği ise Ortaçağ papalığında olduğu gibi bağnazlaştırmış, eğitimi “ilkokuldan üniversiteye kadar” kendisine emanet edilen beyinleri çürüten bir sistem haline

dönüştürmüştür. Bu anlatılanlardaki korkunçluğu iyice idrak eden Delikanlı, kendisi gibi eylemin içinde olanlarla birlikte bu kaybedilen, “kitaplıklardan, laboratuvarlardan, sınıflardan kopup gitmiş koskoca bir gençlik nesli” için üzülmemektedir.

Eğitimle ilgili problemlerin fiziksel eksikliklerle ilişkilendirildiği *Gün Döndü*'de, Kerim'in lisede okurken ailesinin yaşadığı kasabada bir deprem yaşanmıştır. Depremden sonra ayakta kalan tek tük binadan biri de okul binasıdır. Okulun camları kırılmıştır. Kerim, camlar onarılmadan eğitim öğretime devam edildiğini, kışın kırık camlardan içeri soğuk girdiğini, bütün öğrencilerin sınıflarda adeta donduğunu (Kakıncı, 1974: 58) söyler. İdealizmle bir yere varılamayacağını düşünen Kerim, sözlerine okulun kırık camlarının “Ulus” sayfalarıyla kapatıldığını, yağmurla birlikte bu önlemin hemen işe yaramaz hale geldiğini, okulda yakacak kömür bulunmadığını sözlerine ekler. İmkânsızlıklar romanın ilerleyen bölümlerinde giderilir. Kerim serbest kaldıktan sonra kardeşinin düğünü için kasabaya geldiğinde okulun baştan sona onarıldığını, binaya bir kat daha çıkılmış olduğunu görür. Okulun eski pencereleri de büyütülmüştür.

Alında Mavi Kuşlar'da, eğitime ulaşmadaki toplumsal eşitsizliklerden bahsedilir. Sol görüşlü bir işçi olan Ömer, İstanbul'a kardeşlerini ziyarete geldiğinde üniversiteden eski bir arkadaşını da ziyaret eder. Arkadaşı Fikret ile 27 Mayıs dönemi öncesindeki öğrencilik yıllarından ve o dönemde katıldıkları gösterilerden bahsederler. O dönemde üniversiteye daha çok “varlıklı ya da orta halli ailelerin çocukları” gidebiliyordur. Varlıklı öğrenciler vakitlerini partilerde geçirirken, kendi arkadaş gruplarının bol bol kitap okuduklarını söylerler. Ömer, öğrencilik yıllarını “Boşlukta gibiydik. Umutsuz, bireyci bir kültürün ürünleriyle yetişiyorduk. Bizi belki de bilerek boşlukta bırakıyorlardı. Aramızda da hayli sivil polis dolaşırdı. Sonunda düzen çarkının dişlileri olduk işte” sözleriyle anlatır. Bu sözlerden eğitimin özgür düşünceli bireyler yetiştirmekten uzak bir anlayışla tasarlandığı düşünülür. Fikret ise gençlerin her zaman heyecanlı olduklarını ancak, sonra herkesin bir yana dağıldığını, iş gücü sahibi olup aile kurarak “dünyayı kurtarma hevesinden vazgeçip kendi başını kurtarmaya” (Özakın, 1978: 202-205) çalıştığını söyler.

Partha Chatterjee (1996: 99-100), postkolonyal milliyetçiliğin kalkış evresini “Doğu ile Batı arasında özsel bir kültürel farklılığın farkında olunmasın[a] ve kabulün[e]” dayandırır. Buradaki kabulde, bir yandan kendi kültürel farklılığının bilincindeyken diğer yandan da Batı’nın bilim ve teknolojiadaki üstünlüğünü kabul eder. Aynı zamanda kendi medeniyetinin bilimsel konularda Batı karşısındaki geri kalmışlığının da farkındadır. Bununla beraber kendi kültürü manevî yönden Batı’dan üstündür. Araştırmacıya göre bu tarz milliyetçilik anlayışında “Avrupalı olmayan ulusların gerçek modernliği, Batılı kültürlerin üstün maddî nitelikleri ile Doğu’nun manevî büyüklüğünün birleştirilmesinden doğacaktır.” Chatterjee’nin bahsettiği bu milliyetçiliğin *Sanıcı*’daki sağ görüşlü bir öğrenci lideri olan Dursun’un fikirleri ile büyük oranda örtüştüğü göze çarpar. Dursun, romanda eğitim ve toplumdaki aksayan yönlerden bahsederken Batı hayranlığından, düşünme becerisinin öğretilmemesinden ve ezbercilikten yakınır. Ayrıca kültürel yozlaşmadan, kendi kimliğimizden uzaklaşılmasından, Batı geleneklerinin, müziğinin, edebiyatının ön plana çıkarılmasından ve “dinsizlik modası”ndan şikâyet eder. Dönem aydınlarının da bu şekilde bir eğitim aldığı için yanlış fikirlere kapıldığını düşünür. Aydını ise “aydın dedikleri, okumuş cahilin yobazı” ve “batının çöp tenekeleri” şeklinde tanımlar. Ayrıca onları “Batı’nın artıkları ile beslenen domuzlar, herif kendinden utanıyor, Batı hayranı kesiliyor” (Işınsoy, 2008: 195) sözleriyle eleştirir. Dursun, ülkücü anlayışın ise Batı’nın tekniğine ve ilmine değil kültürüne ve dünyaya bakış açısına karşı olduğunu ifade eder. Dursun’un fikirlerinden onun toptancı değil eklektik bir Batılılaşma anlayışına sahip olduğu fak edilmektedir.

Öğrenci olayları, 1950’li yıllarda, henüz büyük boyutlara ulaşmamıştır. İncelenen romanlarda bu dönemde öğrenciler tarafından dile getirilen taleplerin eğitim reformu, fiziki şartların iyileştirilmesi, ders kitapları gibi eğitimle ilgili istekler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte daha sonraki süreçte (1960’lı yıllar) öğrencilerin bütün ülke sorunlarıyla ilgilenmeye başladıkları fark edilmektedir. *Sanıcı*’da, sol görüşlü öğrencilerden Leyla, olaylar artıp içinden çıkılmaz bir hale geldiğinde, olayların çıkış sürecini en başından itibaren sorgulamaya başlar. Önce fakültelerdeki sıkıntılar, “idari bozukluklar, kitapların pahalılığı, imtihan sistemleri, berbat öğrenci

yurtları... derken boykot ve işgaller...” “Köhnemiş üniversite düzenine karşı çıkan genç sesler” sonraları “NATO’ya hayır” “Türkiye’nin düzeninin değişmesi”ne dönüşür. Gençler ise bu eylemlere katılmayı ve yaşadıklarını bir macera gibi algılamakta ve bunları yaparken kendilerini önemli hissetmektedirler. Leyla: “imtihanları asmak hoşumuza gidiyordu... ne kraldık!” (Işınsoy, 2008: 124) diye düşünür.

1960-1980 yılları arasında yazılan romanlarda öğrencilerin eğitime dair talep ettikleri düzenlemelerden birisi de eğitimin hemen her alanına yönelik reformlar yapılmasıdır. *47’liler*'de (Füruzan, 1975: 183), öğrenci olayları anlamında gösteri, boykot ya da işgallerin gerçekleşme süreçlerine yer verilmez. Bu tip eylemlerin yapıldığı, öğrenciler arasında yapılan tartışmalardan ya da karakterlerin iç konuşmalarından anlaşılır. Romanda, öğrenci olaylarını ilk başlatan nedenin “üniversite reformu istekleri” olduğu ifade edilir. O yıllarda Fransa’daki öğrenci olaylarının Türkiye’dekinden önce başlamış olması Türkiye’deki olayların Fransa’dan esinlenilerek ortaya çıktığının düşünülmesine sebep olmuştur. Romanda öğrenci eylemlerinin sonraları “siyasi isteklere” dönüştüğü ifade edilir.

Görüldüğü gibi romanlarda eğitime yönelik olarak eğitimin niteliksizleştirilmesi, maddi ve fiziki imkânsızlıklar, eğitime ulaşmada eşitsizlik ve kültürel değerlerden uzaklaşma gibi sorunlara değinilmektedir. Bununla birlikte eğitimle ilgili dikkat çeken daha birçok sorun bulunmaktadır.

4.4.1.1. Eğitim Sistemi ve Eğitimde Siyasallaşma

Eğitim sistemindeki yetersizlikler ve sorunlar, öğrenci olaylarının önemli bir nedenini oluşturmaktadır. Bu durum, *47’liler*'de irdelenen konular arasında yer alır. Eğitimle ilgili sorunlar, romanda özellikle devrimci öğrenciler tarafından eleştirilir. Haydar, iktisat okumayı seçmesini “yurdumu, koşullarını, tarihimizi araştırmaya kalktım” diyerek açıklar. Bu bölümü seçerek “Anadolu insanının çocuklarından daha çok hayvanlarına acımasının ekonomik-sosyal açıdan” incelemesini yapmak

istemektedir. Fakat eğitim sistemi ve ders kitapları, onun bu amacını gerçekleştirmesine engel teşkil edecek derecede yetersizdir. Haydar, ders kitaplarında “Türkiyeli insanlarımızı”, “bizim insanımıza gereken şeyler”i bulamadığından yakını. Ders kitaplarını eleştirdiği sözlerine “Yetmişindeki bir öğretim üyesinin, kapitalist ülkelerde bile gülüp geçilecek kitaplarındaki acemiliğe şaşım” diyerek sürdürür. Ona göre eğitimini aldıkları “iktisatın, hukukun kimin yararına işlediğini” (Füruzan, 1975: 163-165) çözmek gerekmektedir. Çünkü ona göre Türkiye’de öğretilen bu bilimler halkın yararına değil belli bir azınlığın yararınadır. Haydar, “Hâkim güçlerin tezgâhladığı kurallara denk düşmeyen neyi öğretebilir[ler] ki bizlere. Öğretmediler de!” diyerek eğitim sisteminin belli bir zümrenin çıkarlarını koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünmektedir. Ona göre verilen eğitim “kapitalist öğretiyi bile en karmaşık biçimiyle sun[maktadır]” (Füruzan, 1975: 384-385).

Bir köylü çocuğu olan Haydar’daki yeteneği keşfeden ve onun mutlaka okuması gerektiğini ifade eden Kenan Öğretmen, romanda o dönemdeki eğitim sistemiyle ilgili bazı eleştirilerde bulunur. Ona göre, Türkiye’deki eğitim sistemi “Tam şehir hayatının yararsız sözleri, kavramları, gündelik alışkanlıklarıyla dolu[dur]” (Füruzan, 1975: 313). Kenan Öğretmen’in eğitim sistemiyle ilgili görüşleri, İTÜ Öğrenci Birliği’nin 15 Haziran 1968’de yayımladığı “Eğitimde Devrim Gereklidir” başlıklı bildiriyle büyük oranda örtüşmektedir. Bildiride öğrenciler, Kenan Öğretmen ve Haydar’ın fikirlerine benzer şekilde, o dönemdeki eğitim sisteminin öğrencileri kapitalist sistemin kölesi olacak şekilde, sorgulamayan birer makine gibi yetiştirdiğini ve okullarda öğretilenlerin bu ülke gerçekleriyle uyumlu olmadığını ifade etmektedir (Kabacalı, 2007: 280). Romanda, Emine de eğitim sistemini ezberci olmakla eleştirir. Öğretmenleri onun neleri öğrendiğinden çok neyi ne kadar ezberlediği, yazdıklarının içeriğinden çok yazısının şekli ile ilgilenmektedir. Yine Emine’nin bir gün annesiyle tartışırken söylediği “Biz halkımızın yeteneksiz bir sürü olduğu kavramıyla okutulup zenginleştirilmeye çalışıldık” (Füruzan, 1975: 265) sözleriyle, eğitim sisteminin aşağılık psikolojisi yarattığını vurgulamaktadır.

47’liler’de, öğretmen sorunuyla birlikte idareciler ve yönetim anlayışı da eleştirilir. Emine büyüyüp bazı şeyleri idrak ettiğinde annesini bencil olmakla,

çıkarlarına göre hareket etmekle suçladığında annesi kendisinin ve kocasının mezun olup ilk öğretmen olduklarında idealist olduklarını “insanımıza yararlı olmak” amacı taşıdıklarını ifade eder. Ancak her çocuğu kendi evlatları gibi görüp iyilikler ve fedakârlıklar yapmaları hem halk tarafından hem de yöneticileri tarafından hoş görülme ve kendilerine kuşkuyla bakılacaktır. “Maarif Vekâletinin uygundur dediğinden ötesine geçme[memeleri]” yönünden uyarılacaklardır. İlk atandıkları yerde altı ay kaldıktan sonra ayrılmak zorunda kalan karı koca, yeni atandıkları yerde “öteki öğretmenlere” (Füruzan, 1975: 194-195) katılırlar. Böylelikle çevreyle yaşadıkları çatışmalar biter ve yeni dostlar edinirler. Sistem, yöneticiler ve halk onların idealizmini törpüleyerek onları sıradanlaştırmıştır. Bu sıradanlaşma, sadece kendini düşünen, özverisiz ve umursamaz öğretmen tipi ve yozlaşan eğitim sistemi öğrencilerin romanda eleştirdiği durumlardan bazılarıdır.

Toplumda eğitime yönelik olumlu bir tutumun, belki de bilinçli bir şekilde, oluşturul[a]madığı ve toplumun bilerek cahil bırakıldığı düşüncesi *47'liler*'de, üzerinde durulan bir durumdur. Emine'nin öğretmen olan annesi göreve yeni başladığı ve idealist olduğu günlerde, çocuklarını okutmaları için köylüleri ikna etmek üzere ev ziyaretleri yaparlar. Köylü bir adama çocuklarından hiç değilse birini okutması, okuyan çocuğun gelecekte iyi yerlere gelebileceği gibi ikna edici konuşmalar yaptıktan sonra adam eşine çocuklardan birini göndermesi için seslenir. Gelen çocuğa ise “Seni mi koyverdi anan Ebubekir, demek ki kurt olmaya seni salacağız okumuşların içine” (Füruzan, 1975: 196) der. Komisyonadaki öğretmenler bu sözlerle şaşırırlar. Demek ki Anadolu köylüsü okuyanların “kurt” olduğunu, benliğini yitirdiğini “soyunu bilip tanıya[mayacağımı]” düşünmektedir. Buradan hareketle romandaki ifadelerden, o dönem köylüsünün eğitimin yararsız olduğunu düşünmeleri için özellikle cahil bırakıldığı vurgulanmaktadır.

İzmir'in İçinde'de, eğitim sistemi içerisinde öğrencilere verilen bilgilerin yetersiz ve gerçek hayata dönük olmadığı vurgulanır. Emre'nin büyük bir iş adamı olan kayınbabası Hamdi Bey tarafından dile getirilir. Hamdi Bey, yakında şirkette önemli bir yere gelecek olan Emre'ye şu şekilde öğüt verir: “Bak oğlum Emre, önümüzdeki aylarda memurluktan ayrılıp ticaret hayatına atılacaksın. Gerçi İktisadi ve

Ticari İlimler Akademisinde okumuşsun ama senin öğrendiğin kurallar, bizim yaptığımız ticarete işine yaramaz” (Kocagöz, 1989: 174). Romanda, DP hükûmeti iktidardadır ve birtakım usulsüz işler yaparak alabildiğine zenginleşen bir zümre oluşturulmuştur. Bu şekilde zenginleşenlerden birisi olan Hamdi Bey, bu ifadelerde bir yandan Emre'nin aldığı eğitimin yaptıkları iş için yeterli olmadığını vurgularken bir yandan da yaptıkları bazı usulsüz işlere üstü kapalı şekilde atıfta bulunmaktadır.

Eğitime getirilen eleştiriler arasında ezberci, baskıcı, tek tip, sorgulamaktan uzak nesiller yetiştirilmesi gibi hususlar da yer alır. Türkiye’de 1950-1960’lı yıllarda uygulanan eğitim, *Savaş Çağı Umut Çağı*’nda, öğrencilere işin özünün kavratılmadan, şekilci bir yaklaşımla, ideolojik ve akılcı olmayan bir eğitim anlayışı uygulandığı iddiasıyla eleştirilir. Örneğin Anlatıcı karakter, ilkokulda iken her sabah okudukları “andımız” metnini öğrencilerin “bıkkınlık ya da ilgisizlik” içinde okuduklarını, ezbere okunan bu metinle ilgili bir gün bile düşünmediğini, onun “yarı uykulu yarı uyanık tekrarlanması gereken birtakım anlamsız sözler” (Baydar, 2010: 19-20) olduğunu düşündüğünü ifade eder. Yine Atatürk’ün kendilerine bir “tanrı” gibi öğretildiğini ancak altının doldurulmadığı ifade edilir. Anlatıcı neden ağladığını bilmeden, her 10 Kasım’da ağlaması gerektiğini öğrendiğini söyler. Bu şekilde öğretmenlerinin takdirini kazanmaktadır. Ancak neden bu şekilde davrandığını ise bilmemektedir.

Ölmeye Yatmak’ta, eğitim sistemi ilkokuldan itibaren gerçek hayattan kopuk, eleştirel düşünceden uzak, ezberci ve ideolojiye körü körüne bağlı bir eğitim olması yönünden eleştirilir. Öğrencilerin belli bir kalıba göre ve Kemalist ideolojiyle yetiştirilmesi esastır. Romanın daha başında verilen “Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen... İlk görev. Nedir bu ilk görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden yüklediğiniz bir sorumluluk” (Ağaoğlu, 2013: 29) ifadesi bu durumu hatırlatan örneklerden biridir. Okullarda, sorgulamaya veya bilinçsiz de olsa kalıpların dışına çıkmaya çalışan öğrenciler, çeşitli şekillerde cezalandırılır ve yola getirilirler. Aysel’in ilkokul arkadaşlarından Ertürk, Bursa Askeri Lisesinde okumaktadır. Bir gün harçlığından fedakârlık ederek içeriğini bilmediği, sırf adı ona gizemli geldiği için André Gide’nin *Dar Kapı* adlı kitabını alır ve okumaya başlar. Ancak okulda nöbetçi subay tarafından yakalanır ve bu kitabı okuduğu için “ahlak dışı hareket ettiği”

gerekçesiyle dışlanır, psikolojik baskıya maruz kalır. Ertürk, bu bilmeden yaptığı “suç”tan sonra “oku diye verdiklerinden gayri hiçbir şey okumamayı, düşün dedikleri dışında hiçbir şey düşünmemeyi” (Ağaoğlu, 2013: 129-130) öğrenir. Benzer şekilde Aysel, lisedeyken J.J.Rousseu’nun *İtiraflar*’ını okurken coğrafya öğretmeni tarafından yakalanır. “Ne okuyacağınızı bilmiyorsunuz madem, bize sorun bari” (Ağaoğlu, 2013: 301) denilerek sert şekilde uyarılır. Aysel, bir yandan özgürleşmeyi vurgulayan, bir yandan da baskıcı ve yasağcı uygulamalara sahip olan bu eğitim anlayışını ve okulda öğrendiklerini, hayatı boyunca gerçek hayatla bir türlü ilişkilendirememiştir. Yıllar sonra akademisyen olmak için hazırladığı bitirme tezinde de gerçek hayat ile okulda öğrendiklerini bir türlü bağdaştıramaz. Çünkü “Öğrendikleriyle yaşamda, çevresinde gördükleri birbiriyle durmadan çelişiyordu[r]” (Ağaoğlu, 2013: 350).

İdeolojinin eğitimin önüne geçecek şekilde öğretmen tutumlarına ve eğitim süreçlerine yansımaları *Ölmeye Yatmak*’ta irdelenen konular arasında yer almaktadır. Romanda Aysel’in mezun olduğu ilçe ilkokulunda çalışan Dünder öğretmen idealist, gayretli, içten, kendini öğrencilerine ve Cumhuriyet ideallerine adanmış bir öğretmendir. Ancak ideolojiye bağlılığı, onun toplumsal gerçeklerden kopmasına neden olur. Örneğin ilkokulda düzenlenen mezuniyet müsamesesinde, Dünder Öğretmen’in öğrencilere icra ettirdiği gösteri ile onları izlemek için toplanan halkın birbirine zıtlığı ve uyumsuzluğu dikkat çeker. Ancak o, bu kopukluğu fark edemez. Bu durum, Cemil Meriç’in (1986: 50) “ideolojiler idrakimize giydirilen deli gömleğidir” sözünü akla getirir.

Dünder Öğretmen Kemalizm, hükûmet ve devlet yöneticilerine körü körüne bağlıdır. Onun, saplantı derecesindeki modernleşme ve Batılılaşma anlayışı ise kadınların başörtüsü veya kadın-erkek ilişkileri gibi konularla ve sadece şekilcilikle sınırlı kaldığı için sağlıklı değildir. Öğrencilerini (romanın birçok karakteri onun öğrencisidir) de bu doğrultuda yetiştirir. “Dünder Öğretmen’den başlayarak bütün kişilerin yaşamına bir tek anlamlı amaç ya da son egemen olmalıdır: Atatürk’e layık Türkler olmak” (Parla, 2015: 311). O yıllarda Dünder Öğretmen’in fikirlerini benimseyen Aysel, büyüüp bir doçent olduğunda bu düşünceleri tekrar sorgular. Yazar, romanında Dünder Öğretmen’in şahsında genç Cumhuriyet’in ilk yıllarında,

kendilerine karşı büyük bir umut beslenen, gelecek nesli yetiştirecek olan öğretmen tipini eleştirir. Kendini yetiştirememiş, üstlere yaranmaya çalışan, kraldan fazla kralcı bu öğretmen tipi, ideolojinin kendisine ezberlettiği fikirleri onlara taparcasına benimsemiştir. Yeri geldiğinde bu fikirleri ve sloganlaşmış düşünceleri ezberden tekrar eder, ancak bunlar üzerinde düşünmez. Sorgulayıcı bir kafa yapısına sahip değildir. “Büyüklerimiz ne yaparsa iyidir. Görevini bil. Onu yap. Başka şey sana düşmez” (Ağaoğlu, 2013: 133) şeklinde düşünmektedir. Dünder öğretmenin ve eğitim anlayışının bu durumunu ve kendilerine öğretilen şeyin sadece sloganlar olduğunu Aysel yıllar sonra ölmeye yattığı otel odasında fark eder.

Ah benim Dünder Öğretmenim! Ah benim gazetelerim, liselerim, kaymakamlarım, babalarım, abilerim. Kâh Alman, kâh Amerikan kılıklı askerlerim, çocuk yüzlü Halkevlerim, ‘Bir Türk bir dünyaya bedel’lerim, marşlarım, heykellerim (...) Ve savaş bitmiştir ey şen arkadaşı! Büyük zaferin gününü terennüm edelim... Bu muymuş yurdunu sevmek? Yurdunu budununu özünden çok sevmek? Sevmek...

Sevmek, bilmektir. En iyi öğrendiğim şeyse ‘vecize’ söylemek (Ağaoğlu, 2013: 283).

Öğrencilerini ideolojinin bu sloganlaşmış ancak içi boş düşünceleriyle yetiştirmeye çalışan Dünder Öğretmen, toplumun ve hayatın gerçeklerinden ise habersizdir. Bundan dolayı, yetiştirdiği öğrencilerin bir kısmı mezun olur olmaz, bir kısmı ise çok daha sonraları onun öğrettiklerinden çok farklı bir yolda ilerlerler.

Ölmeye Yatmak’takine oldukça benzer bir eleştiri, *Bıçağın Ucu*’nda karşımıza çıkmaktadır. Romanda Yüzbaşı Demir, “hırslı, şana şerefe düşkün, kulaktan dolma önyargılarla şişirilmiş” (İlhan, 1996: 271) bir gençlik dönemi geçirdiğini düşünmektedir. Bu durum, Söker’e (2002: 276) göre “hem annesinin yetiştirme hatasıdır hem ilkokuldan Harp okullarına kadar verilmiş yanlış eğitimin sonucu[dur].” Demir, *Yaraya Tuz Basmak*’ta ise ilkokuldan Harp Okuluna kadar, eğitimi boyunca kendilerinin “Bir Türk dünyaya bedeldir” gibi ideolojinin güdümündeki kahramanlık sloganlarıyla eğitildiklerini, fakat gerçek dünyada tüm bunların karşılığının olmadığını fark eder. Kore Savaşı’na da kahramanlık ve vatanseverlik duygularıyla katılan Yüzbaşı Demir, sonradan yaşadığı hayal kırıklığını “Ne Türkiye benim sandığım Türkiye, ne askerlik benim sandığım askerlik, ne ben sandığım benim” (İlhan, 2007:

139-140) diyerek ifade eder. Attila İlhan, *Batı'nın Deli Gömleği* (2011c: 372) isimli kitabında bu durumun temelinde “Tanzimat’tan bu yana emperyalist Batı karşısında inanılmaz bir aşağılık kompleksine düşmüş aydınları ve ulusu bundan kurtarmak, geçmişten kendi yüceliğini bulup onu geliştirmek çabası” olduğunu söyler. İttihat ve Terakki ile Kemalist ideolojinin Türkçü eğitim anlayışına sahip olduğunu düşünen Yıldız’a (2001: 229) göre ise “Türk ırkının yüceliği, Türk ırkının kök ırk olduğu tezi ve Türklükle övünme, ulusal gurur ve ulusal özgüvenle açıklanamayacak boyutlar taşımıştır.” Bu şekildeki bir eğitim anlayışının, öğrenci olaylarının ve siyasallaşmanın sebeplerinden biri olduğu söylenebilir.

İncelenen romanlarda eğitimle ilgili eleştirilerden biri, ideolojilerin eğitim uygulamalarında ön planda olmasıdır. Çoğu zaman yapılan işin niteliğinin değil insanların sahip olduğu ideolojinin dikkate alındığı, liyakatli olanların değil siyasete yakın kişilerin daha kolay yükseldiği, iktidara muhalif olanlarınsa cezalandırıldıkları vurgulanır. *Kaçış*'ta, lisede aynı sınıfta olan Cahit ve Üstün'ün arkadaşlıkları o yıllardan beri devam etmektedir. Asistanlık döneminde bir süre aynı evde de kalmışlardır. Üstün'le aynı anda asistan olan Cahit hızla yükselirken Üstün, “çok parlak” olan doktora tezini adı solcuya çıktığı için bir türlü onaylatamaz ve arkadaşı neredeyse profesör olacakken o asistanlıkta kalır. Paris'te bulunduğu dönemde tezini tekrar yazarak bitiren Üstün, tezinde akıllıca davranarak bilime yaslandığını ancak siyasi düşüncesinden dolayı “fakültenin bu tezi, içeriği ne olursa olsun bastırmayacağını, doçentliğimi onaylamayacaklarını biliyorum” (Kutlu, 2002: 19) diyerek üniversitedeki siyasi tutumu ortaya koyar. Cahit'in eşi olan Ayhan ise onun son dönemde yapılan yoğun tutuklamalarda parmağı olduğunu, bu kadar hızlı yükselebilmesinin “yetenek işi” olmadığını düşünür. Romanda Cahit, “profesör olduktan sonra politikaya atılmayı düşünüyordu[r].” Bunun için daha uzun süre iktidarda kalacaklarına inandığı siyasetçilerle yakın ilişkiler kurar. Bununla birlikte bir ihtimal de olsa iktidarın devrimcilerin eline geçmesi durumunda kendisini koruyacak olan Üstün gibi kişilerle de arasını iyi tutmaya çalışır. Üstün'e göre Cahit, taraf tutmayan, nerede menfaat varsa o tarafa yönelen biridir. Üstün, Cahit'in doçentlik tezinde ise özgün bir düşünce bulunmadığını, “klasik, suya sabuna dokunmayan, hiçbir

yeni, yaratıcı öge taşımayan, akıllı bir derleme niteliği” taşıyan bir tez olduğunu düşünür. Üstün’ün tezi düşündüğü gibi “fazla devrimci” olduğu gerekçesiyle reddedilir. Üstün, tutukevindeyken hüküm giymese bile oradan çıktığında üniversiteye tekrar alınmayacağından, düşüncelerinden dolayı işinin elinden alınacağından korkar. Üstün’ün Cahit’e göre çok daha başarılı ve yenilikçi bir akademisyen olduğu vurgusu yapılır. Ahmet, Profesör Linorman’ın, Üstün’ün Fransa’ya gittiği dönemde “Sorbonne’da çok başarılı bir çalışma yaptığını” yazdığını, bundan dolayı Batı’nın onu takip ettiğini ve hükûmetin Batı’yla arasını bozmak istemeyeceği için ona işkence edemeyeceklerini düşünür. Çünkü ona göre hükûmet, borç içindedir ve “her yerden para dilen[mektedir]” (Kutlu, 2002: 185-190).

4.4.1.2. Öğretmenler

Öğretmenler, eğitim sürecinde -aile, eğitim ortamları, programlar vs. gibi diğer unsurlarla birlikte- şüphesiz ki büyük öneme sahiptir. Öğretmenlerin siyasallaşması, siyasi olarak tarafgir olmaları, yetiştirdikleri öğrencilere de etki etmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin ve eğitimin siyasallaşmasına, devamında da öğrenci olaylarının ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olabilir.

İncelenen romanlarda olumsuz öğretmen tutumları daha fazla olmakla birlikte, öğrencilerin hayatını ve bakış açısını değiştiren öğretmenlere de rastlanmaktadır. Öğretmen tutumları, öğrencilere ve eğitim süreçlerine olumlu ya da olumsuz şekilde yansımaktadır. Örneğin *Yağmur Sıcağı*’nda bir öğrenci ten rengi nedeniyle dışlanır ve ırkçı ifadelerle aşağılanır. Romanda Osman Baba adlı Adanalı ihtiyar bir arabacı vardır. Bu adam, maddi olanaksızlıklara rağmen oğlunu okutmak ister fakat gerek Adanalı gerekse köylü oluşlarından ten renkleri esmerdir. Bundan dolayı okulda arkadaşları onunla “Kürt” diyerek dalga geçerler. Öğretmenleriyse dalga geçen öğrencilere bu davranışlarının yanlışlığını gösterecekleri yerde bu öğrenciyle “Sevimli Kürtçük gel buraya, Sevimli Kürtçük çık buradan” (Ceyhun, 1978: 122) gibi aşağılayıcı ifadelerle dalga geçmeye başlarlar. Tüm bunlardan sonra çocuk okula

gitmek istemez. Aile, herkes kendi mahallesindeki okula gitmek mecburiyetinde olduğu için çocuğu başka okula da gönderemez. Sonuçta o çocuk okuyamaz ve şoför olur.

Ölmeye Yatmak'ta öğretmenin tutumu sorgulamama ve araştırmamaya yöneliktir. Aysel, liseye giderken (1950'li yıllar) matematik öğretmenine, matematik dersinde öğrendiği bazı formülleri gerçek hayata uyarlamaya çalıştığı, ancak bir türlü işin içinden çıkamadığından bahseder. Öğretmeni, “Yetişmiş dâhileri iyi öğrenelim yeter. Bir de sen dahi çıkma başımıza kuzum” (Ağaoğlu, 2013: 217) diyerek arkadaşlarının önünde onunla alay eder. Öğretmen, bu olaydan sonra da Aysel'e her küçük hatasında “usta matematikçi” diyerek alay etmeye devam eder. Aysel, bundan sonra kitaplarında yazmayan hiçbir sorun üzerinde düşünmemeye ve öğretmenine bunları sormamaya karar verir.

İncelenen romanların bazılarında kahramanların, içinde buldukları sosyal çevrenin ve öğretmenlerinin etkisiyle eylemlere katıldıkları, asıl ideolojiyi ise tam olarak kavrayamadıkları ifade edilir. *Bıçağın Ucu*'nda sol görüşlü bir aydın olan Halim, bir lise öğrencisi olduğu 1941-1942'li yıllarda, felsefe hocası Doğan Bey, öğrencileriyle ilişkisini okul dışında da sürdürür. Akşamları evinde düzenlediği toplantılara öğrencileri de katılır. Halim öğretmenin evine gelip giderken öğrenci, şair ressam gibi aydınlardan oluşan devrimci bir çevreye girer. Fakat kendisi tam olarak ne yaptığının farkında değildir. Bu durumu: “komitacılık yapıyordum, anlamıyordum da! Heyecanlı bir oyuna kapılmışım, içim içime sığmıyordu, oynuyordum” (İlhan, 1996: 139) diyerek ifade eder. Halim, polislerce ilk kez Doğan Bey'in evine gitmesinden ve oradaki sol görüşlü aydınlarla bir araya gelmesinden dolayı gözaltına alınarak sorgulanır. Polis, Doğan Bey'in evinde yapılan toplantıları bir “gizli teşkilat” faaliyeti olarak kabul ettiği için Halim'i bu teşkilata üye olduğu suçlamasıyla tutuklamıştır. Halim'e yöneltilen suçlar arasında Haydar Su adlı şairin kitaplarını satmak, Nazım Hikmet'in şiirlerini okumak ve İleri Gençler Örgütü'ne üye olmak gibi eylemler bulunur. Polise göre Halim, İleri Gençler Teşkilatı ile okuduğu lise arasında bağlantı sağlamakta, lisede bir hücre kurmaya çalışmaktadır. Halim, üç-

dört hafta kadar hücrede tutulur ve sorgulanır. Bu tutuklanmadan dolayı o artık mimli bir solcudur.

47'liler'de, öğretmen sorunu irdelenen önemli konulardan birisidir. Romanda Emine'nin annesi Nüveyre Hanım ve İclal Öğretmen olmak üzere biri olumlu biri olumsuz iki farklı öğretmen tipini görmek mümkündür. Emine'nin annesi roman boyunca menfaatçiliği, kibirliliği ve maddi manevi cimriliği ile eleştirilirken Emine'nin okulunda tarih öğretmeni olan İclal Öğretmen, olumlu özellikleriyle ön plana çıkar. İclal öğretmen, Nüveyre Hanım'ın kıskanacağı kadar güzel, insancıl ve güler yüzlüdür. Öğretmen olmayı ve Erzurum'a atanmayı kendi isteyen İclal Öğretmen, öğrencilerine sıcak, samimi ve içten davranır. Ona göre disiplin sevgiden geçmektedir. Köy çocuklarından bir erkek ve bir kız öğrenciyi okumaları için İstanbul'a annesinin yanına yollar, onların üst baş masraflarına yardımcı olur. Ev sahiplerinin ilkokuldaki iki çocuğuna ise ücretsiz matematik öğretmektedir (Füruzan, 1975: 87-91). İclal Öğretmen'e göre fırsat eşitliği yoktur. Tüm bu fedakârlıkları ve sıcaklığı ile yöre halkının sevgisini kazanmıştır.

Alında Mavi Kuşlar'da, Doğu Anadolu'da bir kazada lise öğretmeni olan Tahir ve eşi Sevim, kendilerini devrim adamı iki öğretmen tipini temsil eder. Bu adanmışlığı hayatlarında öylesine yoğun yaşarlar ki Deniz adındaki küçük kızlarını uyuturken “ninni yerine bir işçi marşı” (Özakın, 1978: 106) söylerler. Bu iki öğretmen, roman boyunca devrimci fikirleri ile ön plana çıkarlar. Devrimci düşünce ve faaliyetlerinden dolayı ikisi de öğretmenlikten uzaklaştırılırlar. Fakat mesleklerini kaybetmelerine ve düştükleri bu zor duruma üzüldükleri söylenemez. Öğretmenlikten atıldıktan sonra Tahir, işçi sendikasında, Sevim ise bir fabrikada çalışmaya başlar. Devrimci faaliyetlerine, insanları “bilinçlendirmek” için devam ederler. Tahir, sendikanın düzenlediği seminer ve programlarda öğretmen ve konuşmacı olarak görev yaparken karısı ise çalıştığı fabrikada kadın işçileri devrimci bir kadın derneğine üye olmaları için teşvik etmeye çalışır.

Tahir, üniversite okuduğu dönemde siyasi konularla aktif bir şekilde ilgilenmeye başlar. Daha o yıllarda devrimci mücadeleye girmiştir. Bu yıllarda,

dönemin sol görüşlü öğrenci örgütlerinde görev almıştır. 12 Mart döneminde bir buçuk yıl kadar bir süre hapis yatar. Ablasına yazdığı mektuplarda “yeni kurulmuş bir partiye girdiğini söylüyordu[r]. Ezilen, baskı altında tutulan bütün insanların kurtuluş yolunun artık anlaşıldığını” (Özakın, 1978: 57) ifade etmektedir. Tahir ve eşi Sevim’in öğretmenlik yaptığı kazada, öğrenciler sağcı-solcu şeklinde ikiye bölünmüşlerdir. Sağcı ve solcu öğrenciler arasında sık sık kavgalar olur. Tahir, evlerine akşamları gelen öğretmen arkadaşları ile ülke meseleleri, karşıt görüşlü öğrencilerin saldırılarının artırması, bu saldırılara karşı neler yapılacaktır gibi konuları konuşur ve tartışırlar. Romanda Tahir’in öğretmenlik yaptığı lisedeki öğretmenlere yönelik bazı eleştirileri varır. Bu okulda bir grup öğretmen, öğrencilerle “öğrencilerin başarısızlık nedenleri” konulu bir açık oturum düzenleyecektir. Okuldaki bazı öğretmenlerse buna karşı çıkar. Tahir, bu öğretmenlerin açığoturma karşı çıkmalarının nedenini “başarısızlık nedenleri açıklanınca köylü, işçi çocuklarının yaşama koşulları da sergilenecek ve düzenin eleştirisi kendiliğinden gelecek” (Özakın, 1978: 72) ifadeleriyle açıklar. Ona göre bu öğretmenler, mevcut düzenin sorunlu yanlarının ortaya konulmasını istememektedirler. Tahir’in eşi Sevim, bazı köylü öğrencilerin çok uzak mesafelerden, çok zor şartlarda okula geldiklerini, okul idaresinin soğuktan donmak üzere olan bu çocukları sabahları içeri almayarak dışarda beklettiğini söyler. Sevim, idarenin yaşasını dinlemeyerek bu çocukları camdan içeri alır.

Fethi Naci (2007:556) *Alında Mavi Kuşlar*'daki devrimci öğretmen tipini değerlendirirken yazarın devrimci karakterleri yansıtırma biçimini dikkat çekici ifadelerle eleştirir. Araştırmacı, yazar için “öyle anlatıyor ki sonunda insani duygulardan yoksun, katı, on üç yaşındaki çocukları koşullandırmak isteyen sevimsiz kişiler çıkıyor ortaya” diyerek yazarın, romanda devrimci karakterleri, kendilerini devrime adanmış kimseler olarak yüceltmeye çalışırken onların itici karakterler hâline dönüştüğünden bahseder. Gerçekten de romandaki devrimciler, bazı olaylarda şaşırtıcı derecede duygusuz davranırlar. Tahir’in bebeğini uyuturken “ninni yerine bir işçi marşı” (Özakın, 1978: 106) söylemesi, Armağan'ın kanserden ölmek üzere olan yaşlı bir adama, tanımadığı halde sırf zengin olduğu için “Ölürse ölsün. Bir sürü genç, temiz

insan sokaklarda vurulurken bu adama mı acıyacağım” (Özlü, 1976: 136) demesi gibi olaylar bu duruma örnek olarak gösterilebilecek davranışlardandır.

Alında Mavi Kuşlar'daki bir başka öğretmen tipi, Ömer'in lisedeki edebiyat öğretmenidir. Bu öğretmen, Ömer ve birkaç arkadaşı üzerinde fikirleriyle etkili olur. Öğretmen derslerde şiirler okur, önemli olaylardan bahseder, öğrencilerine okul dışındaki zamanlarında okumaları için bazı kitaplar verir. Ömer ve iki arkadaşı okul haricindeki zamanlarında bir kahvede buluşup “okudukları kitaplardan”, “insanlar arasında görülen eşitsizlikten” ve “dinlere karşı besledikleri çekingen kuşkudan” söz ederler. Ömer ve arkadaşları, edebiyat öğretmenlerinden duydukları “yasak” bir şairin şiirlerini okurlar. Ömer de öğretmeni sayesinde bilinçlendikçe artık işçilerden ve yoksullardan bahseden şiirler yazmaya başlar. Bir gün Ömer ve arkadaşlarını alıp müdürün odasında sorguya çekerler. Edebiyat öğretmeni mahkemeye verildiği için onlardan mahkemede, öğretmen aleyhine tanıklık yapmaları istenir. Okul müdürü, öğretmenin “tehlikeli düşünceleriyle genç dimağları zehirleyen bir insan, belki de bir vatan haini” olduğunu söyler. Müdür, istenildiği şekilde tanıklık yapmaları hâlinde hafif bir disiplin cezası alacaklarını, aksi halde kendilerinin de okuldan uzaklaştırılacaklarını söyleyerek öğrencileri tehdit eder. Ömer evine gittiğinde ailesine kendisinin “komünist olarak damgala[ndığımı]” (Özakın, 1978: 175-180) söyler. Babası, dört beş yıl önce komünist olarak damgalanan işçilerin birçok işkenceye maruz bırakıldıklarını hatırlar ve aile bu duruma çok üzülür. Fakat ellerinden bir şey gelmez. Ömer, öğretmeni aleyhinde tanıklık yapmaz. Edebiyat öğretmeni tutuklandığı için Ömer onu bir daha göremez. Olayın sonunda okul müdürü, Ömer'i affeder.

Bir Uzun Sonbahar'da, anlatıcı karakterin intihar eden arkadaşı Tan'ın annesi, bir lise öğretmenidir. 1960 Askerî Müdahalesinden sonra “derslerinde ilerici düşünceleri savunduğu için” (Özlü, 1976: 89) polis onu bir tuzakla tutuklayacak bir neden yaratır. Siyasi polis, öğretmenin erkek öğrencilerinden birini ders sırasında öğretmene saldırması için görevlendirmiştir. Öğrenci ders sırasında öğretmene saldırır, olay gazetelere yansır. Böylelikle zor durumda bırakılarak öğretmenin tutuklanması sağlanır. Öğretmen cezaevinde kalır, ancak romanda ne kadar ceza aldığı bilgisine yer verilmez.

*Yenişehir'de Bir Öğle Vakti'*nde, Hatice Uzgören adında bir emekli öğretmen tipi vardır. “Yıllar yılı Yenişehir ilkokullarından birinde öğretmenlik yapmış” olan Hatice Hanım, o dönem gençliğini beğenmez ve onlardan “sözde gençler” olarak bahseder. Ona göre gençler, üniversiteye gidiyorum diyerek meydanlarda bağırarak, diskoteklerde utanmaz hareketler yapan, babalarının aldığı arabaları bağırarak, büyüklerine asi olmaktan hoşlanan tiplerdir. Markette, sokakta karşılaştığı kişilere sürekli kızar ve onları eleştirir. Memleketin düzeleceğine dair umudunu da çoktan yitirmiştir. Hatice Hanım, her ne kadar düzeni ve gençleri eleştirse de markette gördüğü çay kaşıklarını çalacak kadar tuhaf bir kişiliktir. Hatice Hanım, vergilerin sürekli artmasından ve mal mülk sahibi olmanın zorluğundan şikâyet eder. Ona göre “bütün esnaf dolandırıcı kesilmişti[r]” (Soysal, 1977: 36-37).

4.4.1.3. Üniversite ve Akademisyenler

İncelenen romanlarda eğitime yönelik eleştirilerden biri, kişilerin ilgi ve yeteneklerine göre alanlara yönlendirilememesi ve öğrencilerin istedikleri bölümlerde okuyamamaları konusudur. Bu durum gençlerde geleceğe yönelik umutsuzluk, eğitime güvensizlik ve sisteme isyan duygusuna neden olmaktadır. *Ölmeye Yatmak'*ta, Aysel, Mülkiye üçüncü sınıfta okurken (1960'lı yıllar) bir forumda öğrencilerin “üniversite öğretimindeki kusurlardan, tutarsızlıklardan, kokuşmuşluktan” (Ağaoğlu, 2013: 320) şikâyet ettiklerini duyar. Öğrenciler, geleceklerinin daha üniversiteye girerken birileri tarafından belirlendiğini düşünmektedirler.

Yağmur Sıcağı'nın ana kahramanı Güher, lisedeyken felsefe öğretmeninden etkilenerek felsefeci olmaya karar vermiştir. Üniversitede felsefe bölümünü seçerek iki üç yıl okur, fakat son sınıftayken okulu bitirmeden Prof. Ali İhsan Bey'le evlenerek öğrenimini yarıda bırakır. Evliliğinde de mutsuz olan Güher, sık sık geçmişi sorgulamaktadır. Bundan dolayı “sanki niye bunca okumuş, bunca dirsek çürütmüş okullarda? İyi bir ev kadını, iyi bir anne olabilmek için mi? Çocuk büyütmek için mi?” (Ceyhun, 1978: 16) şeklinde düşünerek içinde bulunduğu durumu sorgular. Resim

bölümünde okuyan Zekeriya, Prof. Ali İhsan Bey’le sohbet ederken eskiden hukuk fakültesine gidip avukat olmak istediğini ancak şartlar gereği bu bölümü seçmek durumunda kaldığını şu sözlerle ortaya koyar: “resmi de isteyerek mi seçtim ki? Katiyen... Üniversite giriş sınavlarımızın bir cilvesi o bana” (Ceyhun, 1978: 218).

Araştırmanın örneklemini oluşturan romanlarda üniversiteler, gençlerdeki geleceğe dair umutları çoğaltacak ve onların vakitlerini verimli şekilde değerlendirebilecekleri olanaklardan mahrumdur. Siyasallaşmış üniversitelerde sürekli bir gerginlik söz konusudur. Öğrenciler üniversite ortamında gerek karşıt grup, gerekse polisler nedeniyle kendilerini baskı altında hissetmektedirler. *Savaş Çağı Umut Çağı*'nda gençler, üniversitede tamamen rahat değillerdir. Gizli polislerin gözetimi altında olduklarını düşünmektedirler. Örneğin bir gün aralarında tartışırken yanlarına sokulan bir adamın polis olabileceğini düşünerek susarlar. Adam gittikten sonra ifade ettikleri “yakında birbirimizden şüphe etmeye başlayacağız. Namussuzum öğrenci sayısı kadar sivil polis var şu yerde” (Baydar, 2010: 47) sözleri, o dönem üniversitelerindeki ortamla ilgili fikir verir niteliktedir.

Benzer şekilde öğrenciler arasına sızmış olan ve gençleri sürekli takip eden gizli polisler konusu *Bir Düğün Gecesi*'nde ele alınmaktadır. Tuncer, zengin bir kız olan Yıldız’ın kendisine olan ilgisini ve kendisinin de bu ilgiye kayıtsız kalamadığını Ali Usta’ya anlatarak onun polis ajanı olabileceği şüphesi duyduğundan bahseder. Ali Usta, gençlerdeki bu güvensizliği “Ah be oğlum Tuncer! Sizler de tümünden ajan, polis meseleleriyle yaşar oldunuz. En kötüsü bu... Her taşın altında bir tuzak var sanmanız.” (Ağaoğlu, 2005: 171) diyerek onun bu şüphelerinin yersiz olduğunu öğütler.

Kaçış'ta, Üstün hapis haneye girdiğinde koğuştaki kendi devrimci arkadaşlarının yanı sıra birçok öğrencinin de bulunduğunu görür. Arkadaşı Ahmet ona, Ziraat Fakültesi’nde öğrenci olan kendi halinde bir genç için onun polis ya da ajan olabileceğini düşündüğünü ve ondan şüphelendiğini söyler. Çocuk ise çok fazla dayak yemiştir ve veremdir. Romanda fakültelerde birçok polis ajanının olduğu da ifade edilir. Üstün, kendisine atfedilen suçları bir ihbarcının haber verdiğini öğrendiğinde “Fakültede bir sürü sivil polis dolaştığını bilmiyor muydu? Öğrenciler arasında

polisten aylık alan polis ajanları olduğunu öğrenmemişler miydi?” (Kutlu, 2002: 232) diyerek kendini sorgular. Romanda Üstün, arkadaşlarının polis ajanı olduğunu düşündükleri bir öğrenciyi dışlamalarına karşı çıkar ve bundan dolayı arkadaşlarıyla arası bozulur. Üstün bu olay üzerine o dönemde Türkiye’deki ortamın insanları tedirgin ettiğini “bu sürekli kuşku düzeni, en güçlü dostlukları bile sarsabiliyor” (Kutlu, 2002: 193) ifadeleriyle ortaya koyar.

Bir Gün Tek Başına'da yazar, romanda öğrenciler arasında yaşanan gelişmeleri verirken olayları Günsel'in ağzından anlatmayı tercih eder. Günsel'e göre öğrencilerin görüşleri, öğretim üyelerinin düşüncelerine göre şekillenmektedir. Hukuk, iktisat, tıp gibi bazı bölümlerde “eyleme yatkın, uyanık gençler[in]” çok olmaları bu bölümlerdeki “aklı başında” öğretim üyelerinin bulunmasına bağlanabilir. Bir diğer sebep ise bu bölümlerin konularının toplum sorunlarına yakın olmasıdır. Günsel, bazı öğrenciler ve öğretim üyelerini ise “Dünyadan habersiz, koridorlarda dolaşan, amfileri dolduran, çoğu yarının öğretmeni bu kızılı oğlanlı kalabalık, birbirlerini yıpratmak için çevirdikleri dolaplar öğrencilerin ağzında kerliferli öğretim üyeleri” ifadeleriyle anlatır. Yine ona göre eylemlere katılmaya veya ses çıkarmayan birçok fakülte “fakülte değil, geri zekâlı sığırlar, dilsizler yurdu[dur].” Günsel, benzer şekilde eleştirilerine devam ederken “yalnız sağcı, tutucu değil, gericilerin elindeydi öteden beri çoğu bölümler” diyerek iç konuşmasına devam eder. Ona göre fakültelerde, bilgisizlikleri öğrenciler tarafından alay konusu edilmiş birçok öğretim üyesi vardır. Bu hocalar arasında “odalarına çağırdıkları kız öğrencilerine sarkıntılık edenler, saldıranlar, cinsel sapıklığı söylenenler” (Türkali, 1980: 372-374) de bulunmaktadır.

Sancı'da, anlatılan dönemde çatışma, eylem, işgal ve boykot gibi olaylar çok sık yaşanmakta bu durum da eğitimin aksamasına, öğrencilerin can güvenliği endişesiyle okullarına gidememelerine neden olmaktadır. Zaman zaman sınavlar yapılamaz, okullar süresiz ya da süreli kapatılır. Ülkücü gençlerden Dursun, bir anısından bahseder. Sol görüşlü bir lider öğrencilerle konferans yapmak ister, müdür izin vermeyince kapıyı kırarak içeri girerler ve konferansı yaparlar. Nutkunda şunları söyler: “Sömürü altındaki memlekette dersler önemli değildir, sizi ikinci kurtuluş

savaşına çağırıyorum. Müdür istifa edinceye kadar boykot yapacağız, derslere girmeyeceğiz” (Işinsu, 2008: 166).

Sanctı'da okul yöneticileri, 1960'lı yıllarda, yaşanan olaylara karşı pasif, ilgisiz ve kendi menfaatlerini ön planda tutan ya da taraflı bir kişilik sergilemektedirler. Sağ görüşlü öğrenciler, sol görüşlü grubun “Gazi Terbiye”ye silah taşıdıklarını, silahlı öğrenciler tarafından tehdit edildiklerini ve muhtemelen birilerine saldıracıklarını düşünmektedirler. Polisin ortalarda olmadığını olayları engellemesi için derhal polis çağrılması gerektiğini Müdür Hasan Bey'e giderek iletirler. Fakat müdür, polisi kendisinin gönderdiği ve bir daha çağırmayacağı konusunda ısrarcıdır. Öğrencilerin tüm yalvarmalarına rağmen polis çağrılmaz. Ancak müdürün ve onu uyaran öğrencilerin gözü önünde “dinamit”ler patlar, silah sesleri duyulur, ülkücü bir öğrenci ölümüne dövlür ve sağ görüşlü bir öğrenci de vurulur. Olaylar biterken müdürün şu ifadeleri ise okul idarecilerinin genel görüşünü yansıtır niteliktedir: “Yazık oluyor gençliğinize, diye mırıldandı, karışmayın bir şeye... Memleket kurtarmak sizlere mi kalmış, boş şeylerin peşinde koşuyorsunuz... Boş? Gençliğiniz elden gitmeden, zevkini çıkarın; gezin, eğlenin” (Işinsu, 2008: 175-180). Bu sözlerden okul müdürünün sorun yaşamamak için araştıran, sorgulayan bir nesil yerine sadece kendi rahatı ve menfaatini düşünen, umursamaz bir nesil yetiştirmeye çalıştığı sonucu çıkarılabilir.

Sanctı'da, okul yöneticilerinin bazılarının menfaatleri gereği sol örgütlerle anlaşmalı oldukları, onlardan yana taraf oldukları durumlara da yer verilir. Ülkücü gençlerden Metin: “Gazi'nin müdiresi pek müsait, solcularla bir nevi anlaşma içinde” (Işinsu, 2008: 263) ifadesi bu duruma işaret eder. Yine sol görüşlü gençlerden Gül'ün, Leyla'ya anlattığı bir olayda, sol görüşlü bir fakülte dekanı, sağ görüşlü öğrencileri ikna etmeye çalışır. Hukuk fakültesinde ülkücü bir genç, sol görüşlü grup tarafından acımasızca dövülmüştür. Bu çocuğun babası işçi olduğu için Dekan ona, işçi çocuğu olduğunu ve bundan dolayı sol görüşlü olması gerektiğini söyleyince dövülen çocuk Dekan'a “işçi çocuğu değil it çocuğu olsam yine de on kişi ile bir kişinin üstüne gidip onu dövmem” cevabı verir. Bunun üzerine dekan, sol görüşlü grubun genci iyice dövmesini ister. Mustafa adındaki sol görüşlü gencin öldürülmesinden sonra Dekan, fakültede yas ilan eder ve “Anayasaya saygı” yürüyüşü düzenler. Sol görüşlü bir

yardımcı profesör olan Turgut, “bayılıyorum şu dekana, herif cin gibi her bir olaydan nasıl faydalanmasını biliyor” (Işınsoy, 2008: 336-349) diye düşünmektedir.

Öğrenci olaylarının neden olduğu eğitimin niteliğinde yaşanan bozulma *Savaş Çağı Umut Çağı*'nda karşımıza çıkmaktadır. O dönemde yaşanan bazı siyasi olaylar ve eylemler derslerin boş geçmesine ya da derslerin ve sınavların verimli yapılamamasına neden olmaktadır. Örneğin 27 Mayıs darbesinden sonra sınavlar bitmiştir. Arkadaşlarıyla konuşurlarken Mehmet “bu yıl bol keseden geçirdiler bizleri hem de bol not attılar” (Baydar, 2010: 66) diyerek darbenin üniversite ortamına etkisini ifade eder. Sık sık yaşanan olaylar ve kavgalar nedeniyle de üniversitelerde dersler boş geçecektir.

Kaçış'ta, Cahit, üniversitede doçent olarak görev yapmaktadır. Bir süre Ayhan'ın da dersine girmiştir. Arkadaşı Üstün'ün sevgilisi ve Hukuk Fakültesi öğrencisi Ayhan'a olan ilgisini saklamaz. Üstün Fransa'ya gidince fırsattan istifade ederek Ayhan'ı kendisiyle evlenmesi için ikna eder. Ayhan ise Üstün'e olan kırgınlığından ve yaşadığı travmadan dolayı onunla evlenmeyi kabul eder. Cahit, kariyerinde kısa sürede yükselir ve yakında alacağı profesörlük için giyim kuşam başta olmak üzere hazırlanmaya başlar. Üstün'ün gelmesinden sonra Ayhan'ın kendisini terk etmesinin profesörlüğü için olumsuz etki edeceğini düşünerek geri dönmesi için Ayhan'a yalvarır, ancak Ayhan artık geri dönemeyeceğini kesin bir şekilde ifade eder. Cahit ve Üstün'ün arkadaşlıkları lise yıllarına dayanır. Bir dönem aynı evde de kalmışlardır. Bu arkadaşlıklarına rağmen Cahit, Ayhan'ın ona dönmesini engellemek için Üstün'ü polise ihbar eder. Ona göre Üstün: “Bir hovarda, bir ırz düşmanı[dır]” (Kutlu, 2002: 78). Ayhan, Üstün'ün kendisine gönderdiği mektubu aldıktan sonra on ay evli kaldığı Cahit'ten ayrılarak, devrimci arkadaşlarından olan Ahmet'in evine sığınır. Ahmet ise tutuklanmıştır. Artık Ahmet'in karısı ve annesiyle birbirlerine destek olarak yaşayacaklardır.

Yağmur Sıcağı'nda, Ali İhsan Bey, içinde yaşanan çağın insanları çıkar çatışmalarına sürüklediğini, insanlara kin, nefret, acımasızlık ve kalleşlik duygularını yerleştirdiğini düşünmektedir. Ona göre “Riya, dedikodu, birbirine kazık atmak artık

olağan şeyler” haline gelmiştir. Bu durum, üniversitelere ve üniversitelerdeki öğretim üyelerine de yansımıştır. Üniversitedeki diğer öğretim üyeleriyle iyi bir iletişimi olmayan Ali İhsan Bey, “lafta kalan erdemliliklere” prim vermediği için kendisinin sevilmediğini “kalabalık olmalarına rağmen, hem yalnızlığımdan ürkerler, korkarlar, hem de yalnızlığa cesaret edemezler” (Ceyhun, 1978: 50) ifadeleriyle ortaya koyar. Romanda Güher, her ne kadar Ruhsar’ı sevse de ondan öç almak için kırkını geçmiş olan ve aralarında yaklaşık yirmi yaş bulunan Prof. Ali İhsan Bey’le evlenir. Bunda ailesini mutlu etmek, parasal açıdan rahatlamak gibi durumların da etkisi vardır. Ancak evlendikten sonra da mutlu olamaz. siyasi olaylardan hem öğrencilik hem de meslek hayatında uzak durmayı seçen Ali İhsan Bey, 1950’li yıllarda Tıp Fakültesinde okumuş, “Hükûmet tabibi olursam, gene memleket memleket gezmek zorunda kalırım diye korktuğundan üniversite öğretim üyeliğini seçmiş[tir]” (Ceyhun, 1978: 26). Asosyal bir kişiliğe sahip olmasına rağmen gayretli bir öğrenci olması sayesinde profesörlüğe kadar yükselmiştir.

Sanıcı’da, öykülenen olaylarda üniversite hocaları genellikle olumsuz bir karakter çizmektedir. Üniversitede görevli bir profesör olan Saadettin Bey de bu hocalardan biridir. Saadettin Bey, Leyla’nın babasıdır. Batıcı bir karakterdir, millî ve manevi değerlerini unutmuştur. Konuşmalarına sürekli İngilizce kelimeler karıştırmakta ve “İngilizceyi Türkçeden daha iyi biliyorum” diyerek övünmektedir. Yeri geldiğinde öğrencilerden, yeri geldiğinde de hocalardan yana tavır takınmakta, kendi menfaatleri icabı hareket etmektedir. Ona göre asıl başarı “her devrin adamı olabilmek[tir].” Saadettin Bey, kendisini Atatürkçü olarak tanımlamaktadır ancak Atatürkçülükten ne anladığı sorulduğunda ise bunu açıklayamamaktadır. Gençlik hareketleriyle ilgili düşüncesini “it dişi domuz derisi, yesinler birbirlerini, bana ne” sözleriyle ifade etmektedir. Saadettin Bey’in en büyük amacı, kızını bir hariciyecisi ile evlendirmek ve onu “bu kokuşmuş memlekette uzaklaştırmak[tır].” Yazar, onu olumsuz bir karakter olarak kurgular. Menfaatçiliği, alkole düşkünlüğü, yatağına yattığında arkadaşının eşini hayal ederek uyuması onun karakterinin olumsuz özelliklerinden bazılarıdır. Kızı ise babasının bütün bu hallerinden rahatsızdır.

Babasına itimat etmemektedir. Onu, “vaziyeti idare eden biri” olarak tanımlamaktadır. Babasını öğrencilerden korktuğu için eleştirmektedir (Işınsoy, 2008: 37-43).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde Prof. Salih Bey, *Sancı* romanındaki Saadettin Bey’le benzer özellikler taşır. Salih Bey, çocukluğunda hiç arkadaşı olmamış, ders çalışmaktan ve ezberlemekten başka bir şey bilmeyen, hiç kimseyle arkadaşlık kurmadan, annesiyle babasını dahi sevmeden, sevgisiz bir çocukluk geçirmiştir. Ona göre sevmek “zararlı bir şeydi[r]” (Soysal, 1977: 106). Ezberciliği ve etliye sütlüye karışmayan bir tip olması sayesinde okul hayatında başarılı olur. Hukuk Fakültesini bitirir, asistan olur, genç yaşta profesörlüğe kadar yükselir. İleri’nin (1977: 9) eleştirel gerçekçiliğin bir doruğu olarak gördüğü Salih Bey, ders çalışmayı ya da bilgi edinmeyi, kendisini geliştirmek ya da öğrencilerine faydalı olmak amacıyla değil, yükselmek ve çevre elde etmek için yapar. Karısıyla, sevmeden, sırf zengin ve milletvekilinin kızı olduğu için evlenir. Kızılay’da kendilerine ait bir apartmanı ve Ulus’ta özel bir yazıhanesi vardır. Yazıhaneye ilgilenmek ve daha çok para kazanmak için üniversitede az ders almıştır. Para kazanabileceği hiçbir iş geri çevirmez.

4.4.1.4. Boykotlar

İncelenen romanlarda öğrencilerin başvurduğu eylemlerden biri, dersleri ve okulu boykot etmektir. Sık sık başvurulan bu eylem, eğitimin uzun süre aksamasına neden olmaktadır. *47’liler’de*, 1960’ların sonlarına doğru gerçekleştirilen eylemlerde kullanılan pankart ve afişlerde “Sağ Sol Yok, Boykot Var”, Türkiye’de Türk subayların bile giremediği Amerikan üsleri”, “Daha Çok Vietnamlar” “Kanlı Pazar” vb gibi Türkiye’nin hemen her sorununa değinilir. Özellikle “Sağ Sol Yok, Boykot Var” sloganıyla “30 bin üniversiteli” boykotu başlatır. Boykot komiteleri kurulurken “yurdun dört bir yöresinden İstanbul’a gelen Anadolu öğrenciler istekle öne çıkıyor[lardır]” (Füruzan, 1975: 340-341). Bu büyük boykota hemen hemen bütün öğrenciler katılır. Üniversiteler öğrenci eylemleriyle karmaşa içerisindedir. Yapılan gösterilerde “kitap soygunculuğu” “Armatör hocalara yer yok” gibi sloganlar atılır.

Sokaklar öğrenciler tarafından doldurularak marşlar söylenir. Gösterilerde öğrencilerin arasında öğrenci kılığındaki polisler de yer almaktadır.

Öğrenci olaylarının eğitime olan yansımalarına *Bir Düşün Gecesi*'nde de rastlanır. Öğretim üyesi Ömer, Tuncer ve arkadaşlarının, “dersleri tümüyle boykot etme, bu düzenin üniversitelerinde okumama kararı alma” kararı vermelerinin öncesindeki günlerde onları bu karardan vazgeçirmek için şunları söyler: “Yarın bu düzen değişince, ülkenin yine ekonomistlere, mühendislere, mimarlara, yargıçlara gereksinimi olacak. Ama siz bu alanları size karşı olanların eline bırakmak niyetindesiniz” (Ağaoğlu, 2005: 161). Bu düşünce Ömer gibi devrimci öğrencilerin saygı duyduğu bir hocadan gelse de Tuncer ve arkadaşları bu sözleri bir aldatmaca olarak algıladılar.

Bir Düşün Gecesi'nde, fakir bir marangozun çocuğu iken bir milletvekilinin kızıyla evlenen Tuncer, romanda öykülenen zaman olan 1972 yılında Lozan'da doktorasını yapmaktadır. Hâlbuki öğrencilik yıllarında hocası Ömer'i alabildiğine eleştirmiş, ona karşı diklenmiş, öğrenci arkadaşlarını dersleri boykota çağırmıştır. “Ders yok arkadaşlar! Çıkın dışarı! Bu düzenin üniversitesini bitirip bu düzenin bir yerinde bir şey olmak istemiyoruz! Boşaltın burasını!..” diyerek öğrencilerin derslikleri boşaltmalarını sağlar. Tuncer'e göre üniversitede kendilerine öğretilen dersler ise “nutuk çekmek”ten başka bir şey değildir. Tuncer, hocası Ömer'e ise “Hocam, yine de size saygımız var, biliyorsunuz. Siz öteki satılmışlardan değilsiniz. Ama artık lütfen bize katılın, dışarı çıkın!” şeklinde hitap etmektedir. Ömer ise, kendisine bu şekilde hitap eden öğrencilerine “sevecenlikle bakıp, onlara bunun ne anlama gelebileceğini anlat[ır].” Tuncer, düğünde hocasıyla karşılaştığında onun “Şimdi neredesin Tuncer?” sorusu karşısında hocasının aklından kendisiyle ilgili “yoksulluğumdan, eylemciliğimden ve sıkıştığım yerden kendimi Remzi Bey'e damat olarak kurtardığım” (Ağaoğlu, 2005: 149-152) şeklinde düşünceler geçtiği için suçluluk ve eziklik hisseder. Ömer ise her ne kadar belli etmemeye çalışsa da Tuncer'in öğrencilerinin önünde kürsüsünün karşısına geçerek “İnin aşağı, inin aşağı! Bizimle yürüyün” deyişlerini unutmamaktadır.

Ömer, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıların biteceğini, sonunda belki de çekilen sıkıntıların netice veremeyeceğini “düğün” metaforunu kullanarak şu şekilde ifade eder: “Bu düğün biter. Biraz zayıt olur, biraz tabak bardak kırılır, bu doğal. Halılar sigaralarla bir iki yerinden yanar, tüter; ama bu düğün biter” (Ağaoğlu, 2005: 108).

4.4.2. Psikolojik ve Sosyal Nedenler

Gerek dünyada gerekse Türkiye’deki eylemlere katılan öğrencilerde sosyal, kültürel ya da ahlaki tüm kuralları yıkmaya, alabildiğine özgürlük isteği, amaçsızlık, dinî boşluk gibi ruhsal durumlar söz konusudur.

Bıçağın Ucu’nda sol görüşlü aydınlardan ve kendisi de eski bir devrimci olan Galip; gençlerin, bir kısım aydınların ve işçilerin aslında yıkmak istedikleri ve karşı oldukları kişilere, aslında alttan alta bir özenme içinde oldukları düşünür. Bu kişileri eleştirirken onlar gibi olmak için fırsat kollayan bu muhalifler, ulaşamadıklarını kötülemeye ve yıkmaya çalışmaktadır. Galip “o ukala, o rüküş ve çenebaz üniversiteli kızlar, o hiçbir baltaya sap olamamış, ne idüğü belirsiz sanatçı takımı, hele o işçiler, hani patronlarına çok içerlemiş gözükrüler de, el altından gizli gizli her şeye öykünürler” (İlhan, 1996: 267) ifadeleriyle bu düşüncesini ortaya koyar.

Gençliğim Eyvah’ta (Buğra, 2004: 232) devrim ve devrimcilik kavramları bazı psikolojik nedenlere dayandırılarak sorgulanmaktadır. İhtiyar, “Sürekli Devrim denen kıyırtık yutturmacılığıyla” kaos yarattığından bahseder. Ona göre Türkiye’de uygulanan demokrasi gerçek bir demokrasi olmadığı için bu durum onun işini kolaylaştırmış, sağ ve sol görüş adı altında insanları farklı gruplara bölebilmştir. İhtiyar, sağ “sağ denilen, devlet koruyucuları” (Buğra, 2004: 322) olarak tanımlarken bazı sol akımları ve devrimciliği ise körlük, topallık, cinsî sapıklık veya yetersizlik gibi nedenlere veya komplekslere bağlayarak açıklar ve Marksist ve devrimcilere yönelik kendisine göre bazı tespitlerde bulunarak Delikanlı’ya hitaben:

Babalarının ve analarının ve bacılarının günahları yüzünden ve bu günahların itişiyile ve verdiği hınçla ve sırf olmak için, goşist ve ultra goşist ve troçkist, anarşist ve anarko sendikalist ve maoist kelimelerini öğrenmeleri yeten bir yığın kuzu ve kuzularla kırılma heveslisi kart koyun ve orospulaşma yeteneklerine veya heveslerine kılıf arayan kız ve kadın gördüm. Ve sizin devrimciliginize böyle bir sebep bulamadım. Sizin devrimciliginiz babanızın acze ve sefalete düşüşü ve düşürülüşü yüzünden sosyal plânda kırılan ve bunun için de sizin hayatınızın çerçevesinde her şey ve en üstün şey ve tek şey ve tek put olan onurunuzun kırılışından doğuyordu. Ve ben sizi onurunuzdan yakaladım (Buğra, 2004: 284-285).

Fethi Naci (2007: 331), ideolojik olduğunu düşündüğü romanı “Devrimcilere karşı uyandırdığı kin ve nefretle MHP gençlik kollarının, Ülkücü Gençlik Derneklerinin ‘istifadesine arz olunmuş’ bir propaganda kitabı” diyerek eleştirir. Tarık Buğra’ya (1992: 214) göre ise *Gençliğim Eyvah* Türkiye’yi yansıtan bir aynadır, politikaya bulaşan her kesim o aynada yer alır ve aynaya kızılamaz. Tarık Buğra’ya yönelik eleştirilerin önyargılı olduğunu düşünen Ayvazoğlu (1995: 99) ise eserin “Fethi Naci’nin acımasız saldırısını” hak etmediğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda yazarın kendi bakış açısı ve ideolojisinin, diğer romancılar gibi, romana yansıdığı söylenebilir.

Gençlerin yaşadığı psikolojik durumlardan biri de dinî boşluktur. Bu durum *Sanclı*’da incelenen konular arasında yer alır. Romanda sağ görüşlü öğrenci liderlerinden Dursun’a göre eğitim sistemi yetersizdir ve ezbercilikten öteye gidememektedir. Bununla birlikte gençlik, toplumun değer yargılarına da uzak bir eğitimden geçmektedir. “Bir sürü ezber bilginin yanında, değer yargılarından yoksun beyinler! Bunun için lise bitiyor, fakülte bitiyor, boşboş... diplomaları var fakat değer yargıları, sağlam inançları yok... Gençlik dediğimiz, hiçbir değere sahip olmayan, aç, bilinçsiz ve heyecanlı bir kitle!” (Işınsu, 2008: 170-171) diye düşünür.

Öğrenci eylemlerinin ortaya çıkışındaki nedenlerden biri de toplum içerisindeki ayrışma ve kutuplaşmadır. Toplumun büyük bir bölümü politize olmuş ve karşıt görüşe sahip olanları şeytanlaştırmıştır. Bu durum da şüphesiz öğrencilere de sirayet eder.

Kaçış’ta (Kutlu, 2002: 159-161), tutuklu olduğu dönemde Üstün, Ziraat Fakülteli olan çocuğun polis ajanı olabileceği şüphesi yüzünden yemek masasına

çağrılmadığını ve grup tarafından dışlandığını görür. Bu duruma, grubu karşısına alacak şekilde şiddetle karşı çıkar. Ona göre “O bizden, şu bizden değil” anlayışı doğru değildir. Arkadaşlarıyla bir süre tartıştıktan sonra onları o an ikna eden Üstün, çocuğu yemeğe çağırırken yine de üzgündür. Çünkü ona göre bu sorun toplumun geneline hâkim olan bir bölünmeye işaret eder. Toplumdaki ayrışmanın “kuşaklar boyunca sürüp gideceğini” düşünür.

Bir Düğün Gecesi'nde, toplumdaki kutuplaşma, kardeşlerin bile birbirine düşman oluşu üzerinden okuyucuya aktarılır. Düğün sahibi General Hayrettin'in iki oğlu vardır. Düğünde damat olan Ercan; mevcut düzene uyumlu, düzenin nimetlerinden yararlanmayı bilen bir kişilik iken kardeşi Hakan, babasına ve ağabeyiyle birlikte mevcut düzene de düşman bir devrimcidir. Hakan, daha önceki bir tartışmalarında ağabeyine düğünde onu vuracağını söylemiştir. Bu korkuyla düğünde sivil polisler yoğun bir şekilde önlem almıştır. Hakan ve Ercan'ın anneleri Nuriş Hanım, “öz oğlumun biri, öz oğlumun ötekini vurmaya bile düşünüyor” diyerek üzülürken bir yandan da Hakan için “Nasıl karıldı karıştı şu anarşistlerin arasına bilmiyorum ki, koskoca subay oğlu, koskoca bir general oğlu...” (Ağaoğlu, 2005: 200-201) şeklinde düşünmektedir. Düğünde gelen bir silah sesi üzerine koşuşmalar yaşanır. Yalnız silahı kimin ne maksatla ateşlediği romanda anlatılmaz. Yazar, bu belirsizlikle “12 Mart 1971'den sonra geçen bir yıl sekiz aylık süreye rağmen, olayların devam ettiğini vurgulamak istemiş olmalıdır” (Yalçın, 2005: 476).

Bir Düğün Gecesi'nde devrimci sol, “kişisel arzu ya da acıların devrim bahane kılınarak meşrulaştırılmaya çalışılması” (Sümeýra, 2017: 847) bakımından eleştirilmektedir. Oldukça zengin bir ailenin çocuğu olan Oktay karakteri bu durumu örnekler niteliktedir. Tezel'in üniversitedeki devrimci arkadaşlarından biri iken ikili daha sonra evlenecek ve bir çocukları olacaktır. Daha sonra da ayrılacaklardır. Sık sık eylemlere katılan Oktay ve Tezel, bu yüzden kendi çocuklarını bile ihmal ederler. Tezel, düğünde çekildiği köşesinde o günleri düşünürken Oktay'ın çocuğu hastayken onunla ilgilenmek yerine: “Bizim başka görevlerimiz var. Taksim'e gidip ‘Amerika defol!’ diye bağıracağız” demesini hatırlar ve kendi kendine “Kendi çocuğunu koruyup kurtaramayan neyi kurtarabilir” (Ağaoğlu, 2005: 44) cevabını veremediği için

kızlar. Tezel, Oktay'ın üniversitede okurken yirmi beş yaşını aşmış olmasına rağmen derslerine ilgi göstermeyişiini “Üniversiteyi bitirmeye gelince, hayır, o yok. O dursun. Üniversiteye devam etmek artık burjuva piçlerinin işi ya? Onun çok daha önemli işleri var. Profesyonel devrimci” sözleriyle eleştirir. Tezel, bu düşüncelere öğrenciyken kendisinin de inandığını, baba parasıyla devrimcilik tasladıklarını düşünmektedir. Zengin bir ailenin çocuğu olan Oktay, devrimci arkadaşlarına sürekli “Bu arabayı keyif için tutmuyorum altımda. Bir gün... Bir gün...” deyip durmaktadır. Oktay, dediğine göre bu arabayla “bir işbirlikçiyi, bir bankacıyı ya da silahlı kuvvetler komutanını – daha sonraları başbakanı da- kaçırmayı düşle[mektedir]” (Ağaoğlu, 2005: 55-56). Tezel'e göre ise babasının olaylardan uzak durması için hediye ettiği arabayla oradan oraya fink atmaktan başka bir şey yapmamaktadır.

4.4.2.1. Kuralları Yıkma Düşüncesi

İncelenen romanların bir kısmında eylemlere katılan gençler dinle ilgili, ahlaki ya da toplumsal bütün kuralları yıkmak, alabildiğine özgürce yaşamak istemektedirler. Toker'e (1971: 57) göre 1960 ve 70'li yıllarda “isyankâr genç” bir orijinalitedir ve “doğumu 1945'lerde olan delikanlılar için, genç kızlar için macera bir cazibe konusu[dur].” Çünkü bu gençler; başkalarının yaşadığı savaş, kan ve çatışmayı filmlerde ya da romanlarda görmüşlerdir ve bunları artık kendi hayatlarında da istemektedirler.

Sancti'da, devrimci öğrencilerden Leyla, mağaza vitrinindeki bir bluzu incelerken yanına sol görüşlü örgütün rütbelilerinden Adnan Parmaksız yaklaşır. Adnan, Leyla'nın yeni talimatları alacağı örgüt elemanıdır. Etkileyici nutuklar vermesiyle bilinen Adnan ile Leyla bir mekânda oturup “eylem” üzerinde konuşurlar. Bu konuşmadan sol görüşlü gençlerin eylemlere katılmalarında kuralsızlık isteğinin etkili olduğu göze çarpar. Romanda Leyla, örgüte katıldığına zaman zaman pişmanlık duymaktadır “Böyle olacağını hiç tahmin etmemiştim ki...” diyerek bu pişmanlığını itiraf eder. Örgüte girişinde “korkunun verdiği zevk” ve “önemli bir insan olduğunu

hissetmek”, “kokuşmuş aile kavramını ve “yasaklar”ı yıkmak gibi duygular etkili olmuştur. Adnan ve Leyla konuşurlarken her ne kadar aynı görüşe ve örgüte mensup olsalar da birbirlerine güvenmezler. Bu güvensizliği hissettikleri bir noktada Leyla “beni denemekten vazgeçsen” der, Adnan ise kendi örgüt arkadaşına dahi güvenilemeyeceğini “karşındakini devamlı denemek zorundasın, kimseye itimat yok” sözleriyle ifade eder. Adnan, Ülkücü gençlerden Dursun’un solculara dair ifade ettiği “köklerinden kopmuş” fikrini destekler nitelikte, kendilerini “her türlü burjuva bağı koparabilmiş, gelenek ve görgülerden sıyrılmış ve Marksist-Leninist düşünceyi bir eylem kılavuzu olarak kabul etmiş kişiler” olarak tanımlar. Leyla’yı ise “üst tabakadan bir sürtük” (Işın, 2008: 205-208) olarak görmektedir.

Savaş Çağı Umut Çağı'nda, aileler ile gençler arasında bir kuşak çatışması söz konusudur. Anlatıcının annesi, kendi gençliği ile kızının gençliğini karşılaştırdığında gençlerde toplumun ahlaki ve kültürel yapısına uymayan durumların olduğunu görmekte, onların kurlsızca yaşamalarını eleştirmektedir. Kızına kendi gençliklerinde kadın erkek ilişkilerinin, o günlerdeki gibi olmadığını “Evlenmeden önce erkek nedir bilmezdik. Her şeyi kocamızda görürdük. Sizler dul karıdan betersiniz” (Baydar, 2010: 60) sözleriyle dile getirir. Yine anne, kızının üniversitede okuduğunu söylemeye utandığını ifade eder. Kızı ise dünyanın artık değiştiğini, kârının da zararının da kendilerine olduğunu söyleyerek annesine karşı çıkar. Kendisinin gelenekten kopmuş olduğunu “Ben köksüzüm ya da büsbütün başka değerlere bağlanmışım” (Baydar, 2010: 99) ifadeleriyle vurgular. Anlatıcı karakter yine bir gün, gazetesini okurken uyuyakalan babasının karşısında sigara içer. Uyanan babası kızının karşısında sigara içtiğini görünce ona kızar. Kızı ise “Artık o günler geçti. Yeni bir çağ başladı” diyerek kendisini savunur. Anlatıcı karaktere göre ailelerle yaşanan bu tartışmalar ve anlaşmazlıklar iki kuşağın çatışması, hesaplaşmasıdır. Bu tartışmalardan da anlaşılacağı üzere toplumdaki ahlak anlayışıyla beraber bazı değerler de değişmiştir. Anlatıcı karakter “Geleneklerden, kurulu düzenden, kurallardan tam anlamıyla kurtulmak” (Baydar, 2010: 65-70) ve özgürlük istemektedir. Erkek arkadaşı Mehmet’le cinselliği özgürce yaşayarak tüm bu kurallara savaş açtığını

düşünmektedir. Tüm bunlara rağmen itiraf edemese de ailesine muhtaç olduğunu içten içe bilmektedir.

4.4.2.2. Amaçsızlık

Öğrenci eylemlerine katılan öğrencilerin büyük bir bölümünde geleceğe yönelik umutsuzluk görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında gençleri olması gerektiği gibi yönlendiremeyen, onları faydalı bir amaç uğrunda mücadeleye katamayan eğitim sisteminin de payı vardır.

Yağmur Sıcağı'nda, Zekeriya, üniversiteyi bitirdiğinde ne yapacağı konusunu düşündüğünde bunalıma düşmektedir. “Üniversiteyi bitirsem ne olacak yani?” diye soran Zekeriya, resim öğretmeni olmak istememekte, bu meslek kendisine anlamsız gelmektedir. Kendi kendisini sorguladığında, üniversitede altıncı yılı olmasına rağmen okulunu bitiremeyişinin nedeninin belki de bu durum olduğunu itiraf eder. Yine “Kim bilir, belki de öğrenci olaylarına böylesine ateşli katılmam, partiye falan girip çıkmam da bu bunalımdan kurtulma umuduyladır” (Ceyhun, 1978: 253) ifadeleriyle de kendisinin öğrenci eylemlerine katılma sebebinin geleceğe dair umutsuzluk ve amaçsızlık olduğunu ortaya koyar.

Savaş Çağı Umut Çağı'nda, dönem gençlerinde bir yol gösterici, uğrunda mücadele edilecek bir fikir eksikliği yaşadıklarından ve “inanç” ve “ülkü”lerinin olmayışından bahsedilir. Gençlik “fikir yokluğu” (Baydar, 2010: 93) içindedir. Ülkede karışıklıklar sürmekte, gençler yarınlarına güven duymamakta, kendilerini vatanlarında yabancı gibi ve “geçmişle bağları[nı] kopmuş” hissetmektedirler. Anlatıcı karakter o dönemdeki birçok genç gibi eksik yönünün “gideceği yönü bilmemek” (Baydar, 2010: 26-44) olduğunu söyleyerek bu duruma dikkat çeker. Çocukluğu II. Dünya Savaşı yıllarında geçtiği için uzun süre babasının götürüleceği, evlerinin bombalanacağı veya Hitler’in yaşadıkları bölgeye geleceği gibi büyük korkular yaşamıştır. Bir gün babası savaşın sona erdiği haberiyle gelir. İnsanlar artık her şeyin düzeleceğini düşünürler, fakat bekledikleri gibi bir düzelme göremeyeceklerdir. Bu

durum Anlatıcı karakterin yaşadığı ilk hayal kırıklıklarından birisidir. Onun gelecekte umutsuz olmasında kendisini hayat karşısında yenik olarak gören babasının da payı vardır. Babası, çocukken kahraman, büyüdüğünde ise onu “yenilmiş bir ihtiyar” olarak gördüğü kişidir. Baba, roman boyunca iktidardan memnun olmaz. “Bu memleket düzelmez” diye düşünmektedir. Türkiye’nin güzel günlere kavuşacağına dair umutlarını yitirmiştir. Ona göre İkinci Dünya Savaşı’na giren ülkeler kısa zamanda yeniden kalkınırken Türkiye yine olduğu yerde sayacaktır. Baba, Demokrat Parti’nin iktidar olmasından sonra “görülen lüzum üzerine” zorunlu olarak emekliye ayrılır. Onun işten atılmasından sonra aile, daha küçük bir eve taşınarak ekonomik olarak daha tutumlu olmaya çalışır. Baba, hayat karşısında yenildiğini düşünmekte, büyük bir küskünlük ve umutsuzluk duymakta, bu zamana kadar yaşadığı hayatın boşa gitmiş olduğunu düşünerek geçmişini sorgulamaktadır.

4.4.2.3. Zengin Ailelerin Mutsuz Çocukları

Öğrencilerden bazıları, maddi imkânları oldukça iyi olmasına ve toplumun üst tabakasına mensup olmalarına rağmen ideolojik olarak işçiyi, emekçiyi ve fakir halk tabakalarını savunan devrimci görüşe sahiptirler. Bu öğrenciler, aynı görüşü paylaştıkları arkadaşlarıyla beraber eylemler düzenlerler. Varlıklı aileleriyle kavgalı olan bu gençlerin sadece macera ararken bazıları gerçekten de savunduğu fikirlere inanmaktadır. Romanlarda göze çarpan diğer bir durum ise bir tarafta zengin ama mutsuz aileler varken diğer tarafta fakir ancak mutlu ve huzurlu aile manzaralarının bulunmasıdır.

Bir Uzun Sonbahar’da, anlatıcı karakter, zengin bir arkadaşının evindeki davette görüştüğü oldukça zengin ailelerin kızlarından bahsederken onların “bunaltılı kızlar” olduklarını ifade eder. Gerçekten de romanda bu sınıfa mensup gençler, çeşitli bunalmalar içerisindedir. İçlerinde, oldukça genç olmasına rağmen kendini içkiye veren, hayatı anlamsız bulup intihar etmeyi düşünenler, hatta intihar edenler dahi vardır. Anlatıcı karakter ve arkadaşları davet edildikleri elit bir muhitteki zengin bir

evde aralarında tartışırken kendilerinin sınıfsız olduklarını ifade ederler. Onlara göre burjuvalar ise “sıkıntıdan geberiyor[lardır]” (Özlu, 1976: 80).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde, Kızılay’da bir apartman sahibi olan Necip Bey’in çocukları, onunla taban tabana zıt fikirlere sahiptir. Ondan nefret etmekte, onu bir asalak olarak kabul etmektedirler. Aralarındaki iletişim ise uzun süredir kopuktur. Bir gün Necip Bey, oğlunun gece geç bir vakte hala yatmamış olduğunu görünce odasına girer ve onun silahla oynadığını görür. Çok korkarak oğluya tartışmaya başlar. Oğlu tartışmada onun “sefil bir mirasyedi, bir korkak, bir züppe” olduğunu söyler. Necip Bey, bu sözler karşısında oğluna iki tokat atar. Oğlu ise babasına, silahıyla oynarken “Senin gibi asalakları şu yeryüzünden temizlemeyi” (Soysal, 1977: 66) düşünüyorum, der ve ona hakaret eder. Bunun üzerine babası, onu tekme tokat döver, oğlu evden çıkıp gider.

Romanda Doğan ve Olcay, Prof. Salih Bey’in çocuklarıdır. Doğan, bir dönem okumak üzere gittiği Avrupa’da kalmış, okuyamadan geri dönmüş, Ankara’ya gelince de Hukuk Fakültesi’ne kaydolmuştur. Olcay da üniversite öğrencisidir. Aileleri onları “anlaşılmaz, tasvip edilmez çocuklar” olarak nitelendirirken çocuklar ise varlıklı ama cimri olan ailelerinden utanmaktadır. Çocuklar, anne babalarıyla mümkün mertebeye konuşmamakta, yemekten yemeğe yanlarına gelmektedirler. Çünkü çocuklara göre, anne ve babalarının öteden beri sürdürdükleri cimrilikleri, servet tutkuları ve yanlış tutumlarından dolayı arkadaş edinememişler, sevgisiz büyümüşler, birbirlerine de tam bir kardeşlik bağıyla bağlanamamışlardır. Doğan ve Olcay, fakir bir işçi çocuğu olan Ali’yle tanışır, zamanla arkadaşlıkları ilerler, onda ve fakir ailesinde koşulsuz ve menfaatsiz sevgiyi görürler.

Doğan ve Ali romandaki farklı sosyoekonomik çevreden gelen devrimci kişilikleri temsil ederler. Doğan tezcanlı, halkı tanımayan, küçük burjuva devrimcisi iken; Ali ise tam karşıtı niteliklere sahiptir. Böylelikle roman, Belge’ye (1975: 45) göre “12 Mart döneminde Türkiye sosyalistleri arasında özellikle canlı bir tartışma konusu olan bir sorunsala eğili[r].” Gerçekten de bu ikilinin arasındaki ilişki tezatlıklarla doludur. Ali’nin evine gittiklerinde Doğan, fakirlikten ucuz eşyalarla

döşenmiş evde, kendisini rahat hisseder. Burada içtiği çay bile daha lezzetli gelir. Şatafatlı ama zevksiz döşenmiş kendi evlerini ise “büyük babasından kalma antika eşyalarla boğucu, tatsız bir müze” (Soysal, 1977: 185) ifadeleriyle niteler. Ali ve Doğan, sık sık Alilerin evinde gece geç vakitlere kadar oturup çay içerek ülke meselelerini tartışırlar. Birkaç kez de Doğan’ın evinde buluşsalar da Doğan’ın annesi Mevhibe Hanım Ali’den pek hoşlanmaz, Ali de onların evinde sıkılır ve rahat edemez.

Bir Düğün Gecesi’nde, Milletvekili Remzi Bey’in kızı olan Yıldız, Tuncer’den “üç sınıf geride, fakültenin ilk sınıfında[dır].” Tuncer’in eylemlerdeki atılganlığından etkilenerek onunla evlenir. İyi eğitilmiş ve zengin bir ailenin kızı olan Yıldız, hayatı boyunca pamuklara sarılarak büyütülmüş, fakat yalnızlık çeken bir kızdır. O da devrimci gençlerin arasına katılmak ve onların mücadelesine dâhil olmayı içten içe istemektedir. Fakat “Remzi Tarakçı’nın kızına kim inanır?” diye düşünerek onların yanına gitmeye korkar. Tuncer’e bir mektup yazarak ona duygularını açar. “Son sınıfın, derslerinde çok tembel, eylemlerinde çok çalışkan” öğrencilerinden olan Tuncer, devrimciler arasından bir kızı “Seviyorum, işte bu kadar” demenin satılmışlık sayıldığını bilse de “yürekten sevdiğim onca arkadaşımın arasında yapayalnızmışım” diye düşünerek Yıldız’la yaklaşır. Onu sürekli yanında gezdirmeye başlar. Bu birliktelikten sonra kendisini örnek alan öğrenciler, güvendikleri dağlara kar yağmış gibi olmuşlardır. “Bütün düşmanlığım egemenlere. Öfkem, kinim onların yeni doğan bebeklerine bile” (Ağaoğlu, 2005: 153-161) diye düşünen Tuncer, o egemenlerden birinin kızıyla evlenecektir. Tuncer, bu durumu kendi içinde sürekli sorgulayacaktır.

Bıçağın Ucu’nda, Halim’in karısı olan Suat, II. Dünya Savaşı’nın bittiği yıllarda Edebiyat Fakültesi, Fransız Filolojisi bölümünde okuyan ateşli bir devrimcidir. Romanda Suat, öğrenci olduğu o yıllarda “İstanbul Tahsil gençlik Derneğindeki müthiş militan” (İlhan, 1996: 120) olarak ifade edilir. Oldukça zengin, köklü ve Osmanlı geleneklerine bağlı bir babanın kızı olan Suat, o yıllarda her şeye karşı isyan halindedir. Her şeyi acımasızca küçümsemekte ve eleştirmektedir. Ona göre “kadınlar köle, erkekler gereksiz ve burnu büyük, üniversite rezil, İstanbul pis ve bakımsız, memleket uçurumun dibinde, denizin tuzu az, yağmur bereketsiz, yıldızlar fazla uzak[tır].” Aile kavramını ve aile yaşantısını da alabildiğine küçümsemekte olan

Suat'ın bu isyankârlığında ve militanlığında babasının ölümü üzerine annesinin erkeksi tavırlara bürünmesi ve bazı farklı cinsel eğilimlere sahip olması, kendisine sahip çıkan bir ailesinin olmayışının da payı vardır. Suat, evi okula yakın olmasına rağmen babasının hastalığı dolayısıyla Kandilli Lisesi'nde yatılı okur. Okulda arkadaşlarıyla anlaşamaz, arkadaşları kendisiyle “paşa kızı” diyerek dalga geçerler. Oldukça zengin ve köklü bir ailenin kızı olan Suat, gerçek bir aile saadeti yaşayamamıştır. Suat, bu eksikliği kırk yaşına yaklaştığı sırada dayısı hasta olduğu için bir süre onun evinde kaldığı sıralarda duyar ve çocukluğundan beri gerçek anlamda bir yuvanın kızı olmak özlemini çektiğini itiraf eder. Ona göre bir çocuk “Küçük suçlarını hoşgörölü annesiyle paylaşabilmeli, babasına nazı geçmeli, fakültede ya da bilmem hangi arkadaşının evinde yaşadığı ufak olayları onlara, yalan yanlış, ara sıra ayrıntılar katıp anlatabilmeli[dir]” (İlhan, 1996: 215-228).

4.4.2.4. Gruba ya da Kişiyeye Bağlılık

Öğrenci eylemlerinde gençlerin bir gruba ait olma ya da gruptan dışlanmama dürtüsüyle hareket ettikleri görülmektedir. *Bir Düğün Gecesi*'nde Ayşen, ona göre bozuk düzenden faydalanarak zengin olmuş babası (İlhan) ve kendi sınıfıyla kavgalı, devrimci gençler arasında kalmış ikisiyle de bir türlü bütünleşememiş bir öğrencidir. Devrimci öğrenci grubuna dahil olmak, onlar tarafından benimsenmek için ne kadar çırpınsa da bunu bir türlü başaramaz. Çünkü ait olduğu sınıf, onun devrimci arkadaşlarıyla bütünleşmesinin önündeki en büyük engeldir. “Arkadaşlarınca dışlanan yalnızlığa mahkum edilmiş, kuşkuyla bakılmanın acısını çeken bir kız” (Moran, 1994: 42) olan Ayşen, bu konuda ailesiyle sürekli çatışmaktadır. Annesinin lüks arabasıyla fakültenin önüne gelip onu almasının, arkadaşlarının yanında kendisini küçük düşürdüğünü düşünmektedir. Bu konuda bir gün annesine “Fakültenin önüne bir daha gelersen vururum seni, anlaşıldı mı?” (Ağaoğlu, 2005: 249) diyecek kadar işi ileri götürür.

Yağmur Sıcağı'nda, Güher, ailesinden ve yaşadığı çevreden utanan ve kendisini bir gruba ait hissetme ihtiyacı duyan üniversite öğrencisi tipine örnek olarak gösterilebilir. Güher, üniversite öğrencisi iken “alaturka deyip küçümsediği hatta utandığı mahallesini, çocukluğunu, o insanları” (Ceyhun, 1978: 74) evlenip maddi olarak rahat bir hayata kavuştuğu ancak mutsuz olduğu yıllarda birden özleyiverir. Arkadaşlarına evlerini hatta oturduğu semti söylemekten kaçan, elit mahallelerde oturduğuna dair yalanlar söyleyen Güher, bu yaptığının çocukça bir züppelik olduğunu sonradan fark eder. Romanda Güher, üniversitede okurken ateşli bir devrimci olan iktisat fakültesi öğrencisi Ruhsar'la ilişkisi vardır. Güher, her ne kadar devrimci fikirlere sahip olmasa da Ruhsar'dan dolayı öğrencilerin düzenlediği tüm miting, toplantı, yürüyüş ve forumlara katılır. Daha sonraları bu durumu “Öğrenci forumlarına, mitinglere, yürüyüşlere bilinçle mi katılırdı? Yoksa salt Ruhsar'ın yanında olabilmek için mi giderdi ardından uysal uysal?” (Ceyhun, 1978: 20) diyerek kendi kendisini sorgular.

Sancı'da, örgüte katılmada motivasyon kaynağı olan kendini önemli hissetme duygusu, devrimci bir karakter olan Nurten'de yine karşımıza çıkar. Nurten'in: “Zile'de meret hastanede kimsenin takmadığı Nurten Hemşire var ya, onun için helikopter havalanıyor” ya da “başhekimin azarladığı, hademe Süleyman'ın takmadığı Nurten Hemşire, koskoca bir devrimci oluyor” (Işınsoy, 2008: 244-246) sözleri kişilerin kendilerini bir gruba dâhil hissetme, önemli bir kişi olma duygusuyla örgütlere katıldıklarının romandaki örnekleridir.

4.4.3. Öğrenci Olaylarının Altında Yatan Ekonomik Nedenler

Öğrenci eylemlerinin dayandığı nedenlerden biri de özellikle 1950'lerden itibaren yaşanan ülkedeki genel ekonomik sorunlardır. Demokrat Parti, iktidara geldiği 1950 yılından itibaren hem II. Dünya Savaşı'nın bitmiş olması hem de Amerika ile olan iyi ilişkiler nedeniyle ekonomide olumlu gelişmeleri sağlayabilmiştir. Keyder'e (2014: 166) göre 1953 yılında ülkede ekonomik olarak veriler iyi gelmekteyken DP,

vaat ettiği her şeyi gerçekleştirecek gibi görünmektedir. Araştırmacıya göre 1954 yılından itibaren her şey tersine dönmüş ve dünya şartları değişerek Türkiye'nin ekonomideki hızı kesilmiş ve kötüye gidiş başlamıştır. Ekonomideki bu kötü gidişat, ülkedeki sosyal ve siyasi krizlerle birlikte ilerleyen yıllarda da artarak devam etmiştir. Tuncer'e (2013: 16) göre "1950-1960 DP iktidarında ekonomisini ve maliyesini tümüyle Batı'ya bağımlı hale getiren Türkiye, bundan sonraki yıllarda da, bu bağımlılıktan kurtulma yolunda çaba harcamak yerine, kendini daha sıkı bağlarla Batı'ya bağlama yolunu seçmiş[tir.]"

1950 ve 1960'lı yıllarda, ülke sorunlarının hepsiyle ilgili düşünceleri olan gençler, ekonomik konuları da sorgulamaya, bu konuda fikirler ve eleştiriler ortaya koymaya başlamışlardır. Türkiye'de yeni yeni oluşan işçi sınıfının sorunları, arzu edilen modern ülkeler seviyesine ulaşma amacının bir türlü gerçekleştirilemeyişi, ekonomik adaletsizlik ve geri kalmışlığın çözülemeyişi gibi sorunlar romanlarda incelenen konular arasındadır.

İncelenen romanların bazılarında gençlerin karşı çıktığı konular arasında toplumun alt kesimlerinin elit tabaka tarafından sömürülmesi yer alır. Bir yanda emekçi kesimi ve çalışanlarını sömürerek servetini artıranlar, diğer yanda hak ettiği ücreti alamayıp maddi imkânsızlıklarla mücadele eden insanlar vardır.

Savaş Çağı Umut Çağı'nda, karaborsacılık yapan, daha sonraları da Demokrat Parti'ye yaklaşarak çok zengin olan bir babanın oğlu olan Cem, anlatıcının üniversitedeki arkadaşlarından birisidir. Babasının karaborsacı olduğunu ilkökul yıllarında öğrenir. Arkadaşları fakir olduğu için ailesinin zenginliğinden utanmaktadır. Ona göre babası "savaş yıllarının yarattığı öteki milyonerler kadar suçlu[dur]" (Baydar, 2010: 23). Cem, kendi hayal ettiği düzende babası gibilere yer olmadığını söyler. Cem, Demokrat Partinin ihya ettiği, sonradan aşırı zenginleşmeyle birlikte iyice yozlaşan ailesinden utanç duymakta, onlara ve onları bu hale getiren düzene isyan etmektedir. Ancak romanın ilerleyen bölümlerinde Cem, sevgilisi tarafından aldatıldığını öğreince saf ve güzel şeylere olan inancını yitirerek ailesiyle barışacak ve zengin ailesinin istediği gibi bir insan olmaya karar verecektir.

47'liler'de, Emine'nin annesi olan Nüveyre Kozlu, bir ilkokul öğretmenidir. Bencil, gösteriş düşkün, kıskanç, hırslı ve kurnaz bir kadındır. Emine, onun doğal ve içten olmayan sözlerinden, hırından, emredici üslubundan hiç haz etmemektedir. Annesi fakir insanlara kibirle yaklaşır, onları hor görür. Erzurum'un yerlilerinden "köylüler" diye bahseder. Çıkar elde edebileceği insanlara ise yaltaklanır. Kızlarıyla ilgili en büyük arzusu, onları istikbali parlak birisiyle evlendirebilmektir. Bu arzusuna Seçil'i çok zengin bir avukatla evlendirerek ulaşır. Ancak Emine'ye de "Amerika'ya büyük bir işletmeci olarak gidecek" (Füruzan, 1975: 90) olan bir damat adayı bulsa da Emine bunu kabul etmeyecektir. Emine, daha küçükken annesinin bazen "kin dolu" davrandığını ve bazı davranışlarında "insan olmanın özelliklerinin yok olduğunu fark eder. Annesinin evlerine sığınan ve küçük yaşına rağmen onlara hizmetçilik eden Kiraz'a karşı olan tavırları, dedikoduculuğu, iftiracılığı Emine'nin kişiliğinde unutamayacağı kadar yer etmiştir. Annesine daha o yaşlardayken isyan etmeye başlamıştır. Nüveyre Hanım, Kiraz'a karşı oldukça acımasız ve sevgisizdir. Kendi çocuklarını üstün görürken onu küçümser. Bütün olanakları kendi çocuklarına sunarken ona atılacak, kullanılmayan şeyleri bile çok görür. Yeri geldiğinde onu tokatla terbiye etmekten sakınmaz. Yaşıtları gibi okula gitmek ve oyun oynamak gibi haklardan mahrum olan Kiraz, romanda toplumdaki sınıf ayrımının da göstergelerinden biridir. Nüveyre Hanım'ın toplumdaki hâkim ve sömüren kesimi, Kiraz'ın ise emeği sömürülen tabakayı temsil ettiği, Emine'nin sol görüşü benimsemesinde bu durumun bir etken olduğu düşünülebilir.

İncelenen romanların kimilerinde burjuva ya da elit kesim, bir yandan sahip olduğu imkânları korumak isterken bir yandan da ilerde yönetimin devrimcilere geçmesi durumunda da sahip olduğu imtiyazları korumak istemektedir. Bunun için devrimcilerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmaktadırlar. *Bir Uzun Sonbahar*'da anlatıcı karakter, oldukça zengin ve evli olan bir kadınla gizli bir aşk yaşamaktadır. Kadın sürekli eşinden boşanacağını söylese de bu konuda kararsızlık yaşamakta, istekleri arasında çelişki bulunduğu için bocalamaktadır. Anlatıcı karakter, bu durumu "Burjuvalık bu! Bu ikiyüzlü ahlak burjuvazinin ahlakı" şeklinde ifade eder. Sevgilisine mutlaka boşanmasını söyleyerek "ne olursan ol, burjuva olma" şeklinde tavsiyede

bulunur. Anlatıcı karaktere göre sevgilisi hem imtiyazlarını kaybetmek istememekte hem de “devrim olacağı kuşkusuna” (Özlu, 1976: 150-151) düştüğünde güçlünün yanına sığınmaya çalışmaktadır.

4.4.3.1. Devrime Giden Yolda Sol’un Rüyası: İşçi ve Öğrenci Hareketi

Emeğin tarihi, üretimin ortaya çıktığı ilk insanlara kadar dayansa da çağdaş anlamdaki işçi sınıfı, Batı’da 18. yy’da sanayi devrimiyle ortaya çıkmıştır. Sencer’e (1969: 24) göre işçi sınıfının doğuşu, Batı’nın kendi iç gelişmesinin ürünü olmasının yanında zorunlu bir sosyo-ekonomik olaydır. İşçi sınıfı “Kendi üretim araçlarına sahip olmayan ve geçimini sağlamak için emek gücünü işgücü piyasasında serbestçe satan ücretli emekçiler kitlesi” (Fişek, 1969: 1) şeklinde tanımlanır.

İşçi sınıfı, “özel sermaye mülkiyeti ile mülksüz ücretli emek arasındaki ilişki merkezinde yoğunlaşmış bir meta üretim sistemi” (Giddens, 1994: 56) olarak tanımlanan kapitalizmin az maliyetle daha fazla ürün elde etme amacı doğrultusunda düşük ücret, uzun ve elverişsiz çalışma şartları gibi sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlardan dolayı 19. yy’ın başlarından itibaren (Mason, 2010: 25) özellikle Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde işçi mücadeleleri görülmüş, işçi talepleri günümüze kadar devam etmiştir.

Osmanlı toplumunda gerçek anlamda bir işçi sınıfının ortaya çıkması Fişek’e (1969: 37) göre 19. yy’ın ilk yarısını bulmuştur. Toprak (2016: 14) ise 1908 öncesi yıllarda demiryolu, tersane, tütün rejisi, Şirket-i Hayriye gibi işyerlerinde işçilerin zaman zaman direnişe geçtiklerini ancak bu hareketin ciddi boyutlara ulaşamadığını belirtmektedir. Meşrutiyet’in ilanını izleyen aylarda işçiler, ülkedeki genel havaya uyarak grevler düzenlemiş ve taleplerde bulunsalar da bu uzun sürmemiş, yeni yönetim kısa süre içinde işçi hareketlerine kısıtlama getirmiştir. “1908-1914 döneminde aktif olan işçi örgütleri de kısa zamanda kapatıl[mıştır]” (Keyder, 2014: 84). I. Dünya Savaşı yıllarında zaman zaman ortaya çıkan işçiler, İzmir’in işgali üzerine yapılan mitinglere katılım göstermişlerdir (Sencer, 1969: 245). 1924’den itibaren örgütlenme

çabası içinde olan işçiler, 1935'e kadar zaman zaman grevler düzenlemişlerdir. 1936 yılında çıkarılan kanunla grev hakkı yasaklanmış, bu yasak 1946 yılına kadar devam etmiştir (Duman & Bayburt, 2018: 948-949). Demokrat Parti'nin kurulmasıyla işçilerde sendikalaşmanın arttığı görülürken 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu kurulmuştur. Ancak DP iktidarı da grev ve toplu sözleşme gibi hakları tanımamıştır. Koçak'a (2008: 3) göre 1950'ler boyunca işçilerin düzenlemek istedikleri miting girişimleri, her seferinde hükûmet ve valilik tarafından engellenmiştir. İşçiler, bu yıllarda ciddi bir örgütlenme sürecine girseler de öğrenci eylemlerine katılım göstermemişlerdir.

İşçilere grev hakkı da tanıyan 1961 Anayasası ve sağladığı ortamın, işçi eylemleri için yeni bir dönemi başlattığı söylenebilir. İşçilerin bir siyasi parti etrafında toplanmaları ise 13 Şubat 1961 tarihinde, sendikacılar tarafından TİP'in kurulmasıyla gerçekleşmiştir. İİSB tarafından 1961 yılının son günlerinde İstanbul Saraçhane'de düzenlenen miting, "Cumhuriyet tarihinin ilk işçi mitingi olarak sembolik bir anlam taşımamasının yanı sıra kitleliliği ile de işçi hareketinin 1960'lardaki mücadelesinin dönüm noktası olmuş ve geleceğine dair umut yaratmıştır" (Koçak & Çelik, 2016: 647). 1962 ve 1963 yıllarında işçilerin siyasal ve kültürel tutumları, gelecekteki eylemlerinin yönünü belirlemiş; üniversite öğrencilerinin bile katılımı olmadan kendiliklerinden büyük toplantılar düzenlemişlerdir (Kongar, 2006: 628). 16 Şubat 1969 yılında Taksim'de işçilerin ve öğrencilerin de katıldığı ve "Kanlı Pazar" olarak anılan miting, bu yıllarda yaşanan önemli hadiselerdendir. Büyük illerde gösteriler ve yürüyüşler düzenleyen işçiler, 1970'li yıllarda yoğun şekilde grev, boykot, eylem ve geniş katılımlı mitingler düzenlenmişlerdir. Bu hareketler, ülkedeki genel kaos ve çatışma ortamı içinde 1980 yılına kadar devam etmiş, 1961'de verilen haklar 1980'de geri alınmıştır. Tüm bu süreçte sol görüşlü öğrenci ve aydınların istediği büyük çapta bir işçi-öğrenci ortak hareketi sağlanamamıştır.

1950'den sonra edebiyatımızda köy ve işçi konularını ele alan yazarların sayısının arttığını belirten Enginün'e (2005: 327) göre Kemal Tahir, Orhan Kemal gibi yazarlar bu konuda eser veren önemli isimlerdendir. 1960-1980 yılları arasında yazılan romanlarda da öğrenci ve işçi hareketlerine sıkça rastlanmaktadır. İncelenen

romanlarda işçi konusu önemli bir yer tutar. Olaylara katılan sol görüşlü öğrenciler, eylemlerin işçilerin hatta köylülerin de katılımıyla geniş bir kitlesel harekete dönüşmesini istemektedirler. Bunun için işçilerin bilinçlendirilmesi ve haklarını elde etmek için mücadeleye girişmeleri gerekmektedir. Fakat bu durum bir türlü gerçekleşmez. Keyder'e (2014: 251) göre, "Yanlış teşhislerle yola çıkan solun siyasi stratejisi de yanlış yönlendirilmişti[r]; işçi sınıfına sesleniş taktik bir ihtiyaç olmaktan çok teorik bir zorunluluk gibidi[r] ve devrimin asıl aktörleri sanki aydınlar ve öğrencilerdi[r]." Öğrenci-işçi ortak hareketinin sağlanamamasında öğrenciliğin geçici olması, sosyal bir sınıf olmayıp farklı sınıflardan gelen kişilerin okul hayatları sonunda yönetici, mühendis, avukat, doktor vb. olarak sermayenin tanımına göre işçi sınıfıyla karşı karşıya gelebilecekleri gerçeği, sosyalist/komünist parti dünyasının gerçekleri ile öğrenci hareketlerinin beklenti, talep ve ütopyalarının kesişmemesi (Ünüvar, 2008: 818-819) gibi sebeplerin varlığından da bahsedilebilir.

İncelenen romanların birçoğunda yer alan işçiler, sol görüşlü aydın ve öğrenciler tarafından pasif olmaları, olaylarda öğrencileri desteksiz bırakmaları ve haklarını aramamaları gibi yönlerden eleştirilirler. *Bıçağın Ucu*'nda, Halim'in sol görüşlü aydınlardan oluşan arkadaş çevresinden biri, işçi sınıfına eyleme katılmadığı için tepki gösterir. İşçi sınıfıyla ilgili olarak "Tiksiniyorum be ondan! İşte o kadar! Sen kalk onun adına, onun için başını bunca belaya sok, adını kirlet, işinden ol, hayatını kaydır, sonra o kalksın göz göre göre, kendisini kazıklayan bir demagoga alkış tutsun, yoo, bu kadarı olmaz!" (İlhan, 1996: 95). Romanda Suat, 1960 yılı bahar aylarında aldığı duyumlarda ordu içinde bir örgütlenme olduğunu öğrenir. Fakat kafasını meşgul eden: "işçi sınıfından bağımsız, ayrı, kendi başına böyle bir örgütlenmenin başarı şansı ne olabilir?" (İlhan, 1996: 283) gibi sorular vardır.

Sırtlan Payı'nda, 27 Mayıs Askerî Müdahalesi'nden sonraki süreçte işçilerin yönetime dahil olmaları gerektiğini düşünen Suat, "öğrenci gösterilerinin ilk başladığı günlerde içini kaplayan kaygıyı" yeniden duymaktadır. "İşçi sınıfı nerede? Neden hareketin başına geçmiyor? Gerçek üretici güç o olduğuna göre..." (İlhan, 1974: 219) diyerek, yönetici kadrolarında asıl işçilerin olması gerektiğini dile getirirse de 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerin böyle bir fikri olamadığını fark edecektir. Bu durum sol

görüşlü aydınların ilk başta destekledikleri müdahalenin, aslında bekledikleri “devrim” olmadığını anlamalarını sağlayacaktır.

Bir Uzun Sonbahar'da, işçi ve öğrenci bütünleşmesi ele alınan konular arasındadır. Anlatıcı karakter ve sol görüşlü arkadaşları, öğrenci örgütü ve işçinin bütünleşememe sorununu ele alırlar. Anlatıcı karakter bir kahvede sol görüşlü arkadaşlarıyla tartışırken Erten, “Öğrenciler işçi değiller ki davranışları istedikleri sonuca varsın” der. Bu söz karşısında Hüseyin, öğrencilere dayalı örgütün, işçi sınıfı örgütü olduğunun düşünüldüğünü, ancak bu düşüncenin çok yanlış olduğunu söyler. Ona göre bu yanlış tutum, geniş halk tabakalarının olaylar karşısında çekimser kalmalarına neden olacaktır. Çünkü halk ve işçiler arasında örgütlenme yeterince sağlanamamıştır. Hüseyin, öğrencilerin yürüttükleri eylemlerle ilgili “büyük bir gençlik kalabalığı ayaklanıyor” diyerek sözlerini sürdürür. Ona göre öğrenciler, sanki halkın bilinçaltını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Hüseyin, her ne kadar öğrenci örgütü yanlış birtakım kuramlar üzerine kurulu olsa da toplu olarak gerçekleştirilen her eylemin “devrimci oluşuma” (Özlü, 1976: 140-142) katkısı olduğunu düşünür.

Sol görüşlü öğrenciler, işçi ve köylü hakları konusu üzerinde fazlaca durmaktadırlar. *Kaçış*'ta, Üstün, romanda devrimci bir lider olarak ön plana çıkar. Yaptıkları eylemleri düşünürken kendi kendine: “Ben neyim? Ne istiyor, niye başkaldırıyorum” (Kutlu, 2002: 96) sorusunu sorar ve “Bütün isteğim, herkesin iyiliği, eşitliği, mutluluğu” cevabını verir. Ona göre eylemleriyle amaçlanan hiç kimsenin geleceğinden kuşku duymaması, kimsenin sömürülmemesi, kimsenin işkencelere maruz kalmamasıdır. Ona göre kendisi ve arkadaşları bütün insanları sevdiği için acı çekmektedir. Bununla birlikte mutluluklarını istedikleri halk ise onları anlamamakta, kendileriyle ilgili olumsuz fikirlere kapılmaktadır. Bunları düşünen Üstün, devrimcilerin haklarını savundukları halktan istedikleri desteği alamadıklarını ve desteklenmediklerini dile getirir. Gençleri yaşamlarını ortaya koyacak derecede bir mücadeleye iten bir başka şeyin, “İnanmadıkları Tanrı'nın yerine koymak gereksinimini duydukları bir inanç” (Kutlu, 2002: 150) olabileceğini düşünür. Kendi kendine “suçlayanlar da suçlananlar da ne yaptıklarının bilincinde değiller” diye düşünür. Suçlayıcıların, kendilerini “işçi sınıfının egemenliğiyle” suçladıklarını ancak

kendilerinin sınıf savaşı vermediklerini ifade eder. Ona göre devrimci mücadele bir sınıf mücadelesi olmamış, üst sınıftaki bir grup aydınının muhalif olduğu bazı durumlara bir başkaldırısı şeklinde kalmıştır. Üstün, birlikte hapis yattığı gençlerin hiçbirinin, “Marksist diyalektiğin kuramsal yapısını” bilmediğini, bilmelerinin de mümkün olmadığını düşünür. Kendi kendisine sorduğu “Biz kimiz” sorusuna ise “bir avuç kentsoylu aydın” cevabını verir. Devrimci faaliyetleri “1946’dan beri söylenenler, yapılmak istenenler, gerçekte bir sınıfın değil, bizim kendi içimizde duyduğumuz sıkıntının dışı vurulmasından başka bir şey değil” diyerek açıklar. Üstün’e göre devrimcilerin istedikleri şey “egemen kişilere başkaldırma özgürlüğü”dür. Şimdiki talepleri ise “sosyalizm adı altında, işçi sınıfı için ekonomik özgürlük[tür]. Toplu sözleşme ve grev hakkı[dır]” (Kutlu, 2002: 233).

Ölmeye Yatmak’ta, 1960’lı yıllarda öğrencilerin kurduğu bir tiyatro grubundan söz edilir. Sergiledikleri oyunlarda “bir dizi ezilen, sömürülen insanları gösteri[rler].” Tiyatroda anlatılan bu kişiler neden ve kim tarafından sömürüldüklerinin farkında değildirler. Oyunun sonlarında uyanmaya başlarlar. Oyun bitince başta oyuncular olmak üzere salondaki tüm öğrenciler sol yumruklarını havaya kaldırır. Aysel bu tür faaliyetleri “bir boğuntunun dışı vurulması” (Ağaoğlu, 2013: 324) olarak ifade eder. Artık bir akademisyen olan Aysel, 1968 yılında, ölüme yattığı otel odasında kendisini sorgularken öğrencileriyle olan konuşmalarını hatırlar. Öğrencileri, “işçi sınıfı artık bizden o kadar da uzak değil” şeklinde düşünmektedir. Aysel, bu düşünceye inanmak istemektedir. İşçi Partisi’nin düzenlediği mitinglerde “işçiden çok memur, öğrenci, yazar, öğretmen...” (Ağaoğlu, 2013: 224) olduğunu söyleyerek kendi kendini bu düşünceye ikna etmeye çalışır. Aysel, fakültede öğretim üyeleriyle yaptıkları bir toplantıda “Öğrencilerin İşçi Partisi mitinglerine katılmalarına göz yummakla” (Ağaoğlu, 2013: 260) suçlanır. Bu suçlamaya ifade özgürlüğünden söz ederek kendisini savunur. Birkaç arkadaşı da onu destekleyen konuşmalar yaparlar.

Bir Düğün Gecesi’nde Ali Usta, Tuncer’in devrimci jargonda sloganlaşmış “İşçidir her şeyin temelinde, başında, önünde olan” gibi söylemlerine olgunlukla karşı çıkar. Ona göre bu söylemler sadece lafta kalmakta, devrimci olduğunu iddia edenler belli makamlara geldiklerinde çok ateşli şekilde savundukları şeyleri unutmaktadır.

Ali usta, kişinin bu söylemlere ne kadar bağlı olduğu okul bitip hayata atıldıktan sonra belli olacağını “Öğrenciliğin bitince, yaşama iyice bulanınca sen, dilinin söylediğine gerçekten inanıp inanmadığın anlaşılır” (Ağaoğlu, 2005: 172) diyerek ifade eder.

47'liler'de, Emine halkın bilinçlendirilmesi ve haklarının savunulması için devrimci olmuştur. “Ona göre halk, aydınların ve tekelci burjuvazinin sandığı gibi anlayış düzeyi düşük bir topluluk değildir” (Yalçın, 2005: 578). Romanda onun ve diğer devrimci arkadaşlarının halkın menfaatleri için mücadele ettikleri sık sık vurgulanır. Emine'nin daha küçükken büyüyünce doktor olup yoksulları para almadan iyi edeceğini söylemesiyle onun öteden beri bu duyarlılığa sahip olduğu ifade edilir. Romanda Haydar ve arkadaşlarının kendi aralarında tartışırken dile getirdikleri “işçimizi, köylümüzü bu denli kısa zamanda ardımızda bulabilecek miyiz?” sorusu, halkı bilinçlendirme ve kendilerini desteklemelerini sağlamak amacına ulaşp ulaşamayacaklarını sorguladıklarını göstermektedir. Yine “16 Haziran'a¹⁶ sahip çıkanları engelleyenler, ateş açanlar, kurşun sıkanlar yeniden hukuki çizgiyi aşmazlar mı?” (Füruzan, 1975: 187) sorusu ise iktidarın ve güvenlik güçlerinin olaylara müdahale ederken zaman zaman hukuksuz davrandığını, kendilerine karşı da aynı şekilde aşırı güç kullanabileceklerini ifade eder niteliktedir. Haydar, işçilerle ilgili düşüncesini: “İlkten işçi olmayı öğrendiler. Emekleri olmadığında da sermayenin dönüp büyüemeyeceğini öğrendiler. Sonra greve katıldılar” (Füruzan, 1975: 233) sözleriyle ifade eder ve onların zamanla bilinçlendiklerini belirtir. Bununla birlikte devrimci öğrencilerle işçilerin ilişkilerinin daha fazla pekiştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Devrimci öğrencilerden Melek'in “İşçileri ve köylüleri unutmamalıyız. Yapılmasını öngördüklerimizi onlara iletebilecek miyiz? Onlar adına mı onlarla

¹⁶ Romanda “16 Haziran” ifadesiyle kast edilen, işçilerin bazı haklarını düzenleyen tasarının mecliste kabul edilip cumhurbaşkanı tarafından da onaylanmasının ardından DİSK önderliğinde 15-16 Haziran 1970'te İstanbul'da gerçekleştirdikleri gösterilerdir. Olaylar, İstanbul'da başlamış, daha sonra bazı büyük illere de sıçramıştır. Eylemler sonunda can kayıpları da yaşanır. Cüneyt Arcayürek (1992:331) 15 Haziran günü yaşanan olayları: “Alınan önlemlerin bir işe yaramadığı, işçilerin pek çok kesimde kalabalık gruplar halinde ilerledikleri, tankları, bariyerleri aşp geçtikleri haberleri geliyordu. İstanbul'un kısa sürede bütünüyle işçilerin eline geçmesi, söz konusuydu. DİSK'in organize ettiği devrim, iyi örgütlenmişti. Çok önceden hazırlıkları yapılmış, planlanmıştı. Artık, valilik kontrolü elden kaçırmıştı” ifadeleriyle anlatmaktadır. Olaylar kontrol edilemez bir hâl alır. O gün ilan edilen sıkıyönetim on ay boyunca devam edecektir.

birlikte mi olunacak” (Füruzan, 1975: 366) ifadeleri yine halkla bütünleşmeyi başarıp başaramayacaklarını sorgulamaktadır.

47'liler'de, Almanya'ya gönderilen işçiler konusu da ele alınır. Emine'nin tutukluluğu bitip serbest bırakılmasından sonra hala tutuklu bulunan Haydar'ın ağabeyi Kurban, Emine'yi ziyarete gelir ve işçi olarak Almanya'ya gideceğini söyler. Ona göre Almanya'ya gidenler çok çileler çekmektedir; fakat Almanya “gene de buradan iyidir.” Kurban, işçi olarak Almanya'ya gitmesinin bir zorunluluk olduğunu ise “Almancı olmak vacipti, olduk” (Füruzan, 1975: 487-490) sözleriyle ifade eder. Emine ise onun bu sözlerinden sonra sosyoloji okurken bir araştırma için gittiği Alman İrtibat Bürosu'nda Almanya'ya işçi olarak gidecek Türk işçilere yapılan zorlu sınavları ve kötü muameleleri hatırlar.

Yarın Yarın'daki devrimci karakterlerden Selim, arkadaşlarıyla tartışırken ülkede asıl bir şeyler yapacak olanların işçiler olduğunu, işçiler haricindeki grupların ancak onlara yardım edebileceğini söyler. Devrimci arkadaşı Doğan ise yapılan faaliyetlerin pek bir işe yaramadığını düşünmektedir. Ona göre asıl yapılması gerekenler farklıdır. Doğan “Asıl yapılması gereken işler beklerken öğrenci boykotları, yok işgaller, yok yürüyüşler, sokak kavgaları yapıyoruz da ne oluyor? Yararsız boş şeyler, hatta zararlı şeyler bunlar. Boşa harcıyoruz vaktimizi” diyerek düşüncelerini dile getirir. Bu sözler karşısında Selim ise tüm bu faaliyetlerin toplumda birikim ve bilinçlenmeye yaradığını ifade eder. Doğan bu düşünceye “üniversitede boykot var, öğrenciler sokağa döküldü diye hangi işçi bilinçleniyor söylesene bana?” diyerek karşı çıkar. Selim her ne kadar arkadaşıyla tartışırken onun yapılan eylemlerin hiçbir işe yaramadığı görüşüne karşı çıksa da 12 Mart sürecinden sonra kaçmadan önce sevgilisi Seyda'ya kendi yaptıkları faaliyetlerin aslında boş uğraşlar olduğunu itiraf eder. Romanda, eylemci öğrencilerin asıl niyetlerinin devrimi yapacak olan geniş işçi tabakalarını bilinçlendirmek olsa da işçilerin öğrencilerle ilgili görüşleri de sorgulanır. Doğan'a göre işçilerin çoğunluğu eylem yapan üniversiteli gençlerle ilgili “durup dururken polisle vuruşan işsiz güçsüz birkaç çapulcudan, eline okuma fırsatı geçmişken bunu değerlendirmeyip dalga geçen serserilerden başka ne bu çocuklar?” (Kür, 1987: 267-268) şeklinde düşünmektedir. Selim, öğrencilerin düzenlediği

boykotların eğlence olsun diye yapılmaması, bilinçli bir amaca yönelik olması gerektiğini, öğrenci olaylarının sadece öğrencileri ilgilendiren bir durum olmaktan kurtarılması gerektiğini düşünmektedir. Romanın bir başka bölümünde ise asıl yapılacak şeyin “Üretim araçlarına el koymak! İşçi sınıfının egemenliğini sağlamak” (Kür, 1987: 190) olduğunu ifade eder. Selim, bu amaç için kendi babasının fabrikasındaki işçileri organize ederek grev yapmalarını ve grev sonunda da maaş artışı almalarını sağlamıştır. Doğan ise boykotların eğlence olsun diye yapılmadığını, öğrencilerin belli bir talep doğrultusunda bu boykotları düzenlediklerini düşünmektedir. Selim’in düşüncelerine “Kötü koşullar altında çalışan işçiye grev hakkı tanıyoruz da öğrencinin kötü eğitimine neden kızılıyorsun?” (Kür, 1987: 269) diyerek karşı çıkar. Ona göre öğrenci ya da işçi fark etmeksizin toplumun hangi kesiminde olursa olsun insanların iyi koşullar istemesi en doğal haklarıdır.

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde, üst sınıfa mensup bir karakter olan Necip Bey’e göre kendi çocukları, işçilerin haklarını savunmak gibi bir mücadeleye girmemelidir. “Varsın ameleler kendi davaları için uğraşsınlar” (Soysal, 1977: 63) diyerek bu fikrini ortaya koyar. Ona göre devrimci öğrencilerin hayalini kurdukları gibi halkın topyekûn hareketiyle düzenin değiştirilmesi gibi şeyler, halk cahil olduğu için Türkiye’de asla olmayacak işlerdir.

Bir Gün Tek Başına’da, öykülenen zaman 1960 yılı bahar aylarıdır. Bu tarihte öğrenci hareketleri artmış, Kenan’ın Günsel’le ilişkisi ilerlemiş, Rasim’in Teşvikiye’deki kullanmadığı evinde görüşmeye başlamışlardır. Günsel, gençler arasında fikirleri ve atılganlığı ile öne çıkmaktadır. Günsel’in Teyzesi ve yeğeniyle evine ise sık sık öğrenciler gelip gitmektedir. Burada güncel olaylar ve ülke sorunlarını tartışmakta, Nazım’dan şiirler okumaktadırlar. Böyle bir toplantıda öğrenciler arasında önemli hareketlenmeler olduğundan bahsederler. Yine Günsel ve arkadaşları işçilerle toplantılar yapmak için bir ev ayarlamışlardır. Bu evde işçilerle buluşmakta, onlarla fikir alışverişinde bulunmaktadırlar. Günsel, ağabeyi de bir işçi olduğundan ve kendisi küçükken Sivas’ta “karın tokluğuna” bir halı atölyesinde çalıştığından işçilerle iyi bir iletişim kurmuştur. Günsel’e göre işçiler karanlıkta uyuyan bir devdir ve elbet uyanacaklardır. İşçilerle toplanmalarındaki amaç “sık sık buluşmak, onları uyanık

tutmak” (Türkali, 1980: 176), işçi ile öğrencilerin bir araya gelmesi ve “örgüt”lü hareket etmesini sağlamaktır. Bu toplantılardan birinde işçilerin henüz olayların öneminden haberdar olmadıkları, bununla birlikte bir “uyanma”nın da olduğu ifade edilir. İşçiler ne mevcut hükûmeti ne de muhalefeti desteklemektedir. İşçilere göre muhalefet de işçilerin gözünün açılmasını istememektedir. Baba, konuşmasında devrimci sınıfın öneminden bahseder, fakat Türkiye’deki işçi sınıfı henüz istenen bilinç düzeyinde değildir. Ancak işçi sınıfından umudunu kesmemiştir, ona göre zor olsa da ülke gerçekleri işçilere anlatılmalı, işçiler bilinçlendirilmeye çalışılmalıdır. Kenan, Günsel’den her yönüyle etkilenmektedir. Onun içtiği sigarayı içmeye başlar. Onun gibi olmak için işçilerle yakınlaşmaya, hatta onlardan biriymiş gibi davranmaya çalışır. Bunun için Kazlıçeşme’de fabrikaların ve gecekonduların olduğu bir mahalleye gider. Burada bir meyhanede işçilerle içip sohbet ederler. Güllüp eğlenirken ve iyice sarhoş olmuşken Ramazan ayı olduğu için teravihten çıkanlarla meyhanede içenler arasında kavga çıkar. Birlikte içki içtiği işçiler de dâhil olmak üzere Kenan’ı döverler. Bu olay da Kenan’daki acizlik duygusunu ve işçilerle aydın-öğrenci bütünleşmesine dair inancının azalmasını körükleyecektir.

Yağmur Sıcağı’nda, devrimci öğrenci lideri Zekeriya, resim bölümü okumakta olan bir üniversite öğrencisidir. Öğrenci eylemlerinde oldukça aktif bir şekilde rol alır. Üniversitenin ilk yılında Çukurova Öğrenci Yurdu’nda kalırken “yurt yöneticileri solcu olduğu gerekçesiyle kendisini yurttan kov[arlar]” (Ceyhun, 1978: 147). Zekeriya daha sonra tek başına yaşayan yaşlı bir kadın olan Madam Ani’nin evinde pansiyoner olarak kalmaya başlar. Zekeriya, çevresindeki işçilere sürekli örgütlenmelerini söyler. Ona göre “insanı insan yapan şey... örgüt kurmadaki becerisidir.” Zekeriya, fabrikalaşma ve sanayideki gelişmelerden dolayı birtakım küçük imalatçıların artık yaşama şansının olmadığını, işçilerin tek başına mücadele edemeyecekleri ve bundan dolayı mutlaka örgütlü olmaları gerektiğini düşünmektedir. Bunun içinse işçi haklarını savunan sendikalar ve İşçi Partisi vardır. Zekeriya, tanıdığı işçi ve emekçileri sendikalara ve partiye üye olmaları için ikna etmeye çalışır. Ancak onlar “Dediğin şey bir komonistlik olmaya?” (Ceyhun, 1978: 115-124) diyerek Zekeriya’nın sözlerine tereddütle yaklaşırlar.

Yağmur Sıcağı'nda, 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi sonrası olaylar artarak devam eder. O dönemde öğrenci eylemleri ve işçi hareketleri artmış, güvenlik güçleri olaylara daha sert müdahale etmeye başlamıştır. Zekeriya, o dönemde yaşananların sebebini “egemen sınıflar gerçekten tarihimizin en büyük darboğazlarından birini yaşıyor” ifadeleriyle açıklar. Zekeriya “Siyasi cinayetlere başladılar. Şimdilik devrimci öğrencileri öldürüyorlar. Bir anlamda topluma gözdağı vermiş olmak için” ifadeleriyle olayların bilinçli bir şekilde tırmandırıldığını ifade eder. Polis ve jandarmanın güç sahiplerinin menfaatlerini korumak üzere çalıştığını düşünen Zekeriya, öğrencilerin silaha sarılmalarının sebeplerinden birini “Dövüşü asıl vermesi gereken güçlerin, henüz bu tarihi görevlerinin farkına varmamış olmaları” (Ceyhun, 1978: 250-252) olarak açıklar. Ona göre öğrenci olaylarıyla netice alınamayacağı için asıl mücadele etmesi gereken kesim işçiler ve halktır. Ancak bu henüz sağlanamamıştır. Öğrenci eylemleriyle iyice köşeye sıkışan ve artık sona yaklaşan sermaye sınıfı, ömrünü uzatabilmek için faşizme sığınmaktadır. Ona göre güç sahipleri, ülkedeki kargaşa ortamını körükleyerek sıkıyönetim ilan edilmesini sağlamak ve askeri de kendilerine ortak ederek geleceklerini garanti altına almak istiyorlardır.

4.4.3.2. Köylü Sorunları

Cumhuriyet döneminde köy ve köylü sorunları üzerine uzun yıllar tartışılmış, halen de tartışılmaya devam edilmektedir. Köycülüğün Tek Parti döneminde Kemalist seçkinler tarafından da sürekli ve önemle savunulduğunu ifade eden Karaömerlioğlu, (2006: 15) bunun nedenini “geleneksel toprak sisteminin dağılması ve topraksız köylü sayısının çoğalmasıyla, köylerden şehirlere göçenlerin oluşturacağı işçi sınıfının siyasal istikrarsızlığa neden olacağı” korkusu olduğunu düşünmektedir. Köy konusu, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda üzerinde çokça durulan konular arasındadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Yaban*'da; Fakir Baykurt *Kaplumbağalar, Yılanların Öcü, Amerikan Sargısı* vd.; Talip Apaydın *Sarı Traktör, Tütün Yorgunu* vd. gibi romanlarında; Sabahattin Âli *Kuyucaklı Yusuf*'ta; Yaşar Kemal *İnce Memed*'de ve

sayamadığımız birçok yazar eserlerinde köy konusunu işlemişlerdir. Köyün kalkındırılması ve köylü sorunları, bu çalışmanın örneklemini oluşturan romanların birçoğunda ele alınan konulardandır. Bu romanlarda özellikle sol görüşlü öğrenciler, köylülerin eğitim, toprak, maddi imkânların arttırılması gibi konular üzerinde durmaktadır.

Bir Uzun Sonbahar'da, anlatıcı karakterin sevgilisi olan burjuva kızın ailesinin Ankara'da çok büyük miktarda toprağı vardır. Babası öldüğü ve annesi sahip çıkamadığı için “toprağın en verimli bölümünü köylüler zapt et[mişlerdir].” Sevgilisi bu durumu anlatıcı karaktere söylediğinde anlatıcı karakter, köylülerin toprağı olmadığını, bu toprakların köylülere dağıtılması gerektiğini, bunun er ya da geç gerçekleşeceğini söyler. Konuşmanın devamında sevgilisi anlatıcıya topraklarını koruyup koruyamayacağını sorduğunda anlatıcı karakter, toprakları savunmayacağını söyleyerek sol düşüncelerimi bildiği halde “nasıl topraklarını savunmamı düşünebiliyor” (Özlü, 1976: 34-35) diyerek şaşırır.

47'liler'de, işçi ve köylü, emek-para kavramları üzerinden irdelenir. Devrimci öğrenciler aralarındaki tartışmalarda ve halkı bilinçlendirme çabaları noktasında işçi ve köylü haklarını ön planda tutarlar. “Ezilenler” olarak gördükleri işçi, köylü ve geniş halk tabakalarının savunuculuğunu üstlenirler. Ancak “halktan kişilerle aralarında sandıkları ortak bir dil kurulamamıştı[r]” (Füruzan, 1975: 506). Emine'nin odasının duvarında Türkiye siyasi haritasının ortasına farklı yerlerden kesilmiş işçi ve köylü fotoğrafları yapııştırılmıştır. Emine'ye göre, bu fotoğraflardaki iki adamın yüzlerinde şaşılacak derecede bir benzerlik bulunmaktadır. Resimdeki bu iki adam, genel olarak işçi ve köylülerin belli bir hâkim zümre tarafından sömürülüyor oluşlarını temsil etmektedir.

47'liler'de, adaletsizlik ya da fırsat eşitsizliği eleştirilen konular arasındadır. Haydar Türkiye'deki sosyal adaletsizliği “geldiğimiz yörenin bırakılmışlığını kanımızla yaşamışlardan biriyiz” diyerek ifade eder. İstanbul'a gelip üniversite öğrenimiyle birlikte sömürü düzenini ve işçi haklarının zayıflığını daha rahat gördüğünü söyleyen Haydar “emek-değer ilişkilerini”ndeki durumun vahametinin

dayanılacak boyutta olmadığını ifade eder. Tuncelili fakir bir ailenin çocuğu olan Cemşit, İstanbul'daki arkadaşlarına, Anadolu'daki eğitimin olanaklarının sıkıntılılarından bahsettikten sonra “Sizlerden çok çalışmak zorundayım. Olanaklarınız geniş sizin. Biz her şeyi tek başına sırtlanmalıyız” (Füruzan, 1975: 166-177) diyerek fırsat eşitsizliğine dikkat çeker.

47'liler'de, Emine'nin devrimci arkadaşlarından Seyhan, bir tartışmalarında Türk halkının her ne kadar okuryazar olmasa da zeki olduğunu ifade ederek “Onların özrü yok. Özür bizdendir, o kadar” sözleriyle halkın bilinçlendirilmesinde sorumluluğun kendilerinde olduğu ifade eder. Seyhan, kendisi Anadolu'yu gezerek halkı bilinçlendirme çabasında olduğu için devrimci arkadaşlarına da “Anadolu'ya gitmelisiniz, tanınmalısınız, bozkır deyip geçmemelisiniz” diyerek Anadolu'nun güzelliklerinden ve kültüründen bahseder. Ayrıca Anadolu halkının belli bir zümre tarafından sömürüldüğünü ve kullanıldığını “o insanların yaşamaları içinde burkutulup eskitildiğinde, insanca haklarının ellerinden alınma adına yarı hayvansı içgüdülerle yetinip gelişmemelerine çalışıldığını da biliyorsunuzdur” diyerek vurgular. Egeli olan Ahmet, halkın sömürülmesiyle ilgili kendi yöresinden örnekler vererek halkın elinde para bulunmadığını, sermayenin güçlü bir zümrenin elinde bulunduğunu “Paraları yok, üstelik Ege varlık bölgesi ya varlığın toplandığı eller sayılı” (Füruzan, 1975: 228-237) sözleriyle ifade eder.

Savaş Çağı Umut Çağı'nda, köy konusu irdelenen sorunlar arasındadır. Öğrencilerden Süleyman'a göre köylüler cahil bırakılmıştır. Süleyman, köylerin kalkındırılmasından ve köylülerin bilinçlendirilmesinden yanadır. “Herkes toprak, herkese iş, her köye doktor, okul, sanat kursları, iyi okuyan çocuklara parasız öğrenim imkânları” gibi tasarıları vardır. Ona göre üniversite öğrencileri köyleri kalkındırmak için köylere gitmeli öğretmenlik, doktorluk, mühendislik yapmalıdır. Mehmet, gençlerin köyde yaptıkları faaliyetlerin hiçbir işe yaramadığını düşünmektedir. Cem de “Ne köylü bizden bir şey anlıyor ne biz köylüden. Kaynaşmak zor. Uzun zaman ister. Bizse gezginler gibi gidiyoruz. Edebiyat hepsi” (Baydar, 2010: 58-76) diyerek onu destekler. Romanın ilerleyen bölümlerinde Süleyman'ın, kendi köyü olmayan bir köye gittiği, bütün yaz orada çalışacağı haberi gelir. Arkadaşları onu takdir etmekle

birlikte üç beş kişinin bireysel olarak köye gitmeleri bir işe yaramayacağını, topyekûn bir fikir yaratmak gerektiğini düşünmektedirler.

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti'nde, Günseli, Şükran'ın Spor Toto'da çalışan iş arkadaşıdır. Öğretmen okulunda okumuş, mezun olduktan sonra iki yıl, küçük bir dağ köyünde öğretmenlik yapmıştır. Günseli, köylünün cahilliğinden ve köydeki imkânsızlıklardan bahsederek o köye iki yıl zor dayanabildiğini söyler. Köyde yaşadığı sıkıntılardan “bin yıl yaşlandım” diyerek bahseder. Bu köyde iki yıl çalıştıktan sonra köyden kurtulmak için öğretmenliği bırakır. Bir asteğmenle nişanlanarak tanıdıkları sayesinde Spor-Toto'da bir iş bulup işe girer. Günseli, köyde kendisine öğretmenliği bıraktıracak birçok olaya şahit olur. Köy, gaz lambasının içindeki gazı dahi donduracak kadar soğuktur. Köylülerde şehre ve şehirlilere büyük bir özeni olduğu için öğretmeni hem el üstünde tutarken hem de bir yabancı olarak görmektedirler. Günseli, köyde tecavüz, oğlancılık, infaz gibi olaylara dahi şahit olur. Devlet otoritesi âdeta köye uğramamıştır. Köylüler kendi cezalarını kendi kurdukları mahkemede kendileri vermekte ve bu cezayı yine kendileri uygulamaktadır. “Köyde suç işleyeni, köylüler kendi aralarında muhakeme edip” (Soysal, 1977: 27) çukura atarak cezalandırırlar. Bir gece muhtar, Günseli'yi uyandırır, ona şahit olacağını, Döndü kıza ailesinin hüküm giydireceğini söyleyerek onu bir eve götürür. Günseli, olay yerine gittiğinde Döndü adındaki kızın, ağabeyinin kaynıyla samanlıkta yakalandığını, ailenin kıza kayalıklardan atılarak öldürülmesi cezasını verdiğini öğrenir. Günseli, yalvarmalarının fayda etmediğini görünce şikâyet edeceğini söyleyerek muhtarı ve kızın akrabalarını tehdit eder. Bunun üzerine aile bu cezadan vazgeçer. Sonunda köylü, köy meydanında kızını taşıyarak cezalandırır. Jandarmanın olayı haber alarak gelmesiyle kız, taşlanarak öldürülmekten kurtulur.

4.4.3.3. Sınıf Ayrımı

Türkiye’de toplumda belli bir sınıf ayrımı söz konusu olmasa da incelenen romanlarda özellikle sol görüşlü öğrenciler ve aydınlar, sınıfsal bir ayrımın olduğunu ve bu sistemin yıkılarak yerine adil bir düzenin kurulması gerektiğini düşünmektedir.

47’liler’de, Türkiye’de, karakterlerin yaşayış, köken ve maddi olanaklar bakımından toplumdaki sınıf ayrımının okuyucuya hissettirilmeye çalışıldığından söz edilebilir. Yazar halktan insanların saflığını, dürüstlüğünü ve doğallığını vurgularken zengin tabakanın yozlaşmışlığını, Emine karakterinin ilişkide olduğu insanlarla verir. Kiraz ve Leylim Nine karakterleri ile Emine’nin kendi çevresi, onun bilincinde sınıf kavramının net bir şekilde oluşmasını sağlamış gibidir. Bu karakterlerde daha çocukluğundan itibaren açlığı, yoksulluğu, sahipsizliği ve itilmişliğin yarattığı acıları görür. Bu sayede onda halkla ilgili köklü duyarlılıklar oluşur. Ablası ve annesinde gördüğü aşırı gösterişe (Füruzan, 1975: 133) ise “tikinti”yle bakacaktır. Emine; Kiraz, Leylim Nine, annesinin okulundaki hademe Kadir, Kadir’in karısı Nazik Kadın gibi karakterleri dürüst, saf, gönlü bol kimseler olarak algılamakta orta sınıftaki annesi ve daha sonra karşılaşacağı üst sınıftan insanların cimri, kendi menfaatini düşünen, küçük hesaplar yapan ve kibirli olduklarını gözlemleyecek ve kendisini halktan olanlara daha yakın hissedecektir. Belki de bunların etkisiyle devrimci arkadaşlarıyla birlikte bazı eylemlere girecektir. Çünkü Emine, devrimci arkadaşlarıyla sık sık sömürü ve halkın bilinçlendirilmesi konularını tartışmaktadır. Emine, annesinin bencilliğini ve kendi ailesinden başka hiç kimseyi düşünmeyişi “sizin aklınız kurnazlıkla yer değiştirmiş” diyerek eleştirir. Devrimcilerin, onun zihniyetindeki insanlardan farklı olarak halkın tamamını kendi çocuğu ya da kardeşymiş gibi algıladıklarını “bizler Türkiyeliyiz. Halkımızı evimizin okulumuzun dışındakiler diye düşünemiyoruz” (Füruzan, 1975: 70-71) diyerek ifade eder.

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde, üst ve alt tabakadan insan manzaraları verilerek bir toplumsal sınıf karşılaştırması yapılır. Bir yanda Kızılay’da apartmanları olan cimri zenginler, mirasyediler, hak hukuk tanımadıkları için kolayca zenginleşen uyanıklar, daha çok para kazanmak için uğraşan akademisyenler varken bir yanda da

borç içinde yüzen işçiler, para biriktirmeye çalışan umutsuz memurlar, akşamki rakı parasını çıkarmaya çalışan ayakkabı boyacısı çingeneler, kimliksiz hayat kadınları, sömürülen kapıcılar vardır. Romanda, zenginler insani duyguları bir kenara bırakmış, kendi menfaatini düşünen, cimri kimselerdir. Üst tabakaya mensup olan bu aileler, çocuklarıyla da kavga halindedirler. Çocukları onları benimsemezler ve ailelerinden nefret ederler. Fakir ve alt tabakadan insanlar ise zevklerini mümkün mertebe yaşamaya çalışan, insancıl ve eli bol kimselerdir. Çocuklarıyla iletişimleri ve paylaşımları güçlüdür. Sıkıntılara ve yokluklara tüm aile birlikte göğüs gererler. Romanda Kızılay'da bir apartmanı olan Necip Bey babasından kalan evleri ve arsaları sata sata bitirmiş bir mirasyedir. Elinde sadece bir apartman ve bankada çok az bir parası kalmış olan Necip Bey, kendi kültürüne olan yabancılığı ve Avrupa'ya olan özentisi ile alafranga bir karakterdir. Eşiyle de boşanmak üzeredir. Çocuklarıyla bir türlü anlaşamamakta, aralarında sürekli sorunlar çıkmaktadır. Çocukları onu “adam yerine bile koymuyorlardı[r]” (Soysal, 1977: 62). Aralarında bir yabancılık söz konusudur. Necip Bey'in devrimci fikirlere sahip olan oğlu, Doğan ve Olcay gibi, kendi sınıfından ve babasından utanmaktadır. Kızı ise babasının sorularına dahi cevap vermemekte, onu umursamamaktadır.

4.4.3.4. Farklı Yaşama Arzusu

II. Dünya Savaşı sonrasında savaşız geçen yıllarda dünyada ekonomik anlamda ihtiyaçlar, istekler ve anlayışlar değişmiş, “tüketim toplumu” kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte gençlerde de para, otomobil, güzel kıyafetler ve lüks yaşam arzulanır hale gelmeye başlamıştır. Toker (1971: 57) “1945'te harbin hemen bitiminde, öyle bir toplum vardı ki orada otomobil bir genç adamın hayalinden bir geçirmediği rüyaydı(...) 1970'lerde otomobilsiz çocuk, otomobili ve onu sağlayan serveti 'prensi' olarak küçümsemek, kendisini 'kız'ının yanında öyle büyültmek zorundaydı” diyerek gençlerdeki bu anlayış değişikliğini ifade etmektedir. İncelenen romanlarda eylemlere katılan öğrencilerin bir kısmı, arzu ettikleri ve ulaşamadıkları lüks yaşama tepki gösterirken bir kısmı da bu yaşama kavuşma arzusunda.

Sancti'da, Nurten, bir Anadolu kentinde hemşirelik yapan fakir bir genç kızdır. Filmlerde gördüğü, İstanbul'daki zengin ve şık giyimli kızlar gibi olmak ister. Kendi güzelliğinin takdir edilmemesinden, onların sahip olduğu imkânlarla sahip olamayışından yakınır. Televizyonda gördüğü lüks yaşama özenme söz konusudur. Lüks otomobiller, giysiler, mekânlar: Nurten bir gün Dursun'a: "Sen İstanbul'u gördün mü, oradaki karıları gördün mü? Ne hizmeti ediyorlar? Para harcıyorlar sade, para!" (İşinsu, 2008: 69) diyerek o tip hayata özendiğini itiraf eder.

Sancti'da sol görüşlü örgütün militanlarından Adnan, Leyla'ya örgüte eleman kazandırmak için izlediği yöntemlerden de bahseder. Bunu yapmak için parasal güç gerekmektedir. Örgütün bu parayı nereden temin ettiği ise belli değildir. Leyla kendisinin, Adnan'ın ve diğerlerinin örgüte eleman toplamak için dağıttıkları bu paranın kaynağını zaman zaman sorgular. Ülkülerde ise para yoktur. Adnan, bu açıdan onları zayıf görür. Yeni gelen öğrencilerin yerleşme ve ev bulma gibi büyük şehirdeki problemleriyle ilgilenir. Sonra "Kızılay'da tur attırıp şık giyinenleri gösterir" bunlar için paranın şart olduğunu kabullendirir. Sonra sömürü düzeni ve zengin sınıfa karşı nefret yaratır, "onlar gibi olma hayali" aşılır, "artık av hazırdır." Daha sonra "gel arkadaş bu sömürü düzenini yıkalım" (İşinsu, 2008: 214) diyerek onu kendi ideolojisine dâhil etmeye çalışır.

Bir Düşün Gecesi'nde, Tuncer'in akıl hocası Ali Usta, çok zengin bir milletvekilinin kızı olan Yıldız'ın, fakir bir devrimci olan Tuncer'e olan ilgisini, elde etme tutkusuyla açıklar. Ali Usta, Yıldız'ın zenginlikle birlikte maddi olan her şeye sahip olduğunu, ancak çevresinde bulunmayan bir şey aradığını ifade eder. O dönemdeki genç kızlar için iki tür insanın cazip olduğunu söyler "Şimdi yoksul kızlar için atlı arabalı, altın çakmaklı delikanlılar gözde ve genellikle atlı, arabalı, altın çakmaklı kızlar için yoksul, devrimci gençler" (Ağaoğlu, 2005: 175).

4.4.4. Siyasi Nedenler

Yirminci yüzyıl, Türkiye’de ve tüm dünyada birçok savaşın, ölümlerin, ayaklanmaların, siyasi, sosyal ve ekonomik bunalımların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde yetişen insanlar ve gençler, şüphesiz bu karışık ortamdan etkilenmişlerdir. İncelenen romanlarda da bu etkilerin izlerini açıkça görmek mümkündür.

4.4.4.1. Değişmeyen Düzen

İncelenen romanların büyük bir çoğunluğunda ortaya konan problemlerden biri ülkedeki sorunların gelecekte de çözülemeyeceği, öteden beri süregelen bozuk düzenin asla düzelemeyeceği korkusudur. Bu durum gençlerde bu bozuk düzene karşı bir isyan duygusuna neden olmaktadır.

Bir Düşün Gecesi’nde öykülenen zaman 1960’lı yıllardır. Tezel, “mevcut düzen” eleştirisi yapmaktan kendisini alamaz. Kendisini gittiği yerlerde “Efendim bu iktidar çok kötü bir iktidar. Bu adamlar çok rezil adamlar. Çok yanlış işler yapıyorlar(...) memleketi hiç düşünmüyor, hep kendi çıkarlarını düşünüyorlar” gibi sözler söylemekle eleştirir. Tezel’e göre iktidardakiler insanlara faydası olamayacak yatırımları sırf kendi etrafındakilerin kazanç sağlamaları için yapmaktadır. Tezel, kendi kendisiyle hesaplaşırken öğrencilik yıllarında kendisinin de dâhil olduğu devrimcileri ve onların bazı fikirlerini de eleştirir. Tezel “İnsan yüceymiş, insan direnirmiş, insan yönetirmiş... Gördük. Para yönetir, silah yönetir...” (Ağaoğlu, 2005: 29-34) ifadeleriyle mevcut düzenin para ve güce dayandığını vurgular.

Savaş Çağı Umut Çağı’nda, 1950 yılında büyük umutlarla iktidara gelen Demokrat Parti iktidarı daha sonraları ortaya koyduğu icraatlarla “umutsuzluk ve hayal kırıklığı” yaşatır. Bu durum anlatıcı karakterin ve dönem gençlerinin yaşadığı hayal kırıklıklarından birisini oluşturur. Anlatıcının babası ise bu durumu “hamam yine eski hamam, sadece tellaklar değişti” (Baydar, 2010: 24-26) sözleriyle vurgular. Romandaki bir diğer hayal kırıklığı ise 27 Mayıs Müdahalesi olacaktır. Bunda da yine

büyük beklenti içine girilecek fakat bu müdahale sonrasındaki anlayış da beklentilerin çok uzağında kalacaktır. Tüm bunlar ülkedeki sorunların bir gün düzeleceğine olan umutların azalmasına ve mevcut düzenin asla değişmeyeceğine yönelik inancın güçlenmesine neden olur.

Bıçağın Ucu'nda Halim, Türkiye'de, 1900'lerden 1960 yılına kadar üç büyük devrim yapıldığını, ancak bu devrimlerin sonunda hep aynı şekilde baskıcı rejimlerin kurulduğunu düşünmektedir. Bu durumu "Garip şey! Son elli yıl içinde üç büyük devrimci hareket yapılmış, üçünün de sonu aynı: dikta" (İlhan, 1996: 268) ifadeleriyle ortaya koyar. Halim, 1908'de İttihat ve Terakki'nin Abdülhamit'i tahtından indirerek hürriyet ilan ettiğini, ancak sonrasında dikta rejimi kurduğunu; Mustafa Kemal'in bir dizi devrimler yaptıktan sonra ölümüyle rejimin faşizme kaydığını; 1950'de Demokrat Parti'nin bütün halk kesimlerinin desteğiyle tek parti rejimini yıktıktan sonra çoğunluk diktası hâline geldiğini ifade eder.

Kaçış'ta Üstün, kendilerinin bugünkü düzenin değişmesi gerektiğini ve devrimciler olarak bunun için mücadele ettiklerini düşünmektedir. Çünkü bu düzenin devam etmesi durumunda "kanlı bir savaş" (Kutlu, 2002: 234) yaşanabilecektir. Üstün'e göre devrimciler, kurmayı düşündükleri yeni düzene ise tam anlamıyla hazırlıklı değildirler.

Tartışma'da iktidar, olaylar karşısında takındığı tavır ve uyguladığı politikalar bakımından eleştirilir. Sol görüşlü aydınlar, iktidarlar değişse de yeni gelen iktidarın da eskisinin devamı niteliğinde uygulamalara devam ettiğini düşünmektedir. Öğrencilerin giderek daha şiddetli eylemler yapmalarının iktidarın menfaatine olduğu ifade edilir. Romanda yine satır aralarında iktidarın ve polisin sağ görüşlü grupları koruduğu ve onlardan yana tavır takındığı iktidara yönelik eleştirilen durumlar arasındadır. Ekrem Bey, babasıyla o dönemde yaşanan olaylar üzerine konuşurken babası; öğrenci eylemlerini, iktidarın bahane olarak kullandığını söyler. Ona göre "Çocukların durumunu bahane edip memlekette anarşi var; memleketi komünistler bastı diyerekten oyun oynanmak isteniyor[dur]." İktidarın yaşanan olaylarda etkisiz kaldığı da bir başka eleştiri konusudur. Bu durum romanda "İktidar kılımı

kıyırdatmıyor, hükûmetin başı, iktidardaki partinin başkanı ‘sokaklar gezmekle eskimez’ diyordu” (Kocagöz, 1976: 43-47) ifadeleriyle eleştirilir.

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde Ali, emniyette beklerken Aysel’le karşılaşır ve onunla sohbet eder. Bu konuşmada Ali, Aysel’e herkesin insanca yaşayabilmesi için mevcut düzenin değişmesi gerektiğini söyler. Ona göre “haksızlıkların sürüp gitmesinde çıkarı olanları bulmak zor değil[dir]” (Soysal, 1977: 279). Ancak onlarla kişisel olarak tek tek mücadele etmek bir şey kazandırmayacaktır. Önemli olan onlara bu haksızlıkları yaptıran, kendisini polislere dövdüren, Aysel’i hayat kadınlığı yapmak zorunda bırakan, işçilere haklarını vermeyen, halkı cahil bırakan düzeni değiştirmektir.

Gün Döndü’de Kerim’in babası, elli yaşını aşmış, emekliliğini bekleyen, kendi halinde bir devlet memurudur. Oğlunun karıştığı olayları öğrenip onu jandarmaya teslim etmeden önce oğluna bazı nasihatlerde bulunur. Konuşmasında kendi kuşaklarının II. Dünya Savaşı nedeniyle iyi bir eğitim alamadığını ifade eder. Bu dönemde çok partili hayata geçiş, savaşlar, darbeler gibi birçok değişim yaşanmış, kendileri “sürekli tecrübe tahtası” yapılmıştır. Batı örnek alınsa da “köksüz, temelsiz bir batıya” yönelim olmuştur. Birçok hayal kırıklığı yaşamışlardır. Önce çok partili hayata ve demokrasiye geçiş birinci hayal kırıklığıdır. Daha sonra ordu gelince her şey iyi olacak derken daha da kötü olmuştur. “Tek parti gitsin, demokrasi gelsin diye bekledik. Çok parti geldi, demokrasi dedikleri geldi; bu kez de ne zaman gidecek diye beklemeye başladık” (Kakınç, 1974: 259-261) sözleri bu durumu ifade eder niteliktedir.

Tank Buğra’nın eserlerinin duygu ve düşüncelerin yanı sıra düğümlerle dolu olduğunu düşünen Tuncer ‘e (1988: 20) göre bu düğümleri çözmek, hayli güçtür. *Gençliğim Eyyvah’*ta İhtiyar karakterinin bu düğümlerden biri olduğu düşünülebilir. İhtiyar, diğer romanlarda da görülen değişmeyen düzenin kurgulayıcısı olan gizli gücün somutlaşmış halidir. Tarık Buğra’nın (2004: 329) “Anarşinin, çürümenin, çirkinleştirmenin, yozlaştırmanın, yabancılaştırmanın; kısacası, insan’ı tek ve çırılçıplak(...) tıpkı bir mağra devrindeki gibi bırakma sapıklığının, milyarlarca

kırıntısına sembol” olarak ifade ettiği bu karakter, romanda birçok unsurun birleşiminden oluşmuş bir simge olarak kullanılmış gibidir. Ercilasun’a (1981: 19) göre İhtiyar “insanın içindeki bütün kötü arzu ve hislerin, hevâ ve hevesin bir sembolüdür.” Kimi araştırmacılar (Tosun, 2018: 130; Fedai, 2018: 191; Akın, 2018: 199) ise romandaki bu karakterin “Cemaat” ya da “FETÖ” olarak ifade edilen yapılanmayla örtüştüğünü ifade etmektedir. “İhtiyar, (...) bir imparatorluk kurmuş, daha 1930’larda, bir tek insan için -bir Devlet içinde- akıl almaz bir eylem gücüne ulaşmıştı[r]” (Buğra, 2004: 36). Delikanlı’yı kurduğu “imparatorluk” için hazırlamakta, onu kendisinin devamı olarak düşünmektedir. Delikanlı, onun bu güvenini hak edecek şekilde davranmaz ve onun verdiği görevi yerine getirmeyerek konsolosluğu değil İhtiyar’ın adamlarının gittiği bir gazinoyu bombalar. Ancak ertesi günkü gazetelerde konsolosluğun planlanan saatte bombalandığını okur. Her ne kadar kendisi uygulamasa da İhtiyar’ın planı yine işlemiştir.

4.4.4.2. Güç Sahipleri

İncelenen romanlarda olayların artması, yaşanan can kayıpları, gençlerin birbiriyle ve polisle çatışmalarından menfaat elde eden, bu durumdan memnun olan, bu olayları planlayan ve yürüten kimliği belirsiz, gizli ve büyük bir güç vardır. Öğrenci olaylarının nedenlerinden biri olarak ortaya konan bu gizli güç sahibi kişi ya da kişiler, olayları kışkırtarak kaosun daha da büyümesi için uğraşırlar.

Gençliğim Eyvah’ta ülkede sürekli bir kaos ortamı oluşturmak isteyen İhtiyar, anadili bile bir kavga ve ayrışma konusu yapmış; çeşitli kurum, grup, siyasi partileri, bu dil kavgasının içine çekerek onlarla satrançtaki taşlarla oynar gibi oynamış, aynı görüşteki insanlar arasında fikir ayrılıkları yaratarak onları farklı gruplara bölmüştür. İhtiyar’ın amacı bir şeyleri yıkmak değil yok etmektir. Bunun için “Üniversite, basın, sendikalar, dernekler, partiler, sanat, edebiyat, sinema, tiyatro, radyo, televizyon, işgaller, boykotlar, gösteri yürüyüşleri, sabotajlar, cinayetler, çatışmalar, sloganlar...” (Buğra, 2004: 238) bütün cephelerde çatışma ve bölünme olmalıdır. Ancak neden olduğu tüm olaylarda ortada görünmemiş ve işleri perde arkasından yürütmüştür.

Romanda bir adı olmayan İhtiyar'ın; “şantajla, baskıyla, kemik parçalarıyla ve palavralarla” (Buğra, 2004: 36) tuzağına düşürdüğü siyasetçi, doçent, profesör, gazete sahibi, yazar, sanatçı vb. her sektörden ve alandan kullandığı adamı bulunmaktadır. Bu adamlar “Türkiye'nin olay dönemlerinde, sayısız kurumların, kuruluşların, grupların ve nesil kümeleri'nin yön vericileri, elebaşları[dır]” (Buğra, 2004: 203). Bu adamları -zaaflarından faydalanarak- kendisine öyle kopmaz başlarla bağlamıştır ki onları ölüme dahi gönderse itiraz edememektedirler. Türkiye'de yaşanan birçok önemli olayı, İhtiyar bu adamları kullanarak planlar ve uygular. Örneğin İzmir suikastının “körükleyicisi de, kışkırtıcısı, sağa sola bulaştırıcı ve jurnallerin düzenleyicisi de İhtiyar'dan başkası değildi[r].” Ancak bu olaydan kendisinden hiç şüphelenilmeyecek şekilde, kolayca sıyrılmayı başarmış, olayla hiçbir ilgisi olmayan “milletin sevdiği, övdüğü, saydığı ‘İsmet Paşa muhalifleri’ni” (Buğra, 2004: 48-49) ise suçlu göstermiştir.

Romanda İhtiyar, sadece öğrenci olaylarıyla, kavga ve çatışmalarla yok etmeye çalıştığı genç nesli değil ülkenin her yerini ve tüm kesimlerini, iktidar ve muhalefetiyle kavgalı hale getirmek, topyekûn bir şiddet ortamı oluşturmaya çalışır. Ona göre haklı haksız tartışmaları ve kavgaları artmalı, “Olaylar, olaylar, olaylar, olaylar çıkmalı ve her olay, en kıyı bucak köylere kadar, evleri, kahveleri allak bullak etmelidir.” İhtiyar bunu yapmak için ortaya içi boş bir tartışma konusu atarak başlar ve gazete, dernek, gençlik kolları, öğretmen, bilim adamları ve politikacılarını kullanarak bu içi boş tartışmayı iyice alevlendirir. “Muhalefet de sağduyuyu, sağ düşünceyi ve bilgiyi çileden çıkartır, gözü kanlı katillere döndürür, ki en şahanesi budur; çünkü sağduyu, sağ düşünce ve bilim kadük olur” (Buğra, 2004: 301).

Sancı'da, gençlerin birbirini kırmasından, çatışmaların artmasından memnun olan hatta bunu bilerek kışkırtan birtakım gizli güçler bulunmaktadır. Olay sonrasında siyah elbiseli bir adam yaşananlardan memnun bir şekilde “iti ite kırdırıyoruz...” (Işınsoy, 2008: 11) der. Bu ifadelerden okuyucunun aklına, birtakım gizli amaçlar uğruna bu karışıkların bilinçli bir şekilde çıkartıldığı gelir. Bu gizli kuvvetin varlığından ülkücü gençler de haberdardır. Romanda, ülkücü gençlerden Metin, Dursun'la solcularla ilgili konuşurken “o zavallıları kullanıyorlar. Yukarıdaki

görünmez şahıs, emir merkezi, bizim sersem sürüyü, sürükleyip duruyor” (Işınsu, 2008: 2611) sözleriyle bu durumu ifade etmektedir. Romanın ilerleyen bölümlerinde solcu öğrencilerin yanında örgütte oldukça yetkili biri, hatta üst akıl olduğu düşünülen Bakof adında bir Bulgar görülecektir. Bu durum, romanın değişik bölümlerinde özellikle Dursun ve Leyla karakterlerinin ağzından dile getirilir. Romanda gençlerin aklına devrimci fikirlerin, birileri tarafından özellikle sokulduğu okuyucuya hissettirilmeye çalışılır.

Sancı'da Dursun, romanın ilerleyen bölümlerinde karı koca avukatlık yapan kişilere rehberlik eden ve onlarla birlikte çalışan Nurten adlı eski bir tanıdığıyla görüştüğünde, köylerde neler yaptıklarını sorar. Nurten, faaliyetlerine ilişkin: “zengin malını alıp size dağıtacağız, deyince pek yutmuyorlar da, Sünnilik, Alevilik bilmem ne davasını ortaya atınca, kızışıyorlar(...) damarlarına basıyoruz, birbirine düşüyorlar” (Işınsu, 2008: 240) diyecektir. Dursun, arka planda gençleri yönlendiren ve fikrî altyapıyı kuran görünmeyen güçlerden şu ifadelerle bahseder: “o gazetelerde, o kitaplarda işin fikrini yürütenler, işin telkinini ve propagandasını yapanlar ne kurşuna gidiyor, ne kurşun atıyor. Sadece gençliği, delikanlılığı maşa gibi kullanıyorlar(...) gençlik büyük bir kuvvet ve büyük bir budala!” (Işınsu, 2008: 168).

47'liler'de devrimci öğrenciler, olaylar geliştikçe ve tutuklamalar, hatta ölümler yaşanmaya başladıkça bunun yukarıdan yönetilen bir oyun olduğunu ve birilerinin kendilerini bilinçli bir şekilde kullandığını düşünmeye başlayacaklardır. Emine: “Alanlarda bağırmalarına yazdıklarına inançlarına olanak tanıyanlar bugün onları ve olayları birden karşılarında görüvermişçesine ağır karanlık bir ezicilikle davranıyorlardı... Haydar'ın saptadığı büyük oyunun sahnelenmeye başladığını gösteriyordu her şey” (Füruzan, 1975: 280) diyerek yaşananların bir tiyatro olduğunu vurgular.

Savaş Çağı Umut Çağı'nın konu edindiği yıllar, siyasi olarak oldukça çalkantılıdır. Dünyada II. Dünya Savaşı, Rusya-Amerika çekişmesi, Küba Krizi¹⁷, Türkiye’de çok partili hayata geçiş, iktisadî bunalımlar, 27 Mayıs 1960 müdahalesi ve sonrasındaki idamlar... Böyle bir ortamda gençler ise “Türkiye’de büyük bir oyun oynan[dığını]” hissediyorlar ve “gazetelerin baş sayfalarında kıpırdanan huzursuzluğu duyuyorlar[dır]” (Baydar, 2010: 23). Romanda genel kanı, birilerinin çatışmaları alevlendirdiği, gençler arasında çatışma yaratmaya çalıştığı ve gençlerin kullanıldığı yönündedir. Birtakım çevrelerin gençleri kullandığını “Fırsat düşkünleri, ihtiras sahipleri, çıkarıcılar heyecanımızı sömürüyorlardı” diyerek vurgular. Romanda öğrenci olaylarını gözlemleyen halktan yaşlıca bir adamın bu durumla ilgili “Bu memlekete, bu çoluk çocuğun içine bu tohumları atanlar...” (Baydar, 2010: 97) sözleri ise yine bilinmeyen bir gücün şiddeti bilinçli olarak tırmandırmaya çalıştığını ifade etmektedir.

Yarın Yarın'da, o dönemde öğrenciler arasında sık sık silahlı çatışmalar yaşanmaktadır. Selim’e göre üniversitelerdeki silahlı çatışmalar yukarıdaki bir el tarafından bilinçli olarak tetiklenmektedir. Selim “Bize karşı silah çeken varsa ellerine gökten inmedi ya bunlar? Öğrencileri birbirine kırdırmakta yarar gören, çıkar arayan kişilerce donatıldıklarını hepimiz biliyoruz” (Kür, 1987: 270) diyerek kimliği bilinmeyen kimselerin bu çatışmalardan menfaat sağladıklarını ifade eder.

Gün Döndü'de, Kerim’in babası, yöneticilerin bazı amaçlar için gençleri kullandığını düşünmektedir. Ona göre gazete ve radyolarda bütün suçlar gençlerin üzerine atılmaktadır: “onlar ayaklandılar, onlar vurdular, işgal ettiler, kışkırttılar, yürüdüler, bağırdılar, yazdılar, çizdiler, kırdılar, yok ettiler.” Fakat kimse gençliğin ne istediğini düşünmemekte, çağın değişkenliğine uyum saptamaya çalışmamaktadır. Gençleri bu hale getirenin ise toplumun kendisi olduğunu “Başta üniversitenin hocaları, ana, baba, bizler, toplumun her kesimi, politikacılar, o çirkin kişiler, bütün yönetim sorumluları...” (Kakinç, 1974: 261-262) sözleriyle dile getirir. Toplumun ve

¹⁷ Küba Buhranı ya da Küba Füze Krizi, “ABD’nin Türkiye ve İtalya’ya, SSCB’nin de Küba’ya nükleer başlıklı füze yerleşirmesi ile başlayan, Ekim 1962’de dönemin iki süper gücünü karşı karşıya getiren ve dünyayı nükleer savaş tehdidi altında bırakan bunalımdır” (30/01/2019 tarihi saat 15.36’da wikizero.biz adresinden erişildi).

yöneticilerin gençleri anlayamadığını düşünen baba, gençlerin kurşunlanmasının birilerinin menfaatleri icabı olduğunu ifade eder.

4.4.4.3. Demokrat Parti

1946 yılında kurulan Demokrat Parti, aynı yıl yapılan seçimlerde meclise 62 milletvekili sokarak muhalefette kalmış, 1950 yılında yapılan seçimlerde ise halkın büyük bir bölümünün desteğini alarak ve 27 yıl süren tek parti dönemini sona erdirerek iktidar olmuştur. İnalçık (2007: 50) DP'nin bu zaferinin, halkın CHP politikasına karşı tepkisini ifade ettiğini düşünmektedir. Partinin, 1954 seçimlerinde de elde ettiği büyük başarı Eroğul'a (1990: 99-105) göre aynı zamanda onun için "duraklama devri"nin de başlangıcı olmuştur. Araştırmacıya göre parti, bu tarihten itibaren muhalif kesime baskıyı artıran kanunlar çıkarmış ve bu durum muhalif kesimin daha çok tepkisini çekmiştir. 1954'te Kıbrıs meslesinin alevlenmeye başlaması, ekonomik sıkıntılar, 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olayları ve öğrenci hareketlerinin yoğunlaşması vb. nedenlerle DP ve Türkiye için sorunlu bir döneme girilmiştir. Tunçay (1989: 184), DP'nin 1954-1957 yılları arasındaki ekonomik sıkıntılardan dolayı iktidarı kaybetme endişesiyle muhalefete karşı sertleştiğini ve 1957'den sonra bu eğilimin artarak devam ettiğini ifade etmektedir. 1957'den sonraki yıllar ise DP'ye yönelik eleştirilerin, muhalif hareketliliğin, öğrenci eylemlerinin ve ordu içinde memnuniyetsizliğin arttığı dönemdir. 1960 yılına gelindiğinde DP iktidarı, 27 Mayıs Askerî Müdahalesi ile son bulmuş; Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir.

1950-1960 yılları arasında iktidarda olan DP, Türk siyasi hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir. DP özellikle sivil-asker bürokrasi ve aydınlarla karşı karşıya gelmiştir. Kongar'a (2006: 149) göre bunun birkaç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan biri bu grupların kendilerini Atatürk devrimlerinin bekçisi sayması ve Tek Parti dönemi destekçisi olmasıdır. Yine DP, halktan başka egemenlik kaynağı olamayacağını düşünürken asker ve sivil bürokratlar "halka rağmen, halk için" anlayışıyla yıllarca ülkeyi yönetmişlerdir. Araştırmacıya göre DP'nin demokratik

ilkeler yerine Tek Parti dönemine öykünen uygulamalara yönelmesi de bu iki kutbu karşı karşıya getiren nedenler arasındadır.

Menderes iktidarı, özellikle 27 Mayıs 1960 öncesi dönemde icraatlarıyla üniversitenin, basının, aydınların, öğrencilerin ve ordunun hedefinde yer almıştır. DP'nin dinî yaklaşımları, ekonomi politikaları, dış siyaseti vs. eleştiri konusu olmakla birlikte bu dönemdeki öğrenci eylemlerinin de öncelikli nedenlerindedir. DP, bu araştırmanın örneklemini oluşturan romanlarda tüm bu yönlerden incelenmektedir.

Demokrat Parti'nin, eğitim alanında tek parti dönemine nazaran köklü değişiklikler gerçekleştirdiği söylenemez. Kaplan (2005: 225), bu durumu “Demokrat Parti dönemi, eğitim alanında Kemalist tek parti rejiminin doğrudan doğruya devamı oldu” ifadeleriyle ortaya koymaktadır. DP hükûmeti döneminde Köy Enstitülerinin¹⁸ kapatılması ve İmam-Hatip okullarının açılması gibi uygulamalar, DP hükûmetine karşı eleştirilere neden olmuştur. 1950'li yıllardan itibaren ülkenin çeşitli şehirlerinde (Karadeniz, Ege, Atatürk Üniversiteleri) yeni üniversiteler kurulmuştur. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi sonrasında üniversitelerde bir dizi değişiklik hayata geçirilmiştir. Bu tarihlerden itibaren üniversitelerde, etkileri günümüze kadar devam edecek olan olaylar, karışıklıklar ve tartışmalar dönemi başlamıştır. Bu süreçte öğrenciler zaman zaman başkaları tarafından kullanılmış, zaman zaman kendi talepleri doğrultusunda eylemler düzenlemiştir.

DP'nin, uyguladığı yanlış ekonomi politikalarıyla Türkiye'yi ABD'ye bağımlı hâle getirdiği DP'ye yöneltilen eleştiriler arasında yer alır. *Tartışma*'da, sol görüşlü aydınlardan ve oldukça yaşlı olan Hasan Bey, tanınmış bir roman yazarıdır. Kendisi gibi aydınların bulunduğu bir sohbet, “Kimin polis, ajan olduğu şu sıra belli değil; devri sabık, han Hamit'in günleri on misli hortladı” diyerek iktidarı eleştirir. Hasan Bey, sola yönelik de eleştirilerde bulunur. Solun tek tek yetenekli politikacı, şair, yazar

¹⁸ Köy Enstitülerini, kurulduğu günden 1946'ya kadar olan dönem ve 1946'dan sonraki dönem olarak ikiye ayırarak birinci dönemi “asıl ve gerçek Enstitüler” olarak niteleyen Kirby (1962: 6), “1946'dan sonra, asıl Köy Enstitüleri islah edilmiş değil, bambaşka ve hatta orijinal fikre zıt prensiplere dayanan okullar haline sokulmuştur.” ifadeleriyle enstitülerin 2. dönemde islah çabalarıyla bozulduğunu dile getirir.

yetiştirildiğini ancak birleşerek halka inen bir parti çıkaramadığını ifade eder. Ona göre solda küçük, belli bir çevrenin dışına çıkamayan partiler kurulmuştur. Bunlar ise “egemen çevrelerce, bilinen yasalarca (...) hemen ezilmiştir” (Kocagöz, 1976: 91-94). Hasan Bey’e göre Türkiye, iktidarların yıllardır uyguladıkları politikalarıyla Amerika’ya bağımlı hale getirilmiştir. “1945’te atılan bağımlılık tohumları 1960 yılına dek gelişti” (Kocagöz, 1976: 222) diyerek bu fikrini ortaya koyan Hasan Bey, o dönemki iktidarın faşizme doğru gittiğini iddia eder.

Bıçağın Ucu’nda, oldukça zengin bir işadamı olan Kamil Bey, yine kendisi gibi zengin bir işadamı ve nüfuzlu bir milletvekili olan Osman Naci Hacıbeyoğlu ile sohbet ederken DP iktidarını destekleyici ifadeler kullanır. Üniversite ve öğrencileri ise alabildiğine eleştirir. Ona göre “üniversite, mason ve komünist yuvası” hâline gelmiştir. Kamil Bey, “bozguncu” olarak ifade ettiği öğrenci ve hocaların bir an önce kontrol altına alınmaları gerektiğini düşünmektedir. Osman Naci Bey ise Rus klasiklerinin Maarif Vekâleti eliyle okullarda dağıtılmasını eleştirerek bakanlığın CHP döneminde “kızılılar” tarafından ele geçirildiğini düşünmektedir. Osman Naci Bey, öğrencilik yıllarında Turancıdır. Romanda o yıllar “fakülte koridorlarında, amfilerde komünist kovalanır; birisi bir yerde kısırıldı mı, ağzı burnu dağıtılırdı. Sonra çete halinde Yenikapı meyhanelerini basar, şarkı, cıgara dumanı ve it köpek arasında yaptıklarını ıslatırlardı” (İlhan, 1996: 215-217) ifadeleriyle anlatılır.

Bıçağın Ucu’nda, Miralay Ferid karakteri Kurtuluş Savaşı’nda da görev almış emekli bir askerdir. Emekli olduktan sonra CHP’ye kaydını yaptırmış ve partide görev almıştır. Miralay Ferid, Menderes iktidarını baskıcı, tahammülsüz, irticacı olmak ve Atatürk devrimlerine aykırı hareket etmek gibi yönlerden eleştirir. “Nerde mürteci buldularsa teşvik ettiler. Kur’an kursları açtılar, ezanı Arapça okuttular. Uzun sözün kısası Kemal Paşa’nın inkılaplarına sünger çektiler” (İlhan, 1996: 49) ifadeleri onun eleştirilerinden bazılarıdır. Miralay Ferid’e göre 1940’lı yıllarda halk, aydın, köylü, kentli hep birlikte CHP iktidarını devirmek istemektedir. Bunun için 1950 yılındaki seçimlerde Demokrat Parti ezici bir zaferle seçimi kazanır. Miralay Ferid, halkın büyük desteğini alarak iktidar olan Demokrat Parti’nin kısa sürede asıl niyetini ortaya koyarak devrimci ve laik bir ülke olan Türkiye’yi dindar bir ülke haline getirmeye

çalıştığını, sunduğu özgürlük ortamıyla muhalifleri daha kolay mimleyebilmeyi amaçladığını düşünmektedir. Yine ona göre, Menderes hükûmeti kendisine muhalif olan basına ve kuruluşlara baskı uygulamaktadır. “Zincirleme tutuklamalar, birbiri ardınca basılan evler, götürülen, yıllarca hapse mahkûm olan aktörler, üniversite hocaları, şairler” (İlhan, 1996: 192) Miralay Ferid’e göre DP iktidarının yanlış uygulamaları arasında yer alır.

İzmir'in İçinde'de, o dönem iktidarda olan Menderes Hükûmeti yolsuzluklar, muhaliflere baskı, vatan cephesi gibi bazı icraatları yoğun biçimde eleştirilir. Fethi Naci'ye (1994: 178) göre bu eleştiride, yazarın bir ordu müdahalesini "kaçınılmaz, haklı ve mümkün tek yol" olarak görmesinin payı bulunmaktadır. Romanda hükûmet; aydınları, öğrencileri, işçileri ve orduyu karşısına almıştır. İzmir'de büyük bir işadamı olan Hidayet Bey, hükûmetin orduyla karşı karşıya gelmesini olumlu bulmakla birlikte sol görüşlü kesime daha fazla söz hakkı tanınması gerektiğini düşünmektedir. Muhalif kesimin eleştiri yapmasıyla Menderes gibi memleket çıkarına iş yapacak politikacılar, daha dikkatli davranacaktır. Sosyalist düşünceye sahip olan Cahit, İstanbul'da “Ocak ayı içinde İstanbul Üniversitesi, rektörüyle birlikte, onar hocamızla birlikte protesto gösterilerine kalkıştı gericilere karşı” (Kocagöz, 1989: 205) ifadeleriyle bazı öğrenci eylemlerinin yapıldığını ancak bunun bir halk ayaklanmasına dönüşmesinin zor olduğunu ifade eder. Cahit, Menderes hükûmetinin öğrencilere karşı hatalı tutum sergilemesi üzerine öğrenci eylemlerinin artarak devam ettiğini ve ülkedeki karmaşanın devam edecek gibi görüldüğünü vurgular. Emre'nin çalıştığı şirketin ortağı ve büyük bir işadamı olan Hidayet Bey, Menderes Hükûmetini eleştirirken “Gazeteleri, aydınları karşına almanın âlemi var mı; işte bütün üniversiteliler ayakta!” (Kocagöz, 1989: 245-246) ifadelerini kullanır.

Bir Gün Tek Başına'da, Günsel ve Kenan, devrimci işçi ve öğrencilerin akıl hocası ve yol göstericisi konumunda olan Baba karakterini ziyarete giderler. Bu görüşmede mevzu her zaman olduğu gibi ülkenin kötü gidişatıdır. Baba uzun uzun konuşur. Menderes Hükûmeti'nin ekonomi politikalarını “tam anlamıyla batmış bezirgân durumundalar (...) Dışarıdan yalvar yakar aldıklarının kaç katını, Amerika çıkarına harcıyor içeride” diyerek eleştirir. Ülkenin durumu ona göre “tıpkı

Osmanlı'nın son günleri"dir. Söylediklerini sayısal verilerle de kanıtlamaya çalışır, konuyla ilgili yazdığı yazısından kısımlar okur. Baba, "ülke daha böylesine apaçık vatan satıcılarına kaptırılmamıştı (...) Amerika üsleriyle donattılar ülkeyi" gibi sözlerle eleştirilerini sürdürür. Ordunun hükûmete müdahale etmesi gerektiğini ise "Belki namuslu askerlerimizin gözlerini açar bu gidiş" (Türkali, 1980: 100-102) diyerek vurgular. Babaya göre halk ise uykudadır.

DP'nin dine olan yaklaşımı o dönemde eleştirilen konular arasında yer almaktadır. Tombak'a (1992: 16) göre "1960 27 Mayıs'ına gelirken, ordunun ve aydınların DP iktidarına karşı çıkışlarındaki hareket noktalarından birisi de tarikat Müslümanlığının DP ile iç içeliği ve iktidarın din konusunda resmi anlayıştan uzaklaşmış olmasıdır." Romanlarda ise DP, bu bakımdan özellikle sol görüşlü aydın ve öğrenci grupları tarafından eleştirilir. *Savaş Çağı Umut Çağı*'nda, dönemin iktidarının ezanı yeniden Arapça okutması, ders kitaplarından İnönü'nün resmini kaldırması, "Said-i Nursi" gibi kimselerle yakın ilişki kurması iktidara yönelik eleştirilen hususlar arasındadır. Anlatıcı karaktere göre ülke bu durumdan dolayı "için için kaynıyor[dur]" (Baydar, 2010: 36-40).

DP'ye yönelik getirilen eleştirilerden biri DP'nin kendisine yakın görüşte olan vatandaşların çokluğunu vurgulamak amacıyla, kurduğu vatan cephesine¹⁹ üye olanları radyodan okutmasıdır. *Bir Gün Tek Başına*'da, Nermin'in annesi Melahat Hanım'ın devlet tarafından kamulaştırılmış bir arsası vardır. Elli bin lira bedel biçilen bu arsanın değerini Rasim Ankara'daki tanıdıkları vasıtasıyla yüz doksan bin liraya

¹⁹ Vatan Cephesi, Demokrat Parti iktidarının, 1958 yılında, muhalefetteki İsmet İnönü başkanlığındaki Cumhuriyetçi Millet Partisi, Türkiye Köylü Partisi ve Hürriyet Partisi'nin birleşmelerine tepki olarak kurmuş olduğu siyasi altyapıdaki sivil toplum örgütüdür. İktidar partisi lideri Adnan Menderes, halkı bu örgüte üye olmaya çağırması, bu çağrıyla birlikte halkın bir bölümü bu örgüte üye olmuştur. Cem Eroğul, (1990:146) bu örgütün büyük bir hızla ülkenin dört bir yanına yayıldığını belirttiikten sonra, uygulamayla ilgili: "Böylece bütün memlekette bir tarafta Güç birliği ocakları, öbür tarafta Vatan Cephesi ocakları olmak üzere, birbirine ölesiye hasım iki blok teşekkül etmeye başladı. Yani, siyaset sahnesindeki husumet bizzat geniş vatandaş kütleleri içinde örgütlenmeye koyuldu." diyerek siyasetin toplumdaki ayrışmayı ve cepheleşmeyi körüklediğini ifade eder. Kenan'ın ailesinin Vatan Cephesi'ne katılması olayını, toplumdaki bu ayrışmayı göstermek amacıyla yazar romanda özellikle kullanmış gibidir.

çıkartır. Bunun için de birilerine rüşvet vermesi gerekmiştir. Kenan bu olaya eşinin ve Melahat Hanım'ın onay vermesine çok kızar, bunun hırsızlık olduğunu ifade eder. “Bakanlıkları soyacaksınız, çalacaksınız, matbaa kuracaksınız ben de size suç ortaklığı edeceğim” (Türkali, 1980: 122) diyerek tepki gösterir. Bu olaydan sonra Kenan, Rasim'in; Nermin'i, kızı Zeynep'i ve kayınvalidesini vatan cephesine yazdırdığını öğrenecektir. Kenan; Artık Rasim'e, Nermin'e ve Melahat Hanım'a iyice düşman olmuştur.

4.4.4.3.1. Tahkikat Komisyonu²⁰

1960 yılında artan öğrenci olaylarını bastırmak amacıyla çıkarılan Tahkikat Komisyonu, oldukça gergin olan ortamı daha da gererek sol görüşlü kesimden tepki çekmiş, eylemlerin daha da artmasına neden olmuştur. Nisan 1960'ta yaşanan olayların çıkış nedenini Kabacalı (2007:123) “İstanbul'daki öğrenciler, iktidarın tutumunu ve Tahkikat Komisyonu kurulmasını ertesi gün protesto etmeyi kararlaştırdılar” ifadesiyle belirtir. Araştırmacının o günlerde önce İstanbul'da başlayan daha sonra Ankara'da devam eden olayların, Türkiye'deki öğrenci olaylarının en büyüğü olmakla beraber bir ay sonra yapılacak olan darbenin de en büyük sebeplerinden biri olduğunu ifade etmesi ise dikkat çekicidir. Aydemir (1993: 391) o günlerde yaşanan olaylardan “sokaklar, tanklarla, araçlarla doludur ama... iktidar, artık bu tanklara hakim değildir. Şimdi söz... bütün bu olayları değerlendiremeyen ve bir tahkikat komisyonuyla her şeyi yaparım zanneden iktidara karşı çıkan bu genç insanlarıdır” ifadeleriyle bahseder.

²⁰ Tahkikat Komisyonu, 18 Nisan 1960'ta DP hükümetinin kontrolden çıkma eğilimindeki olayları bastırmak için çok geniş yetkilerle kurduğu meclis komisyonudur. Yılmaz (1997: 82) bu komisyonun çıkış sebebini “CHP'nin ve basının yarattığı ileri sürülen, DP'nin ise hoşgörmediği gidişin önlenmesiydi.” olarak ifade eder. Darbeye de dayanak olacak olaylardan biri olan bu komisyonu Eroğul (1990:169) “DP diktatoryasına hukuki zemin oluşturmak amacıyla çıkarılan tam bir istibdat fermanı” olarak nitelendirir. Bu komisyon ve ülkenin genel havası ile ilgili Celal Bayar ve Adnan Menderes'in de bulunduğu bir ortamda DP Milletvekili Sıtkı Yırcalı şu ifadeleri kullanır: “Öyle bir durum var ki, sokaklarda her gün hareketler oluyor, subaylar bunların içerisinde. Tahkikat komisyonu havayı daha da ağırlaştırdı. Bakanlar sokaklarda düşmanca hareketlerle karşılaşılıyor, hakaretlere uğruyorlar” (Arcayürek, 1984:287).

Bıçağın Ucu'nda, Tahkikat Komisyonunun kuruluşu gazetelerdeki “Birinci sahifelerde adam boyu harfler: Bozgunculuğa paydos, Tahkikat Komisyonu işe başladı, Bazı gazete ve dergilerin yayınına son verilerek sorumluları tutuklandı” (İlhan, 1996: 262) gibi başlıklarla verilir. Tahkikat Komisyonu’nun muhalifleri ve basını susturmak için kurulduğunu düşünen Miralay Ferid, hükûmetin üniversiteye karşı olan tavrını ise “Üniversitenin canına oku, hocalara uşak muamelesi et, bunun adına demokrasi de! Üniversitesi muhtar olmayan demokrasi nerede görülmüş?” (İlhan, 1996: 194) sözleriyle eleştirir. Miralay Ferid, hükûmetin baskıcı uygulamalarının bu şekilde devam edemeyeceğini ve bu gidişe mutlaka müdahale edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Bir Gün Tek Başına'da, Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasıyla olaylar içinden çıkılmaz bir hâle bürünür. Gençler, Günsel’in evinde yaptıkları bir toplantıda anayasanın çiğnendiğini vurgulayarak dersleri boykot etmeyi ve ertesi gün erken saatlerden itibaren toplanarak bu komisyonu protesto etmeyi kararlaştırırlar. Öğrencilerin sınıfları boşaltarak eyleme geçmeleri üzerine, üniversiteye gelen polisle öğrenciler arasında şiddetli çatışmalar yaşanır.²¹

Bir Gün Tek Başına'da, 1959 yılının sonuna gelirken ülkede olaylar da hızla artmıştır. Mecliste sert tartışmalar yapılıyor, gazeteciler tutuklanarak yargılanıyor, kimi gazetelerin faaliyetlerine son veriliyordur. “Ülke sallanıyor, iktidardakiler sallanıyor[dur].” Artık öğrenciler de polisle çatışmaya başlamışlardır. Günsel, “Ticari İlimler Akademisi’nin Talebe Cemiyeti Kongresi vardı, polisle çatışmalar olmuş. Bizim çocuklar var orada” (Türkali, 1980: 130-141) diyerek çatışmalardan bahseder. Yazar, romanda ülkedeki olayların tırmanışını ve adım adım askerî müdahaleye giden süreci okuyucuya çeşitli vesilelerle hissettirmeye çalışır. Kenan bir gün, gazeteci bir arkadaşına rastlar. Gazeteci genç, Anadolu’da gezide olduğunu; Uşak, Adana ve Konya’da olaylar yaşandığını ifade ettikten sonra “her yan kaynıyor” diyecektir. Yine Günsel’le konuşmalarında öğrencilerde hareketlenmelerin olduğu, Adana’da

²¹ Bkz. 4.2.2.4.1. Nisan 1960 Öğrenci Olayları

öğrencilerin coplandığı ifade eder. İşçiler arasında: “Hükûmet silah verecek derler. Bulgaristanlı göçmenlere. Hepsi Dimokrattır onların, kırdıracaktı Dimokratlar kim ki onlara karşı” (Türkali, 1980: 383) gibi hükûmetin kendinden olmayanları, kendi yandaşları tarafından katliama uğratacağına dair birtakım söylentiler dolaşmaktadır. Bu söylentiler dönemin şartları içerisinde oldukça sağlıklı bir ortamın oluşturulduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu arada çokça tartışılan ve oldukça fazla tepki çeken Tahkikat Komisyonu ile ilgili tasarı yasalaşır. Tüm bu olaylar üzerine öğrenciler üniversite bahçesinde toplanmak gibi eylemler yapmaya başlarlar. Romanın uzunca bir bölümünü oluşturacak ve çok şiddetli çatışmalara sahne olacak olan 1960 yılının Nisan ayına gelindiğinde, ülke artık “iyiden iyiye sallanmakta”dır. Halkta ise “Halkçı mısın demokrat mısın” şeklinde bir ayrışma söz konusudur. Ordunun da “için için kaynamakta” (Türkali, 1980: 349) olduğu söylentileri vardır. Bu arada Adnan Menderes’in Moskova’ya gideceği haberi gelir. Bu haber önemlidir. Çünkü Halk Partisinin, ileride gerçekleşecek olan öğrenci olaylarını, iktidarın Rusya’ya yaklaşması üzerine çıkardığı söylentilerine neden olacaktır.

Savaş Çağı Umut Çağı’nda, Tahkikat Komisyonu’nun kurulması üzerine Beyazıt Meydanı’nda yaşanan olaylara yer verilir. Olayların şiddetli boyutlara ulaşması üzerine sıkıyönetim ilan edilir. Anlatıcı karakter, yaşanan çatışmaların gençlerde yeni bir mücadele ruhu doğurduğunu, uğruna çabalayacak yeni bir kavgalarının (Baydar, 2010: 57) olmasını sağladığını düşünmektedir. Bu duruma içten içe sevinen anlatıcı karakter, bir yandan da çok yakında karşıt görüşlü öğrencilerin birbirine kıyacağını düşünerek üzülmemektedir.

Yaraya Tuz Basmak’ta Yüzbaşı Demir, İstanbul Üniversitesi’ndeki 28 Nisan 1960 olaylarında üniversiteyi kuşatan askerî birlikte görevlidir ve romanda olaylar onun gözünden aktarılır. Tahkikat Komisyonunun kurulması sonrasında Ankara’da üniversite öğrencilerinin İsmet İnönü’ye büyük tezahürat yaptıkları, polisin olaya müdahale ettiği ve yirmi altı kişinin gözaltına alındığı ifade edilir. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesini gerçekleştiren komitede yer alan Zizi Yüzbaşı, Nisan 1960 tarihinde o günleri şu ifadelerle özetler: “Bilinen odur ki nisan sonuna doğru,

alışılmadık öğrenci gösterileri, İstanbul ve Ankara’da genişledikçe genişleyecek; örfi idare ilanına lüzum hâsıl olup, cihet-i askeriye vaziyete el koyacaktır” (İlhan, 2007: 277-284). Zizi Yüzbaşı, ordudaki subaylarla ilgili “onaylamadıkları siyasal iktidarı korumak göreviyle onayladıkları öğrencilere ters düşürülmüşlerdir” ifadelerini kullanarak subayların istemeseler de görevleri gereği öğrencilere müdahale etmek durumunda kaldıklarını, sürekli karargâhlardan fakülte avlularına koşturduklarını düşünür.

4.4.4.3.2. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi

1960 yılı Mayıs ayına kadar ülkede önlenemez hâle gelen olaylar ve karışıklıklar sonunda gerçekleşen 1960 Askerî Müdahalesi siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bir dönemi bitirmiş ve yeni bir dönemi başlatmıştır. Ordu içinde genç subayların 1954’te DP’ye karşı “ihtilal grupları” kurduğunu belirten Şişmanof’a (1965: 142) göre üniversite öğrencileriyle subaylarda DP iktidarına yönelik şiddetli bir muhalefet vardı, ancak bunu öğrenciler açıkça ortaya koyabilirken askerler bunu gizli yürütmek durumundaydı. Yıldırım’a (1995: 97) göre ise “1960 ihtilali asker bürokratların sivillere karşı, açılan statü ve prestijlerini tekrar elde etme çabasına yönelen bir darbeydi.”

27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi, DP iktidarının icraatlarının bir sonucu olarak ortaya çıksa da hem buna neden olan olaylar hem de müdahalenin ve müdahale sonrası yaşananların da yeni öğrenci eylemlerine zemin oluşturduğu söylenebilir. Bu bakımdan 27 Mayıs, hem kendisini ortaya çıkaran öğrenci eylemlerinin bir sonucu iken hem de kendisinden sonra ortaya çıkacak öğrenci eylemlerinin de bir nedenidir.

27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi, Attila İlhan’ın romanlarında üzerinde fazlaca durulan bir konudur. Romanlarındaki karakterler ile yazarın görüşlerinin paralelliği dikkati çekmektedir. *Sırtlan Payı*’nda (İlhan, 1974: 24) Miralay Ferid, gerçekleştirilen müdahaleden memnundur. Aydın bir karakter olan arkadaşı Ahmet Ziya ise ona: “Olmaz bre albayım, böyle inkılap olmaz vallahilazim, bir avuç subayın

nasılsa başardığı bir hükûmet darbesidir bu, üstelik plansız programsız görünür” diyerek karşı çıkar. Ahmet Ziya’ya göre 27 Mayıs, “neticesiz kalmaya mahkûm”, “nazariyesi olmayan bir aksiyon[dur]” (İlhan, 1974: 249). Miralay Ferid’e göre ise gerçekleştirilen “Devrim ‘fazla yumuşak’ gidiyordu[r], ‘kan dökmek’ kötüydü ama devrimin ilkelerini ve yasalarını düşüklerin topuna bir atılımda kabul ettirmesi zorunlu[dur]” (İlhan, 1974: 218). Önde gelen bazı siyasetçilerin derhal asılması gerektiğini düşünen Miralay Ferid, halkın devrime yeterince sahip çıkmadığını düşünmekte ve bu durumdan kaygı duymaktadır. Arseven’e (2010: 258) göre bu durum, romanda 27 Mayıs’ın halk desteğinden yoksun bir harekettten ibaret olduğunu vurgulamak için kurgulanmış gibidir.

27 Mayıs’ı olumlu karşılayan sol görüşlü aydınlar, daha sonra yaşananlar karşısında onu sorgulamaya başlamışlardır. *Sırtlan Payı*’nda Suat, askerlerin hükûmeti devirmek için inceden inceye planlar yaparken, yönetimi ele geçirdikten sonra yapılması gerekenleri planlamadıklarını düşünmektedir. İlerleyen günlerde ordudan birçok rütbeli askerin emekliye ayrılması durumu ise hem Suat’ın hem de Miralay Ferid’in akıllarına “Silahlı kuvvetlerin kilit noktalarından, Menderes yandaşı generalleri mi ayıklıyorlar, yoksa darbeyi gerçekleştiren kadro uyuşmazlığa düştü de bir taraf ötekini mi temizliyor?” (İlhan, 1974: 407) sorusunu getirecektir.

Attila İlhan, *Hangi Sol* (2011a: 193) adlı eserinde 27 Mayıs için “Türk aydını gibi ben de bir beladan kurtulduğumuzu, düze çıktığımızı sanmıştım. O hızla girişilen eylemin Atatürkçülüğüne inanmış da olabilirim; kuşkularımın başlaması biraz daha sonradır” der. Yazarın romanlarındaki Suat, Ümid, Yüzbaşı Demir, Miralay Ferid, Ahmet Ziya gibi aydınlar da yazarın yaşadığına benzer bir durum yaşamışlar, 27 Mayıs’ı önce olumlu karşılarlarken MBK’nın icraatlarını gördükçe bu fikirleri tersine dönmüştür. Aynı durum öğrenciler için de geçerlidir. Zira müdahale sonrası bir süre durulmuş olan eylemler kısa süre sonra daha şiddetli bir şekilde yeniden başlamıştır.

27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi’nin ABD eliyle ve onun menfaatini korumak maksadıyla gerçekleştirilmiş olabileceği düşüncesi, 1960 sonrası yaşanan öğrenci olaylarının ve ABD’ye duyulan tepkinin nedenlerinden biri olduğu

söylenbilir. Attila İlhan'ın romanlarında 27 Mayıs-ABD ilişkisi irdelenen konular arsındadır. *Yaraya Tuz Basmak*'ta fikirleriyle ön plana çıkan Ahmet Ziya karakteri, 27 Mayıs'ın Amerika'nın menfaatini sağlamak amacıyla yapıldığını düşünür. Ona göre amaç: "Ortaşark'taki petrol havzasıyla komünist blok arasında bir emniyet kuşağının tesisi[dir]" (İlhan, 2007: 406). *Sırtlan Payı*'nda bölüm aralarında verilen gazete haberleriyle Amerika'nın askerî müdahale sonrası Türkiye'ye bir dizi mali yardımda bulunacağı ifade edilir. Ahmet Ziya, bu yardımlarla ilgili Suat'la sohbet ederken bu yardımların hangi maksatla yapıldığını sorgular "Menderes'e kullandırılmayan Amerikan kredisi cunta hükûmetine açılmıştır. Ayrıca Washington, Türkiye'ye bir milyar hibe ediyor. Neden? Kara gözümüze mi âşık?" Attila İlhan, Ahmet Ziya'nın görüşlerine benzer bir şekilde *Batının Deli Gömleği*'nde (İlhan, 2011c: 365) "Menderes'e zırnık koklatmayan Dünya Bankası ve Para Fonu[nun] ilk 27 Mayıs hükûmetine kesenin ağzını aç[masını]" soru işareti olarak görür.

Romanda, Ahmet Ziya'ya göre Türkiye'de devrimler hep yabancı müdahalelerle ve onların menfaatine olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Emperyalist güçler, petrolü ele geçirmek için Osmanlı hâkimiyetindeki Arapları Osmanlı'dan bölmüşlerdir. "Anadolu ihtilali" ise "Bolşevikliğin Ortadoğu'ya ve yayılmasına sed çekmek için emperyalistler arası bir uyuşmayla gerçekleşebilmiş[tir]." Yine "Ankara'nın hilafeti ilgası... Türkiye'nin Ortadoğu üstündeki yüzlerce yıllık nüfuzundan vazgeçilmesi[ne]" neden olmaktadır. Ahmet Ziya, sözlerine "bizde inkılapçı demek, farkında olarak ya da olmayarak bir yabancının çıkarını müdafaa eden münevver demektir" diyerek sözlerini sürdürür. Ahmet Ziya, sözlerini 27 Mayıs müdahalesine bağlayarak bu hareketin yapacakları faaliyetleri "Menderes tahakkümünün dayandığı halkçı demagojiye irtica diye hücum edecekler, kasaba çarşılarında çarşafli kadın, bereli ihtiyar kovalayıp iktidarı dışa bağlı bir iktisadın mutemed adamlarına bırakacaklar" diyerek açıklar. Ona göre sanayi yatırımları israf gerekçesiyle durdurulurken, ticaret burjuvazisine ise tavizler verilecektir. Ahmet Ziya, sözlerini "Bu ülkeyi iki yüz senedir aydınlar batırır, halk, canını süngüsüne takıp kurtarır, işin aslı bu" (İlhan, 1974: 249-253) diyerek sonlandırır. Romandaki tüm bu

soru ve sorunların ilerdeki fikir ayrılıklarına, ideolojilerin çatışmasına ve öğrenci olaylarının artmasına zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Hangi Laiklik (1998: 12) adlı eserinde Ahmet Ziya'nın sözleriyle paralel ifadeler kullanan Attila İlhan, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a kadar olan süreci şu şekilde ortaya koyar:

Türk intelligentsia'sı, 27 Mayıs'ın 'alacakaranlık kuşağı'ndan, 1930'lara mahsus Stalin'ci önyargılar, 40'lara mahsus 'tepeden inme' ilericiiliklerle çıkmaktadır; 'devrimcilik' tezleri, hala ya köy enstitüleri düzeyinde alınıyor, ya 'Che' Guevera serüvenciliği düzeyinde! Belki bu yüzden, öğrenci eylemciliği, kaşla göz arasında kaba bir aktivizme, aktivizm ise belalı bir terörizme yozlaşacaktır. Sağduyu, çoktan devre dışı! Bitmez tükenmez boykotlar, sıralı sırasız işgaller, zincirleme grevler derken, 12 Mart sabahı 'askeri müdahale'yle uyanıyoruz. Sil baştan!

Yaraya Tuz Basmak'ta "Yüzbaşı Demir'in kulağına Ankara'daki bazı subaylar arasında bu türden kımıldamalar olduğu çalınmıştı" (İlhan, 2007: 163) ifadesiyle, askerlerin Menderes hükûmetine karşı daha hükûmetin ilk yıllarından itibaren birtakım örgütlenme faaliyetleri içinde oldukları vurgulanır. Kore Savaşı'ndan yaralı bir şekilde yurda dönen Yüzbaşı Demir, kullandıklarını düşünmektedir. Kendisinin sürüklenişi gibi Türkiye ve Kore de bir yerlere sürüklenmiş, bu iki ülke de Demir gibi yara almıştır. Böylece "yazar, her iki ülkenin hayatının Demir'inki gibi ulaşamayan, görünmeyen bir güç tarafından idare edilmekte olduğunu" (Söker, 2002: 263) okuyucuya hissettirir. Yüzbaşı Demir, "ruhen yaralıdır ve bu yarayı iyileştirecek olan ise birçok Türk askerinin ölümünden sorumlu tuttuğu Menderes Hükûmeti'nin yönetimine son vermektir" (Arseven, 2010: 259). 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesini gerçekleştiren komitenin İstanbul ayağının örgütlenmesinde etkin olan Yüzbaşı Demir, müdahalenin öncesi ve sonrasında yürütülen faaliyetlerde de aktif rol alır. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi gerçekleşmiş, hükûmet yönetimden el çektilmiş ve yargılanmalarına başlanmıştır. Bir yandan da darbeyi gerçekleştiren komite kendi arasında fikir birliği sağlayamamış, yaptıkları ya da yapamadıkları icraatlarla ilk başlarda verilen desteği de yitirmeye başlamışlardır. Yüzbaşı Demir'in gazeteci arkadaşı Ümid'in "hareket gittikçe asıl amacı Menderes'i iktidardan almak olan bir askerî müdahaleye benzemiyor mu?" (İlhan, 2007: 352) şeklindeki sorusu özellikle

aydınların duruma bakışını özetler niteliktedir. Attila İlhan, 27 Mayıs sonrası ortaya çıkan yönetimle ilgili benzer bir ifadeyi *Hangi Sol*'da (2011a: 202) kullanır. Yazara göre bu hareketin devrimle herhangi bir ilgisi yoktur. Sadece bir “hükümet darbesi” anlayışını da öteye geçmemektedir. “İktidarı halka değil, yine İnönü dönemi diktasında olduğu gibi aydın bürokratlara geçireceği de apaçıktır.”

Bununla birlikte 27 Mayıs'ı gerçekleştiren ekip içinde yer alan askerlerden bir kısmı da bu müdahale ile ilgili tereddüte düşmüşlerdir. Romanda, Yüzbaşı Demir'le birlikte Kore Savaşı'na ve 27 Mayıs Müdahalesi'ne de katılmış olan Zizi Yüzbaşı'nın “Bugünkü Cumhuriyeti gördün mü, Amerika bize dört yüz milyon dolarlık kredi açacakmış, kafamı fena karıştırdı ha, ulan biz bu deyyusların işine yarayan bir şey yapmasak bu parayı verirler mi, Kore'den tanımıyor muyuz? Orada nasıl kullandırsa, burada öyle kullanmış olmasınlar?” ifadeleri bu tereddütleri yansıtır. Romanda, Milli Birlik Komitesi içinde fikir ayrılıklarının giderek arttığı, komitenin ikiye bölündüğü ortaya konulur. Komitenin üniversitede ve ordu içinde bir dizi tasfiyeler yapması ise oldukça fazla tepki çeker. Ümid'in “hareket zaten bürokrat aydın hareketi, arkasında halk yoktu, önceki tasfiye orduyu karmakarışık etti, bu yaptığınız üniversiteleri karşımıza dikecek” (İlhan, 2007: 375-393) eleştirileri de bu doğrultudaki tepkiler arasındadır.

Yaraya Tuz Basmak'ta, ihtilalden sonra askerlerin üniversitelerden 147 öğretim üyesini tasfiye etmesine, üniversite hocaları ve öğrenciler tepki gösterirler. Üniversite öğrencilerinin komiteye karşı eylem hazırlığı içinde olduğu söylentileri üzerine birkaç komite üyesi “Gençlik sokağa dökülürse devrik iktidar yandaşlarının aralarına katılmasını nasıl önleyeceksin? Önleyemezsen olaylar büyür. Al sana iç savaş ortamı” diye düşünür. Acilen İstanbul'a gelip yurtları dolaşip öğrencilerle görüşürler. Görüşmenin amacı, öğrencileri hocalarının neden tasfiye edildikleri konusunda ikna etmektir. Yüzbaşı Demir, öğrencilerin kendilerine karşı bir eylem içerisinde olmalarını sorgular “öğrenciler aynı öğrencilerdi. 27 Mayıs öncesinin hummalı eylem günlerinde, gizlice bağlantı kurup birlikte çalıştıkları. Çoğu Gençlik Kolları'ndan, CHP'li” (İlhan, 2007: 396). Öğrenciler komite üyeleriyle görüştükten sonra bir süreliğine eylemden vazgeçerler. Ancak komite üyeleri kendi aralarında fikir ayrılığı yaşamaktadır. Bu

ayrışma giderek bir çatışmaya dönüşür. Yüzbaşı Demir ve onun yakın olduğu grup tasfiye edilerek haklarında tutuklama kararı çıkartılır. Kore’de hayal kırıklığı yaşayan ve yarım bir adam olarak ülkeye dönen Yüzbaşı Demir için büyük umutlar bağladığı 27 Mayıs da ikinci bir hayal kırıklığı ve kullanılmışlık hissi yaşatmaktadır.

27 Mayıs müdahalesi, 47’liler’de üzerinde durulan bir konu olmasa da öğrenci olaylarına ve gösterilere sağladığı özgürlük zemininden dolayı önemlidir. Haydar’a göre devrimci gençlere sağladığı özgürlükler ve imkânlar bakımından “27 Mayıs Anayasasının önemi yadsınamaz” (Füruzan, 1975: 166). Romanda devrimci öğrencilere göre yaptıkları protesto, eylem, boykot ve yürüyüşler anayasanın kendilerine verdiği bir haktır ve onlar bizzat anayasayı savunmaktadırlar. Emine bu durumu ve karıştığı öğrenci olaylarını: “27 Mayıs Anayasasının koyduğu haklarla yasaların dışına çıkanlara karşı anayasayı savunmak için çabalıyoruz. Eğer bu suçsa biz bunu yaptık” (Füruzan, 1975: 362) ifadeleriyle açıklar.

Gençliğim Eyvah’ta (Buğra, 2004: 336-337) tüm olayların planlayıcısı ve uygulayıcısı olan İhtiyar 27 Mayıs için: “Bana çok değerli zamanlar kaybettirdi; ama enayiler bana, ömrümde bulamadığım kadar elverişli bir ortam vererek borçlarını fazlasıyla ödediler” diyerek bahseder. İhtiyar, bu dönemde de propaganda güçlerini kimseye fark ettirmeden kullanmayı başarmış; ilerencilik, Atatürkçülük, devrimcilik gibi kavramları kullanarak onları yozlaştırmış, toplumu ve gençleri istediği gibi yönlendirmeye devam etmiştir. İhtiyar sosyalizmi ise çok yakında iktidar olacak bir güç olarak göstererek Marksist alanı “oportünistlerle, çıkarıcılarla, züppeler ve snoplarla” doldurmuş ve onları da mahvetmiştir.

4.4.4.3.3. DP Sayesinde Zenginleşen Zümre

Romanların büyük bölümünde iktidara yakınlığı ile ya da iktidarın oluşturduğu uygun zemini kullanarak ve çok kısa sürede zenginleşen kesim eleştiri konusudur. *Savaş Çağı Umut Çağı*’nda sol görüşlü gençler, dönemin iktidarı olan Demokrat Parti’nin icraatlarından memnun değillerdir. İktidarın yandaşlarına menfaat sağladığını ve bu yandaşların hızlı ve orantısız zenginleştiğini düşünmektedirler.

Üniversite öğrencilerinden Sevgi'nin metres hayatı yaşadığı yaşlı adam, DP'nin “bucak başkanı” gibi bir görevlisidir. Sevgi, adama “bu zenginliğin nereden geldiğini” sorduğunda adam: “Parti sayesinde işlerimiz iyi gidiyor. Biz de toplayalım parsayı” şeklinde cevap verir. Bu adam, yapılacak olan seçimlerde ise mebus olmayı planlamaktadır. Adam, Sevgi'nin babasını da “partiye yazdırır”, ona “havadan bir iş” bulur. Anlatıcı karakter, o dönemde birçok kişinin haksız bir şekilde ve hızlıca zenginleştiğini “Her mahallede bir milyonerin yerden mantar gibi bittiği yıllardaydık” diyerek eleştirir. Dönemin Cumhurbaşkanı İstanbul'a geldiğinde öğrenciler “gelmeyenler cezalandırılacak” denilerek Cumhurbaşkanı'nı karşılamaya götürülür. Anlatıcı karakter eve gelip durumu ailesine söylediğinde babası “Biz Padişah'ı alkışlamıştık, çocuklarımız Cumhurbaşkanı'nı alkışlıyorlar” (Baydar, 2010: 32-36) diyerek mevcut yönetimin bir nevi padişahlık olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır. İktidara yakın olması sayesinde oldukça zenginleşen bir babanın çocuğu olan Cem, olayları çözdükçe ailesinden utanmaya başlar. İyice zenginleşen aile ise büyük bir yozlaşma içerisindedir. Babası, partiye hoş görünmek için dinle alakası olmamasına rağmen cuma namazlarına giderek boy göstermekte, sosyeteyle içli dışlı olan annesi babasını aldatmaktadır. Anlatıcı karakterin, babasının olaylardan uzak durması ve derslerine çalışması yönündeki öğütlerine verdiği cevap ilginçtir: “Ders çalışmak neye yarar? Yıllarca okullarda kafa tüketmiş bir adam yarı aç gezerken okuması yazması olmayan bir namussuzun milyonlar kazandığını görürsem nasıl ders çalışırım” (Baydar, 2010: 57).

Tartışma'da, Erkal'ın İzmir'de yaşayan ve çok zengin bir işadamı olan babası müteahhitlik ve ticaretle uğraşmaktadır. Romanda iktidara yakın olması sayesinde çok para kazanan zengin sınıfı temsil eden Cemal, bu yönüyle eleştirilerin odağındadır. Faik Bey onun “başka dolaplar” da çevirdiğini düşünmektedir. Cemal Bey, menfaati icabı iktidar partisine yakın durmaktadır. Erkal ve ağabeyi Erdal ise babalarını, yaptığı kirli işlerden ve paraya düşkünlüğünden dolayı pek sevmezler ve onunla anlaşamazlar. Faik Bey, damadını “Para kazandıkça azdı, hırslı, kaba bir adam oldu çıktı” diyerek eleştirir. Ekrem Bey'e göre ise Cemal'e Adnan Menderes, “yürü ya kulum” demiştir. Ekrem Bey onun “her mahallede yaratılan zenginlerden biri” olduğunu

düşünmektedir. Cemal, “pis birtakım ticaret dalaveresi çeviriyor[dur]” (Kocagöz, 1976: 53-57). Pamuk gibi tarım ürünlerini çiftçiden kamyonlara yükleterek alıyor, ürünü hiç görmeden alıcıya gönderiyordur. Bu esnada arada komisyonunu alıyordu. Bu ticaretten de yüklü miktarda para kazanmaktadır. Ekrem Bey, bu durumu öğrendiğinde “bizim parti yıllarca dış ticaret devletleştirilmelidir, diyerekten ter ter tepinmişti” (Kocagöz, 1976: 200) diye düşünür. Cemal, bu tip haksız kazançla elde ettiği parasını ise Komünizmle Mücadele Derneği gibi sağ kesimin kurduğu kurduğu derneklere yüklü miktarda para yardımı yaparak kullanmakta, devrimci gençleri ise “komünistler, anarşistler” olarak nitelermektedir.

Bir Gün Tek Başına'da (Türkali, 1980: 67-74) Rasim, Kenan'ın çok eski ve samimi arkadaşıdır. Oldukça zengin olan Rasim, “bankayı kafesler”, dalavereyle iş yapar, sık sık Ankara'ya gider. İşlerini rüşvetle ya da başka bir şekilde çözer. Yazar, Rasim'in “Bir tek imzanın bile fiyatı bazen öyle yükselir ki” sözleriyle Ankara'daki rüşvetçiliği okuyucuya hissettirmek ister. Rasim, yerine göre davranmayı bilir. Para için yapmayacağı şey olmadığı ve “ikiyüzlü” davrandığı için Kenan ondan da hoşlanmaz. Kenan, Rasim'i burjuva olarak görür. Rasim, ona ara sıra bol para kazanabileceği işler teklif eder, ancak Kenan nefret ettiği mevcut düzene uymasını ve ilkelerinden taviz vermesini gerektiren bu teklifleri her zaman reddeder. Rasim, onu ortak yapmayı düşündüğü işe ikna etmek için Kenan'ın işlettiği kitapçı dükkânının bulunduğu hanın yıkılacağı gibi bir yalanı söylemekten çekinmez. Bir gün Rasim, Kenan'ı ailesiyle birlikte evine davet eder. Hiçbir masraftan kaçınmamış, bir ziyafet tertiplemiştir. Burada yine Kenan'ı ortak yapmak istediği işten bahseder. Bu, Ankara'da “Büyük bir (...) matbaa işidir.” Aslında çok iyi durumda olan bir matbaa hurdaya çıkarılmıştır. Onu ucuz fiyata alacaklar, beş yıllığına da bakanlığın baskı işlerini yapacaklardır. Rasim'in deyimiyse matbaayı “el altından kapatacaklar”dır. Kenan bu teklife sıcak bakmaz, ziyafetin bu iş teklifi için organize edildiğini fark eder, bu durumdan rahatsız olur. Ancak eşi ve kayınvalidesi bu işe girmesinden yanadır.

Ölmeye Yatmak'ta, Aysel'in ilkokul arkadaşlarından Namık, lise ve üniversite yıllarında menfaat elde edeceğini düşünerek farklı ve birbirine zıt görüşteki gruplara yaklaşır. En son yeni kurulmakta olan DP teşkilatına girer. Onlar tarafından

“Öğrencileri DP lehine teşkilatlandırmak üzere de Edebiyat Fakültesi’ne yazdırıl[ır]” (Ağaoğlu, 2013: 332). Namık, daha sonraki süreçte DP sayesinde para ve mevki sahibi olur.

Bir Düğün Gecesi’nde (Ağaoğlu, 2005) İlhan, Tezel’in eleştirdiği bozuk düzende haksız ve hızlı zenginleşen kişilerin romandaki örneğidir. Devletin üst kademelerindeki insanlarla yakın ilişkiler kuran İlhan, bu sayede aldığı ihalelerle hızla zenginleşir. Devrimci fikirlere sahip olan kız kardeşleri Aysel ve Tezel ise İlhan’la hiçbir zaman anlaşamazlar.

4.4.4.4. CHP

Tek parti döneminden sonra uzun yıllar muhalefette kalan CHP, özellikle Demokrat Parti iktidarı döneminde izlediği politikalar ve gençlik kolları vasıtasıyla gençler üzerinde yönlendirici etkisi olmuştur. Karpat (2015: 85-86) 1960 öncesi dönemde CHP gençlik kolları ile ilgili şunları ifade etmektedir:

CHP, 1957 yılındaki on dördüncü kurultayında, gençlik kollarının faaliyetlerini genişletmeye karar verdi. Zira yeni sosyal fikirlere en iyi cevap veren kurumların bunlar olduğu anlaşılıyordu. 1960 Darbesinden önce öğrencilerin katıldığı gösterilerde yer alan gençlik kolları, DP’nin muhalefeti susturma çabalarına karşı direnişi örgütlemeye öncü rol oynadı. Bunların 1960 yılının Nisan-Mayıs aylarında yürüttükleri yeraltı faaliyetlerine ilham veren devrimci ruh, günümüzde varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

CHP, özellikle Attila İlhan’ın romanlarında Atatürk’ün çizgisinden sapmak, diktacı bir anlayışa bürünmek, çok partili hayatın ruhuna uygun davranmamak gibi çeşitli yönlerden eleştirilmektedir. *Bıçağın Ucu*’nda (İlhan, 1996: 140) Halim, 1940’lı yıllar Türkiye’sini anlatırken Mustafa Kemal öldükten sonra onun partisinin “diktacı, yarı faşist bir parti haline dönüşmüştü” ifadesini kullanır. Ona göre o yıllarda “açıkça bir tek parti diktası” sürdürülmektedir. Halk ise ekmeğe, şeker gibi temel ihtiyaç malzemelerine dahi muhtaç durumdadır. Salgın hastalıklar, darlık ve karaborsa hüküm sürmektedir. Romanda 1950’li yıllar Türkiye’sini ise asker emeklisi Miralay Ferid

karakteri anlatır. Miralay Ferid, çok partili hayata geçildiği yıllarda Demokrat Parti'nin “memleketin son umudu, çaldığı son kurtuluş kapısı” olduğunu ifade eder. Miralay Ferid, CHP'nin ise başlangıçtaki devrimciliğini kaybederek “kasaba eşrafının, bürokratla ortak işadamının çıkarlarını koruyan, diktacı, handiyse faşist bir parti” (İlhan, 1996: 191) haline geldiğini düşünmektedir.

Miralay Ferid, Yüzbaşı Demir'le sohbet ederken aydınları, askerleri, öğrencileri ve halkı DP iktidarına karşı çıkmadıkları ve sessiz kaldıkları için “Sanki millet dilini yutmuş. Hani nerede bunun münevveri, nerde amelesi, nerde askeri? Hani nerde bu memleketin gençliği?” ifadeleriyle eleştirir. Miralay Ferid, işçileri körü körüne iktidara bağlı olmakla, aydınları iktidara yaranmaya çalışmakla, gençliği ise sinema ve futbol dışında hiçbir şeye ilgi göstermemekle suçlar. Miralay Ferid'in arzu ettiği gençlik hareketleri kısa bir süre sonra başlayacaktır. Yüzbaşı Demir, Miralay Ferid'in düşüncelerine DP'nin tüm uygulamalarının temellerinin aslında CHP döneminde atıldığını söyleyerek karşı çıkar. Yüzbaşı Demir: “asker olarak yaman bir devrim yapmıştınız Albay'ım, haklı, tarih bakımından gerekli, ama parti olarak ihanet ettiniz bu devrime, ülkelerinizin bütününe gerçekleştirecek yerde Mustafa Kemal'in ölümünden sonra işi tatlısu faşistliğine döktünüz” (İlhan, 1996: 206-207) diyerek açıklar. Yüzbaşı Demir, aydın ve sanatçıları kısıtlayan, basını evcilleştiren, gençlerdeki devrimci ruhu öldüren asıl suçlunun tek parti iktidarı olduğunu ifade ederek sözlerini sürdürür. Yüzbaşı Demir, CHP'nin devrimci söylemlerini ısrarla devam ettirirken aslında devrimi terk ettiğini, ağalarla ve güç sahipleriyle işbirliği yaparak savaş yıllarında karaborsadan milyonerler türettiğini ifade eder. Miralay Ferid, ilk başta bu sözlere şaşırır da dinledikçe Yüzbaşı Demir'in eleştirilerinde haklı olduğuna kanaat getirir.

Attila İlhan, *Hangi Sol* (2011a: 187-188) adlı eserinde romanlarındaki görüşlerine paralel olarak, İnönü'nün zamanla; tam istiklal, kayıtsız şartsız millet egemenliği, emperyalizmle mücadele, Türkiye'nin tarafsızlığı gibi konularda Atatürk'ün çizgisinden saptığını düşünmektedir. Yazara göre İnönü, Türkiye'de egemen olduktan sonra Batılı emperyalist güçlerle kaynaşmış, Batı kültürünü öykünmeci bir anlayışla

ele almıştır. Yazarın, “İsmet Paşa, geniş ölçüde bürokrasiye ve eşrafa dayanan merkeziyetçi bir diktanın tartışmasız lideri oldu” ifadesinde *Bıçağın Ucu*’ndaki Halim ve Miralay Ferid’in düşünceleriyle benzerlikler görülür. Yazarın *Aydınlar Savaşı* (İlhan, 2011b: 21) adlı eserinde, Mustafa Kemal ve İsmet İnönü’yü karşılaştırdığı ifadeleri ise oldukça ilginçtir. “Kemal Paşa antiemperyalist, tam bağımsızlıkçı, demokratik bir devrimin lideri idi. İsmet Paşa ise, emperyalizme göbek bağıyla bağlanan, Avrupa’da esen faşizm rüzgârlarından etkilenip Türkiye’yi tek parti, tek şef, tek millet sloganına uydurmaya kalkışan bir diktatör.”

Gençliğim Eyvah’ta (Buğra, 2004: 63) CHP, baskıcı ve keyfi uygulamalar yapmak, liyakate bakmaksızın atamalar yapmak, üniversitelerde yapılan tasfiyeler gibi konularda eleştirilmektedir. Bu dönemde “haksızlıklar, suistimaller, kayırmalar gırla gidiyordu. İyiler, dürüstler, üstün yetenekliler eziliyor, yiyiciler ve beceriksizler ödülleniyor” devlete bağlı olanlara haksız davranılıyor ve bu kişiler komplolara kurban gidiyordur. İhtiyar bu dönemde “irtica” ve “laiklik” kavramlarının kullanarak kaos ortamı yaratmaya, halkı devletten soğutmaya ve işleri içinden çıkılmaz bir hale getirmeye devam eder.

4.4.4.5. TİP

1961 yılında sendikacılar tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi, 1960’lı yıllarda sol görüşlü kesimin âdeta merkezi haline gelmiş, “Sosyalist fikirler Türkiye tarihinde ilk defa TİP sayesinde Meclis’te temsil edilmiştir” (Karpata, 2015: 237). Kurulduğu yıl ile 1971 arasını kapsayan on yıllık ömründe Türkiye sosyalist hareketinin meşrulaşması ve toplumsallaşması açısından önemli bir yere sahiptir (Şener, 2008: 356). Ortaya çıktığı yıllarda kısa süren koalisyon hükûmetlerinin varlığı ile kendisine uygun bir ortam bulan TİP, 1965’e kadarki dönemde aydınlar ve gençler arasında ilgi odağı haline gelmiştir. Bu dönemde, üniversitelerde kurulan fikir kulüplerinin TİP’in hakimiyetinde olduğunu belirten Toker (1971: 45), CHP’nin öğrenciler üzerindeki popülerliğini kaybettiğini ve öğrencilerin TİP’e kaydığını ifade etmektedir. Ancak daha sonraki süreçte amaçladığı aydın-işçi birlikteliğini

sağlayamamış, fikir ayrılıkları, iç çatışmalar ve bölünmeler nedeniyle arzu ettiği gelişmeyi ve iktidar olmayı başaramamıştır.

12 Mart öncesindeki soldaki bölünmelerde²² “Türkiye doğrudan sosyalizme geçebilir mi, yoksa önce bazı aşamalardan mı geçmesi gereklidir” sorusuna grupların verdikleri cevap önemlidir (Yetkin, 1998: 191-192). “Sosyalist devrim” görüşünü benimseyen TİP, demokratik yollardan iktidara gelerek sosyalizmin ön şartlarını hazırlamayı amaçlamaktadır. TİP, legal çizginin dışına çıkmak istemezken bazı genç gruplar, aceleci davranmakta ve hızlı sonuç almak için şiddet eylemlerine başvurma konusunda ısrar etmektedir. “TİP’in parlamenter yoldan “devrim”e gitme perspektifi, gençliğin siyasal heyecanına uymamaktadır. (...) Gençlik hareketi tepkisini daha şiddetli gösterme eğilimindedir” (Şener, 2008: 373). Genç eylemcilerle ortaya çıkan fikir ayrılığında TİP’e yönelik bazı eleştiriler söz konusudur. Bu bağlamda gençliğin dinamizmini kanalize edememek, eylem yaratmada zayıf kalmak ve durağanlığa saplanmak vb. bunlardan bazılarıdır (Yetkin, 1998: 271-273).

Sol içindeki bu fikir ayrılığını Belge (1997: 56), 1968 yılında tanık olduğu bir olayla anlatır. TİP, FKF, MDD, CHP gibi farklı görüşlerden öğrencilerin başlattığı bir işgale legal çizgide kalarak iktidara gelmeyi amaçlayan TİP destek vermemiştir. Eyleme katılan öğrenciler “buradan belki yeni bir 27 Mayıs müdahalesi çıkabileceğini” düşündükleri için eylemi sürdürmek istemekte, TİP ise bu görüşe karşı bir duruş sergilemektedir. İşgalci öğrencilere destek veren Belge, kendisinin ve bazı arkadaşlarının iki görüş arasında kaldıklarını şu sözlerle ifade eder: “Cuntaya teoride karşıydık, oraya yönelen bir eylemliliği sevimli bulamazdık. Ama katı bir legalizme sarılarak özünde meşru olan koskoca bir devrimci potansiyelin dışına çıkmayı da doğru bulmuyorduk.” Kürkçü (2008: 497), bazı sol grupların 1970’lerde şiddet eylemlerine kaymalarının bir nedeninin legal çizgide kalmayı savunan TİP’in 1969

²² Burada bir kısmına değinebildiğimiz soldaki bölünme ve ayrışmanın şüphesiz ki daha derin ve çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu çalışmada konu, sadece incelenen romanlarda da bahsi geçen radikal eylemlere kayan gençlik ve TİP arasındaki ayrışma bağlamında ele alınmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için Bkz.: Yetkin, Ç. (1998). *Soldaki Bölünmeler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

seçimlerinde oldukça düşük oranda oy alması olduğunu düşünür. Araştırmacıya göre bu durum, “sosyalist hareketin devrimci kanadında ‘barışçı yol’dan bir iktidar değişikliğinin imkansızlığı düşüncesinin giderek derinleştirmeye başlaması[na] neden olmuştur.”

İncelenen romanlarda TİP, kendi içindeki birliği sağlayamaması, üyelerinden bazılarının kanunların belirlediği çizgide kalma fikrine karşı bazılarının silahlı ve radikal eylemleri savunması, birçok farklı görüş ve ideolojiye ayrılması gibi yönlerden oldukça fazla üzerinde durulan konular arasında yer alır. *Bir Uzun Sonbahar*’da Anlatıcı karakter, sürgünden döndüğünde kendisi yokken birçok değişiklik olduğunu öğrenir. Arkadaşı Erten, ona ilk kez “anti-Amerikan gösteriler” yapıldığını anlatır. Bu gençlik hareketleri ona göre Halk Partisi’nin önyak olması ile yapılmıştır. Ancak gençler, işçi sınıfıyla bütünleşememişlerdir. Erten’e göre bu bütünleşme ancak bir partiyle mümkün olabilecektir. Ne var ki mensubu oldukları İşçi Partisi onları partiden atmıştır. Partideki bölünmelerin sebebi, düşünce ayrılından çok kişisel sürtüşmelerden dolayı oluşmuştur, parti “salt bir iki grubun partisi olarak kal[mıştır].” Hüseyin ise, o günlerde yaşananları “bunlar ilk hareketler, eylemin heyecan olmaktan çıkması gerek” (Özlü, 1976: 51-52) diyerek düşüncelerini ortaya koyar. Anlatıcı karakter, 1964 yılında partiden atılmıştır.²³ Romanda, anlatıcı karakterin partiye ne zaman girdiği, orada ne gibi faaliyetlerde bulunduğu ve niçin partiden atıldığı sorularının cevapları yer almaz. Ancak partiden atılmanın anlatıcıya verdiği boşluk ve yalnızlık duygusuna yer verilir. Kendisi için bir “yaşama biçimi” olan partiden çıkarılmasından dolayı yalnızlık duygusu yaşamaya başladığını söyleyen anlatıcı karakter, “Sosyalist bir partiden ayrı düşmek, başka partilerden ayrı düşmeye benzemez, yaşantısını kökten etkiler insanın” (Özlü, 1976: 75-77) diyerek partiden atılmasının onu derinden etkilediğini ve hayatında bir boşluk duygusu oluşturduğunu ifade eder.

²³ Atalay (2007: 243), yazarın romandaki sol bir partiden çıkarılan anlatıcı kahraman gibi TİP’ten çıkarılmış olması ve kahramanın bürodan bahsetmesi ile yazarın mesleği olan avukatlıkla benzerlik kurarak romanda anlatılan olayların “tamamen yazarın yaşamından bir kesit” olduğunu düşünmektedir.

Yağmur Sıcağı'nda (Ceyhun, 1978: 162) Şefik, Zekeriya'nın mahalledeki işçi arkadaşıdır. Zekeriya'dan etkilenerek İşçi Partisi'ne üye olmuş, partinin faaliyetlerinde aktif olarak yer almıştır. Parti içindeki ayrışmalar ve tartışmalardan dolayı yılgınlık içindedir. Bu yılgınlığı “Komandolar üstüme çöktüler, yılmadım da bu gevezelik yıldırıyor beni” diyerek ortaya koyar. Parti yöneticilerinin birbirleriyle çatışması ve farklı gruplara ayrılmasından da etkilenerek partiye olan ilgisi azalır. Böyle bir ortamda iyice kafası karışan Şefik, “Yoksa bu talebeler haklı mı bre? Hani kır gerillası, şehir gerillası filan diyorlar. Nasıl desem? Bana bir hoşmuş gibi gözükür sanki. Hani, çocuklar gerçekten haklıymış gibi. Silahtan başka çare yokmuş gibi” şeklinde düşüncelere dalar.

Kendisi partinin yönetiminde görev almış ve hizipleşmelerden dolayı partiden ayrılmış olan (Oktay, 1993: 1015) Samim Kocagöz, şüphesiz ki TİP'i iyi tanımaktadır. *Tartışma*'da, romana adını da veren, özellikle Türkiye İşçi Partisi başta olmak üzere, sol içindeki tartışmalar ve bölünmeler roman boyunca üzerinde en çok durulan hususlardan birisidir. 1969 yılına kadarki dönemde sosyalist aydınların toplandığı örgütlü bir merkez konumunda olan TİP, daha sonraları çeşitli örgütlere bölünerek zayıflar. Vehbi Ersan (2014: 19) “TİP'in kaderi, parti içi bölünmeler, 1968-69'da gençliğin üniversite işgalleri, polisle sokak çatışmalarına dönüşen eylemleri ve sağcı komandoların ortaya çıkmasıyla değişti” diyerek partinin bölünme dönemine dikkat çeker.

Sol içerisinde birçok farklı görüş, grup ve örgüt ortaya çıkmıştır. Bu gruplar bazı dönemlerde birbirlerini şiddetli biçimde eleştirmişler, fikir ayrılıklarının çatışmaya döndüğü durumlar dahi olmuştur. *Tartışma*'da, sol içerisindeki yeni ortaya çıkan gruplardan bir kısmı şiddet eylemleriyle devrim yapma peşindeyken, parti grubu kanunlar çerçevesinde hareket edilmesinden yanadır. Bundan dolayı yeni kurulan örgütler ve bu örgütlerin yayın organları partiyi pasiflikle suçlamaktadır. Faik Bey parti içinde ajanların olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu ajanlar ya da bozguncular “Parti[yi] bir yerlere sürüklemek istiyorlar[dır]” (Kocagöz, 1976: 54). Faik Bey'e göre egemen çevreler, gençleri partinin aleyhine çevirmiştir. Yine bu çevreler partiyi yaşatmayacaktır. Romanda Ekrem Bey, partinin yönetim kurulu toplantıları için

İstanbul'dan Ankara'ya gelmiştir. 1968'in Aralık ayıdır. Sabah başlayan tartışmalar gece yarısına kadar sürer. Yapılan tartışmalarda “bürokrasi”, “bilimsel sosyalizm, güler yüzlü mü olmalıdır, yoksa asık suratlı mı olmalıdır?” gibi konular tartışılmaktadır. Ekrem Bey sonunda kısır tartışmalardan yorularak oteline gitmeye karar verir. Ekrem Bey'e göre “1961'den beri bölük bölük partiden kopa kopa” parti iyice zayıflamıştır.

Tartışma'da, Ekrem Bey parti toplantısından sonra uçakta, önceleri TİP'i desteklerken zamanla ona muhalif olan bir dergi yazarıyla karşılaşır. Bu yazarla bir süre tartışan Ekrem Bey, yazarı parti programından uzaklaştıkları için eleştirir. Basının ve yazarların gençleri yanlış yönlendirdiğini “Öğrencilerin, gençlerin bir elinden biriniz, öteki elinden bir başkanız tutmuş çekiyor... Bırakın gençlerin yakasını” sözleriyle ifade eder. Ona göre gençler, önceleri üniversite yasalarını, sınav yönetmeliklerini protesto ederken şimdi ülke düzeninin değişmesi için şiddete yönelen eylemlere başvurmaktadır. Bunda da sol içerisinde yeni kurulan örgütlerin ve ortaya atılan kuramların etkisi bulunmaktadır. Bu faaliyetlere karşı ülkü ocakları kurulmakta, öğrenciler arasında taşlı sopalı kavgalar artmaktadır. Ekrem Bey, yazara yönelik eleştirilerine “Türkiye'nin bugünkü egemen güçlerine karşı öğrencilerle ihtilal yapılamaz. Bu düpedüz budalalıktır” diyerek devam eder. Ona göre şiddet eylemlerinden uzak durulmalı, mücadele yasalar çerçevesinde devam ettirilmelidir. Derginin de dâhil olduğu karşıt grupların yaptıkları faaliyetleri ise “gençlerin heyecanını sömürmek... İşçi sınıfına ihanet... Türk soluna ihanet” olarak görmekte ve bu faaliyetlerin “İktidardaki partinin ekmeğine yağ sür[düğünü]” düşünmektedir. Yazar ise “Parti devrimciliğini yitirdi” (Kocagöz, 1976: 34-35) diyerek Ekrem Bey'e karşı çıkar.

Romanda Remzi Bey, partiyle ilgili sorunun Türkiye'de uygulanan yasalardan kaynaklandığını: “ceza yasasının 141 ve 142. Faşist İtalya'dan alınan maddeleri²⁴

²⁴ Timur (2000: 283), bu maddelerin ülkenin tarihî, toplumsal gelişim süreci ve dünyadaki gelişimler hakkında bilgisiz olan yöneticilerin, üniversite gençliği ve aydınlar arasındaki sosyalist yükselişi durdurmak amacıyla

yürürlükte iken yürümez bu parti. İçerden dışardan deyin, yıkacaklar bu partiyi” (Kocagöz, 1976: 56) sözleriyle ifade eder. Ona göre fikir ayrılıklarından dolayı parti her geçen gün yıpranmaktadır. Yine gençleri partiden koparan birtakım çevreler, onları “yeraltı çalışmalara” itmektedir. Sol görüşlü bir aydın olan roman yazarı Hasan Bey ise TİP içindeki bölünmeleri “Bir bölüğü partinin tüzük ve programına sadık kalmak için direndi, haklıydılar. Bir bölüğü... inatçı bir yanılığa düştüler” diyerek özetler. Ona göre 1965 seçimlerine kadar birlik beraberlik içinde olan ve seçimlerde on beş milletvekili çıkaran parti, seçimlerden sonra milletvekillerinin hizipleşerek birbirine düşmesi, partiye ajanların sızması ve gençlerin partiden kopartılması sonucu iyice yıpranır. Hasan Bey, tüm solcuları: “Partiyi derleyip toparlamaya çalışacak yerde, dağıtmak için elimizden geleni ardımıza koymadık” diyerek eleştirir. Parti yetkililerini ise “12 Ekim seçimlerinde, gençleri ta köylere dek gönderip, kentlerin içine salıp yurttaşları bu partiye oy vermeye zorladılar” diyerek eleştirir. Sol içerisindeki çok başlılığı ise “Bizim sol eylemin içinde herkes lider” (Kocagöz, 1976: 94-98) diyerek eleştirir. Ona göre sol mücadelesine demokratik yollardan devam etmelidir. 1970 yılı geldiğinde “partinin her merkezi, ayrı bir parti merkezi ol[muş], içlerindeki polisler, ajanlar sevinçlerinden göklere uçuyor[dur]” (Kocagöz, 1976: 127). Partide herkes liderlik iddiasındadır. Herkes birbirini suçlamaktadır. Ekrem Bey soldaki bölünmeleri: “itiraf edeyim kaç bölük olduklarının da ben hesabını şaşırılmışım... Her biri ayrı bir yöntem içinde ayrı ayrı kamplara ayrılmıştı. Kimi bildiri dağıtıyor, kırlara, köylere yayılıyor. Kimi hükümetlerin banteline büsbütün basmak için adam kaçırıyor, bankaları basıyordu” (Kocagöz, 1976: 220) cümleleriyle ifade eder.

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti’nde (Soysal, 1977: 226) Ali, romanda “parti”de gönüllü olarak faaliyet yürütmektedir. Burada “Anadolu’ya gönderilecek dergileri” düzenleyerek gönderilmesi, pul yapıştırma gibi işleri yapmaktadır. Romanda partinin bir siyasi parti mi yoksa bir dernek ya da vakıf gibi bir oluşum mu olduğu tam olarak açıklanmaz. Ali, bir greve katıldığı için tutuklanarak bir gün emniyette, daha

kullandığı baskı ve sindirme aracı olduğunu belirtir. Ancak araştırmacıya göre bunu durdurmak bir yana belki de daha da artmasına neden olmuştur.

sonrasında da on beş gün hapisshanedede tutulur. Daha sonra tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılır. Polisler, emniyette Ali’yi fena halde dövmuşler, “dayaktan yüzü gözü şişmişti[r]” (Soysal, 1977: 278).

4.4.4.6. Adalet Partisi

27 Mayıs Askerî Müdahalesi ile kapatılan Demokrat Parti’nin devamı olarak anılan Adalet Partisi²⁵, 1961 yılında kurulmuş ve 1965’ten 1971’e kadar tek başına iktidar olmuştur. İlerleyen yıllarda ise koalisyonlarda görev alarak ülke yönetiminde söz sahibi olan AP, 12 Eylül 1980’de tekrar iktidarda iken gerçekleştirilen askerî müdahale ile yönetimden el çektilerilerek kapatılmıştır. Partinin siyasi hayatını sürdürdüğü yıllar, öğrenci eylemlerinin oldukça yoğun olduğu, sancılı yıllarıdır. Adalet Partisi *Sancı*, *Kaçış*, *Bir Uzun Sonbahar* gibi romanlarda çeşitli yönlerden eleştirilmektedir.

Adalet Partisi, *Sancı*’da (İşinsu, 2008: 90-92) öğrenci olaylarına karşı umursamaz tutum sergilemesi yönünden eleştirilir. Romanda, sözleriyle dönemin başbakanı Süleyman Demirel olduğunu düşündüren iktidardaki önemli bir kişi ile bir emniyet mensubunun konuşmaları, o dönemdeki keyfî tutuklamaları ve iktidarın öğrenci olaylarına karşı kendi menfaatini ön planda tutan tavrını gösterir niteliktedir. Emniyet mensubu adam, sağ ve sol görüşlü öğrencilerin çatışması sırasında oradan tesadüfen geçerken öldürülen Doktor Güçlü’nün katili olarak bir komandonun ilan edilmesinin, solcuların kendilerine karşı olan eleştirilerini yumuşatacağını söylemektedir. Muhataptaki kişi ise bu fikri beğenir ve fikrin sahibini tebrik eder. Burada dikkat çeken durum, komandonun suçlu olup olmadığına bakılmaması, gerçek suçlu araştırılmadan sadece iktidarın ve emniyetin üzerindeki baskının azalması için

²⁵ Teziç (1976: 300) AP’nin kuruluşundan sonra büyük bir hızla örgütlendiğini ve bu örgütlenmenin DP’nin devamı olmasıyla mümkün olduğunu düşünmektedir. Araştırmacı, bu örgütlenmeyi: “İndirilen D.P. levhalarının, değişik bir adla, il ve ilçelerde tekrar yerine konmasından başka bir şey değildi.” ifadeleriyle dile getirmektedir.

suçun bir tarafa yıkılmasıdır. Bu da ne kadar keyfî uygulamalar yapıldığının göstergesidir. Yine o dönemde çatışma ve ölüm haberleri o kadar sıradanlaşmıştır ki iktidardaki mevki sahibi kişi ile emniyet mensubunun konuşmaları sırasında geçen, bir çatışmada arada kalıp öldürülen “sadece” bir “simitçi” olmasına iktidar sahibi kişi şaşırır ve üzerinde durulacak bir konu olarak görmez. Sadece basının “polis vurdu o simitçiyi” şeklinde yazmasından şikâyet eder. İktidar sahibi kişi, diğer adamın saydığı birçok sorunu ise “bu meselede seyirci kalalım” ifadesi ile geçiştirecektir.

Kaçış'ta (Kutlu, 2002: 55), Üstün, tutuklandıktan sonra polis merkezinde bir süre sorgulanır. Üstün sorguya alınmadan önce kendi kendine ülkenin mevcut durumunun muhasebesini yapar. Ona göre hükûmet, zor durumda olduğunu ve iktidarını kaybedeceğini hissetmektedir. Muhalefet ise güçlü durumdadır. Üniversite öğrencileri ve hocalar iktidara karşı durmaktadır. Üstün, tutuklanmasının nedenini başbakanın üniversite hocalarına kızdığından dolayı kendisini propaganda aracı olarak kullanmak istemesi olarak açıklar.

Bir Uzun Sonbahar'da öykülenen zaman 1970 yılı Kasım ayının ortalarıdır. Anlatıcı karakter, yaşadıkları dönemin insanların kendileriyle ilgili sorgulama ve özeleştirme yaptıkları bir dönem olduğunu düşünmektedir. Ona göre toplumda yaşananlar insanların, kendi kendilerine ister istemez bir hesaplaşma yaşamalarına neden oluyordur. Ancak bu hesaplaşma kolay değildir. O günlerdeki çok cesur olarak adlandırdığı genç kuşak, eski kuşakları kendilerini sorgulamaya itiyordur. Anlatıcı karaktere göre “Türkiye’ye faşizm geliyor[dur] ve uzun, karanlık bir dönem yaşanacak[tır].” Ona göre Türkiye, her zaman faşizm yaşamıştır ama “gerçek, çok kapalı, düzenli bir faşizmi daha yaşama[mıştır]” (Özlü, 1976: 136-137).

4.4.5. Öğrenci Olaylarında Basının Rolü

Tarafsız olmak kaydıyla demokrasilerde önemli bir yere sahip olan basının, geniş kalabalıklar üzerinde etki gücü oldukça fazladır. Toplumun sahip olmadığı ya da olamayacağı bir görüş, sürekli gündemde tutularak veya tartışılması sağlanarak

meşrulaştırabilir. Benzer şekilde, bir olay çarpıtılarak ya da başka şekilde yansıtılarak manipüle edilip toplum buna inandırılabilir veya yönlendirilebilir. Bununla birlikte basın, halkı eğitmek ve olumlu yönde değişimlerin sağlanmasında da kullanılabilir. Haber alma hakkının ve özgürlüğünün önemli bir organı olan basın, insanları etkilemesi, ideolojik ayırıştırma yaparak çatışmaları derinleştirmesi bakımından öğrenci olaylarında nedenlerden biri olarak görülmektedir.

Devlete ve halka karşı sorumlulukları olan basın, bazı dönemlerde bu sorumluluklarına aykırı hareket ettiği, kimi zaman devletlerin de basını denetim altına alıp bir propaganda aracı olarak kullandıkları görülmektedir. Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanan birçok olayda basının etkisi olduğu bilinen bir gerçektir. Avcıoğlu'na (2013: 83-93) göre Osmanlı'nın son döneminde yaşanan ve devleti önemli derecede etkileyen 31 Mart Vakası gibi olaylarda yerli ve yabancı basının büyük etkisi bulunmaktadır. Yine Okumuş'a göre (2018: 48) “siyasi paradigmanın ayakta kalmasında, darbelerin gerçekleşmesinde, darbelerin engellenmesinde, ekonomik değişimlerde, siyasal dönüşümlerde, din anlayışlarında vs. Türkiye örneğinde önemli etkilerde bulunmuştur.” Basının hem dünya hem de Türkiye'de geçmişte ve günümüzde bir propaganda silahı olarak kullanıldığını belirten Öymen'e (2014: 14) göre ise basın, demokrasilerde dördüncü kuvvet denilse de bazen kamuoyunun yönlendirilmesinde neredeyse birinci kuvvet gibi rol oynamaktadır.

Basının geniş kalabalıklar üzerinde kamuoyu yaratma gücü, öğrenci olayları konusunda onun üzerinde durulmasını gerekli hale getirmektedir. İncelenen dönemde özellikle *Cumhuriyet*, *Bugün* ve *Tercüman* gibi gazeteler, savundukları ideolojik görüş doğrultusunda yayımladıkları haber ve köşe yazılarıyla halk ve öğrenciler üzerinde önemli düzeyde etki uyandırmışlardır. Yasaklamaların olduğu dönemde bile basın bir şekilde mesajını vermeyi başarmıştır. Örneğin Mayıs 1960'ta Türkiye'de yoğunlaşan öğrenci eylemlerini kısıtlamalar nedeniyle yayımlayamayan basın, “bunun yerine, o günlerde Kore'de Başkan Syng Man Rhee'yi devirmiş olan öğrenci gösterilerine çok büyük yer verm[iş]” (Zürcher, 2000: 350), böylelikle öğrencilere motivasyon kaynağı sunmuştur.

Araştırmaya konu olan romanların büyük çoğunluğunda basın, iktidarlarla karşıt görüştedir. *Sırtlan Payı*'nda (İlhan, 1974: 194) Miralay Ferid, hükûmetin basına yönelik baskı kurduğunu düşünmektedir. Ona göre Tahkikat Komisyonu, muhalif aydınları ve basını susturmak için kurulmuştur. Muhalefet yapan gazete ve dergiler toplatılmakta, muhalif gazeteciler tutuklanmaktadır.

Yaraya Tuz Basmak'ta, Nisan 1960 döneminde yaşanan öğrenci olaylarıyla basın, kendisi üzerinde kısıtlama uygulayan hükûmete karşı ilginç bir yol izler. Yüzbaşı Demir, gazetelerde sürekli “Koreli öğrencilerin diktatör Syghman Ree’ye karşı giriştikleri gösterilerin” resim ve haberlerinin yayımlandığını fark eder. Ona göre bu durum, iktidarın Türkiye’deki öğrenci olaylarıyla ilgili haber yapılmaması için gazetelere baskı yapmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Böylece basın, bu haberleri vererek Menderes iktidarına karşı Kızılay ve Beyazıt’taki öğrenci eylemlerine atıfta bulunmakta, dolaylı yoldan da olsa öğrencileri eyleme yönlendirmektedir. Yüzbaşı Demir, İstanbul Üniversitesinde olayların yaşandığı gün sivil kıyafetle üniversiteye geldiğinde burada toplanan öğrencilerin İstiklal Marşı söyleyerek “Kore’de Syghman Ree’ye karşı mücadele eden talebelerle birlik olduklarını” (İlhan, 2007: 289) söylediklerini görür.

Kaçış'ta (Kutlu, 2002: 104-106), basın, doğru ve tarafsız habercilik yapmamakla eleştirilir. Üstün ve koğuş arkadaşları tutukevinde, koğuşa getirilen gazetelerden ülke gündemini ve siyasi gelişmeleri takip etmeye çalışırlar. Bunların hemen hepsinde Üstün’ün tutuklanması manşet haber olarak yer alır. Üstün’le ilgili uydurma suçlamalarla dolu haberler yapmışlardır. Ondan “Ankara’daki gizli komünist örgütün başı doçent” olarak bahsederler. Haberlere göre Üstün, yurttan gizlice Fransa’ya kaçmış ve yine gizlice yurda girmeye çalışırken yakalanmıştır. Üzerinde “Rus Komünist Partisi’nin Türkiye’deki uşaklarına gönderdiği yazılı emirler”, gizli belgeler, silahlar ve Rusya’yla haberleşmede kullanılacak telsizler ele geçirilmiştir. Yazılanlara göre Üstün, ajanlık yapmaktadır. Üstün’ün tutuklanması haberini sadece sol görüşlü bir gazete doğru olarak yansıtır. Üstün’e göre geri kalan gazetelerin tamamı polisin verdiği uydurma bilgileri gerçekmiş gibi okuyucularına yansıtmaktadır. Ahmet ise bu haberlerin arkasında polisin değil hükûmetin olduğunu düşünmektedir. Ahmet,

üniversite hocalarıyla sıkıntı yaşayan iktidarın askerleri dizginleyebilmek için kamuoyunda “komünistler ayaklanma düzenliyor” şeklinde bir algı oluşturmak istediğini düşünmektedir.

Alında Mavi Kuşlar'da (Özakın, 1978: 99), 1977 yılı 1 Mayıs'ında Taksim Meydanı'nda yaşanan olaylarla ilgili sağ görüşlü gazeteler, olayları doğru şekilde yansıtmadıkları gerekçesiyle eleştirilir. Romanda bu gazetelerin, sol görüşlü farklı grupların birbirleriyle çatışmalarını ve bunun neden olduğu ölümleri üzülme bir yana âdeta büyük bir sevinç içinde haberleştirdikleri, olayla ilgili verdikleri haberlerde ve yorumlarında ise saldırganca bir tutum sergiledikleri ifade edilir.

Sancı'da, basın önemli bir propaganda aracı olarak görülür. Devrimci cephe, basın gücünün büyük bir bölümünü elinde bulundurmaktadır. Ülkücü bir genç bu durumu: “Propaganda güçlerine solcular hâkim. Mesela ben vurduğum zaman Cumhuriyet gazetesi koca bir manşet çekti: komandolar bir genci yaraladılar. Oysa yaralanan bendim, yaralayan solcu!” (Işınsu, 2008: 147) ifadeleriyle basının çarpıtma haberler yaptığını vurgular. Buna benzer başka bir olayda gazeteler, henüz suçluluğu kanıtlanmamış bir genci katil olarak gösterir. Solcu öğrencilerden Mustafa, kendi arkadaşları tarafından öldürülür, suç ülkücü bir gence atılır. Romanda sol görüşlü bir öğrenci olan Leyla olayla ilgili: “Bütün ‘ilerici’ gazeteler, Mustafa Kuseyri'nin katili, diye bastılar bir resim” (Işınsu, 2008: 348) diyerek yanlı ve yalan haber yapıldığını söyler.

47'liler'de, devrimci öğrencilerden Emine ve Haydar yapılan tutuklamaları, işkenceleri bir türlü anlayamazlar. Gazetelerde okudukları haberlere anlam veremezler. Emine ve Haydar'a göre “Onlar için yazılanlar girişimlerini, yürek dolusu söylediklerini, alanlarda haykırdıklarını gizli çabalara dönüştüren suçlamalarla dolu[dur].” Gazetelerde ve yayın organlarında “her şey karanlık gösteril[mektedir].” Basına göre “değişen bir dünya içinde yerlerini arayanların ezilenlerin adına konuşmayı isteyenlerin devingenliği ürkütücü[dür]” (Füruzan, 1975: 183-184). Basın, romanda çarpıtma haber yapmasıyla, olayların iç yüzü araştırılmadan insanları suçlu ilan etmesiyle, sorumsuz ve yaralayıcı haber yapmasıyla eleştirilerin odağında yer alır.

Emine ve arkadaşları gazetelerde yer alan haberleri bazen kızarak, bazen de nasıl bu kadar çarpıtabildiklerine inanmayarak okurlar. Gazeteler devrimci öğrenciler hakkında aşağılayıcı haberler de yapmaktadır. Annesi bir gün Emine'ye “senin kız olmadığını, senin gibilerin bunlara toptan metreslik yaptığınızı yazıyor gazeteler” diyerek onu yolundan döndürmeye çalıştığında Emine, annesine “halt etmiş köpekler... İğrendiğimiz, değiştirmeyi planladığımız ahlak anlayışına ayınsını yaşayarak mı karşı koyacaktık” (Füruzan, 1975: 279) cevabını verir. Devrimci öğrenciler gazetelerin ülkücüler lehine ve yanlı haber yaptıklarını düşünmektedirler. Devrimci öğrencilerle ülkücü öğrenciler arasında başlayacak olan bir çatışma öncesinde devrimci öğrencilerden Zülkadir, arkadaşı Haydar'a “Gazetelere yalnız biz tabancalı olarak geçeceğiz. Faşizmdir bu” diyerek konuyla ilgili düşüncesini ifade eder. Haydar ise arkadaşına: “düzen bizden yana değil. Kolayına gönüllemeydi. Biz silah olarak Molotof kokteyliyle yetineceğiz” (Füruzan, 1975: 344) cevabını verir.

Tartışma'da, sol görüşlü bazı dergi ve gazetelere yönelik baskılardan bahsedilir. Bu gazete ve dergilerde yazı yazarlar, sık sık soruşturma geçirirler. Ekrem Bey yaşanan sık tutuklamalardan dolayı zor durumda olan basın durumunu “sade bizim gazete değil, bütün ilerici gazetelerin durumu kötüydü” (Kocagöz, 1976: 90) sözleriyle ifade eder. Romanda bahsedilen sol görüşlü gazetenin sahibi ve başyazarı, gazetenin avukatlık işlerini yürüten Ekrem Bey'e: “her satır için her gün Basın Savcılığına taşınıyoruz. Elimiz kolumuz bağlandı” diyerek üzerlerindeki baskıya dikkat çekmektedir. Gazetenin oldukça tanınan yazarlarından Selman, sık sık tutuklanmaktadır. Yine bir yazısında “hükûmetin manevi şahsiyetine hakaret” etmek suçuyla sabaha karşı evinden alınmıştır. Ekrem Bey, avukat olduğu halde böyle durumlara bir türlü alışmadığını ifade ederek “Ortalıkta ne yasa kaldı ne de kişi özgürlüğüne saygı” diye düşünmektedir. Ona göre, ülkede yasalar vardır ancak yasalara kulak asan yoktur. Bu durumdan savcılar, yargıçlar dahi tedirgindir. Polisler, savcıların haberi olmadan yukarıdan aldıkları emirleri doğrudan uygulamaya kalkmaktadır. Bu olayla ilgili savcıyla görüşsen Ekrem Bey'e savcı: “Bu iş tepeden inme oldu. Selman Bey'in yazısında suç aramaktayım” diyerek bu duruma dikkat çeker. Savcıya göre Selman, yazıyı her yöne yorumlanabilecek şekilde ve “ustaca”

yazmıştır. Savcı, yasalara göre herhangi bir suç isnat edilemeyecek şekilde yazılmış olan bu yazının, kamuoyu önünde kendilerini de zor durumda bıraktığını söyler. Selman Bey, üç sivil polis eşliğinde elleri kelepçeli olarak “bir katil, bir hırsız” gibi savcının odasına getirilir. Savcı bu duruma kızarak kelepçeleri hemen çıkarttırır. Gazeteciler ise olaya oldukça fazla rağbet gösterirler. Savcı ifade aldıktan sonra kelepçeleme olayından dolayı özür dileyerek yazarı serbest bırakır. Ekrem Bey ise savcı için böyle bir hukukçuyu fazla tutmayacaklarını düşünerek “onun da defterini dürerler yakında” diye söylenir. Ekrem Bey, Selman’ın kelepçelenerek götürülmesinin ülke genelinde tepkilere neden olduğunu ifade ederek “iktidarcı gazeteler oh olsun, derken, öteki gazeteler bizden yana çıkmışlardı” (Kocagöz, 1976: 77-89) şeklinde düşünür.

Gençliğim Eyvah’ta (Buğra, 2004: 53-54) İhtiyar, öncelikli amacı olan kargaşa ortamı yaratmak için bir gazeteyi ele geçirmiştir. Gazete, Tek Parti döneminde bu amaç için yazılar ve haberler yayınlamaya başlamıştır. “İktidar çevrelerinin saçmalıkları, haksızlıkları, gaddarlıkları, beceriksizlikleri ters açılardan övülüyor, göklere çıkarılıyor; hatta ‘niçin daha çok değil?’ veya ‘niçin daha önceleri yapılmadı?’ diye eleştiriliyordu[r].” Kısa süre sonra bu gazetenin peşine diğerleri de katılmış, onun tutumu ve haberleri veriş tarzı bir yarışa dönüşmüştür. Bundan dolayı da ülkede şiddet olanca hızı ile başlamış, bütün ülkeye yayılmış, haksızlıklar artmış, parti devleti haline gelmiştir. İhtiyar, yine basını kullanarak “Devrimciye silâh da lâzımdır” (Buğra, 2004: 194) fikrini gençlere kabul ettirmiş ve böylece eylemlerde silah kullanılmasını sağlamıştır.

4.4.6. Öğrenci Olayları Karşısında Aydınlar, Halk ve Öğrenci Aileleri

Öğrenci olayları, aydınlarda ve toplumun diğer kesimlerinde farklı şekilde karşılık bulmaktadır. İncelenen romanlarda genel olarak öğrenci eylemlerinin halktan ve işçilerden gerekli desteği alamadığı vurgulanırken kimilerinde ise halk ve işçiler, öğrencileri yalnız bıraktıkları gerekçesiyle eleştirilmektedir. Romanlarda öğrenci

eylemlerini olumlu karşılayan aydınlar ise daha çok olayları kendi açılarından değerlendirirler. Aydınların değerlendirmeleri, öğrenci eylemlerine dair görüşlerini yansıtması bakımından önem arz etmektedir.

Gün Döndü'de Kerim'in babası, toplumun ve yöneticilerin kendilerini anlamadığı için gençlerin onlara kırgın olduğunu düşünür. Ona göre halk, gençleri yalnız bırakmış, arkasında durmamıştır. Gençler ise "Toplumun bozuk düzenine duyulan büyük tepkinin genç kişileri kanun dışı hareketlere it[mesi]" (Kakınç, 1974: 263-264) sonucunda bu eylemlere kalkışmış, gençler heyecanını dizginleyememiştir. Birileri gençleri kullanmıştır. Baba kendisinin bir evlat kaybetmesine karşılık toplumun bir gençliği kaybettiğini, hatta geleceğini ve geleceğe dair umutlarını da yitirdiğini ifade eder. Ona göre millet, geleceğine dair bir kumar oynamış ve bu kumarı da kaybetmiştir. Suçlu ise sadece gençler değil toplumun tamamıdır. Babası, Kerim'in dağda ya da bir sokak arasında vurularak öldürülmesinden korktuğu için "bu çirkin oyunda artık biz yokuz" diyerek onu jandarmaya ihbar eder. Oğluna, yaşamasını istediği için onu ihbar ettiğini söyler. Kerim serbest bırakılmadan önce beklenmedik şekilde hastalanır.

4.4.6.1. Aydınlar

Âlim, bilge, münevver veya entelektüel olarak da ifade edilen aydınlar; fikirlerin ve ideolojilerin ortaya çıkmasında, yayılmasında önemli bir yere sahiptir. Toplumun yönlendirme, bilinçlendirme ve değiştirme gücü bulunan aydınların fikirleri, eski zamanlardan beri insanlar tarafından önemsenmiş ve dikkate alınmıştır. Çağımız insanını "aydın ve yığın" olmak üzere ikiye ayıran Ülgener'e (1983: 72) göre "asıl önemli olan ikincinin ilki elinde işlenecek, şekil ve biçim verilecek bir yığın halini alabilmesidir." Araştırmacıya göre bu her zaman mümkün olamamakta, zaman zaman kopukluklar yaşanmakta ve kutuplaşma halini almaktadır. Siyasiler, yönetim biçimi, toplumun aksayan yönleri gibi birçok konuda fikir beyan eden aydınlar, kendileri de kimi zaman eleştirilere maruz kalmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında gerilemesiyle başlayan yenilik hareketleri, halkı olduğu gibi aydını da derinden etkilemiştir. Aslan'a (2011b: 37) göre "Aydın sorunsalı Türk toplumunun sürekli gündemini meşgul eden ve her zaman siyasal bir söylem ekseninde çözümlemesi yapılan bir fenomen olma özelliği taşımaktadır." Osmanlı-Türk modernleşmesinde önemli bir konumda olan aydınlar, Tanzimat döneminde yeni bir kimlikle ortaya çıkmışlardır (Gündüz, 2010: 13). "Batı medeniyetini örnek alan" (Kaplan, 1991: 170) bu yeni aydın tipini; Erol Güngör (1986: 29), Kemal H. Karpat (2009: 61), Cemil Meriç (2005: 238) vb. gibi isimler Batı hayranlığı ve halktan kopukluktan dolayı eleştirmişlerdir.

Tanzimat döneminde yoğunlaşan Batılılaşma çabalarıyla birlikte aydın konusu Türk romanında ele alınmaya başlanır. Balcı'ya (2002: 5) göre "Edebiyatımızdaki ilk roman örneklerinden itibaren yazarlar, yeni bir hayat biçimini ve bunun taşıyıcısı durumundaki Batılı aydın tipini okuyucu karşısına çıkarırlar." Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâh-ı Beyler*, Yakup Kadri'nin *Kıralık Konak ve Yaban*, Halide Edip Adıvar'ın *Yeni Turan* ve *Sinekli Bakkal* vb. gibi romanlarında bu konu alafrangalık ve halktan kopukluk gibi yönlerden ele alınmıştır. Bu araştırmada incelenen romanlarda ise aydınların kimi zaman kendi iç sorunlarıyla mücadele ettikleri, kimi zaman da ülke sorunları ile ilgili düşünceler ortaya koydukları görülmektedir. Öğrenci olaylarının yoğunlaştığı özellikle 1950'li yıllardan itibaren aydınların iktidarla karşı karşıya geldikleri, bunun da öğrenci olaylarına etki ettiği söylenebilir.

Bir Uzun Sonbahar'da sol görüşlü bir aydın olan anlatıcı karakter, sol fikirlerinden dolayı hapis yatmış, yedek subay okulundan mezun edilmemiş, çavuş yapılarak birkaç sol görüşlü arkadaşıyla birlikte Doğu'ya sürgüne gönderilmiştir. Kışlada "politik olarak damgalı" (Özlü, 1976: 23) olduğu için kötü günler geçirmiştir. Yaşadığı baskı ve sıkıntılı günlerden dolayı bunalıma düşmüş, karısından ayrılmış, mensubu olduğu sosyalist partiden (TİP) atılmıştır. Sürgün yaşamının sonucu olarak içine bir "tutukluluk" duygusu yerleşmiştir. İçinde bir boşluk hissetmektedir. Bir yandan her şeye boşvermiş ve bezgin bir ruh hali içindeyken bir yandan da kendisinden silahlı eylemler için para, silah, araç vb. destek isteyen aşırı sol gruba da bunları

sağlayan anlatıcı karakter, Fethi Naci'ye (2007: 512) göre “günümüz Türkiye’sinin küçük burjuva kökenli tipik aydını[dır].”

Savaş Çağı Umut Çağı'nda Mehmet, öğrenci olaylarında pek yer almaz. Olaylara karşı ilgisiz, ülke sorunlarının giderileceğine dair umutsuzdur. “İhtilal de olsa devrim de olsa bu memleket değişmez” (Baydar, 2010: 58) diye düşünmektedir. Mehmet, romanın ilerleyen bölümlerinde ilgisizliğinden kurtularak “devrim” için çalışmaya başlar. “Hoca” olarak tabir edilen “güçlü ve fikir sahibi” bir fikir önderinden etkilenmiştir. Bir süre bu adamın fikirlerini savunan ve eylemci bir kişiliğe bürünen Mehmet, ilerleyen günlerde bu devrimci fikir önderinin bir dergi çıkaracağını söyler. Bu derginin konumu ise “ortanın solu[dur]” (Baydar, 2010: 98). Dergi daha çıkmadan birtakım çevreler bu dergiyi çıkarmaması için Hoca'ya para teklif eder. Hoca para karşılığında fikirlerini ve kendisini takip eden gençleri satınca Mehmet tekrar eski ilgisiz hâline geri dönecektir.

Bir Gün Tek Başına'da Türkiye'deki aydınlar, ortaya attıkları fikirlerle toplumun sorunlarını tartışmaktan veya ülke yöneticilerinin icraatlarını doğru ve yanlış yönleriyle ortaya koymaktan uzak olmaları yönünden eleştirilirler. Romanda fikirleriyle çevresindekilere yol gösteren Baba²⁶ karakteri, kendisini ziyarete gelen işçiler ve öğrencilerin, bilinçli ve örgütlü hareket edebilmeleri için onlara fikrî anlamda önderlik eder. Baba'ya göre 1960'lı yıllarda Türkiye'nin durumu, Osmanlı'nın son zamanlarına benzemektedir. Menderes Hükûmeti, Türkiye'yi Amerikan üsleriyle donatmış ve ekonomik olarak dışa bağımlı hale getirmiştir. Özellikle işçilerin bilinçlenmesi gerektiğini düşünen Baba, onları devrimi gerçekleştirecek olan asıl güç olarak görmektedir. Günsel ve Kenan'ın ziyaretlerinde, Türk aydını ile ilgili görüşlerini paylaşır. Baba, Türk aydınlarının meseleleri tam olarak görüp izah edemediklerini düşünür. Günsel'e göre ise aydınlar “Bireysel çıkarları peşinde koşan bir sürü böcek”tir (Türkali, 1980: 102). Baba, bir başka toplantıda ise aydınlardan

²⁶ Romanda geçen Baba karakteri ile ilgili Belge (1998:109), “Vedat Türkali, Türkiye tarihi ve toplumu üstüne söz söyleme hakkını, romanında, Hikmet Kıvılcımlı'yı temsil eden Baba'ya bırakmış” ifadelerini kullanmaktadır.

bahsederken, Türk aydınına “korkak” olmakla suçlar. Ona göre aydınlar, işsizlik, açlık, can korkusundan dolayı “karşı düşüncede gibi görünürler.” Ona göre bu korku, aydınların beyinlerini sınırlamaktadır. Türk aydını “on üçüncü yüzyıldan beri halkından kopmuş[tur].” Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde de bu durum devam eder. Baba’ya göre Atatürkçü aydınlar bazı devrimler yapmışlardır ancak temelde devrim yapamadıkları için bu devrimler yetersiz kalmıştır. Baba Atatürk devrimleri ile ilgili eleştirilerine şu ifadelerle devam eder “Sömürülen halkın, şapka giymeye, Latin harflerini kullanmaya, kızını okula göndermeye, karısını çarşafsız gezdirmeye zorlanması, bunları savunan aydınla halkı kanlı bıçaklı etmekten başka ne sonuç verdi?” (Türkali, 1980: 365-367). Bu ifadelerle dikkat çeken husus, devrimci bir karakter olan Baba’nın Menderes iktidarını ile birlikte Atatürk devrimlerini de eleştirmesidir.

Bir Gün Tek Başına’nın (Türkali, 1980: 16-20) ana karakteri olan Kenan, kırkını geçmiş eski bir devrimcidir. 1944’te, üniversitede felsefe öğrencisi iken Emniyet Müdürlüğü’ne alınmış, burada birkaç gün sorgulanmış ve “iki tokat” yemiştir. Bu iki tokadı hiçbir zaman unutmayacaktır çünkü sorguda korkmuş, baskıya fazla dayanamadan hemen çözülmüştür. Arkadaşları hapse giderken kendisi salıverilmiştir. Bundan dolayı da arkadaşlarının güvenlerini yitirmiştir. Yirmi yıl önce Müdüriyet’te yediği tokadı ve kolayca pes etmesini aradan geçen yıllara rağmen aklından çıkarmamakta, polis tarafından alınıp sorgulanmaktan veya cezaevine atılmaktan korktuğu için kendisini korkak olmakla suçlamaktadır. “Yirmi yıl önce de Müdüriyet’te patlattıkları iki tokatla bitiverdik” diyerek kendisine karşı sürekli bir suçluluk duymaktadır. Ülkenin durumundan, iktidardan ve gidişattan ise memnun değildir. Ülkedeki karışıklığın bir benzerini kendi iç dünyasında yaşamaktadır. Kenan, üniversiteden mezun olduktan sonra Konya’da edebiyat öğretmenliği yapmış, geçmişinden dolayı görevinden atılınca da İstanbul’da kaynanasının da desteğiyle Babıali’de bir kitapçı açmıştır. Nermin adında bir karısı ve Zeynep isimli de bir kızı vardır. Ancak mutlu değildir ve topluma, siyasal düzene olan hıncını eşine yöneltmiştir. Evi, işyeri kendisine batmaktadır, hiçbir yerde rahat edememektedir. Tek başına kalmak için sık sık sokaklarda amaçsızca dolaşır. Baskılar, sürekli gözetim

altında bulunma ve siyasal karmaşanın yenik düşürdüğü (Gümüş, 2008: 40) Kenan, devrimci bir öğrenci olan Günsel’le tanışınca ondaki idealiz ve enerjiden çok etkilenir. Olaylar tüm hızıyla sürerken Kenan, yaşadığı onca bunalımdan sonra 27 Mayıs 1960’tan bir gün önce intihar ederek yaşamına son verir.

Bir Düşün Gecesi, dönemin toplumsal gerçekliğini işleyen romanlardan biri olmasının yanında “hayal kırıklığına uğramış ve politikaya küsmüş devrimci küçük burjuva aydınının çıkmazına ve içine düştüğü bunalıma” değinmektedir (Moran, 1994: 33-34). Romanda Tezel, *Ölmeye Yatmak*’ın ana karakteri Aysel’in ressam olan ve İstanbul’da tek başına yaşayan kız kardeşidir. Olaylar zaman zaman onun bakış açısından verilir. Kendisi de devrimci arkadaşlarıyla beraber öğrencilik yıllarında Ankara Kızılay Meydanı’nda yapılan öğrenci eylemlerine katılmış olan Tezel, toplumla uzlaşamayan, bezgin, kendisini alkole vermiş bir aydın profili çizer. Tezel, kendisini alkole öylesine kaptırmıştır ki roman, Tezel’in: “İntihar etmeyeceksek içelim bari!” (Ağaoğlu, 2005: 7) cümlesiyle başlar. Bezgin ruh haliyle Tezel, kendi kendisine daha önce yaptığı bazı eylemlerden artık uzak durmayı, hiçbir şeye karışmamayı, kendi âleminde yaşamayı şu sözlerle öğütler “Kardeşim sen güzel güzel içkini içsene... Sen de Devgençlere silah bulanlardan olmayıver, bunu kulaklara usuldan usula fısıldamayıver, neyin eksilir” (Ağaoğlu, 2005: 26). Yaşamın anlamsızlığını sorgulayan Tezel, bu açıdan yazarın *Ölmeye Yatmak*’ta hayattan bir beklentisi kalmadığı için bir otel odasında ölmeye yatan Aysel karakterine benzer.

Attila İlhan, *Hangi Edebiyat* (2002: 223) adlı eserinde Cumhuriyet aydını olarak tanımladığı Halim, Suat, Yüzbaşı Demir, Miralay Ferdi vb. romanlarındaki karakterlerle ilgili “tıpkı gerçekte olduğu gibi aynı karmaşık toplumsal ve bireysel sorunlar içinde karşılaşır, bir arada yaşar, çekişir ve çözümler ararlar” der. Gerçekten de bu karakterler birtakım çözümlenemedikleri çelişkiler içindedir.

Bıçağın Ucu’nda Halim, iktisat fakültesinde öğrenci iken okulunu bitirmemiş, okuluyla ilişkisini de kesmemiştir. İşinden kovulmuş olan Halim, zaman zaman çıkan aktörlük ve dublaj işlerinde çalışmaktadır. Solcu aydınların yanında bulunmak, Nazım Hikmet’in şiirlerini okumak gibi suçlardan tutuklanarak bir süre içerde de yatmış olan

Halim'in sürgüne gönderilmesi söz konusudur. Halim, bundan dolayı sürekli sürgüne gönderilme tedirginliği içindedir. Göğebakan'a (2010: 311) göre romanda "solcu-aydın" kuşağın bir temsilcisi olarak yer alan Halim, "kendisiyle ilgili kararlarda bile etkisiz, başkalarının yardımına gereksinim duyan, yabancılaşmış bir sol aydın tipi çizer." Araştırmacıya göre Attila İlhan, Halim karakteriyle Türk solunun 1950'lerdeki pasif tutumunu ön plana çıkarmaktadır. Benzer şekilde düşünen Özher'e (2008: 125) göre ise Attila İlhan bu karakter ile "Türk solunun kuramsal altyapı eksikliğine de eleştirel bir bakış kazandırmıştır."

Romanda Halim'in arkadaşlarından biri olan Cavcav, Güzel Sanatlar Akademisine iki yıl devam ettikten sonra okula pek gitmemiştir. Resmî olarak hâlâ öğrenci sayılmakta olan Cavcav, bir ressam olarak sol görüşlü aydınlar arasında yer alır. Yurt dışına daha önce gidip gelmiş olduğundan arkadaşlarına sık sık yurt dışındaki özgürlük ortamından bahseder. Mevcut iktidarı okumaya giden öğrenci ve diplomatlar dışında yurt dışına çıkmayı yasakladığını iddia ederek eleştirir. Ona göre hükûmet, pasaport gibi işlemlerin yapılması esnasında bilinçli olarak bürokratik engeller çıkartarak insanların yurt dışına çıkmasını engellemektedir. Sabahattin Ali, Nazım Hikmet gibi aydınlar resmî yollardan yurt dışına çıkamadıkları için farklı yollarla bunu yapmaya çalışmışlardır.

Attila İlhan'a (2011b: 180-182) göre "iki yüzyıldır, Türk halkını 'itip kakanlar', aslında 'aydınlar'ın ta kendisi[dir]." Türk aydını, kendisini halktan, 'mahiyet' itibarıyla yüksekte tutmakta, kendini Batılı olarak adlandırırken halkı ise Doğulu görmektedir. *Bıçağın Ucu*'nda Suat karakteri de aydınlara yönelik benzer bir eleştiri getirir. Yüzbaşı Demir'le olan sohbetleri esnasında kendisine ve diğer solcu aydınlara dair bazı tespitler yapar ve özeleştiri de bulunur. Ona göre sol görüşlü aydınlar, toplumu ya da düzeni değiştirmeye çalışmadan önce kendilerini düzeltmelidir. Suat "Şu yalancının biriydi, şu gözünü hırs bürümüş bir şıllık, öteki sapık, beriki hınzır... onlar iktidar hastası! İyi ama bunca yavanlığımız, sapıklığımız, hınzırlığımız ve yalancılığımızla şu içinde yaşayıp beğenmediğimiz toplumdan daha soylu ve erdemlisini nasıl yaratabilirdik?" ifadeleriyle toplumun eleştirilecek yanlarının bulunmasında aydınların sorumluluğunun olduğunu ortaya koyar. Suat,

öğrencilik yıllarında kendisiyle ilgili “yıllanmış bir militan olmuştum olmasına, yürüttüğüm eyleme diyecek yoktu(...) ama içimde, ta içimdeki o karanlık, o kirli, o iğrenç uğursuzluğu atamamıştım” (İlhan, 1996: 274) sözleriyle solcu bir aydın olarak içinde çözümleyemediği bazı şeyler olduğunu ifade eder. Çelik’e (2010: 345) göre bu durum “Suat’ın yaşadığı kimlik çatışması ile toplumda yaşanan siyasi karmaşa, 27 Mayıs’ı²⁷ hazırlayan şartlar, özne ile iktidar arasındaki temel problemi oluşturmaktadır.”

Attila İlhan, Türk aydınının kitap okumadığını, okusa da anlamadığını, sıradan insanlar gibi partizan davrandığını ve farklı fikirlere karşı tahammülsüz olduğunu (2011b: 21-22) düşünmektedir. Bu düşüncelerle benzer bir durum *Bıçağın Ucu*'nda görülmektedir. Romanda Halim, yoğun tutuklamaların yapıldığı dönemde “adı solcuya çıkmış yüz kadar öğrenci ve aydın, bir avuç işçi” ile birlikte tutuklanarak Sansaryan Hanı’ndaki sorgulamalardan sonra Harbiye Askerî Cezaevine götürülür. Burada o zamana kadar gözünde çok yücelttiği bazı sol görüşlü aydınları tanıma fırsatı bulur. Onları “insan olmaktan çıkarmış, toplumsal koşullarından soymuş, tanrısal varlıklar haline getirmiş” olduğunu, oysa onların herhangi bir solcu aydın kadar bilgisi olan, yeri geldiğinde paçayı kurtarmak için arkadaşlarını ihbar eden, “alınan, rüzgârdan nem kapın, çerden çöpten adamlar” olduklarını görür.²⁸ Halim, sosyalizmi ise hocası Doğan Bey’in anlattığı gibi herkesin mutluluğunu amaç edinmiş bir eylem olarak düşünürken onun “lağım ve leş kokuları salıveren yılanlı bir çukur” (İlhan, 1996: 267-269) olduğunu fark etmiştir.

Alında Mavi Kuşlar'da Sinan ve üst tabakadan oluşan arkadaşları bir sohbetlerinde Türk ve Avrupa solcularından bahsederler. Turgut, Türkiye’deki solcuları, “her toplantıda gruplar birbirine giriyor” diyerek tam bir birlik oluşturmamaları yönünden eleştirir. Oğuz ise Avrupa’daki solcuların gerçekçi

²⁷ Araştırmacı yazısında “17 Mayıs’ı” şeklinde yazsa da sehven olduğu düşünülerek buraya “27 Mayıs’ı” şeklinde alıntılanmıştır.

²⁸ Romanda bahsi geçen bu aydınlar, Fethi Naci’ye (2007: 406) göre “167’ler tevkifatı” olarak anılan, 1951’de sol görüşlü 167 kişinin tutuklanması olayına karışan aydınlardır.

taktikler uyguladıklarını söyleyerek onlardan “bütün demokratik güçlerden yararlanmaya çalışıyor adamlar” (Özakın, 1978: 116) diyerek övgüyle söz eder. Sinan ise Türkiye’deki solcuları birikimsiz ve kültürel yönden yetersiz olmakla suçlar.

Alnında Mavi Kuşlar'da, bir tarafta ülkenin, işçilerin, öğrencilerin sorunlarını dert eden ve bunun için fedakârlıklar yapan, işinden atılan, geçim sıkıntısı çeken insanlar varken bir tarafta da gösterişli evlerinde burjuva hayatı yaşayan kişiler vardır. Burjuva sınıfı, romanda yozlaşmış olduğu için eleştirilir. Aralarında baba mirasıyla çalışmadan lüks yaşayanlar, eşini aldatan kadın ve erkekler, dolandırıcılar gibi insanlar vardır. Sinan ve arkadaşları kendi burjuva hayat standartlarını korumak isteyen, ancak mevcut düzenle de kavgalı aydın tipini temsil ederler. Bu aydınlar, rahatlarına düşkün, “Alıştıkları yaşama biçimi yüzünden” (Özakın, 1978: 117) olaylara ve eylemlere katılmayan tiplerdir. Lüksü severler ve Avrupalı yaşam tarzına sahiptirler. Fakir halk tabakalarından mümkün merteye uzak kalmaktan yanadırlar. Kendi “uygar, zeki, kültürlü aydınlar çevresinin dışına çıkmayı hiç istemiyor[lardır].” Zenginler, sanatçılar, ünlüler, oyuncular, öğretim üyeleri gibi toplumun üst tabakasından oluşan bu zümre, kendi aralarında âdeta bir “tarikat” oluşturmuşlardır ve bu tarikata herkes girememektedir. Romanın ana karakteri olan Armağan, bu aydın tipinin romandaki temsilcisi Sinan’la yakınlaştığı için bu seçkin zümreyi tanıma fırsatı bulur. Sinan ve arkadaşlarının toplandıkları günlere, Armağan da Sinan’la birlikte gider. Bu toplantılarda aydınlar, Armağan’ın yazdığı şiirleri fazla devrimci olduğu düşüncesiyle ve “Slogancılığın olduğu yerde, özentinin olduğu yerde şiir olmaz” (Özakın, 1978: 74-80) diyerek eleştirirler. Onlara göre şiir, duygularla ve imajlarla yazılırken Armağan, iddialı ve büyük sözler söylemeye çalışmaktadır.

Alnında Mavi Kuşlar'da, burjuva aydını olarak yansıtılan Sinan, Armağan’ı genellikle entelektüel kimselerin gittiği bir meyhaneye götürür. Orada Sinan’ın kanserli, Fuat Bey adlı yaşlı bir tanıdığıyla karşılaşır. Sinan’ın, bu adamın çok az ömrü kaldığını ve yakında öleceğini söylemesi üzerine Armağan şu karşılığı verir: “Ölürse ölsün, dedi. Bir sürü genç, temiz insan sokaklarda vurulurken bu adama mı acıyacağım.” Bu sözler üzerine Sinan, onun mekanik davrandığını ve şair olacak duyarlılığa sahip olmadığını ifade eder. Armağan’ın devrimci olup olmadığını sorması

üzerine Sinan, “Ben sizler gibi devrimci değilim. Ben bir burjuvayı da sevebilirim. Onun insanlığını sevebilirim...” (Özakın, 1978: 136-137) karşılığını verir.

Romanda, Sinan’ın üniversite öğrencisi olan oğlu Tan, “yalnız sosyalist öğretiyi işleyen kitaplar okuyor[dur].” Oğlunun sanatla da ilgilenmesini isteyen Sinan ise bu duruma öfkelenmektedir ve oğluyla bu konuda sık sık tartışırlar. Sinan, oğlunun “burjuva kültürüyle” yetişmesini istemekte, gerekli kültürel birikime sahip olmayan insanların “küçük burjuva anarşist eylemlerine” karışacaklarını düşünmektedir. Sinan, sosyalist gençliği “Bir iki sloganla, yüzeysel bilgiyle dünyayı kendilerinin değiştireceğine inanıyorlar, sonra eylemlere başlıyorlar” (Özakın, 1978: 105-106) ifadeleriyle eleştirir. Onların güzel sanatlardan, çok yönlü bilgi ve evrensel kültürden uzak olduklarını düşünür. On sekiz yaşındaki Tan ise sosyalist fikirlere sahiptir. Babasının da dâhil olduğu burjuva aydınlarının yıllardır vakitlerini meyhanelerde geçirmekten başka hiçbir şey başaramadıklarını düşünmektedir.

47’liler’de, aydınlar, romanda halka yakın olmamak, halkın menfaatlerini ön planda tutmamak gibi konularda eleştirilirler. Devrimci öğrenciler, ülke sorunlarını aralarında çeşitli boyutlarıyla tartışırken aydın konusunda Haydar, aydınlardan “yol gösterici diye belletilenler” olarak bahseder. “Latin harflerine geçildiğinden bu yana Cumhuriyetin yetiştirdiği kuşak”ta “gerçek boyutlarıyla düşünce adamı yetişmediği kanısındayım” (Füruzan, 1975: 164) diyerek eleştirilerini sürdürür. Ona göre Türk aydınları “Türk halkının özgün yapısına, halkının taşıdığı kat kat etkilerin törelerin değişik deneylerin araştırmasına yeterince eğil[memişler], zorluğu üstlenmemişler[dir].” Haydar’a göre Türk aydını halka uzak, hâkim sınıfa mensuptur ve bundan dolayı da kibirlidir. Oysa ona göre gerçek aydın “dünyayı değiştirmeyi amaçlayan kişidir” (Füruzan, 1975: 471). Halkla bütünleşecek olan gerçek aydınlar ise Anadolu’dan gelecektir. Ülkenin durumunda aydınların yetersizliğini sorgulayan ve mevcut düzenin değişmesi gerektiğini vurgulayan Haydar gibi birçok sol görüşlü öğrenci eylemlere katılmıştır.

4.4.6.2. Kadın Sorunu

Romanlarda üzerinde durulan konulardan biri de kadının toplumdaki yeri ve özgürleşmesi sorunudur. Türk kadını, Batıcılık hareketleriyle beraber Osmanlı'dan beri özgürleşme ve toplumda kendine yer bulma çabasındadır. Cumhuriyetle birlikte kadınlara bazı siyasi haklar ve kızların eğitimine önem verilmiş olsa da toplumda kadının tamamen bağımsız bir birey olarak kabul edilmesi sorunu incelenen romanların yazıldığı dönemde sürmektedir. Özellikle sol görüşlü öğrenciler, bu durumu toplumun aksayan yönlerinden biri olarak kabul etmektedir. Kadınların cinsel, sosyal, ekonomik vb. konularda toplumsal kabuller ya da ahlaki kurallar karşısında alabildiğine özgür olmalarını istenmektedir. İncelenen romanlarda bazı kadınların özgürlüğü cinsellik ve kadın-erkek ilişkileri konusunda istediğini yapma şeklinde algıladıkları görülmektedir.

Ölmeye Yatmak, kadın sorununun ele alındığı önemli romanlardan biridir. Adalet Ağaoğlu, *Yeni Karşılaşmalar* (2010: 152) adlı eserinde bu romanın “bir doçent kadının kendisiyle birlikte eşitlik ve özgürlük kuramlarıyla da hesaplaşması, empoze ilkelerin ameliyat masasına yatırılması üstüne” olduğunu söyler. Romanda sol görüşlü bir akademisyen olan Aysel, daha ilkokul yıllarından itibaren aldığı Atatürkçü ideolojiye bağlı eğitime rağmen modern kadını kafasında henüz çözümlenememiştir. Sürgit'e (2014: 141) göre Aysel, Cumhuriyet aydınlarının yaşadığı kimlik bunalımı içerisindedir. Okulda öğrendikleriyle toplumda yaşadıkları farklıdır. Romanda, dayatılanla var olanın çatışması yaşanmaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk kuşak üyelerinden olduğunu söyleyen Adalet Ağaoğlu (2010: 205), “Cumhuriyet'in Batılılaşma ideolojisi karşısında eskinin yükünü henüz içinden çıkarıp atamamışların kızlarından biri” olduğunu belirtir. Bu ifadeler, aslında romandaki Aysel gibi yazarın da benzer bir çatışma yaşadığını düşündürmektedir.

Ölmeye Yatmak, “toplumsal belleğe kazılı değerlerin ve çizgilerin yukarıdan buyurulan yazılı yasalarla değiştirilmesi, dönüştürülmesi sürecinden bir kesittir” (Eyüboğlu, 1998: 49). Romanda, kendisine verilen eğitimde Atatürkçü düşüncenin modern ve özgür kadın anlayışı vurgulanıyor olsa da aile de sosyal çevresindeki

yaşantısıyla Aysel, bu kavramlarla neyin kastedildiğini tam olarak anlayamamış ve kadın özgürleşmesini tam olarak yaşayamamıştır. “Ne Dünder Öğretmen’inin istediği gibi tam bir medeni Türk kızı olabilmiştir ne de annesi ve babasının istediği gibi olabilmiştir” (Çavuş, 2015: 342). Kendisinin gerçek manada özgür ve Batılı bir kadın olduğunu kendisine kanıtlamak istemekte, fakat bunu nasıl yapacağını bilememektedir. Yalçın’a göre (2005: 463) Aysel’in kadınlık ve cinsel özgürlüğünün gelişmemiş olması, öğrenim çağında iken toplumdaki “genç kızların okudukları zaman ahlakının bozulacağı düşüncesi hâkim olduğu için (...) bilinçaltında, okuldaki erkek arkadaşlarını hep kardeş gözüyle görme eğilimi içinde olması” ile ilgili olabilir. Bir profesörle evli olan Aysel, “özgür bir Türk kadını” (Ağaoğlu, 2013: 43) olduğunu kendisine kanıtlamak amacıyla Engin adındaki devrimci bir öğrencisiyle yatar. Aysel, kendisi için bir başkaldırı ve özgürlüğün gerçekleştirilmesi (Gümüş, 2008: 79-80) demek olan bu eylemde de aradığını bulamaz ve yeni bir arayışa girer. Bu durum, Parla’ya (2015: 306) göre “Cinsel yaşamla ulusal ideallerin Cumhuriyet kadınının bilincinde nasıl karmaşık bir yumak halinde durduğunu” göstermektedir. Aysel, bu olaydan sonra, Ankara’da uzun bir yürüyüş yaparak bir otele gider ve burada ölmeye yatarak intiharını dener. İntihar da öğrencisiyle yatması gibi, bir başkaldırı, özgür olduğunu kanıtlama çabasıdır. Aysel, “Tikel düzeyde ‘aydın’ olmakla ‘kadın’ olmak arasında beliren bu çelişkinin, tümel düzeyde geleneksel ideoloji ile modern cumhuriyet ideolojisi arasındaki yapısal çelişkiye bağlı olduğunu görür” (Yavuz, 1999: 81). Ölmeye yattığı bu otel odasında ilkokul yıllarından itibaren içinde yaşadığı ana kadar yaşadıklarını sorgular ve yaşadığı çelişkiyi çözümleyemez. Öğrencisiyle yatmasının neticesinde büyük bir ihtimalle gebe olduğunu düşünür. Çocuğunu doğurmak ve büyütme üzere ölmekten vazgeçerek otelden ayrılır.

Alında Mavi Kuşlar'da, gençlerin, toplumsal ve ahlaki kurallardan, geleneklerden, toplumun genelgeçer kabullerinden kurtularak özgürleşmek gibi birtakım arayışları vardır. Armağan, küçük bir kasabada, baskıcı bir baba ve ağabeyin yetiştirdiği ve okumasına izin verilmeyen, sevmediği biriyle evlendirilmeye kalkılan bir genç kızdır. “Yoksul mahallenin liseye giden tek kızı” olan Armağan, sosyal bir hayat yaşayamayınca kitaplara sığınır. Armağan’ın büyük şehirde üniversite okuma

hayali ise üniversite gençliğinin durumunu beğenmeyen ve kızlarının da eleştirdikleri üniversite gençliği gibi olacağını düşünen ailesinden dolayı gerçekleşmez. Üniversite gençliği de Armağan gibi özgürlük peşindedir. “İçki içiyorlar, dans ediyorlar ve aşırı muziplikler yapıyorlar[dır]” (Özakın, 1978: 41-51). Armağan’ın ailesi bu durumdan ürker. Onların arasına düşmesi durumunda kötülüklerden korudukları kızlarının erdemini yitireceğini düşünerek Armağan’ı üniversiteye göndermezler. Bir gençle nişan yapılırsa da Armağan, ailesinden gizlice yüzüğü nişanlısının evine geri gönderir. Romanda Armağan, yaşadığı ve lise öğrenimini bitirdiği kasabada kadınların, ev kadını olup günlerini dedikoduyla geçirdiğini ve baskı altında yaşadığını düşünmektedir. Armağan, kendisinin de sonunda onlar gibi olacağından korkar. Artık taşrada yaşayamayacaktır. Özgürlük arayan Armağan, baskılardan, kurallardan kurtulmak ve yeni bir insan olmak için babasının onu evlatlıktan reddetme tehdidinde aldırılmayarak ailesinden ayrılıp bir başına İstanbul’a gelir ve burada yaşamaya başlar. İstanbul’da bir başına olmanın getireceği zorlukları ise özgürleşme yolunda geçmesi gereken aşamalar olarak görür. Muhabir olarak çalışmak niyetindedir. Bunun için dergi ve gazetelerde iş arar, ancak istediği işi bulamaz. Bir gazetede düzeltici olarak çalışmaya başlar. Armağan, İstanbul’da bir süre yaşadıkdan sonra yavaş yavaş İstanbul düşlerinde yanıldığını anlamaya başlayacaktır.

Kaçış’ta, Üstün, toplumda kadının öncelikle ekonomik özgürlüğüne kavuşması gerektiğini düşünmektedir. Üstün, kadının “toplum içinde ekonomik bağımsızlığını kazanmadan, başka özgürlükler, bu arada cinsel özgürlük elde etmesinin bir anlam taşımadığını” (Kutlu, 2002: 240) ifade eder. Ona göre eve ekmeği getiren erkek düzeni devam ettiği sürece, bu düzenin kadın için “kölelik” anlamına geldiğini ifade eder.

Yağmur Sıcağı’nda, Güher, Prof. Ali İhsan Bey’le evlendikten sonra gençliğini veya özgürlüğünü tam olarak yaşayamamış olmasından dolayı mutsuzdur. Üniversite öğrencisi Zekeriya’yı tanıyınca onu, üniversitedeki sevgilisi Ruhsar’a benzetir. Bu benzetmedeki en önemli husus iki karakterin de ateşli birer devrimci olmalarıdır. Güher, Zekeriya’yla ilişki yaşamaya başlar. Kocasını aldatmanın psikolojik baskısını da üzerinde duymaya başlayınca bir bocalama içine girer. Kocasının olaylardan uzak duran, mutedil tutumuna tepki alarak bu konuda sık sık kocasıyla tartışmaya başlar.

Onu da İşçi Partisi'ne üye olmaya ve bir devrimci olmaya iter (Ceyhun, 1978: 265). Sonunda Ali İhsan Bey de partiye girmeye karar verir. Ancak tam o dönemde gelen askerî müdahale ve sıkıyönetim tedbirlerinden dolayı tutuklanacaktır.

4.4.6.3. Halk

İşçilerden bekledikleri desteği bulamayan öğrenciler, halkın geri kalanı tarafından da desteklenmezler. *Bir Düşün Gecesi*, *Bıçağın Ucu*, *Kaçış ve Yarın Yarın* gibi romanlarda halkın öğrenci eylemlerinden rahatsız olduğu görülmektedir.

Bir Düşün Gecesi'nde (Ağaoğlu, 2005: 84-85), devrimcilere yönelik getirilen eleştirilerden biri, bu hareketin halktan kopuk olması durumudur. Tezel, devrimci arkadaşlarının başından geçen bir olayı hatırlar. Devrimci arkadaşlarıyla devrim adına en heyecanlı günlerini yaşamaktadırlar. Tezel ve tiyatro oyuncusu bir arkadaşı oyundan sonra bir taksiye biner. Takside şoföre: “Arkadaşım, sen bir emekçisin, kalk yürüsene bizi yönetenlerin üstüne!” gibi laflar ederler. Şoför, kim olduklarını sorunca “devrimciyim” cevabını verirler. Şoför, “İtler, hep sizin gibilerin yüzünden değil mi huzursuzluğumuz? İki de bir yolları tıkarsınız, işimize, müşterilerimize engel olursunuz... Yettiniz be!..” diyerek onlara tepki gösterir. Şoförle tartışmalarından sonra karakolluk olan gençler, karakolda komişere gerile gerile “komunistim” derler. İçkili de oldukları için içeri alınırlar. O gece askerî müdahale olur ve o gençler içerde unutulurlar.

Bıçağın Ucu'nda (İlhan, 1996: 338-342) 1960 yılı Mayıs'ına gelinmiş, ülkede olaylar artmış, “gösteriler, bildiri dağıtmalar, öğrenci polis çatışmaları derken, iş sıkıyönetime, sokağa çıkma yasaklarına” kadar varmıştır. Solcu aydınlar kendi aralarında olayları tartışırken Korkut, öğrencilerin tek başlarına olduklarını, halktan destek göremediklerini ve bu eylemlerle kazanım elde edilemeyeceğini düşünmektedir. Bu düşüncesini “Olayı olduğundan fazla büyütmeyelim şekerim, bir öğrenci gösterisi, alt tarafı bir öğrenci gösterisidir. Kalabalığın içinden bir köylü, bir

işçi gösterebilir misin bana, hatta bir küçük burjuva, elbette hayır! Öğrencilerin, sokağı bütünüyle arkalarına takamadıkları, gün gibi meydanda!”

Bıçağın Ucu'nda öğrenci eylemlerinin halka inmeyişi sık sık vurgulanan bir durumdur. Miralay Ferid, kendiliğinden ortaya çıkan öğrenci eylemlerinin hükûmete müdahale etmek için bir fırsat olduğunu ve derhal değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Öğrenci hareketlerine halkın ya da ordunun tepki vermemesinden şu ifadelerle yakınır: “Talebe hareketleri iyiydi, hoştu, kendiliğinden patladı ve haklı olduğu için demiri tava getirdi, derhal teşebbüse geçecek, dövüp istediğin şekli vereceksin. Hepsi o kadar. Kimse parmağını oynatmadı ya hu. Ne muhalefet, ne sendikalar, ne ordu!” (İlhan, 1996: 388).

Kaçış'ta halkın bilinçlendirilerek sonunda bir düzen değişikliği gerçekleştirme amacındaki Üstün ve arkadaşları, bundan zaman zaman şüphe ederler. Bundan dolayı hapisanedeyken devrimci arkadaşlarıyla kendilerine “dost” olarak gördükleri jandarmanın, gerçeği hiçbir zaman kavrayamayacağını düşünmekten kendini alamaz. Üstün, halkın tepkisizliğinden şikâyetçidir. Hapisteyken ona, polisin yaptığı işkencelerden daha fazla acı çektiren bir durum vardır, o da “birkaç aydın dışında, çevrenin, halkın umursamazlığı[dır]” (Kutlu, 2002: 151). Üstün'ün hapisanede aynı koğuştaki kaldığı asistan arkadaşlarından Ahmet, halkın gerçek anlamda bilinçlendirildiğinde düzenin değişeceğine dair umutludur. “Şu ülkenin işçisine, köylüsüne gerçekleri anlatma olanağı bir geçse elimize” (Kutlu, 2002: 97) diyerek halka “sömürüldüklerini” anlatmaları halinde egemen güçlerin dayanamayacaklarını ifade eder. Ahmet hem iktidarın hem de muhalefetin birbirinden farklı olmadığını ve her iki kesimin de sorunlara kalıcı çözümler getiremeyeceğini düşünür. Çözümse devrimcilerin kendi partilerini kurmaları ve halktan da destek alarak mücadeleye devam etmeleridir.

Yarın Yarın'da, halkın öğrenci eylemleriyle ilgili görüşleri de bir meyhaneye sahnesiyle okuyucuya sunulur. Doğan, Selim ve Seyda halktan kimselerin gittiği bir meyhaneye gitmişlerdir. Meyhanede yer olmadığı için tek başına oturan ve birazdan kalkacağını söyleyen bir adamın yanına otururlar. Bu adamla normal başlayan sohbet

bir süre sonra ülke sorunlarına dair bir tartışmaya döner. Adamın eylemci öğrencilerle ilgili olumsuz görüşleri vardır. Adam, üniversitelerin “komünist yuvası” olduğunu ve bütün üniversitelerin kalıcı şekilde kapatılması gerektiğini düşünmektedir. Adam “Öğrenciymiş, Nasıl öğrencilik bu be? Ama kim azdırıyor bunları bilmez değiliz. Asıl Moskof uşakları o profesör olacak herifler. Onlar öğretiyor çocuklara” diyerek öğrencileri ve onları yetiştiren hocaları eleştirir. Adam, bu eylemlere katılan öğrencilerin tutuklandıktan sonra mahkemelerce hemen salıverildiklerini ve adalete de güvenmediğini ifade eder. Selim ve Doğan tartışmanın uzayacağını ve tatsızlaşacağını düşünerek oradan uzaklaşırken Selim, arkadaşına “İşte sana sokaktaki adam. Olaylara nasıl bakıyor görüyorsun” (Kür, 1987: 290-292) diyerek halkın çoğunluğunun bu şekilde düşündüğünü ifade eder.

İzmir'in İçinde'de bir işadamı olan Hidayet Bey, öğrenci eylemlerinin ya da öğrencilerin dünyanın gelmiş geçmiş hiçbir ihtilalinde düzeni değiştirecek bir güce ulaşamadıklarını düşünmektedir. Ona göre öğrenci eylemlerinin başarılı olabilmesi için mutlaka halkın desteğini alması gerekmektedir. Öğrencilerin sadece heyecan vererek asıl güce yardımcı olabileceklerini söyleyen Hamdi Bey, bu duruma örnek olarak Fransız İhtilalini gösterir. Osmanlı döneminde ise “Sultan Hamit zamanında da bizim Mektebi Tıbbiye’de de birazcık etkili olmuştur” (Kocagöz, 1989: 245-246) diyerek benzer bir durumun Osmanlıda yaşandığını ifade eder.

4.4.6.4. Öğrenci Aileleri

Olaylara katılan öğrencilerin aileleri, genellikle çocuklarının olaylara katılmasını desteklememişlerdir. Polisle ya da karşıt grupla yaşanan çatışmalar nedeniyle ailelerin bir bölümü, çocuklarının okula devam etmesini istememiş, özellikle Anadolu’dan gelen öğrencilerin bir kısmı memleketlerine geri dönmüştür. 1975’te Gazi Eğitim Enstitüsü’nün bahçesinde çıkan bir olayda öldürülen Alpaslan Gümüş’ün babasının sözleri bu durumu açıklar niteliktedir: “Olaydan birkaç gün önce buradaydı Alpaslan. Bırakmak istemiyordum. Başına bir bela gelmesinden

korkuyordum. Korkum başıma geldi. Dedim oğul gitme, yanımda kal. Terk et okulu, okumayı. Birlikte çalışırız, dedim. Dedim ama dinletemedim” (Akçam, 1977: 41).

Kimi romanlarda öğrenci olayları konusu başta olmak üzere ailelerle gençler arasında kuşak çatışmasına varan fikir ayrılıkları vardır. *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*’nde Necip Bey ile çocukları ve Prof. Salih Bey ile çocukları Olcay ve Doğan; Sancı’da Saadettin Bey ile kızı Leyla arasındaki ilişki bu duruma örnek olarak gösterilebilir. *Gün Döndü*’de ise Kerim’in babası, katıldığı eylemlerden dolayı aranan oğlunun vurularak öldürülmesinden korktuğu için onu jandarmaya ihbar eder.

Alında Mavi Kuşlar’da, sol görüşlü bir aydın olan Sinan, oğlu Tan’ın eve geç kalmasından, öğrenci eylemlerine veya çatışmalarına katılmasından rahatsızdır. Oğluyla bu konuda zaman zaman tartışsalar da Tan, babasını dinlemez. Tan’ın eve geç kaldığı günlerde Sinan, gazetelerde okuduğu “her gün, bir kaldırımda, bir otobüs durağında, bir kahvede, bir evin önünde bir ya da birkaç öğrencinin kimliği bilinmeyen kişilerce öldürüldüğü” (Özakın, 1978: 226) haberlerini hatırlayarak telaşa düşer. Sinan’ın en büyük korkusu, oğlunun da başına böyle bir hadise gelmesidir.

47’liler’de, öğrenci eylemlerine katılan öğrencilerin ailelerinin tutumlarına ve olaylara yaklaşım tarzlarına da yer verilir. Ayaç’a (1990: 28) göre romanda “Öğrencilerin siyasal eylemlerine karşı tepkiler konusunda şehirli ana babaların tutumu alaycı bir yaklaşımla dile getiril[mektedir].” Anadolu’dan gelen, fakir öğrencilerin aileleri romanda her yönüyle olumlu karakterler olarak yansıtılırlar. Onlar çocuklarının eylemlere ve gösterilere katılmalarının önünde durmazlar. Katılıyorsa vardır bir bildiği, halkın menfaatleri için katılıyor “er kişidir, okuyor da, önüne durmayalım” vb. düşüncelere sahiptirler ve çocuklarına güvenmektedirler. Orta ve üst gelir grubuna mensup şehirli öğrencilerin aileleri ise romanda daha çok olumsuz kişiler olarak yansıtılırlar. “Emine ve diğer devrimci arkadaşlarının sürdürdüğü ideolojik eylemlere neden olan sorunların önemli sebeplerinden biri, (...) çocuklarının ideolojik eylemleri ve onların bakış açılarıyla sürekli olarak çatışma halinde olan kendi aileleridir” (Alver, 2009: 142). Şehirli öğrenciler genellikle ailelerinden uzaklaşmak istemekte, onları yapay ve bencil kimseler olarak algılamakta, ailelerinden âdeta

utanmaktadırlar. Devrimci öğrencilerden Emine, Melek, Şerife hep bu tip öğrencilerdir. Örneğin Şerife'nin “ailemi açıklamakta güçlük çekiyorum. Buldukları toplum katının ayırıcı özelliği kaypaklıktır. Onları yarı hasta kılan şeye hırs mı desem...” (Füruzan, 1975: 360-386) ifadeleri bu öğrencilerin ortak düşüncelerini yansıtır niteliktedir.

Romanda, Emine kendisinin de katıldığı büyük bir öğrenci çatışmasını annesine “biz ilk büyük öğrenci çatışmasında bankları kırmıştık... Ellerimizde sopalar vardı” (Füruzan, 1975: 255) ifadeleriyle anlatmaktadır. Annesi Nüveyre Hanım, kendi kızının “koridorlarda elinde Molotof kokteyli” ile koşturmasını kabul edememekte, kızı Emine'ye olaylardan uzak durmasını öğütleyerek eylemlerde öğrencilere “silah çekiyorlar... Geçende iki öğrenciyi vurmalarından daha ne kadar gün geçti? Çık bu işten. Fakülten bitiyor sonuna geldin” (Füruzan, 1975: 386) diyerek onu öğrenci eylemlerinden uzak durması için ikna etmeye çalışmaktadır.

47'liler'de, öğrenci olaylarında Anadolu'dan gelen öğrencilerin başlarda suskun ve çekingen kaldıkları, sonradan sayıca fazla olmanın avantajını da kullanarak öne geçtikleri ifade edilir. Bu öğrencilerin gözü pektir. Haydar da bunlardan biridir. Aileleri çok uzakta olduğu için kimseye dert anlatmaları gerekmez. Oysa şehirli öğrenciler akşamları eve gittiklerinde “Gene mi fakülteyi kapattınız? Bu yılı da boykotla mı geçireceksiniz” (Füruzan, 1975: 339) gibi sorularla aileleri tarafından sürekli baskı altında tutulurlar.

Savaş Çağı Umut Çağı'nda, anlatıcı karakterin kendi hâlinde bir ev hanımı olan annesi, geleneklere bağlı bir kadındır. O dönem gençlerinin yaptıkları eylemleri, kızılı erkekli gezmelerini, rahat tavırlarını ve gençlik buhranlarını kaygıyla izlemektedir. Bu konuda kızıyla sık sık çatışmaktadır. Anlatıcı karakter, büyüdükçe her geçen gün anne babasından ve onların savundukları değer yargılarından uzaklaşmaktadır. Ancak içinde “yurdumun insanlarına karşı büyük bir ilgi var[dır]” (Baydar, 2010: 112).

Tartışma'da (Kocagöz, 1976: 129-131), Hukuk Fakültesi öğrencisi Fahri'nin babası olan Ekrem Bey, oğlunun da katıldığı eylemlere pek sıcak bakmaz. Eylemlerde

kanuni çerçevenin dışına çıkılmaması gerektiğine inanır. Öğrencilerin silahlanmalarına ise son derece karşıdır: “Fikir çatışmalarında bugün olmasa da yarın, kimin haklı olduğu anlaşılır... Silahlı çatışmalarda yalnız silahların sesi duyulur ortalıkta. Silahların sesi de birbirine benzer...” diyerek bu düşüncesini vurgular. Ona göre o günkü şartlar içinde sivil olan insanları ancak yasal bir parti çatısı altında örgütlemek mümkündür. Ekrem Bey, gençlere “silahsız örgütlenmeye bakın, zamanı kollayın” diyerek öğüt verir. Ekrem Bey, devrimci öğrencilere silahla saldıran sağ görüşlü öğrencilerin iktidarın adamları olduklarını ve hükûmete hizmet ettiklerini iddia ederek “Dernekleri, ocakları iktidar tarafından, halkın dikkatini, iktidarın yaptığı olumsuz işlerden sokak olayları ile uzaklaştırarak başka yönlere çekme oyuncakları olduğunu bilmelisiniz” diyerek sözlerini sürdürür. Ona göre, bu oyunun önüne geçmek için yapılacak şey, onların istediği gibi kavga etmeyerek olaylardan uzak durmaktır.

İncelenen romanlarda, ister sağ ister sol anlayışla yazılmış olsun, ailelerin; gelenekleri sürdürme, olaylardan uzak durma, çatışmalara karışmama ve kanunsuz olayların içinde yer almamaları gerektiğini onlara nasihat etme gibi aile yaklaşımının ortak olduğu görülmektedir.

4.4.7. Meşru Şiddetin Uygulayıcısı: Polis ve Askerler

Askerler ve polisler, devletin öğrenci eylemlerine müdahale ederken kullandığı iki güçtür. Ancak bu iki güç organizasyon yapıları, karar alma ve uygulama mekanizmaları, öğrenci olaylarına olan yaklaşımları vs. gibi yönlerden farklılık göstermektedir. İncelenen romanlarda polisler; öğrencilere karşı sert tutum sergilemeleri, sorguda işkenceye başvurmaları, karşıt gruplar arasında yanlı tavır sergilemeleri gibi yönlerden eleştirilir. Olayların, polisin yetersiz kalacağı kadar büyüdüğü durumlarda, olaylara müdahale için askerler devreye girer.

İncelenen romanlarda öğrenci gruplarının daha çok polisle olan çatışmaları göze çarpmakla birlikte polisle çatışan grubun genellikle sol görüşlü öğrenciler oldukları görülmektedir. Ayrıca bunlar, sağ görüşlü öğrencilerin ateşli silah

kullandıklarını ve polis onlara karşı daha müsamahakâr davrandığını düşünmektedir. Polisler karşı olumsuz düşünceler içinde olan sol görüşlü öğrenciler, askere karşı ise olumlu duygular beslemektedir. Shick ve Tonak'a göre (2006: 173) sol görüşlü öğrenci militanları “polisle savaşmış ancak ne zaman ordu işe karışsa ‘Ordu-Gençlik el ele Milli Cephe’ diye haykırarak dağılmıştı[r].” Romanlarda da genel olarak sağ görüşlü öğrenciler ve polis, sol görüşlü öğrenciler ve asker işbirliği olmak üzere bir gruplama yapılabilir.

4.4.7.1. Polisler

Weber (1996: 132) devleti, “belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulduran insan topluluğu” olarak tanımlamaktadır. Polis ve asker ise devletin otoritesini ve sürekliliğini sağlamak amacıyla tekelinde bulundurduğu meşru şiddeti kullanma araçlarıdır. Derrida'ya (2010: 104) göre yasanın gücü olan polis, “hukukun ona bunu yapma imkânını verecek kadar belirlenmemiş olduğu her durumda” kendini yasa koyucu kılar. Bu bakımdan polisin sahip olduğu meşru şiddeti kullanma hakkını sınırsızca ve keyfi kullanımı bir sorun haline dönüşmektedir. İncelenen romanlarda, özellikle 1960-1980 yılları arasında öğrencilerin sokaklarda ya da meydanlarda polislerle çok yoğun çatışmalara girdikleri görülür. Bu zaman diliminde çeşitli dönemlerde yoğunlaşan öğrenci-polis çatışmalarında can kayıpları da yaşanmıştır.

Bir Uzun Sonbahar'da anlatıcı karakter, (1970'li yıllarda) bir gün çok uzun süren ve oldukça kalabalık bir öğrenci grubuyla polisin çatışmasına şahit olur. Öğrenciler polise “şiddetli bir direnç gösteri[p]” yoğun bir şekilde taş atmakta, polis ise zaman zaman öğrencilere karşı silaha başvurmaktadır. Anlatıcı karakter, bu tip çatışmalara 1960 yılında da rastladığını ancak orada gördüğü çatışmanın eski çatışmalardan daha farklı olduğunu düşünür ve polislerin de radikalleştiklerini fark eder. Polisin hiçbir uyarı yapmadan öğrencilere ateş açmasını şaşırarak izler. Polisler, öğrencilere ateş etseler de “içine yuvarlandıkları öfke içinde ne nişan alabiliyorlar ne

de düzgün ateş edebiliyorlar[dır].” Polislerin ateşlediği kurşunlar ağaçlara çarparak etkisiz kalır. Öğrenciler ise kendilerine ateş edilmesine rağmen kaçmayarak taş atmaya devam etmektedirler. Polislerin çatışmayı bırakarak çekilmesiyle öğrenciler şarkılar söyleyerek Beyazıt Meydanı’na yürürler. Meydan kalabalıklaşmıştır. Daha sonra polislerle öğrencilerin çatışması tekrar başlar. Saatler süren çatışmada öğrenciler ele geçirdikleri bir polis aracını önce devirmeye çalışsalar da deviremezler. Daha sonra aracın deposundan benzin çekerek araç ateşe verilir. Arabayı yakan topluluktaki öğrenciler polislerden ele geçirdikleri kaskları havaya atarak, şarkılar ve marşlar söyleyerek zaferlerini kutlarlar. Öğrenciler mücadeleyi kazanmışlar, üniversite onların olmuştur. Bu esnada askerî birliklerin geldikleri görülür. Artık çatışma bitmiştir, “üniversitenin çevresi bir bayram sonrası dağınıklığındadır” (Özlu, 1976: 65-67).

Bıçağın Ucu’nda, sol görüşlü aydın, sanatçı ve öğrencilerin sık sık gittiği bir meyhanede, yaşanan öğrenci olayları nedeniyle hararetli konuşmalar yaşanmaktadır. Konuşanlardan biri: “Hocaların çoğu öğrencilerle dayanışma halindeymiş, polis Üniversiteyi kuşatınca Hukukta öğrencileriyle sabahlayanlar bile çıkmış” (İlhan, 1996: 306) der. Olaylarda üniversite rektörünün de yaralandığı, polisin öğrencileri hedef alarak ateş ettiği konuşulanlar arasındadır. Orada bulunanların birinin ifadesine göre Ankara’da da benzer olaylar çıkmış, polis orada da silah kullanmıştır. Orada bulunan öğrencilere, ertesi gün olaylarda polisin tavrını protesto etmek amacıyla bir gösteri düzenleneceği duyurulur. Öğrenciler patırtılı bir şekilde geldikleri gibi dağılırlar. Halim, birbiriyle tartışan, heyecanla eylemlere katılan öğrencilerin bu eylemlerdeki plansızlıklarını: “Ne yaptıklarının doğru dürüst farkında olmadıkları gibi, başlattıkları hareketin nereye varacağını da kestiremiyorlardı” (İlhan, 1996:344) sözleriyle ortaya koyar. Ona göre bu heyecanlı gençlerin ne bir yol haritaları ne de pusulaları vardır.

Yağmur Sıcağı’nda, Zekeriya, uzun bir sorgu ve işkence döneminden sonra cezaevine konulur. İşkence hücrelerinde kaldığı günlerde yanına öğrenci, öğretmen, avukat vs. gibi birçok kişi gelir gider. Zekeriya, polislerin özellikle öğrencilere daha sert davrandıklarını fark eder. Sanki öğrencilere ayrı bir hınçları vardır. Yanındakilerden birisi de olaylarla ilgisi olmayan bir üniversite öğrencisidir. Öğrenci, Zekeriya’ya “İnan bildiri falan dağıtmadı. Polisler basıverdiler üniversite bahçesini,

topladılar getirdiler” diyerek suçsuzluğunu Zekeriya’ya anlatmaya çalışır. İki gün işkenceye maruz kalan öğrenci, ikinci günün sonunda kendisine kabul ettirilmeye çalışılan suçlamaları kabul eder. Zekeriya, işkence hücresinde olduğu günlerde bazı güçlerin önce bu kargaşa ortamını bilinçli bir şekilde oluşturduğunu “önce birtakım yapay çatışmalar icat etmişler, polislerle devrimci öğrencileri karşı karşıya getirmişler ve kavgaya ustalıkla bir biçimde kişisel kinleri de katmışlar” (Ceyhun, 1978: 355-365) ifadeleriyle dile getirir.

Tartışma'da devrimci öğrenciler, İstanbul Üniversitesi iç kapı önünde eylem hazırlığındadır: “Gerekirse yirmi dört saat oturacağız arkadaşlar... Bu kapıdan kimse, hiçbir öğretim görevlisi de giremez” diyerek oturma eylemi yapılacaktır. Dışardan yeni gelen öğrenciler de soru sormadan gelip oturmaktadır. Dört kişi ise bina içinde dekanın kapısının önündedir. Bir hademeye, dekanın kapısını açmasını söylerler. Hademe, anahtarın kendisinde olmadığını söyleyince dört kişi dekanın kapısını yüklenerek kırarlar ve içeri girerler. Biri balkondan çatıya çıkar. Çatıdaki bacaya bir şeyler yazar. Çatıdaki, orada bekleyerek gelenleri gözlemektedir. Uzun bir süre bu şekilde beklenir. Bir ara öğrencilere seslenmek isteyen dekanı sustururlar. Daha sonra bir grubun saldırmak üzere olduğunu gören çatıdaki öğrenci, arkadaşlarını bu konuda uyarır. “Kıyasıya bir meydan savaşı” başlar. Karşı grup sopalar, taşlar ve demir çubuklarla saldırmakta, silahlarının namlularını göstermektedir. Devrimci öğrenciler, daha kalabalık oldukları için bu karşı grubu üniversitenin dış kapısına sürmeyi başarırlar. Bu esnada ise ülkücü öğrencileri “kurtarmak” için polis devreye girer. Devrimci öğrenciler “yine polise sığındılar” (Kocagöz, 1976: 70-72) diyerek duruma isyan ederler. Devrimci öğrenci grubu, bu kez de polisle çatışmaya başlar.

Tartışma'da, polisin sol görüşlü öğrenci ve aydınlara yönelik tutumu romanda oldukça fazla eleştirilen durumlar arasındadır. Polis, devrimci öğrenciler ve aydınlar tarafından, ülkücü öğrencileri koruduğu, onlardan yana tavır takındığı ve onları görmezden geldiği iddialarıyla eleştirilir. Devrimci aydınlar ve öğrencilerin tutuklanma, gözaltında tutulma, ifadelerin alınması gibi işlemlerde ise sert davranılmaktadır. Polisler romanda bu yönlerden olumsuz olarak ele alınırken askerler ise gerek iktidarın uygulamalarına karşı takındığı tavır gerekse tutuklu bulunanlara

karşı iyi muamelesiyle romanda olumlu yansıtılır. Polisin romanda eleştirilen diğer bir uygulaması ise ajanlarını üniversiteye, partiye, sol görüşlü dernek ve faaliyetlere yerleştirmesidir. Polis, Ekrem Bey'in yanında çalışan kâtime, patronuyla ilgili ajanlık yaptırmaktadır. Ekrem Bey "Nasıl ettiler, kandırdılar bilemiyorum. Bizim kâtime görevlendirmişlerdi aylardan beri. Belki de tehdit ettiler" (Kocagöz, 1976: 79) diyerek şaşırır. Üniversiteden arkadaşı ve aynı zamanda emniyette yetkili bir polis olan Zafer Bey, bir gün onu ziyarete gelir. "Bütün anarşistlerin, komünistlerin, kuyruğu kısan bütün bozguncuların davalarını alıyorsun." (Kocagöz, 1976: 148) ifadeleriyle uyararak Ekrem Bey'den onları savunmaya son vermesini ister. Çünkü onları cezadan kurtarmasından dolayı birileri ona dış bilemekte, adı kötüye çıkmaktadır. Ekrem Bey ise hukuksuz bir şey yapmadığını, yasalar çerçevesinde hareket ettiğini ve bunun ekmeğini kazandığı işi olduğunu ifade eder. Zafer, emniyetin onu takip ettiğini, ancak bunun nedeninin karşıt grupların onlara bir zarar vermemeleri için olduğunu ifade eder. Zafer, Ekrem Bey'e partiden de ayrılmasını, sol aydın ve öğrencilerin davalarını almaktan vazgeçmesini, çocuklarını da eylemlerden uzak tutmasını söyleyerek yanından ayrılır.

4.4.7.2. Askerler

Polislerin olaylarda yetersiz kaldığı durumlarda ortaya çıkan askerlerle, öğrenciler arasında genellikle çatışma yaşanmamaktadır. Romanların genelinde askerler, olaylara müdahale ederken polislere nazaran öğrencilere daha ılımlı davranır. Polisleri düşman gibi gören sol görüşlü öğrenciler için askerler âdeta bir kurtarıcıdır.

Bıçağın Ucu'nda 1960 yılı Nisan ayındaki olaylarla ilgili Yüzbaşı Demir, o günlerde yaşananları ve askerlerin olaylara ve öğrencilere bakışını: "işler çok karıştı: kışlalar tıklım tıklım öğrenci. Ankara Üniversiteyi kapatacakmış! Etkileyici, daha kesin tedbirler almamızı istiyorlar, bir çatışma olursa ateş açmamız için sıkıştırıyorlar bizi. Olur mu öyle şey? Çocuklar silahsız, hem düşman mı bunlar?" ifadeleriyle ortaya koyar. Yüzbaşı Demir, polisin öğrenciler arasında kışkırtanları aradığını, fakat

öğrencileri kışkırtan belli bir kişi olmadığını düşünmektedir. Ona göre kışkırtıcı olarak kabul edilen düşünceler Mustafa Kemal'in fikirleridir. Bu ifadeler, askerlerin öğrencilere sempatiyle baktığını, biraz da onları bu eylemlerde haklı gördüğünü düşündürmektedir. Romanın ilerleyen bölümlerinde olaylara katılan öğrencilerin kendi aralarında konuşurlarken bir öğrencinin söylediği “Yahu ben ne diyorum size, ordunun polisi taktığı yok, bizi salıveren aslında subaylar, hatta içlerinden birisi: Korkmayın çocuklar diyordu, bizden size zarar gelmez. Zaten çok sürmez bu durum” (İlhan, 1996: 343) sözleri bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

Yaraya Tuz Basmak'ta 1960 yılı Mayıs ayında İstanbul'da düzenlenen NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda hükûmet, olay çıkmasını önlemek ve olay çıkması halinde müdahale etmek üzere ordu mensupları Binbaşı Erkanlı ve Yüzbaşı Demir'i görevlendirmiştir. Ancak onlar, öğrencilerden yana tavır alarak “önceki gösterilerden tanıdıkları bazı öğrencilere, harekete geçerlerse ateş açılmayacağını” (İlhan, 2007: 302:303) duyururlar. Romanda, başlangıçta ortalıkta hiçbir hareket yok gibi görünürken, toplantı saati geldiğinde yüzlerce öğrencinin ara sokaklardan aniden çıkarak ellerinde İngilizce ve Fransızca pankartlarla NATO bakanlarının dikkatlerini çekmeye çalıştıkları ifade edilir.

İzmir'in İçinde'de öykülenen zaman 1960 yılı Mayıs ayıdır. Emre; sosyalist arkadaşı Cahit, onun arkadaşları olan Şahin isminde ünlü bir doktor ve Ege Üniversitesinde Doçent olan Remzi sohbet etmektedirler. Ülke sorunları konuşulurken söz öğrenci hareketlerine gelir. Doçent Remzi “Dün, bizim üniversiteliler (Ege Üniversitesi) yine Cumhuriyet Meydanındaydı. Biraz İstanbul'dan geç kaldık ama biz, İstanbul gibi kalabalık, eski bir üniversite değiliz” diyerek söze başlar ve bu mitingde kendisi de heyecanla öğrencileri izlerken bir polis komiseriyle aralarında geçen konuşmada komiserin kendisini “şimdilik karışmıyoruz” diyerek tehdit ettiğini anlatır. Bu sözler üzerine Cahit, polisin İstanbul'da öğrencileri âdeta kırıp geçirdiğini ve gençlerin üzerine ateş açtığını, öğrencileri yerlerde sürüklediğini, öğrenci topluluğunun arasına ciplerle daldığını söyler. Doktor Şahin ise, İstanbul'daki olaylarda ordunun araya girerek öğrencileri kurtardığını ifade eder. Ordunun, kızılı erkekli öğrenci grubunu polisin elinden alarak Davutpaşa Kışlasına götürdüğünü,

oradan da serbest bıraktığını söyleyen Cahit, ordunun gün gelip de yönetime el koyduğunda nasıl bir tavır takınacağını sorunca bu soruya kimse net bir cevap veremez. Konuşmanın devamında Doçent Remzi “Kuşkusuz bütün ordu bir fikir yapısında değil. Hepsi bu kötü yönetime karşı olabilirler; bu yönetimi yıkınca faşist bir yönetimi düşünenler de işbaşına gelebilir” (Kocagöz, 1989: 269-270) diyerek ordu müdahalesine karşı tereddütlü olduğunu dile getirerek ordunun müdahalesinin çok gecikmeyeceğini söyler.

Tartışma'da askerler, genellikle olumlu özellikleriyle ön plandadır. Askerî savcılar, komutanlar ya da askerler devrimci gençlere ve aydınlara daha yumuşak, anlayışlı ve hakkaniyetli davranırlar. Erkal'ın İzmir'de gözaltına alındığında “Subay ve asker ağabeylerimizden hiçbir şikâyetimiz yok. Bize iyi davranıyorlar” (Kocagöz, 1976: 211) demesi bu duruma örnektir. Romanda buna benzer şekilde birçok yerde askerin, yapılan hukuksuz uygulamalardan rahatsız olduğu vurgulanır.

Bir Gün Tek Başına'da (Türkali, 1980: 426) Nisan 1960'ta Beyazıt'taki olaylarda polisin yetersiz kalmasıyla alana gelen askerler, öğrenciler tarafından alkışlarla ve sevgi gösterileriyle karşılanırlar. Polislere “katiller” şeklinde bağırın öğrenciler, askerlere “Ya ya ya... şa şa şa... Türk ordusu çok yaşa...” şeklinde tezahürat yaparlar. Romanda öğrencilerin askerleri bir kurtarıcı gibi karşılamalarının nedeni polisle giriştikleri şiddetli çatışmalar ve polisin öğrencilere karşı silah kullanmasıdır.

4.4.8. Tutuklamalar, İşkence, Mahkemeler ve Hapis

Tarihin başlangıcından itibaren suç ve buna karşılık ceza var olagelmıştır. Foucault'a (1992: 163) göre önleyici, yararlı ve ıslah edici yönü bulunan cezalandırma, aynı zamanda monarşik hukukta bir hükümdarlık törenidir. Türkiye'de 1960-1980 yılları arasında yaşanan birçok olayla birlikte tutuklama, gözaltı, sorgu ve işkence gibi uygulamalar fazlaca yaşanmıştır. Toplum hayatında var olan bu hadiseler şüphesiz ki Türk romanında da ele alınmış, çeşitli yönleriyle irdelenmiştir. Özellikle

12 Mart ve 12 Eylül dönemlerini anlatan romanların hemen hemen tamamında bunların üzerinde durulduğunu belirten Yalçın'a (2005: 586) göre romanlarda bu tarz uygulamaların insanlık dışı olduğu düşüncesi hâkimdir. Romanlarda genel olarak öğrenci olaylarının bir sonucu olarak ortaya çıksa da bazı aşırı uygulamaların yeni olaylar için de bir sebep haline dönüştüğü söylenebilir.

İncelenen romanların bazılarında olaylara karışan gençlere uygulanan ayrıntılı işkence sahnelerine yer verilir. Romanların genelinde işkence, tutukluluk ve hapis gibi süreçlerin, Foucault'un belirttiği ıslah edici özelliğinden çok bunları devlet adına uygulayanların yaşadığı ego tatmini, öç alma ya da üstünlük kurma çabası olarak ele alındığı görülür. İşkenceler, uzun tutukluluk süreleri, yargılamalar olaylara karışan gençlerin adalet sistemine olan güvenini sarsarak tepki duymalarına ve mevcut sistemle kavganın artarak devam etmesine neden olmuştur. Bu bakımdan tutuklamalar, sorgu, işkence ve hapis süreçleri öğrenci olaylarının nedenlerinden birini oluştururken aynı zamanda bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.8.1. Tutuklamalar

İncelenen romanlarda gençlere yönelik tutuklamalar, uzun tutukluluk süreçleri ve güvenlik güçlerinin kötü muamelesi sıkça eleştirilen durumlardan bazılarıdır. *Kaçış'ta*, Üstün, sorgusu ve ilk ifadesinin alındığı Emniyet Müdürlüğü'nde, hakkında "141 ve 142. Maddelerden" (Kutlu, 2002: 57) dolayı kovuşturma yapıldığını öğrenir. Devlete karşı işlenen suçlar olarak görülen bu maddelerden dolayı tutuklanarak ceza evine konulur. Üstün, polislere tutuklanması için ellerinde güçlü kanıtların, hiç değilse suç belirtilerinin olması gerektiğini ifade etse de bu hiçbir bir işe yaramaz. Savcının suçlama yazısında Üstün'ün, Türk Ceza Yasası'nın 141 ve 142. maddeleri gereğince cezalandırılması ve suçun yükseköğretim kurumları içinde işlenmiş olması nedeniyle cezasının artırılması istenir. Eyüboğlu (1998: 63), idamla ağırlaştırılmış bu maddeler için "yurttaşa ütopya kurma şansı tanımaz ama yönetimin en küçük düşünce kıpırtısını kızıl renkte hayal etmesine elverir" diyerek yöneticilerin bu maddeleri düşünce

suçluları için Demokles'in kılıcı gibi kullandığını vurgulamaktadır. Romanda Üstün'ün arkadaşı Ahmet'le ilgili ise yine aynı maddelerden idam istenmektedir. Ahmet, koğuştta idamı istenen tek kişi olmasından dolayı âdeta sevinir görünmektedir.

47'liler'de, ana karakter olan Emine, devrimci öğrencilerden birisidir. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümü öğrencisiyken arkadaşlarıyla sık sık toplanıp ülke sorunlarını (eğitim, aydınlar, işçi ve köylüler, siyasi durum vb.) tartışırlar. Emine, diğer devrimci arkadaşlarıyla birlikte 1968-1970'li yıllarda öğrenci eylemleri içinde yer alır. 12 Mart 1972 Muhtırası sonrasında tutuklanır. Birkaç ay hücrede tutulur, oldukça ağır işkenceler görür. Yargılandıktan sonra öğrencilik hakları elinden alınmış olarak serbest bırakılır. Emine'nin tutuklanmasına, hücrede tutulup işkence görmesine sebep olarak gösterilen suçları; çeşitli gösteri, miting ve protestolara katılmış, boykot komitesinde görevlendirilmiş, “yıkıcı” eylemlere katılmış, yapılan baskında evinde “yasak” bazı kitap ve dergilerin bulunmuş olmasıdır. Kendisini tutuklayanlara göre evinde bulunanlar “yıkıcı faaliyetlerin unsurları”dır (Füruzan, 1975: 11-12).

47'liler'de, 12 Mart'a giden süreçte gerçekleşen birçok eylem ve protestodan söz edilir. 12 Mart süreci yaşanmış, öğrenciler “daha kısıtılmış, söndürülmüş bir yaşam” sürmeye başlamışlardır. 12 Mart'tan bir süre sonra ise “bir avuç maceracının terbiye edilme dönemine girilmiştir[r]” (Füruzan, 1975: 436). Bu dönemde yapılan yoğun tutuklamalarda Emine, Haydar ve birçok arkadaşları tutuklananlar arasındadır. Emine ve arkadaşı Haydar, tutuklanacaklarını bildiklerinden tedirgindirler. Geceleri yarı uyur şekilde aylarca tutuklanacakları an beklerler. Radyo ve gazetelerde sürekli tutuklanan, öldürülen, yakalanan gençlerden bahsedilmektedir. Emine'ye göre “Geçerli yayın organlarınca yurtseverliğin katillige, haydutluğa dönüştürülen bildirileri, yorumları bambaşka[dır].” gözaltındaki arkadaşlarına yapılan işkenceleri duysalar da onlar kaçmaya çalışmazlar. “Cemşit'in götürüldüğü gün sıranın kendilerine geldiğini konuşmuşlardı[r]” (Füruzan, 1975: 170-183). Bir gün sabaha karşı, saat üçte, kaldıkları eve baskın yapılır. Gelen polisler göre onlar devleti yıkacak olan gruptandırlar. Polisler her tarafı ararlar. Kaldıkları ev Teşvikiye'de, genellikle zenginlerin ve seçkin insanların yaşadığı bir semt ve lüks bir binadadır. Onları tutuklayan bir polis “bunlar hem burada otururlar, hem de solculuk taslarlar.

Ulan biz solcu olsak neyse, aldığımız paraya baksanıza” (Füruzan, 1975: 169) sözleriyle onlarla dalga geçer.

Tartışma'da, 29 Nisan 1971 tarihinde sıkıyönetim ilanından sonra tutuklamaların arttığı bilgisine yer verilir. Ekrem Bey, o günlerde yaşanan tutuklamaları: “Sıkıyönetim ilan edileli neredeyse yirminci günü buluyordu. Bugünlerde birçok kişi, gazeteci arkadaşlar da birer bahane bulunarak gözaltına alınmışlardı” ifadeleriyle ortaya koyar. İktidarın ülkeyi yönetme biçiminden ve uygulamalarından memnun olmayan “gençler, eylemciler bu hükûmetin de üstüne üstüne gidiyorlardı[r]” (Kocagöz, 1976: 214-215). Mayıs ayında İsrail İstanbul Başkonsolos'u Efraim Elrom'un kaçırılmasından sonraki süreçte ise sola yakın birçok kişi ülke çapında ya tutuklanarak ya da kendileri teslim olarak gözaltına alınırlar. Ekrem Bey, 1. Ordu komutanlığının 19 numaralı bildirisinde kendisinin de adı olduğunu İzmir'den İstanbul'a dönerken uçakta bir arkadaşından öğrenir. Bu listedeki kişilerin derhal teslim olmaları, teslim olmamaları halinde ise görüldükleri yerde tutuklanacakları bildirilmektedir. Listede birçok sol görüşlü aydın, yazar, profesör ve sendikacı bulunmaktadır. Ekrem Bey uçaktan iner inmez, “alanın emniyet amirliğine gidecekleri söylenerek gözaltına alınır. Oradan da Emniyet Müdürlüğüne götürülerek işlemleri yapılır. Daha sonra Selimiye Kışlası'na götürülür. Burada kendisi gibi tutuklanıp getirilen sol görüşlü aydınları görür. Ertesi gün Yazar Hasan Bey de getirilenler arasındadır. Kendilerini tutuklayıp buraya getiren polislerin aksine askerler kendilerine oldukça insancıl muamele ederler. Oldukça yaşlı olan Yazar Hasan Bey, kışlaya getirilmeden önce emniyet müdürlüğünde üç delikanlıyla beraber bir metrekairelik bir hücrede tutulduğunu söyler. Polisler, kendisine pek de iyi muamelede bulunmamıştır. Hasan Bey tutuklanma nedenlerini “Heybet-i devlet zahir olsun diye” (Kocagöz, 1976: 263) şeklinde ifade eder. Ona göre iktidar, masum insanları tutuklayarak gövde gösterisi yapmaktadır.

Bir Gün Tek Başına'da, Nisan 1960'daki çatışmalarda Günsel ve birkaç arkadaşı polis tarafından yakalanıp Müdüriyet'e götürülmüşlerdir. Günsel, Emniyet Müdürlüğü'nde bir odaya götürüldüğünde burada sorgulanacağını zanneder ancak oraya dövülmek üzere getirilmiştir. Günsel dövülmekten korkmasa da karnında

Kenan'ın bebeğini taşıdığından ona zarar geleceği korktuğu için endişelidir. Polis merkezindeki sorgusunda Günsel, tesadüfen orada olduğunu, olaylarla ilgisinin bulunmadığını söyler. Bir odada tutulurken dışardan “çılgınlıklar... sövgüler, itiş kakış... bağrıışma” (Türkali, 1980: 450) sesleri gelmektedir. Onu sorgulayan polis, onları kimin kışkırttığını sorar. Günsel, olaylarla ilgisi olmadığını söyler. Polis, ona nasihatle bulunduktan sonra onu bir süre daha tutup sabah erkenden Aksaray'a getirip serbest bırakır. Serbest bırakılması için Kenan, Rasim'den Ankara'daki tanıdıklarına başvurmasını rica etmiş, böylece Günsel, bırakılmıştır.

4.4.8.2. Azap Çektirmenin Görkemi:²⁹ Sorgu ve İşkence

Foucault'un (1992: 49-50) “çok titizlikle uygulanan adli bir oyun” şeklinde ifade ettiği işkence ve kötü muamele, incelenen romanlarda sıkça işlenen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanlarda özellikle olaylarda öne çıkan devrimci öğrencilerin hemen hepsi işkenceye maruz kalırlar. “12 Mart ve 12 Eylül darbeleri toplumsal sarsıntılar yaratan ve doğal olarak edebiyatı etkileyen olaylar olmuştur. 12 Mart romanları o dönemde yaşananları, hapis ve işkence konularını gerçekçi yöntemle işleyen siyasal, devrimci toplumsal yapıtlardır” (Moran, 1994: 9).

Yağmur Sıcağı'nda (Ceyhun, 1978: 307-320), 12 Mart sonrasındaki dönemde yaşanan olaylardan dolayı şehirde sıkıyönetim ilan edilir. Bu dönemde yoğun bir şekilde tutuklamalar ve gözaltılar yapılır. Güher de bu dönemde (Nisan 1971) tutuklanarak emniyete getirilir. Burada suçunun ne olduğu söylenmeden üç gün bekletilir. Bu süreçte kocası Ali İhsan Bey'den de haber alamaz. Onun da tutuklanmış ya da birileri tarafından kaçırılmış olmasından şüphelenir. Güher, birkaç gün sonra sorguya alınır. Sorguda yaşlı ve zengince bir kadın olan Madam Ani'nin öldürüldüğünü, şüpheliler arasında sevgilisi Zekeriya'nın da bulunduğunu öğrenir.

²⁹ Bu başlık, Foucault'un (1992: 39) *Hapishanelerin Doğuşu* eserinin bölümlerinden biridir.

Polis kendisinden cinayeti işleyen kendilerine söylemesini istemektedir. Polis tarafından kötü muamele gören Güher, olaylardan haberi olmadığını söylese de polis inanmaz. Onu konuşmaya ikna etmek ve eğer konuşmazsa başına neler geleceğini göstermek için işkence edilerek tanınmaz hale getirilmiş olan Zekeriya gösterilir.

Kaçış'ta, Üstün'e emniyet müdürlüğündeki sorgusunda emniyet müdürü "Biz size gölgenizden bile yakınız Üstün Bey" diyerek kendisinin hem Türkiye'de hem de Fransa'da attığı her adımdan polisin haberinin olduğunu, en mahrem anlarına ait bantların ellerinde bulunduğunu ifade eder. Üstün, hakkındaki suçlamayı sorduğunda ise emniyet müdürü "komünistlik" cevabını verir. Burada Üstün'ün Fransa'dan gelirken üzerinde kalan Franklara el konulur. Emniyet müdürü ile konuşmalarında müdür, Ankara'ya gönderileceğini ve "İnanın benim elimden gelen bir şey yok. Sizi Ankara'dan istiyorlar" (Kutlu, 2002: 56-60) diyerek tutuklanmasının siyasi otoritenin emri olduğunu söyler. Romanda, işkence konusuna zaman zaman değinilse de açıkça işkenceye maruz kaldığını gördüğümüz kişi Nedim karakteridir. Devrimci bir öğrenci iken mezun olduktan sonra da devrimci faaliyetlere devam eden Nedim, Üstün tutukevindeyken iki gardiyan tarafından sürüklenerek getirilir. Nedim'e çok fazla işkence yapılmıştır, ayakta duracak hali yoktur. Nedim'e uygulanan işkencenin sebebi, Nedim'e göre yalan ifade vererek arkadaşı Üstün'ü suçlaması içindir. Nedim, "İstanbul'daki partinin başının senin olduğunu söylememi istediler" (Kutlu, 2002: 194) diyerek kendisine yapılan işkencelerin sebebini açıklar. Nedim, koğuşa getirildikten sonra tedavisi de düzgün yapılamadığından uzun süre iyileşemez. Ayak tabanları şişmiştir, uzun süre idrar yerine kan gelir. Yardımsız yerinden dahi kalkamaz. Hastaneye kaldırılması için verilen dilekçeler cevapsız bırakılır. Üstün, onun bu haline bakınca sömürü düzeninin değiştirilebileceğini ancak insanlardaki öfke dolu bu ruh hâlinin değiştirilemeyeceğini düşünür.

Foucault (1992: 50), sorgulama emrini veren yargıçla işkencedeki kişi arasında içinde ölüm riskini de barındıran bir düello yaşandığını vurgular. Ona göre azap çektirilen kişi "katılığı basamak basamak artan bir dizi deneyden geçmekte ve dayanarak başarmakta veya itiraf ederek başarısız olmaktadır." Foucault'un bahsettiği "başarma" veya "başarısızlık" durumu, *47'liler*'de (Füruzan, 1975: 8-14) görülür.

Romanda Emine, tutuklandıktan sonra birçok arkadaşı gibi sert işkencelere maruz kalır. Ona imzalatılmak istenen kâğıtları, tüm işkencelere dayanmaya çalışarak imzalamaz. Emine kendi kendine sık sık kendisine bir şey söyletemeyeceklerini, çünkü sakladığı bir şeyi olmadığını telkin eder. Sorguda ne yaparsa yapsınlar ağlamamaya, zayıflık göstermemeye çalışır. Kendisine defalarca vücudunun en zayıf yerlerinden elektrik verilir, tuzlu soğuk sularla zorla yürütülür, türlü küfür ve aşağılamalara uğradığı anlarda bile arkadaşlarını ele vermez. Tutuklu iken geçmişini, düzenledikleri eylemleri, arkadaşlarının düşünce ve söylemlerini hatırlayarak muhasebeler yapar. Emine, polislerin kendisini asla konuşturamayacaklarını tekrar ederek kendisini motive etmeye çalışır. Bir yandan da konuşsa bile sakladığı bir şeyin olmadığını düşünür. Her şeyi açık açık yaptıklarını, hiçbir şeyi saklamadıklarını, okudukları kitapların suç unsuru olamayacağını düşünür.³⁰ İntiharını ise aklından hiç geçirmez.

Emine, dışarıdan hiç ışık almayan bir hücrede tutulmaktadır. O kadar çok kalmıştır ki zaman mefhumunu yitirmiştir. Kendisine maddi ve manevi ağır işkenceler uygulanmakta, hakaretler, küfürler edilmekte, polislerce imzalatılmaya çalışılan kâğıtları imzalamadığı için alabildiğine aşağılanmaktadır. Sorgusunda Emine'ye isimler sorarlar. Emine sorulan isimlerin “kimileriyle bir yürüyüşte yan yana olmuş, birçoğuyla da boykotlarda selamlaşmış[tır]. Birçoğu Anadolu'nun dört bir yöresinden kopup gelmiş burslu okuyan delikanlılar, kızlar[dır]” (Füruzan, 1975: 281). Onları tanısa da hiçbirini tanıdığını söylemeyecektir. O hiçbir şey söylemediği için işkenceler de artarak devam eder. Onu anadan doğma soyduktan sonra vücudunu ıslatıp elektrik verirler. Bu esnada gördüğü işkencelerden vücudunu taşıyamaz olmuş, bedeni şişerek, morararak çirkinleşmiştir. Emine, ona işkence edenlerin insan olamayacaklarını düşünür. İşkencecilerin “Seni öldü desek, ırzına geçsek, sakat etsek, hesabını bizde kimse soramaz. Siz bu yurdu sahipsiz mi sandınız?” (Füruzan, 1975: 332) sözleri orada

³⁰ Belge (1976: 12), bu sahneyi örnek göstererek romandaki devrimci kişilerin gerçek devrimcilerle ilgisi olmadığını belirtmektedir. Araştırmacı, roman kişilerini yasal çerçevenin dışına çıkamama ve ahlaki kökenli hümanist bir yurtseverlik sorunsalı olarak kalmakla eleştirmektedir.

yaşanan şiddeti gösterir niteliktedir. Sorgu ve işkence süresinde Emine hangi günde hatta hangi ayda olduklarını dahi çıkaramaz. İşkenceciler ona istediklerini yaptırabilmek için farklı işkence yöntemleri uygularken o kendi kendine üç kural belirler: hiçbir şeyi imzalamamak, kimsenin adını vermemek ve asla ağlamamak. İşkenceciler onun direncini kırmak ve kendisine neler yapılabileceğini göstermek için işkenceyle tanınmaz hâle getirilmiş olan Melek adlı bir devrimci arkadaşını getirip gösterirler. Direndiğinde ona yapılanların aynısının kendisine de yapılacağını söylerler. Emine onu zorlukla tanır, fakat yine de istediklerini söylemez. Emine de Melek gibi şiddetli bir işkenceden sonra devrimci arkadaşlarından Şerife'ye gösterilir. Emine'nin tutuklu bulunduğu yere annesi ve kardeşi onu ziyarete gelirler. Ziyarete Annesi Emine'yi ilk başta tanıyamaz. Annesi Emine'yle sohbet ederken ona avukat eniştesinin elinden geleni yaptığını ve bir avukat tuttuğunu ifade der. Bununla birlikte çok önemli mevkilerde olan kişilerin çocuklarının ve daha çok Emine'nin yaşatlarının tutuklandığını, gazetede onun Haydar'la fotoğraflarının “anarşistin metresi” (Füruzan, 1975: 401-406) ifadesiyle basıldığını söyler. Emine göre ise bu yapılanlar çok büyük bir oyundur.

*Gün Döndü'*de Kerim, işkence görüp serbest bırakılmasından sonra kendini evine kapatır. Roman, zaman zaman Kerim'in çocukluğuna, hapisanedeki ya da işkencedeki günlerine veya adam kaçırma eylemine girmeden önceki hayatına dönülerek devam eder. Bu durum okuyucuda romanın konu akışını yakalamakta yer yer zorlanmasına neden olur. Kerim, birçok işkence görmüş, cezasını çekmiş ve serbest bırakıldıktan sonra İstanbul'da bir iş bulup hayata yeniden başlama mücadelesi vermektedir. Romanda tutuklulara uygulanan ağır işkencelerden bahsedilir. Bu işkenceler doktor kontrolünde yapılmaktadır. Hazır bulunan doktor, işkence yapılmadan önce buna engel bir rahatsızlığı olanların uygun olmadığını ya da yapıldıktan sonra, kişinin daha fazla eziyete dayanıp dayanamayacağını söylemektedir. Kerim, eyleme katılan diğer arkadaşları gibi uzunca bir işkence sürecine maruz kalır. Sorguda kendisine arkadaşlarının kimler olduğu, kimlerle işbirliği yaptığı, amaçlarının ne olduğu gibi sorular sorulur. Her şeyi anlatması hâlinde bırakılacağı kendisine söylenir. Daha önceden yakalanmış ve ağır işkencelere maruz

kalmış arkadaşlarının fotoğrafları kendisine gösterilerek “Seni de bu hale getirmeyelim” (Kakınç, 1974: 33) denilerek gözdağı verilmeye çalışılır. Kerim ise bilmediğini söyleyerek konuşmaz. Bunun üzerine falakaya yatırılır, yarılarak patlayan tabanlarından her vuruşta kan sıçrayana kadar dövülür. Bayıldığında ayaklarını tuzlu suya sokarlar. İşkencelerde kullanılan bir diğer yöntem de elektrik vermektir. Romanda Kerim’e diğer arkadaşlarına da bu işkence yöntemi uygulanır. Güner, Kerim’den önce yakalanmış ve işkence görmüştür. Kerim’e “başına neler geleceğini öğrenmek istiyorsan getirelim Güner’i de burada adamın başına neler geleceğini gör” derler. Daha sonra Kerim’e Güner’i gösterirler. El tırnakları yakılmıştır, bir ayağı tutmamaktadır. İşkence görmüş olan Necla’yı da getirirler. Yediği dayaklardan tanınmaz haldedir. Kerim, hiç penceresi olmayan, duvarlarından sürekli sular damlayan ve zemininde devamlı su bulunan bir hücrede tutulur. Kerim gördüğü işkencelerden ötürü kendisine verilen yemeği eliyle tutarak yiyemez, yüzükoyun yatarak, yemeği yalayarak yemek zorunda kalır. Yaralarına bakması için getirilen doktor, onun bitmiş olduğunu, artık kendisinin yapabileceği bir şeyin olmadığını söyler. Kaldığı rutubetli yerden dolayı vücudunu mantarlar sarmıştır. Verdiği dilekçelere cevap dahi verilmeden sekiz ay boyunca bu şekilde kalır.

4.4.8.3. Tutukluluk ve Hapis

Kaçış'ta, Üstün tutuklandıktan ve ilk sorgusu yapıldıktan sonra uzunca bir süre hapisteye kalır. Üstün hapis hayatındaki zorluk ve sorunun birtakım yokluklara katlanmak olmadığını, birilerinin “düş kurmasını bile yasaklayabilmesi” (Kutlu, 2002: 153) olduğunu ifade eder. Hapse girdiğinde devrimci arkadaşlarının birkaçını orada görür. Onlarla sohbet ederken Nedim’in halen polisten kaçmakta olduğunu öğrenir. Üstün’ün kaldığı tutukevindeki koğu arkadaşlarının çoğunluğu Siyasal Bilgiler, ikisi Dil Tarih, ikisi de Ziraat Fakültesi öğrencisidir. Burada Üstün’e hepsi “hoca” diyerek hitap ederler ve ona saygı duyarlar. Üstün, hapisteyken cezalandırılmayı hak edecek ne yaptıklarını düşünür. Ona göre yaptıkları bildiri çoğaltarak dağıtmak, birkaç kitap ve şiir okumak ve bir dernekte toplantılar yapmaktır. Ahmet’e göre tutuklananların

hapsedilmeyi gerektirecek bir suçları yoktur. Onlar sadece “Nazım’dan iki şiir okuyup sağda solda biraz gevezelik” (Kutlu, 2002: 107) etmişlerdir.

Kaçış'ta, tutukevinde kalırken devrimci öğrencilerin ve sosyalist dernek mensuplarının oluşturduğu tutuklular, kendi aralarında bir nevi sosyalist eşitlik ve iş bölümüne dayanan bir düzen oluştururlar. Asistan arkadaşı olan Ahmet, Üstün’e “Burada hocalık, öğrencilik yok. Hep tutukluyuz, hep eşitiz” (Kutlu, 2002: 102) diyerek bu düzene vurgu yapar. Tutukevinde, koğuştaki herkesin katılımıyla bir iş bölümü uygulanmaktadır. Ziyaretçilerin getirdikleri yiyecekleri paylaşmakta, aralarında para toplayarak ihtiyaçlar giderilmektedir. Yemeklerin pişirilmesi, soba yakılması, temizlik vb. işler ise yine ortaklaşa yapılmaktadır. Akşamları ise mahkûmlar kendi aralarında forumlar düzenlemektedir. Tutukluların hapisane koğuşunda kurdukları bu düzen romanda âdeta devrimcilerin Türkiye sathında hayal ettikleri düzene işaret ediyor gibidir.

Yaralısın’da hapisteyken bir mahkûmun roman kahramanına “Öbür koğuşlarda yer kalmamış diyorlar. Sizinkiler hep. Her gün bir sürü insan geliyor. Çoğu da öğrenci... İşçiler, öğretmenler, avukatlar, büyük okulların hocaları da varmış aralarında” (Öz, 1998: 34) şeklindeki ifadeleri, koğuşlarda aralarında çoğunluğu öğrenci olan çok fazla siyasi suçlu bulunduğunu göstermesi açısından önem arz eder.

4.4.8.4. Adalet Sistemi ve Mahkemeler

Adalet sistemi ve mahkemeler hantal ve işlemez oluşları, güçlü kimselerle toplumun alt tabakasından insanlara farklı muamele yapılması ve suçlamaların ideolojik bir tutumla yöneltilmesi gibi yönlerden eleştirilmektedir. İncelenen romanlarda mahkemelerin ve adalet sisteminin siyasallaştığı göze çarpar. Sürecin sağlıklı işlemlerini engelleyen bu durum, öğrenci olaylarının ortaya çıkardığı bir sonuç olmasının yanında bu olaylar için bir sebep olarak da gösterilebilir.

Kaçış'ta, Üstün'e yönelik olarak savcının mahkemeye sunduğu suçlama yazısında Fransa'da komünist partileriyle ilişki kurmak, fakülte'deki öğrencilerine komünistlik propagandası yapmak, evinde yasaklı kitaplar ve yayınlar bulundurmamak, kız öğrencileri ile “evlilik dışı cinsel ilişkiler” kurmak gibi suçlamalar yer alır. Üstün ve koğuştaki birlikte kaldıkları arkadaşları “savcılık yazısının bu kadar uydurma, baştan savma sözlerle dolu oluşu” (Kutlu, 2002: 231-232) karşısında hayal kırıklığına uğurlar. Üstün yargılandığı dönemde bir süre de “üç adım eninde üç adım boyunda” hücrede tecritte kalır. Tecritte kalırken yanında bir de terzi çırağı bir çocuk da vardır. Çocuk, asılacağından korkarak sürekli “Bunlar bizi asacaklar mı abey” (Kutlu, 2002: 273-274) diyerek ağlamaktadır. Üstün, çocuğa daha mahkemeye çıkmadıklarını ve asılmalarını gerektiren bir suçları olmadığını söylese de onu sakinleştiremez. Kendisi de burada yaşadıklarından ve üzüntüden birkaç gün içinde zayıflar.

47'liler'de (Füruzan, 1975: 461), Emine birkaç ay süren sorgu ve işkence sürecinden sonra mahkemeye çıkartılır. Kendisine iyi bir avukat tutulmuştur. Emine'ye göre ise kendisine tutulan avukat onu değil ailesini savunmaktadır. Emine yargılama sonunda “umulandan önce” tutukeviden çıkarılır. Emine mahkeme sonunda serbest bırakılmıştır ancak öğrencilik hakları elinden alınmıştır. Okula dönmeleri de yasaklanmıştır. Arkadaşlarının çoğunun tutukluluk hali devam ederken, bazıları öldürülmüş, bazıları ise amansız suçlamalarla yargılanırken kendisinin serbest bırakılmış olması Emine'ye suçluluk duygusu hissettirmektedir. Tutukluluğu sona erdikten sonra ailesinden Ankara'daki kitaplarını kendisine göndermeleri istediğinde annesi, kitaplarının hepsini yakarak yok ettiklerini öğrenir. Konuşmasında ailesinin bazı tanıdıklar aracılığıyla kendisini çıkardığını öğrenince suçluluk duygusu daha da artar. Romanda kurgulanan bu durum adaletin “kişiye göre” uygulandığını gösterir niteliktedir.

Gün Döndü'de, sanıklar yakalandıktan sonra uzun bir işkence ve devamında ise mahkeme süreci geçirirler. Mahkemede sanıklar kendilerine işkence yapıldığını, verdikleri ifadelerin baskı altında alındığını söyleyerek gördükleri işkencenin tespiti için doktora sevk edilmelerini isterler. Mahkeme ise işkence konusunun dava ile ilişkili olmadığını ve işkencemim ihbar makamının mahkemeleri olmadığını iddia eder.

Mahkeme, söylenenler doğruysa bile bunun keyfi olarak mı yoksa gerçekleri söyletmek amacıyla mı yapıldığının tespit edilemeyeceğini, sanıkların işkence konusunu ilgili makamlara şikâyet edebileceklerini ifade eder. Bundan dolayı konuya ilişkin itirazların ve taleplerin reddine karar verilir. Mahkemede sanıklara atfedilen suç ise “anayasal düzeni ve TBMM’yi hedef almış gizli bir ittifak halinde teşekkül edip halkımızı müesses nizamı devirmeye teşvik ve tahrik etmek[tir]” (Kakıncı, 1974: 274). Mahkeme sonunda Üstün ve arkadaşlarının cezalandırılmalarına karar verilir, ancak bu cezanın ne olacağı ifade edilmez.

Alında Mavi Kuşlar'da, lise öğrencileri arasında yaşanan olaylardan sonra sol görüşlü öğrencilerin cezalandırıldığı ancak onlara saldırdıkları halde sağ görüşlü öğrencilerin herhangi bir cezaya çarptırılmadıkları ifade edilir. Olaylara karışan sol görüşlü beş öğrenci, öğrenimlerine devam edemeyecekleri kadar uzaktaki okullara sürülürler. Bundan dolayı okumayı bırakarak çalışmaya başlamaları gerekmektedir. Oysa romanda, “karanlıkta pusu kuranlar” olarak ifade edilen sağ görüşlü öğrencilere ceza verilmez.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu kısmında “Sonuçlar” ve “Öneriler” başlıkları yer almaktadır.

5.1. Sonuçlar

Araştırmanın örneklemini oluşturan romanlarda, Osmanlı döneminde askerî öğrencilerin Abdülhamit yönetimine karşı gösterdikleri tepkilerin yanı sıra Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren görülen öğrenci eylemleri yer almaktadır. 1960'lı yıllarda özellikle Fransa ve Türkiye’de yoğunlaşan eylemler, romanlarda üzerinde

durulan konulardandır. Bu tarihlerde öğrenciler eğitimden, ekonomiye, toplum hayatından, köy ve tarım politikalarına kadar Türkiye'nin hemen her sorunuyla ilgilenmişler, bu konularla ilgili bildirimler yayımlamışlar, toplantılarda bu konuları değerlendirmişler, birçok miting ve gösteri düzenlemişlerdir. Türkiye'de giderek yoğunlaşan ve önemli boyutlara ulaşarak önüne geçilemeyen olaylar, siyasi ve sosyal sonuçları yanında ordunun yönetime müdahale etmesine de zemin hazırlamıştır.

İncelenen romanlarda öğrenci eylemlerine katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun politize oldukları ve ideolojik olarak sağ ve sol görüşlü öğrenciler olmak üzere iki ana gruba ayrıldıkları görülmektedir. Bu ayrışmanın kökenlerinin toplumdaki görüş ayrılığına koşut olarak özellikle 1940'lı yıllara dayandığı söylenebilir. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren öğrenciler, ideolojik olarak ayrışmaya başlamış, 1960'lı yıllarda ise bu ayrışma artarak çatışmaya dönüşmüştür. Öğrenciler arasındaki ideolojik karşıtlık *Savaş Çağı Umut Çağı*'nda açıkça görülmektedir. Romanda, 1960 öncesinde öğrenciler arasında sağ-sol, gerici-komünist gibi adlandırmalar veya ayrılıklar yokken giderek artan ideolojik ayrışmanın ortaya çıkardığı ilk büyük çatışma, 28 Nisan 1960'taki öğrenci olaylarında yaşanır. Karşıt gruplar arasındaki bu çatışma ortamı ilerleyen yıllarda daha radikal görünüm kazanmıştır.

İncelenen romanlarda, genel olarak sol görüşlü öğrencilerin gerçekleştirdikleri eylemler ve bu öğrencilerin ortaya koydukları fikirler üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında sol görüşlü öğrencilerin eylemci olarak daha fazla öne çıkmaları ve yazarların olaylara bakış açılarının etkili olduğu söylenebilir. Kimi roman karakterlerinin yazarlardan belirgin izler taşıması da bu durumun göstergelerinden biridir. Pınar Kür'ün *Yarın Yarın*'daki Selim gibi 1960'lı yıllarda Sorbonne'da öğrenim görmesi, Paris'ten etkilenmesi ve buradaki olaylara şahit olması veya Attila İlhan'ın *Bıçağın Ucu*'ndaki Halim örneğinde görüldüğü gibi Nazım Hikmet gecesine katılması buna örnek olabilir.

1960 yılına doğru yoğunlaşan öğrenci eylemlerinin önlenemez boyutlara ulaşması ve ülkedeki kaos ortamı, 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesinin en önemli

sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Müdahale, *47'liler*, *Bir Gün Tek Başına*, *İzmir'in İçinde* gibi romanlarda dönemin siyasal koşullarının ortaya çıkardığı bir zorunluluk olarak görülür. Ancak aydınlar ve öğrenciler başta olmak üzere sol kesimde oluşan olumlu yöndeki beklentiler, 27 Mayıs sonrasında yerini kısa sürede karamsarlığa bırakmış, kısa süre sonra öğrenci olayları tekrar başlamıştır.

27 Mayıs sonrası öğrenci olayları, özellikle 1960'ların ortalarından itibaren ivme kazanarak şiddet eylemlerine dönüşmüştür. Attila İlhan'ın romanlarında aydınların gözünden incelenen 27 Mayıs süreci, *Bıçağın Ucu*'nda her şeyin son bulduğu bir noktadır. Oysa *Sırtlan Payı* ve *Yaraya Tuz Basmak*'la birlikte bakıldığında bir sonuç olarak ortaya çıkan ve sorunlara son vermek üzere gerçekleştirilen müdahalenin, aslında kendisinin de bir sorun olarak belirdiği ve çok daha büyük olaylara sebep olduğu görülür. Bu bakımdan 27 Mayıs, hem öğrenci olayları nedeniyle ortaya çıkan bir sonuç hem de sonrasında yeni ve daha büyük olaylara yol açan bir sebep durumundadır.

Sol görüşlü öğrencilerin 1960'ların ortalarından itibaren çeşitli örgütlere bölünerek sonraki yıllarda birçok silahlı ya da gerilla tarzı eyleme başvurmaları; aynı yıllarda benzer şekilde sağ görüşlü öğrencilerin "komando kampları" olarak ifade edilen yerlerde yakın dövüş, silah kullanımı, işkenceye dayanma gibi eğitimler almaları incelenen dönemdeki çatışma ortamını gösterir niteliktedir. *Tartışma*, *Yağmur Sıcağı*, *Alında Mavi Kuşlar* ve *47'liler* gibi romanlarda özellikle sağ görüşlü öğrencilerin saldırgan ve şiddet yanlısı tutumları sık sık eleştirilirken *Sancı* ve *Gençliğim Eyvah* romanlarında sol görüşlü öğrencilere yönelik benzer eleştirilere rastlanmaktadır. İncelenen romanlarda her iki grubun da silaha ve çatışmaya yönelen ideolojik kutuplaşması ve bunu kendi bakış açılarından ülke menfaati adına gerçekleştirdiklerini düşünmeleri, dikkat çeken ve incelenmesi gereken bir durumdur. Ancak tüm bunların neden olduğu çatışmalar her iki grubu ve toplumu eğitim, siyaset, kültür vb. gibi birçok yönden ve daha çok olumsuz olarak önemli düzeyde etkilemiştir.

Özellikle 1970'li yıllarda öğrencilerin karıştıkları eylemlerde ateşli silahlar kullanılmaya başlamış, yaralanmalar ve ölümler sık sık yaşanır hale gelmiştir. Daha

önceki yıllarda protesto, yürüyüş, miting ve boykot şeklinde gerçekleştirilen eylemler, silahlı çatışma ve eylemlere dönüşmüştür. *Yağmur Sıcağı*, *Bir Uzun Sonbahar*, *Yarın Yarın*, *Tartışma*, *Gün Döndü* ve *Sancı* gibi romanlarda üzerinde durulan bazı aşırı grupların adam kaçırmaya, banka soygunu, cinayet, vb. gibi silahlı eylemler düzenlemeleri yine bu yıllara rastlamaktadır. Artan olaylar nedeniyle 12 Mart 1971 Muhtırası ve daha sonraki yıllarda 12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesi gibi ordunun ülke yönetimine müdahale etmesinde, en önemli sebeplerden biri olarak yine öğrenci olaylarının bu dönemde oldukça yoğunlaşması ve şiddetin artması gösterilmektedir.

Öğrenci olaylarının ortaya çıkışındaki önemli nedenlerden biri, günümüze kadar tartışılmalı olan eğitim sorunudur. Eğitimi çağın gereklerine uygun bir hale getirebilmek amacıyla, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren eğitimde yapılmaya çalışılan yenilikler ve reformlar, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Ancak eğitim sistemi istenilen düzeye ulaşamamış, bu sorun günümüze kadar güncelliğini korumuştur. Öğrenci olayları ya da gençlik hareketleri, eğitim-öğretimi ülke aydınınının gündemine taşımış ve bir odak konumuna yükseltmiştir.

İncelenen romanlarda eğitimle ilgili ortaya konulan sorunlardan biri, *Ölmeye Yatmak*'ta ve *İzmir'in İçinde*'de verilen eğitimin hayatın gerçekleri ve ihtiyaçları ile bağdaşmamasıdır. *Yaraya Tuz Basmak*'ta ve *Ölmeye Yatmak*'ta yine eğitim sistemi gerçeklerden uzak, çağın gerisinde, içi boş, ideolojik ezberlere bağlı olmakla eleştirilir. *Yağmur Sıcağı*, *47'liler* ve *Kaçış* gibi romanlarda ise siyasallaşan eğitim sorununa değinilir. Yine öğrencilerin kendi ilgi, yetenek ve isteklerine göre alanlara yönlendirilememesi, çarpık bir sistemden dolayı istemediği bir bölümü okumak ve bu mesleği yapmak zorunda kalması eğitimle ilgili ele alınan sorunlar arasında yer alır. Verilen eğitimin özgür düşünceyi teşvik eden, sorgulayıcı bireyler yerine mevcut düzene uyum sağlayacak, ezberci ve tek tip bireyler yetiştirmek üzerine kurulu olduğu *47'liler*'de üzerinde durulan hususlardandır. Küçük yaşlardan itibaren öğrencilerin yeteneklerine göre alanlara yönlendirildikleri, özgür düşüncenin, araştırma ve sorgulamanın üst düzeyde olduğu bir eğitim sisteminin kurulması gerektiği, romanda öne sürülen düşüncelerden biridir. Ayrıca insanların görüş farklılıklarından dolayı yargılanmadıkları ve donanımlı bireyler olarak yetişmelerini sağlayacak reformlara

ihtiyaç duyulduğu *Kaçış*, *Ölmeye Yatmak*, *Savaş Çağı Umut Çağı* gibi romanlarda ileri sürülmektedir.

Kimi romanlarda gruplaşan ve politize olmuş öğrencilerin üniversitelerdeki öğretim üyeleri üzerinde söz sahibi olacak kadar güçlendikleri görülür. Öğrencilerin hocalarına talimat verebildikleri *Sancı*, *Bir Düğün Gecesi* gibi romanlarda; *Yağmur Sıcağı*'nda ise bir profesörün öğrencilerden korktuğu ortaya konulmaktadır. *Bir Gün Tek Başına*'da ise sol görüşlü öğretim üyelerinin bulunduğu fakültelerde sol görüşlü eylemci öğrencilerin artış gösterdiği, bu yönüyle öğretim üyelerinin öğrencilerin siyasi tutumunu değiştirdikleri ifade edilmektedir.

Öğretmenlerin bilerek ya da bilmeyerek sergiledikleri tutumlar, eğitimle ve öğrenci eylemleriyle ilgili bir durumdur. *Bıçağın Ucu* ve *Alnında Mavi Kuşlar*'da öğrencilerini sol düşünceye eğilimli olarak ve eyleme yönelten öğretmen tipleri ortaya konulurken *Yağmur Sıcağı*'nda ırkçı öğretmen, *Ölmeye Yatmak*'ta ise kendisini ideolojiye körü körüne adanmış öğretmen tipine rastlanır.

Yaşanan olaylardan sonra birçok şehirde sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Olaylar üzerine üniversiteler süresiz kapatılmış, Anadolu'dan gelen öğrenciler memleketlerine dönmüşlerdir. Bir kısım öğrenci, olaylar ve can güvenliği dolayısıyla öğrenimine ara vermiş ya da okulu bırakmış, bir kısım öğrencilerin ise karıştıkları olaylar nedeniyle okullarıyla ilişkileri kesilmiştir. Tüm bu durumlardan ve zaman zaman öğrencilerin düzenledikleri boykotlardan dolayı eğitim sekteye uğramış, bazı yıllarda yıl boyunca neredeyse hiç eğitim yapılamaz olmuştur. Vaktini ve enerjisini eğitime yöneltmesi gereken gençliğin öğrenci olaylarıyla heba olduğu, ülkedeki maddi kaynaklardan yeterince faydalanılamadığı gibi genç insan kaynağının da değerlendirilemediği vurgusu *Gençliğim Eyvah*, *Sancı* ve *Savaş Çağı Umut Çağı*'nda görülmektedir.

Öğrenci olaylarına sebep olan sorunlardan bazıları da dönem gençlerinin içinde bulunduğu psikolojik durumla ilgilidir. Öğrencilerin yaşadıkları dönemde siyasi, ekonomik, sosyal sorunlar ve tüm dünyayı içine alan büyük savaşlar, gençlerin ruhsal

durumunu ve psikolojisini önemli ölçüde etkilemiştir. Dönem öğrencilerinde var olan amaçsızlık, kuralsızlık, geçmişle gelecek arasındaki sıkışma, kültür çatışması, televizyon ve sinema gibi görsellik barındıran yeniliklerle birlikte ortaya çıkan tüketime yönelik yeni ekonomik ve kültürel anlayış gençleri eylemlere iten sebeplerden bazılarıdır. *Gençliğim Eyvah*'ta eylemci gençlerin davranışları bazı psikolojik komplekslere bağlanırken *Sanıcı*'da ise inançsızlık ve ananeden uzaklaşma, kuralları yıkma, dinî boşluk gibi nedenlerden bahsedilir. *Savaş Çağı Umut Çağı* ve *Alında Mavi Kuşlar*'da yeni kuşakla eskisi arasındaki kültür çatışması, *Bir Düşün Gecesi*'nde kişisel arzu ve istekler ve sosyal çevre etkisi, *Savaş Çağı Umut Çağı* ve *Yağmur Sıcağı*'nda amaçsızlık öğrencileri eylemlere iten psikolojik nedenler olarak dikkat çekmektedir.

Öğrenci olaylarının ortaya çıkmasındaki nedenlerden biri de gerek ülkenin gerekse bireylerin içinde buldukları ekonomik koşullardır. Türkiye'de adil bir ekonomik düzenin var olmadığı düşüncesi ve güçlü kimselerin geniş halk yığınlarını kullanarak haksız ve sınırsız kazanç elde ettikleri kabulü, gençlerin mevcut düzene karşı çıkmalarındaki önemli nedenlerden biri olmuştur. İncelenen romanların büyük bir çoğunluğunda eylemlere katılan gençler, halkın ve emekçi kesimin sermaye sahipleri ve yöneticiler tarafından sömürüldüğünü düşünmektedirler. Eşitsizliğin ortadan kalkması ve sömürü düzeninin son bulması için, işçi haklarının iyileştirilmesi ve toprak reformunun yapılmasını istemişlerdir.

İşçi hak ve sorunları, onların bilinçlendirilerek harekete geçirilmesi ve bu sayede adil bir düzen kurulması vb. düşünceler *Bir Uzun Sonbahar*, *Kaçış*, *Yarın Yarın*, *Bir Gün Tek Başına* ve *Yağmur Sıcağı*'nda ele alınmaktadır. Gençlere göre gerek bölgeler gerekse bireyler arasındaki ekonomik eşitsizlikler son bulmalı, bunun için işçilerin egemen olduğu bir devrim gerçekleştirilmelidir. *47'liler*'de, sol görüşlü öğrencilerden Melek'in işçi ve köylülerle ilgili "Yapılmasını öngördüklerimizi onlara iletebilecek miyiz? Onlar adına mı onlarla birlikte mi olunacak" sözü amaçlanan İşçi-köylü-öğrenci-aydın desek. Bütünleşmesinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini sorgulayan ve önceleyen bir tavra işaret eder. Özellikle sol görüşlü öğrenci ve aydınların dile getirdiği bu düşüncelerin halkta ve işçi tabakasında karşılık bulduğu

söylenemez. İncelenen romanlarda aydınlar tarafından desteklenen öğrenci eylemleri başarıya ulaşamaz. Çünkü onlar, işçiler ve halkın geri kalanından beklenen desteği alamamışlardır. Bunun yanı sıra işçiler ve köylülerde devrimi gerçekleştirecek istenen bilinç yoktur. Bunun sonucu da öğrencilerin meydanlarda yalnız kalması olmuştur.

Çalışmanın örneklemini oluşturan romanlarda öğrenci eylemlerinin gerekçelerini oluşturan sebeplerden biri siyasal gelişmelerdir. I. Dünya Savaşı'ndan henüz çıkmış olan bir ülkede kurulan yeni rejim, bu rejimin kendisini kanıtlayma ve kabul ettirme çabaları, modernleşme adına yapılan köklü değişimlerden sonra yaşanan II. Dünya Savaşı, toplumu ekonomik, siyasi, askerî ve kültürel olarak büyük çapta etkilemiştir. Sonraki yıllarda çok partili hayata geçişle birlikte toplumun geniş bir tabakası tarafından desteklenen DP ile aydınlar, üniversite, ordu ve basın karşı karşıya gelmesi birtakım siyasal gelişmeleri kaçınılmaz kılmıştır. DP'den sonra gelen askerî yönetim ve sivil iktidarlar da ülkede kalıcı bir istikrar sağlayamamışlar, 1960-1980 yılları arasındaki yirmi yılda toplam yirmi hükûmet kurulmuştur. Öğrenci eylemleri, bu uzun süren elverişsiz siyasi ortamda filizlenmiş, ekonomik sorunlar ve dünyadaki gelişmelerle birlikte boy atıp gelişmiştir. Bununla birlikte öğrenci eylemleri, var olan sorunların çözümüne katkı sunmaktan ziyade bunların daha karmaşık bir hâl almasına yol açmış, gençliğin enerjisi ve dinamizmi boş yere harcanmıştır.

Basın, ortaya çıktığı dönemden itibaren toplum üzerinde önemli bir güç olagelmiştir. İncelenen romanlarda da öğrenci olaylarının yoğun olarak yaşandığı 1960-1980 yılları arasında basının, toplum üzerinde salt haber vermekle değil sempati ya da antipatileri kaşımakla ilgilendiği görülmektedir. *İzmir'in İçinde*'de Hidayet Bey'in, DP Hükûmetini eleştirirken kullandığı "Gazeteleri, aydınları karşına almanın âlemi var mı; işte bütün üniversiteliler ayakta!" ifadeleri basının öğrenciler üzerindeki gücünü ifade eder niteliktedir. Bununla birlikte muhabirlerin veya yazarların tutuklanarak gazetelerin iktidarcı baskı altında tutulmaya çalışıldığı, *Sirtlan Payı* ve *Tartışma*'da çeşitli boyutlarıyla ele alınır.

Öğrencilerin önemli bir bölümünün karıştıkları büyük küçük birçok eylemden dolayı sorgu, hapis ya da işkence gibi süreçlere maruz kaldıkları incelenen romanlarda sık sık ifade edilmektedir. İşkence konusu özellikle 12 Mart dönemini ele alan romanlarda üzerinde durulan konulardan biridir. *Kaçış*'ta siyasi görüşten kaynaklı tutuklamalar üzerinde durulurken *Yağmur Sıcağı*, *47'liler*, *Gün Döndü* gibi romanlarda ise işkence önemli bir yer tutmaktadır. Uzun tutukluluk süreleri, işkence, baskı, şiddet ve adalet sistemine olan güvensizlik gibi durumlar öğrenci eylemlerinin hem bir sonucu hem de sebebi olarak gösterilebilir.

1960-1980 yılları arasında özellikle askerî müdahaleler öncesinde çok büyük çapta ve şiddet barındıran eylemler gerçekleştirilmiştir. Bu olaylarda yetersiz kalan polis, görevi askere bırakmış, olaylara askerler müdahale etmiştir. Bununla birlikte incelenen romanların bazılarında asker ve polisin eylemci gençlere karşı tutumlarında farklılıklar görülmektedir. Polisin sol görüşlü öğrencilere karşı sert tutumu *Bıçağın Ucu*, *Bir Uzun Sonbahar* ve *Bir Gün Tek Başına*'da sıkça görülür. Bununla birlikte *Tartışma* ve *Bir Gün Tek Başına*'da sol görüşlü öğrenciler, polisin sağ görüşlü öğrencilere ılımlı davrandığını düşünürken askerleri ise bir kurtarıcı gibi görmektedir. *Yağmur Sıcağı*, *Kaçış* ve *47'liler*'de ise polisin öğrencilere uyguladığı işkenceler önemli bir yer tutar. Türkiye'nin siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal olarak oldukça çalkantılı olan bu döneminde yaşanan olaylar ile bu olayların sebep ve sonuçları günümüze kadar tartışılmalıdır.

5.2. Öneriler

Çalışma sonunda ulaşılan sonuçlara göre ortaya çıkan öneriler, aşağıda ilgili kurum ya da kişilere yönelik olarak verilmiştir.

5.2.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Araştırmada, öğrenci eylemlerinin eğitim başta olmak üzere siyasi ve sosyal birçok alanı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu da geçmişte yaşanmış, günümüzde ve gelecekte de yaşanabilecek öğrenci olaylarını önemli hâle getirmekte, konunun daha fazla araştırılmasını, nedenlerinin ve sonuçlarının irdelenmesini gerekli kılmaktadır.

Çalışmamızda incelediğimiz romanlar Türkiye’de öğrenci olaylarının yoğunlaştığı 1960-1980 yılları arasında kaleme alınmış eserlerdir. Daha önceki ve sonraki yıllarda yazılan romanlar çalışma dışında bırakılmıştır. Sürenin sınırlı olması, bizi böyle bir karar almaya itmiştir. Bu açıdan konunun, özellikle 1980 sonrası Türk romanında öğrenci olaylarının ve bunun eğitime yansımalarının araştırılmasına uygun olduğu söylenebilir. Mümkünse öğrenci olaylarını konu edinen romanların yıl, dönem sınırlaması olmaksızın tespiti ve incelenmesi, panoramayı daha açık bir şekilde ortaya koymaya yardımcı olacaktır. Bu bağlamda konu, araştırma yapacak araştırmacılar için açık bir alan oluşturmaktadır.

İncelediğimiz eserler, belirttiğimiz nedenlerden ötürü roman türüyle sınırlı kalmıştır. Daha sonra yapılacak çalışmalarda tür ayırımına gidilmeksizin gerçekleştirilecek bir araştırma, çok daha kapsayıcı olacak ve önemli tespitlere olanak sağlayacaktır.

5.2.2. İdareci, Öğretmen ve Öğrencilere Yönelik Öneriler

Hayat, sanatın malzemesidir. Ancak sanat eseri sadece bu malzemeye indirgenemez. Çünkü arkasında bir sanatçı bilinç vardır. Sanatı-edebiyatı besleyen ve zenginleştiren bir kaynak olarak yaşam, bazen de sanattan, edebiyattan önemli ölçüde etkilenir. Sanat eserleri, tecrübe etme imkânımızın olmadığı çeşitli durumları/olayları bize yaşatarak, deneyim kazandırır. Bu sayede “hayatın acemisi” olmaktan çıkar, ayrıntıları kucaklar ya da uzgörülü oluruz. Bu değerler, varlığından habersiz olarak

bilinçdışımıza yerleşerek tercihlerimizi, beğenilerimizi ve tavırlarımızı şekillendirirler.

Öğrenci olaylarını konu edinen romanların ya da diğer türlerdeki eserlerin yönetici -idareciler ve öğretmenlerce okunması önemlidir. Bu sayede çözüm odaklı, empati duygusu gelişmiş yöneticilerin ve öğretmenlerin, gençleri ve onların taleplerini anlama, sorunlarını çözme, dinamizm ve enerjilerini olumlu biçimde yönlendirme becerileri de gelişecektir. Öğrenci olaylarını ele alan eserler, özellikle üniversite düzeyindeki öğrencilere okutulmalıdır. Eleştirel okuma ve düşünme becerisi gelişmiş olan bu seviyedeki öğrenciler, daha iyi bir gelecek adına bu kitaplardan önemli sonuçlar çıkaracak ve hedeflerini belirleyeceklerdir.

6. KAYNAKÇA

6.1. Örnekleme Oluşturan Romanların Kaynakçası

- Ağaoğlu, A. (2005). *Bir Düğün Gecesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2013). *Ölmeye Yatmak*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baydar, O. (2010). *Savaş Çağı Umut Çağı*. İstanbul: Can Gençlik Yayınları.
- Buğra, T. (2004). *Gençliğim Eyyvah*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ceyhun, D. (1978). *Yağmur Sıcağı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Füruzan. (1975). *47'liler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Işınsu, E. (2008). *Sanıcı*. Ankara: Elips Kitap.
- İlhan, A. (1974). *Sırtlan Payı*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- İlhan, A. (1996). *Bıçağın Ucu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İlhan, A. (2007). *Yaraya Tuz Basmak*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kakıncı, T. D. (1974). *Gün Döndü*. İstanbul: Köprü Yayınları.
- Kocagöz, S. (1976). *Tartışma*. İstanbul: Okar Yayınları.
- Kocagöz, S. (1989). *İzmir'in İçinde*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kutlu, A. (2002). *Kaçış*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kür, P. (1987). *Yarın Yarın*. İstanbul: Can Yayınları.
- Öz, E. (1998). *Yaralısın*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özakın, A. (1978). *Alnında Mavi Kuşlar*. İstanbul: E Yayınları.
- Özlu, D. (1976). *Bir Uzun Sonbahar*. İstanbul: Koza Yayınları.

Soysal, S. (1977). *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Türkali, V. (1980). *Bir Gün Tek Başına*. İstanbul: Cem Yayınevi.

6.2. Araştırmada Yararlanılan Kaynaklar

Acehan, A. (2008). Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12-29.

Ağaoğlu, A. (2010). *Yeni Karşılaşmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları .

Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Akalın, C. (1995). *Düşler ve Gerçekler Tanıklarıyla Dünya'da ve Türkiye'de 68*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Akçam, D. (1977). *Kan Çiçekleri*. İstanbul: May Yayınları.

Akdağ, M. (1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Akın, H. (2018). Tarık Buğra'nın Gençliğim Eyvah Romanında FETÖ Çağrışımları ve Kodları. *Tarık Buğra 100 Yaşında* (s. 199-203). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Aktar, Y. (1990). *İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Ali, T. (1995). *Sokak Savaşı Yılları*. İletişim Yayınları: İstanbul.

- Altan, A. (2002). *Sudaki İz*. İstanbul: Can Yayınları.
- Alver, A. (2009). 12 Mart Romanlarında Aile Yarın Yarın, 47'liler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 133-148.
- Andaç, F. (1997). *Söz Uçar, Yazı Kalır*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Andı, M. F. (2010). *Roman ve Hayat*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Antakyalıoğlu, Z. (2013). *Roman Kuramına Giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Apaydın, O. (1978). *Kim Öldürüyor, Niçin Öldürüyor*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Arcayürek, C. (1984). *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 3*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Arcayürek, C. (1992). *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arseven, T. (2010). Attila İlhan'ın Romanları ve Romancılığı. Y. Çelik içinde, *Attila İlhan* (s. 251-286). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Arslan, Z. (2009). *Türk Parlamento Tarihi 1. Cilt*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Arslanoğlu, K. (2006). *Devrimciler*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Asar, N. A. (2013). *Fürüzan'ın Kırk Yedili'ler ve Emine Işınsoy'un Sancı Romanlarında Öğrenci Hareketleri: Karşılaştırmalı Edebiyat Sosyolojisi Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aslan, C. (2011a). Türkiye'de Politik Roman: 12 Mart Döneminde İdeoloji ve Edebiyat. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 171-187.
- Aslan, C. (2011b). Türk Edebiyatında Aydın Sorunsalı: Oya Baydar'da Süreklilik, Kopuş ve Yeniden Kurgulama. *Folklor/Edebiyat*, 31-51.

- Atalay, İ. (2007). *Demir Özlü'nün Bir Uzun Sonbahar Adlı Romanında Varoluşun Varlıkbilimsel Bir Sorun Olarak Ortaya Çıkışı* (s. 242-247). Uluslararası Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi.
- Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin Düzeni Cilt 1*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (2013). *31 Mart'ta Yabancı Parmağı*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1988). *İkinci Adam 3. Cilt*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1993). *Menderes'in Dramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydınlık. (1997). *Ülkücü Komando Kampları*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Aytaç, G. (1990). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*. Ankara: Gündoğan Yayınevi.
- Aytaç, G. (1999). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (1995). *Tarık Buğra: Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ayverdi, S. (2005). *İbrahim Efendi Konağı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana*. (Çev. Sibel Irzık). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Balcı, Y. (2002). *Türk Romanında Aydın Problemi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bandeoğlu, Z. (2016). Maraş Olaylarının Bütünsel Yaklaşım Modeli İle Analizi. *Odü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (Odüsobiad)*, 6(15), 573-606.

- Başkan, G. A. (1985). *12 Eylül 1980 Öncesi Dönemde Yükseköğretimde Sorunlar, Bu Tarihten Sonra Alınan Önlemler, İlk Sonuçlar*. Yüksek Lisans Tezi: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayhan, V. (2006). Türkiye'de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler. M. Zencirkıran içinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (s. 562-583). Ankara: Nova Yayınları.
- Belge, M. (1975, Kasım). Politik Roman Üzerine. *Birikim Dergisi*, s. 40-47.
- Belge, M. (1976, Şubat). 12 Mart Romanlarına Genel Bir Bakış. *Birikim Dergisi*, s. 8-16.
- Belge, M. (1997). *Türkiye Dünyanın Neresinde*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Belge, M. (1998). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Bezirci, A. (1997). *Halk ve Sosyalizm İçin Kültür ve Edebiyat*. İstanbul: Evrensel Yayınları.
- Bora, T. (2003). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik Muhafazakarlık İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (2016). Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi. İ. Ö. Kerestecioğlu, & G. G. Öztan içinde, *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* (s. 9-28). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozbağlı, S. (1966). *İhtilaller ve Darbeler Tarihi Cilt 2*. İstanbul: Yirminci Yüzyıl Yayınları.
- Buğra, T. (1992). *Politika Dışı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Buğra, T. (2012). Işımsu İçin. *Töre Dergisi*, 21.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev. Sabri Gürses). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Camus, A. (2013). *Başkaldıran İnsan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Can, T. (1996). Yükseköğretimde Öğrenci Olayları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 2(4), 531-538.
- Chatterjee, P. (1996). *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*. (Çev. Sami Oğuz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Çavuş, B. (2015). Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Romanında Cumhuriyetin Kimliği ve Kimlik Çatışması. *Turkish Studies*, 331-348.
- Çelik, S. D. (2010). Yaraya Tuz Basmak Adlı Romanda Birey, Toplum, Kore Savaşı ve 27 Mayıs İhtilali İzlekleri Bağlamında Özne-İktidar Çatışması. Y. Çelik içinde, *Attila İlhan* (s. 343-365). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çetinkaya, H. (1986). *Sancılı Yıllar (1965-1971)*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Derrida, J. (. (2010). *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Doygun, E. (2018). *Ankara Üniversitesi, ODTÜ, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi Örnekleri İle Son On Yılda Türkiye'de Yaşanan Öğrenci Hareketleri*. Yüksek Lisans Tezi: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale.

- Duman, D., & Bayburt, B. (2018). Türkiye İşçi Tarihine Kısa Bir Bakış ve İşçilerin İlk Kitlesel Yürüyüşü: Çorum Belediye İşçilerinin Yürüyüşü. *Belgi Dergisi*, 944-960.
- Dursun, D. (1989). *Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Enginün, İ. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1981, Ocak-Şubat). Gençliğim Eyvah. *Töre Dergisi, Ocak-Şubat*, s. 16-23.
- Eroğlu, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğlu, M. (2014). *Issızlığın Ortası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ersan, V. (2014). *1970'lerde Türkiye Solu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ersoy, M. A. (2003). *Safahat*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Erten, A. B. (2008). Türkiye'de 68. M. Belge içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Sol Cilt 8* (s. 834-846). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları.
- Eyüboğlu, E. (1998). "Dar Zamanlar" Cumhuriyeti'nde "Ölmeye Yatmak". O. Baydar içinde, *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru* (s. 49-66). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Fedai, Ö. (2018). Samimi Bir Muhafazakâr Olarak Tarık Buğra'nın Romancılığı ve Firavun İmanı Romanı. *Tarık Buğra 100 Yaşında* (s. 184-193). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Feyizoğlu, T. (1991). *Deniz Bir İsyancının İzleri*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Feyizoğlu, T. (1996). *Mahir*. İstanbul: Gökkuşuğu Yayıncılık.

- Feyizoğlu, T. (2002). *Fikir Kulüpleri Federasyonu*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Feyizoğlu, T. (2010). *Denizler ve Filistin*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Findley, C. V. (2012a). *Modern Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Findley, C. V. (2012b). *Türkiye Tarihi Cilt 4*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Finn, R. P. (1984). *Türk Romanı*. (Çev. Tomris Uyar). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Fişek, K. (1969). *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı*. Ankara: Doğan Yayınevi.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. M. Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*. (Çev. Ali Berktay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gevgilili, A. (1973). *Türkiye'de 1971 Rejimi*. Milliyet Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev. Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göğebakan, T. (2010). Attila İlhan'ın Dumanlı Aynasından Yakın Dönem Manzaraları. Y. Çelik içinde, *Attila İlhan* (s. 305-313). Ankara: T.C. kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gülbeyaz, F. E. (2018). *Türkiye'de 1948-1971 Dönemi Gençlik Hareketlerinin Toplumsal Yapıya Etkisi MTTF Örneği*. Yüksek Lisans Tezi: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Denizli.
- Güllüpnar, F. (2015). Türkiye'de İktisadi Dönüşümler ve Eğitim Politikaları. *Türkiye'de Eğitim Politikaları* (s. 187-212). içinde Ankara: Nobel Yayın.
- Gümüş, S. (2008). *Başkaldırı ve Roman*. İstanbul: Can Yayınları.

- Gümüş, S. (2011). *Roman Kitabı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Gündüz, M. (2010). *Osmanlı Mirası Cumhuriyetin İnşası Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Gündüz, O. (2016). Çağdaş Türk Romanının Sorunları ve Romanda Yeni Açılımlar. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 784-800.
- Güngör, E. (1986). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güntekin, R. N. (2010). *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güven, D. (2005). *6-7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hisar, A. ř. (2005). *Kelime Kavgası: Edebiyata ve Romana Dair*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Hobsbawm, E. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1994 Aşırılıklar Çağı*. (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Hür, A. (2013a). *Öteki Tarih Cilt 1*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Hür, A. (2013b). *Öteki Tarih Cilt 3*. İstanbul: Profil Yayınları.
- İdil, A. M. (1983). *Gerçeklik ve Roman*. Ankara: Dayanışma Yayınları.
- İğdemir, U. (2009). *Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İleri, S. (1977, Ocak 1). Sevgi Soysal Üzerine. *Türk Dili Dergisi (Sevgi Soysal Özel Sayısı)*, s. 6-12.
- İleri, S. (2002). *Nam-ı Diğer Kaptan*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- İleri, S. (2015). *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*. İstanbul: Everest Yayınları.

- İlhan, A. (1998). *Hangi Laiklik*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- İlhan, A. (2002). *Hangi Edebiyat*. İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2011a). *Hangi Sol*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2011b). *Aydınlar Savaşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2011c). *Batı'nın Deli Gömleği*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalçık, H. (2007). *Atatürk ve Demokratik Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Işınsoy, E. (1980). *Tutsak*. Ankara: Töre Devlet Yayınevi.
- Kabacalı, A. (1993). *Türkiyede Siyasal Cinayetler*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kabacalı, A. (2007). *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Kaplan, İ. (2005). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, M. (1983). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaplan, M. (1991). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar Cilt 3*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaplan, M. (2010). *Nesillerin Ruhü*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karal, E. Z. (2003). *Osmanlı Tarihi Cilt 7*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karaömerlioğlu, A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karpat, K. H. (1962). *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Karpat, K. H. (2015). *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kazan, B. (2012). *Türkiye'de Yaşanan Gençlik Hareketleri ve Öğrenci Olayları*. Yüksek Lisans Tezi: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum.
- Keyder, Ç. (1983). *Toplumsal Tarih Çalışmaları*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kirby, F. (1962). *Türkiye'de Köy Enstitüleri*. Ankara: İmece Yayınları.
- Koçak, C. (2007). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi Cilt 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, H. (2008). İşçi Sınıfının Uzun Taksim Yürüyüşü. *Toplumsal Tarih*, 2-7.
- Koçak, M. H., & Çelik, A. (2016). Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi. *Çalışma ve Toplum*, 647-678.
- Kongar, E. (2006). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Kuran, A. B. (2009). *Harbiye Mektebinde Hürriyet Mücadelesi*. İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları.
- Kuran, A. B. (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurdakul, Ş. (1973). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kürkçü, E. (2008). Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi. M. Belge içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Sol Cilt 8* (s. 494-499). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lass, A. H. (2007). *100 Büyük Roman Cilt 1*. (Çev. Nejat Muallimoğlu). İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Çev. Metin Kıratlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mason, P. (2010). *Çalışarak Yaşamak ya da Savaşarak Ölmek*. (Çev. Gözde Orhan ve Mehmet Ertan). İstanbul: Yordam Yayınevi.
- Meriç, C. (1986). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Meriç, C. (2005). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Miyasoğlu, M. (1980). *Dönemeç*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Moran, B. (1994). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış Cilt 3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutluay, R. (1973). *100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Naci, F. (1990). *Yüz Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Naci, F. (1994). *40 Yılda 40 Roman*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Naci, F. (2002). *Roman ve Yaşam*. İstanbul: YKY.
- Naci, F. (2007). *Yüz Yılın Yüz Türk Romanı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Necatigil, B. (1992). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Oktay, A. (2017). Siyasal Roman Üzerine. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı Cilt 1* (s. 309-313). içinde Ankara: Hece Yayınları.

- Okumuş, E. (2018). Din ve Siyaset Konusunda Basının Topluma Etkisi. U. M. Uğur içinde, *Türk Basın Tarihi 1. Cilt* (s. 35-66). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Onaran, B. (2016, 09). Gerici, İlerici Darbeci... Kuleli Vakası'nı Nasıl Bilirsiniz. *Toplumsal Tarih*, s. 50-56.
- Öymen, A. (2014). ...*Ve İhtilal*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Öymen, O. (2014). *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Öz, E. (1986). *Gülünün Solduğu Akşam*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özdemir, H. (1989). Siyasal Tarih 1960-1980. H. Özdemir içinde, *Türkiye Tarihi Cilt 4* (s. 191-254). Ankara: Cem Yayınevi.
- Özel, M. (2018). *Roman Diliyle Siyaset*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Özher, S. (2008). *Romancı Kimliğiyle Attila İlhan*. Doktora Tezi: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ.
- Pamuk, O. (2007). *Sessiz Ev*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, J. (2015). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sargın, S. (2007). Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 133-150.
- Sayılgan, A. (2009). *Türkiye'de Sol Hareketler*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Sencer, O. (1969). *Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı*. İstanbul: Habora Kitabevi.
- Sertel, Y. (1969). *Türkiye'de İlerici Akımlar*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Shick, I. C., & Tonak, E. A. (2006). *Geçiş Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Belge Yayıncılık.

- Somel, S. A. (2015). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Söğüt, M. (2016). *Aşkın Sonu Cinayettir/Pınar Kür ile Hayat ve Edebiyat*. İstanbul: Can Yayınları.
- Söker, G. E. (2002). *Attila İlhan'da Kültür Sorunsalı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sümevra, C. (2017). Bir Çözülüştür Romanı: Bir Düğün Gecesi. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı Cilt 2* (s. 841-851). içinde Ankara: Hece Yayınları.
- Sürgit, B. (2014). Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Adlı Romanında Eğitsel Sorunlar ve Öğretmen İmgesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (4), 141-156.
- Şahin, İ. (2014). *12 Mart'tan 12 Eylül'e 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri*. Yüksek Lisans Tezi: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Şener, M. (2008). Türkiye İşçi Partisi. M. Belge içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Sol Cilt 8* (s. 356-375). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şensoy, T. (1998). *Atatürk Dönemi Öğrenci Olayları*. Yüksek Lisans Tezi: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya.
- Şişmanof, D. (1965). *Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi*. Sofya: Narodna Prosveta Devlet Yayınevi.
- Tanpınar, A. H. (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tekeli, İ., & İlkin, S. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tekin, M. (2003). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Teziç, E. (1976). *100 Soruda Siyasi Partiler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Timur, T. (1991). *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Yayınları.
- Toker, M. (1971). *Solda ve Sağda Vuruşanlar*. Ankara: Akis Yayınları.
- Tombak, Z. (1992). *Türkiye'de Faşizm*. İstanbul: Seçki Yayıncılık.
- Toprak, Z. (2016). *Türkiye'de İşçi Sınıfı 1908-1946*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Topuz, H. (1996). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tosun, N. (2018). Tarık Buğra ve İdeoloji. *Tarık Buğra 100 Yaşında* (s. 130-138). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Tunalı, A. Y. (2012, Şubat). İfade-i Meram Yahut Sarı Bir Gül. *Töre*, s. 27-30.
- Tuncel, G. (2010). Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Altmışsekiz Olayları. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 82-98.
- Tuncer, H. (1988). *Tarık Buğra*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tuncer, H. (2013). *Menderes'in Dış Politikası*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Tunçay, M. (1989). Siyasal Tarih 1950-1960. S. Akşin içinde, *Türkiye Tarihi 4. Cilt* (s. 174-187). Ankara: Cem Yayınevi.
- Turan, İ. (1969). Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyeti. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 29(1-4), 171-187.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi 4. Cilt*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkali, V. (2001). *Güven 1-2*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Türkgeldi, A. F. (1949). *Görüp İştiklerim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ülgener, S. F. (1983). *Zihniyet, Aydınlar ve İzmler*. Ankara: Mayaş Yayınları.
- Ünüvar, K. (2008). Öğrenci Hareketleri ve Sol. M. Belge içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Sol Cilt 8* (s. 821-829). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weber, Max. (1996). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev. Taha Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weiker, W. F. (1967). *Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*. (Çev. Mete Ergin). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Yalçın, A. (2005). *Çağdaş Türk Romanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuz, H. (1977). *Roman Kavramı ve Türk Romanı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yavuz, H. (1999). *Yazın, Dil ve Sanat*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Yerasimos, S. (1974). *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*. (Çev. Babür Kuzucu). İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Yetkin, Ç. (1983). *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Yetkin, Ç. (1998). *Soldaki Bölünmeler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yıldırım, A. H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (1995). *Türkiye'nin Modernleşmesi ve İslam*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yıldız, A. (2001). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, T. S. (1997). *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Yörükoğlu, A. (1993). *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Çev. Yasemin Soner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.